

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

Zborník príspevkov
zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie

Medzinárodné vzťahy 2013
AKTUÁLNE OTÁZKY SVETOVEJ EKONOMIKY A POLITIKY

Conference proceedings
14th International Scientific Conference

International Relations 2013

**CONTEMPORARY ISSUES OF WORLD ECONOMICS
AND POLITICS**

Smolenice Castle

December 5 – 6, 2013

4. časť
Sto - Z

Financial support: Taipei Representative Office, Bratislava

Editors: Dr.h.c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Reviewers : prof. Ing. Helena Strážovská, PhD.
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
doc. Milan Kurucz, CSc.

Executive editor: Ing. Alena Michalová

International scientific committee:

Chairman:

Lipková Ľudmila, Dr.h.c. prof. Ing., CSc.
University of Economics in Bratislava (SK)

Members:

Fábián Attila, doc. Dr., PhD.

University of West Hungary (HU)

Kościełniak Helena, Prof. PCz. dr hab.

Politechnika Częstochowska (PL)

Li, Hsi-mei, prof., Ph. D.

Chinese Culture University (Taiwan)

Lid'ák Ján, prof. PhDr., CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

Nan-Yang Lee

Taipei Representative Office Bratislava (Taiwan)

Nesterenko N. Julija, prof. doc., DrSc.

Russian State University for the Humanities, Moscow (RU)

Osiński Joachim, prof. Dr. hab.

Warsaw School of Economics, Warsaw (PL)

Pálinčák Mykola, doc., CSc.

National University of Uzhgorod, Uzhgorod (UA)

Škvrnda František, doc. PhDr., CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

Tuleja Pavel, doc. Ing., Ph.D.

Silesian University in Opava (CZ)

Veretennikova B. Ol'ga, prof.

Ural State University of Economics , Jekaterinburg (RU)

Zavrl Irena, Univ-Prof. Dr., Ph.D.

University of Applied Sciences, Eisenstadt (AT)

Zágoršková Marta, doc. PhDr., CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

Authors are responsible for content of presentations.

Vydavateľstvo EKONÓM, 2013

ISBN: 978-80-225-3802-2

Program Committee:

Chairman:

Kucharčík Rudolf, PhDr., PhD.

Members:

Dudáš Tomáš, doc. Ing., PhD.

Grešš Martin, doc. Ing., PhD.

Sorby Karol, doc. PhDr., DrSc., mim. prof.

Organization Committee:

Chairman:

Kucharčík Rudolf, PhDr., PhD.

Vice-chairman:

Michalová Alena, Ing.

Members:

Brocková Katarína, Ing. Mgr. PhD.

Černota Mikuláš, Ing., PhD.

Draková Silvia, Ing.

Drutarovská Jana, Ing.

Držka Michal, Ing.

Fodorová Veronika, Ing., PhD.

Grančay Martin, Ing., PhD.

Kunychka Mykhaylo, Ing.

Meričková Laura, Ing.

Nemešová Marta

Polgár Michal, Ing.

Šatková Monika, Ing., Mgr.

Šálek Martin, Mgr.

Content:

CLIMATE EXTREMES IMPACTS AND MIGRATION AS ADAPTATION IN BANGLADESH: THE LOCAL EXPERTS' KNOWLEDGE AND PERCEPTION STOJANOV ROBERT, DUŽÍ BARBORA, VIKHROV DMYTRO, KELMAN ILAN	667
EURÓPSKA SLUŽBA PRE VONKAJŠIU ČINNOSŤ A JEJ TROJROČNÉ FUNGOVANIE SULEJMANI DAGMAR	675
ČÍNSKY ZÁUJEM O KRITICKÉ NERASTNÉ SUROVINY V AFRIKE SZIKOROVÁ NÓRA	683
SÝRSKA KRÍZA AKO MEDZNÍK VYTVÁRANIA MULTIPOLARITY MOCI VO SVETOVEJ POLITIKE V 21. STOROČÍ ŠKVRNDA FRANTIŠEK	689
ZHODNOTENIE ÚSPEŠNOSTI KOHÉZNEJ POLITIKY V PROGRAMOVOM OBDOBÍ 2007 – 2013 V KONTEXTE SLOVENSKEJ REPUBLIKY ŠMEHÝLOVÁ ZUZANA	695
SPOLOČNÁ ZAHRANIČNÁ A BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE Z POHLADU NEMECKA V 21. STOROČÍ ŠTEFANCOVÁ VLADIMÍRA, PAWERA RENÉ	701
VYBRANÉ ASPEKTY RIADENIA DECÍZNEJ SFÉRY EURÓPSKEJ KOMISIE ŠUPLATA MARIAN	710
THE THREAT LOGIC AND CONTEMPORARY SECURITY CONCERNS IN GLOBAL POLITICS: THE LINKAGE TO THE TRANSATLANTIC REGION AND THE WORLD BEYOND TAMENE GETNET	719
EURASEC TRANSPORT CORRIDORS TELEUOVA SAIDA	731
MEDZIKULTÚRNY DIALÓG V EURÓPSKEJ ÚNII TÖKÖLYOVÁ TATIANA	741
FOOD LEGISLATION BASED ON THE EU LEGISLATIVE FRAMEWORK IN THE CZECH REPUBLIC VÁCLAVÍNKOVÁ KLÁRA	748
THE COMPARISON OF REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE OF THE EU AND THE BRICS COUNTRIES VAHALÍK BOHDAN	758

EURÓPSKA BANKOVÁ ÚNIA VAŠKOVÁ VANDA	776
MOŽNOSTI VYUŽITÍ KONCEPTU CYKLU ZÁKAZNICKÉ OBJEDNÁVKY PRO TVORBU METODIKY LOGISTICKÉHO AUDITU VLČEK PETR, WILCZKOVÁ MARTA	788
AKTIVITY VLÁDY A ŠTÁTNYCH ORGÁNOV NA PODPORU ZAHRANIČNÉHO OBCHODU SLOVENSKEJ REPUBLIKY VOJTECH FRANTIŠEK	797
DOPAD NÁRŮSTU LOGISTICKÝCH POŽADAVKŮ NA SEKTOR SILNIČNÍ DOPRAVY: STUDIE NEHODOVOSTI V ČESKÉ A SLOVENSKE REPUBLICE VLČEK PETR, ČEMERKOVÁ ŠÁRKA, WILCZKOVÁ MARTA	808
SHARING TRANSITION EXPERIENCE OF THE VISEGRAD GROUP IN THE EASTERN PARTNERSHIP OF THE EUROPEAN UNION WURSTEROVÁ KARLA	820
OTÁZKA NEROVNOMERNOSTI AKUMULÁCIE KULTÚRNEHO KAPITÁLU ZÁGORŠEKOVÁ B. MARTA	824
VLIV KULTURNÍHO TURISMU NA KONURENCESCHOPNOST A ATRAKTIVITU DESTINACE CESTOVNÍHO RUCHU ZEDKOVÁ ALENA	830
EURÓPSKA INTEGRÁCIA UKRAJINY: VONKAJŠIE VPLYVY A VNÚTORNÉ FAKTORY ZUBRO TETYANA	837
PREČO POLITIKA A POLITICI POTREBUJÚ POLITICKÝ MARKETING ZVONČEKOVÁ JANKA	844

CLIMATE EXTREMES IMPACTS AND MIGRATION AS ADAPTATION IN BANGLADESH: THE LOCAL EXPERTS' KNOWLEDGE AND PERCEPTION

Robert Stojanov, Barbora Duží, Dmytro Vikhrov

GLOBAL CHANGE RESEARCH CENTRE,
THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE CZECH REPUBLIC

Ilan Kelman

INSTITUTE FOR RISK AND DISASTER REDUCTION
UNIVERSITY COLLEGE LONDON

Abstract

The paper deals with concept of environmentally-induced migration and case study from South Asia with a special focus on Bangladesh, India and Maldives. We investigate how livelihood activities of local population are affected by climate extremes. In this context, migration usually represents a proactive adaptation strategy responding to combination of real and perceived environmental change. We examine perception of environmental factors by wide range local expert community conducting field research and interviews with experts in two provinces of South-West Bangladesh. Our research activities enabled us to compare perception of livelihood conditions and climate change consequences. Our results confirm that the climate extremes are perceived by local experts as one of the key factors of population movements in some regions in Bangladesh and migration could be viewed as proactive coping/adaptation strategy.

Key words: climate extremes, migration, adaptation, India, Bangladesh, Maldives, South Asia

Introduction

Environmental degradation, resource depletion and natural hazards play a contributing role as an important 'push' factor in affecting population movement in human history, often filtered through contexts of poverty, food deficiency, conflicts and social inequity. In this context, Myers (2001), Brown (2004) and others have detailed the rapidly increasing number of incidents that force people to leave their homes due to environmental stress. People rarely move for a single reason, and not every environmental degradation leads to permanent migration. The motivation to migrate involves a complex web of multiple factors that denote individual belief, pursuit and dreams, or collective decisions for family or tribal groups, under a specific regional/ national economic, social, political environment. King (2006: 545-546) suggests that environmental degradation may be the underlying cause of migration.

However, Suhrke (1993: 4-7) argues, based on the environmental change and population movement literature, that two different and opposing perspectives can be discerned. On one hand, the minimalists are advocates of the view, primarily found in migration studies (compare with Castles 2002: 2, for instance), that environmental change is a contextual variable that can contribute to migration, but warns that there is a lack of sufficient knowledge

about the process to draw firm conclusions. According to the minimalists, some environmental degradation by itself is insufficient as the cause of migration. Migration serves as one of the several coping strategies for rural populations to deal with poverty, which in itself reflects a combination of social, economic, environmental and political parameters. On the other hand, the maximalists are proponents of this perspective, arguing that environmental degradation has already uprooted people in a large scale, and more displacement is on the way. The maximalists tend to extract the environmental variable from a cluster of migration causes.

Massey, Axinn and Ghimire (2010) assert that the scarcity of good data on the subject explains the lack of consensus about environmental effects on migration. Stojanov (2006) adds that scientists have not yet accepted common methodological procedures for the estimation and prediction about environmentally-induced migration at both global and national level. Nonetheless, Massey, Axinn and Ghimire (2010) argue that some specific case studies do appear to link population growth, environmental deterioration, and political violence to migration. However, these studies also show that environmental conditions are nothing more than one of several complex and interconnected variables whose mutual influence can hardly be sorted out in qualitative accounts.

For the purposes of this paper, we define 'environmental migrants' as people who are forced to leave their traditional habitat, temporarily, circularly, for long-term or permanently, because of lacking natural resources and/or environmental disruption that have jeopardized their existence and affected their quality of life. Thus, the home-region is no longer able to ensure the local's livelihoods security and they move either within their country or abroad. The term 'environmental disruption' refers to any physical, chemical and/or biological changes in the ecosystem (or the resource base), rendering it temporarily, circularly, for long-term or permanently in which human existence can no longer be supported. Environmental disruption, often triggered by population pressure and poverty, may be caused by natural and/or anthropogenic processes (see Myers 1994, Myers 2001, Leiderman 2002, Stojanov 2008).

The data for this study were semi-structured in-depth expert interviews of in South-West Bangladesh along the Brahmaputra-Ganges Delta (Barisal and Khulna Districts), Bangladeshi migrants' targeted areas in Assam's capital Guwahati and its broader rural surroundings. The semi-structured and in-depth interviews with 17 local experts on environment, climate, migration-population movement, development, social and political local issues were conducted in Bangladesh and Assam in 2008, in Nepal 2009. Ten experts originated from Bangladesh, 7 experts were from India.

Climate variability and Population Movement in South Asia

Predictions of climate change impacts vary across regions. Although these trends are manifesting diversely, it is apparent that South Asia region belongs among the most vulnerable regions due to already ongoing civilization pressure on the environment. The region is characterized by the rapid urbanization, high population growth and density, intensive land and resource use for agriculture and industry production. From this complex point of view, the ability of society to cope with environmental change depends on its natural, social and economic vulnerability factors. Vulnerability is influenced by exposure of society to weather and climatic events, sensitivity in terms of extend to what society can absorb changes without suffering harm and adaptive capacity to modify its behaviour so as to better cope with stress (ADB 2012).

Specifically, main environmental disruptions induced by climate change were identified in case of South Asia: sea-level rise and storm surge, cyclones and typhoons, flooding, water stress (ADB 2012:20-21), declining land cover (Massey et al. 2010). Coastal areas, lowlands

and river delta areas are in threat of sea level rise, especially in the form of loss of suitable land for living and agriculture, loss of coastal vegetation and forests and salt water intrusion into surface and groundwater (Preston et al. 2006). The most threatened are the deltas of the Ganges and Brahmaputra in Bangladesh, then in West Bengal in India, the deltas of Godavari, Indus and other areas (ADB, 2012). Projects suggest that these people will face more frequent flash floods induced by higher precipitations in the monsoon period (Islam et al. 1994: 22). These areas are vulnerable in terms of depth and spatial extent of flooding, due to increases in peak discharge of the Brahmaputra and the Ganges rivers (Mirza et al. 2003: 315). Karim and Mimura (2008: 499) argue that flooding depths, especially within 20 km from the coastline, are 30–40 per cent higher with respect to previously estimated depths. It is alarming because in some places flood water would inundate first floor of the existing cyclone shelters where people normally take shelter during a cyclonic event.

Intensification of the monsoon activities, occurrence of extreme weather events, together with higher risk of flooding increases the risk of landslide and soil erosion with negative effects on running agriculture and livelihoods of inhabitants. Regions at greatest risk are those located under Himalayas - northern Pakistan and northern India, Nepal, Bangladesh and river basins in all countries in question. Abrar and Azad (2004) show that riverbank should be recognized as a major natural hazard that adversely affects the lives of millions of people in Bangladesh each year.

Changing patterns of precipitation impose serious risk for agricultural land in regions of already drier arid/semi-arid regions, located especially in rain shadow. These regions already suffered from water stress, located mainly in west of the Himalaya, parts of Indus valley, and Rajasthan (ADB 2012). According to Kummu et al. (2010), measures of water scarcity indicated that currently South Asia was the region with the highest proportion (91%) of people experiencing water shortage.

Bangladesh being a poor country is more vulnerable to environmental change and its consequences due to a lack of financial resources enabling application of expensive adaptation technologies, demographic factors (the highest population density in the world at a level of 1156 people per square kilometre), and natural conditions of the country (most of the country consists of inundation lowland affected by regular floods). Climatologists and relevant social scientists claim that a large coastal part of Bangladesh will submerge in the coming two decades (Agrawala et al. 2003). Already over populated, Bangladesh is going to face even greater population pressure from the coastal areas.

Scientists, climatologists and policy makers arrived at a consensus about imminent catastrophe that Bangladesh is likely to be hit by due to sea level rise. Loss of coastal land due to the sea in this vulnerable zone is predicted to reach up to 3 percent by the 2030s, 6 percent in the 2050s and 13 percent in 2080 (Pender 2008). Barnett (2003) argues that the people to be displaced by the sea level rise from the areas would spread within Bangladesh, but a significant number would likely move to neighbouring countries.

Empirics from the Field

The motivations for both internal and international migration usually depend on many personal, household, regional and international factors and people rarely migrate for one alone. Interviewed experts from each of the country confirmed several reasons for migration. Most of the experts confirmed that economic reasons play the most significant role in decision-making regarding migration movement, in both pull and push forms, however the combination of another historical, economic, demographic, environmental and other different factors play role in the migration decision-making processes, as well as social factors (health, education, migration networking).

However the environmental factors seem to be the second-most important cause and in some cases even dominant for migration in Bangladesh. We identified these environmental changes in the country as playing significant role in decision-making process of households/individuals to migrate: river bank or river islands erosion; floods; tropical cyclones; drought; river dam construction in one location; land salinization in selected regions; and natural sources scarcity such as lack of land for agriculture, and safe water scarcity. In that way we have to say that we did not recognize the environmental factors in causes of out-migration in Maldives, according to the preliminary results of our research, however the country is possible under risk of sea level rise.

Floods and river erosion processes (and their combination) were identified as the most frequently mentioned environmental causes for migration of many people or families in Bangladesh, however it is also a frequent cause of migration in Assam. One expert used the term “river nomads” in this context.

Cyclones force many people to move, however it is predominantly the strategy of temporarily migration. Nevertheless, the consequences of the natural events, such as economic poverty, loss of relatives, etc. graduated by impacts of climate change that could lead to more massive and permanent migration. In particular, sea level rise is frequently mentioned with consequences of climate change in South Bangladesh. It is connected with other negative impacts, such as greater intensity and frequency of inundation, flooding of some islands. Further, the livelihood and economic patterns of locals is strongly affected, for instance farming crops, fishing, and grazing. In the context, the interviewed experts explained their fear of the future progress of the sea level rise in the region. Results are briefly summarized in Table 1.

Table 1: Summary of empirical findings.

Groups of research questions	South-East Bangladesh
Locally observed environmental changes (observations, conversations)	Flooded areas. River bed erosion, deforestation of coastal areas, destruction of vast territories after hurricane, increase of sea level
Reasons for migration (conversations)	Economic reasons (search for new and better food sources, diversification of income), which are conditional on environmental and climate factors (natural disasters, environmental degradation) as well as demographic factors (population pressure combined with land shortage).
Main migration flows (source regions) (observations, conversations)	Countryside, river bed area, regions under threat of environmental changes and climate extremes.
Main migration flows (destination regions) and effects of migration (conversations)	Internal migration: Dhaka and other regional centers (Khulna, for example). International migration: India including Asam, South-East Asia, Middle East. Ongoing deforestation, soil degradation, soil degradation, conflicts between migrants and local residents.
Socio-demographic characteristics of migrants (observations, talks)	Primarily agriculture: men move first (coping), their families follow (long-term adaptation).
Reasons for why most people do not emigrate	Ignorance of migration networks, lack of information, traditions, relative satisfaction with current

(authors' deduction)	situation, family commitments.
Migration as coping or adaptation (observations, conversations)	Emigration from Bangladesh is perceived as traditional coping or adaptation strategy.
Possible future trends: natural hazards as consequence of climate change (analysis of sources).	Higher frequency and intensity of extreme hydrometeorological events (hurricanes and floods), increase of sea level.

Source: Stojanov, Duži (2013)

The most frequently mentioned livelihood activities perceived to be affected by significant environmental change at short and long time scales, including climate change, are housing and farming, particularly rice and wheat production which is generally main source of local livelihoods in rural areas of South-West Bangladesh (see Table 2).

Table 2: Livelihood-sensitivity matrix of rural areas in South-West Bangladesh

Environmental change / Natural disaster	Impact of climate change	Affected ecosystem services	Affected livelihood activities
Water erosion / riverbed sedimentation	Greater intensity	Land availability	Housing, farming
Sea level rise	Growth	Freshwater availability, damage to mangrove forests	Housing, farming and grazing
Floods	Greater intensity and frequency	Water supply and quality, land availability	Housing, rice, vegetable, fruits and livestock production, market crop production
Tropical storms / cyclones / tornadoes	Greater intensity	Water supply, disturbances of environment	Housing, rice, vegetable, fruits and livestock production, market crop production
Drought / water deficiency	Greater intensity	Water supply, grazing, rising of soil salinity	Rice, vegetable, fruits and livestock production, market crop production

Source: Stojanov, Duži (2012), upgraded

Nevertheless, climate-related factors do not always generate migration; it is often determined by local and cultural factors (Adger 2012). Being most affected by the climate change due to the lack of resources to acquire relevant adaptation measures, poor individuals cannot afford emigration, because doing so requires financial sources, knowledge and skills as well as existence of migration networks. When drawing conclusions on this topic, all studies have to account for the multi-factor nature of the issue.

Conclusion

This research investigated the role of environmental factors and climatic condition in migration processes in South Asia using the case study of selected regions in South-West Bangladesh and Indian Assam. Our results indicate that except for economic motivation, significant influence of environmental change and climate change on livelihood condition of local population becomes a push factor for migration, except in the recent situation in Maldives. The role of climate change (variability) mostly consists of growth of intensity and frequency of any natural events such as floods and tropical storms/hurricanes, change of timing of precipitation regime. The trends of sea/river water level rise following by water erosion also play an important role. In case of drought and water deficiency, the climate change plays the main role as the initiator of these processes.

Our field research results summarized local experts' perceptions of environmental/climate threats and demonstrated that experts' statements were in strong relation with theoretical background and field research concerning climate change impacts in target regions. Experts unanimously disagreed that climate change was only a remote problem and they seemed to care about it a great deal. Their general sense of anthropogenic pressure on environmental conditions with combination of climate change (variability) could be generally expressed as a "real threat", "dangerous" or "significant problem". All experts perceived all countries with high vulnerability to risks related to the climate change.

Our fieldwork identified the awareness of environmental stress of main livelihood activities of local population such as housing and agricultural production due to natural hazards and environmental change such as water scarcity and pollution, floods, drought, land degradation, sea level rise, etc. In this context, the role of local experts seems to be irreplaceable in exploring adaptation strategies concerning climate change impacts.

Human migration is consensually perceived as a well-functioning mechanism applied in Bangladesh and India by various societies throughout history as part of their resource utilization strategies and coping with climate variability. Migration is a part of a survival strategy that can lead to the improvement of migrants' security, however at the cost of some losses. We conclude by stating that more field research is needed and that this research should focus on obtaining the new data about types of migration and migration flows in the region and shed some more light on the climate change and migration processes.

Acknowledgements

Authors acknowledge the support from projects "Partnership in Climate Research and Adaptation Strategies", No. CZ.1.07/2.4.00/31.0056, and "Climate Change and Migration as Adaptation", No. LD 13032.

Note: The part of the research were presented at "Region in the Development of Society Conference" at Mendel University in Brno (October 2013).

Bibliography

ADGER, Neil W. et al. (2012): Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. *Nature Climate Change*, Vol. 3, No. 11, s. 112–117.

AGRAWALA, S., et al. (2003): *Development and Climate Change in Bangladesh: Focus on Coastal Flooding and the Sundarbans*, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Paris

ADB (2012): Addressing Climate Change and Migration in Asia and Pacific. Final Report. Mandaluyong City: Asian Development Bank.

BARNETT, J. (2003). Security And Climate Change. *Global Environmental Change*, 13 (1), 7-17.

BROWN, L. R. (2004): New flows of environmental refugees. Posted: 03 February 2004, peopleandplanet.net. Available at <http://www.peopleandplanet.net/doc.php?id=2134>. Cited Feb 18 2004.

CASTLES, S. (2002): Environmental change and forced migration: making sense of the debate. *New Issues in Refugee Research*. Working Paper no. 70. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.

ISLAM, T. et al. (1994): Vulnerability of Bangladesh to Climate Change and Sea Level Rise. Concepts and Tools for Calculating Risk in Integrated Coastal Zone Management. Summary Report. Dhaka: Bangladesh Centre for Advanced Studies (BCAS).

KARIM, M.F.; MIMURA, N. (2008): Impacts of climate change and sea-level rise on cyclonic storm surge floods in Bangladesh. *Global Environmental Change*, 18 (3):490-500.

KIBREAB, G. (1997): Environmental causes and impact of refugee movements: A critique of the current debate. *Disasters*, 21 (1), 20–38.

KING, T. (2006): Environmental Displacement: Coordinating Efforts to Find Solutions. *Georgetown International Environmental Law Review*, 18 (3), 543-565.

KUMMU, M. et. al. (2010). Is physical water scarcity a new phenomenon? Global assessment of water shortage over the last two millennia. *Environmental Research Letters*, 5, (2), 11pp.

LEIDERMAN, S. (2002): The world problem of environmental emigration from polluted regions. The NATO Advanced Research Workshop, Mariupol. September 5-7.

MASSEY, D.S.; AXINN, W.G.; GHIMIRE, D.J. (2010): Environmental change and out-migration:evidence from Nepal. *Population and Environment*, 32 (2-3):109-136.

MIRZA, M.M.Q. et al. (2003). The Implications of Climate Change on Floods of the Ganges, Brahmaputra and Meghna Rivers in Bangladesh. *Climatic Change*, 57 (3), 287–318.

MYERS, N. (1994): Environmental refugees: a crisis in the making. *People & the Planet*, No.4/1994.

MYERS, N. (2001): Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions: Biological Sciences*, 357 (1420), 609-613.

PENDER, J. (2008). Community-led Adaptation in Bangladesh. *Forced Migration Review*, 31, 54-55.

STOJANOV, R. (2006): Environmental Migration: How can it be estimated and predicted? In: Siwek, T. (ed): Globalisation and its Impact to Society, Regions and States. Ostrava: University of Ostrava, pp. 302-311.

STOJANOV, R. (2008): Environmental Factors of Migration. In: Stojanov, R. et al. Development, Environment and Migration. Analysis of Linkages and Consequences. Olomouc: Palacký University, pp. 123-144.

STOJANOV, R.; DUŽÍ, B. (2012): When History and River Break the Border in South Asia: Environmental Migration and Policy Dilemma. In: Rahman Md M.; Ullah AKM A. (eds): *Asian Migration Policy: South, Southeast and East Asia*. New York: Nova Science Publishers. pp. 201-234. ISBN: 978-1-62257-020-1

STOJANOV, R.; DUŽÍ, B. (2013): Migrace jako adaptace na změnu klimatu. *Mezinárodní vztahy*, 48 (3): 9-31.

SUHRKE, A. (1993): Pressure points: Environmental degradation, migration and conflict. Paper prepared for the workshop "Environmental Change, Population Displacement, and Acute Conflict," the Institute for Research on Public Policy in Ottawa in June 1991 as part of the "Environmental Change and Acute Conflict" project of the University of Toronto and the American Academy of Arts and Sciences, Cambridge (USA).

Contact

Robert Stojanov, Barbora Duží, Dmytro Vikhrov
Global Change Research Centre,
The Academy of Sciences of the Czech Republic

Ilan Kelman

Institute for Risk and Disaster Reduction
University College London

EURÓPSKA SLUŽBA PRE VONKAJŠIU ČINNOSŤ A JEJ TROJROČNÉ FUNGOVANIE

Dagmar Sulejmani

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Abstrakt

Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ) vznikla na základe Lisabonskej zmluvy 12. 2010 na základe čl. 27 odseku 3 Zmluvy o Európskej únii, ktorá vstúpila do platnosti pred tromi rokmi. ESVČ bola vytvorená neštandardne, presunom personálu z Európskej komisie, Sekretariátu Rady a nominovaním diplomatov z členských štátov EÚ. Európska služba funguje ako samostatná organizačná jednotka so svojou vlastnou organizačnou štruktúrou na čele ktorej stojí vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci a podpredsedníčka Európskej komisie a tiež predsedníčka Rady pre zahraničné veci. Dňa 29. júla 2013 vydala vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci Catherina Ashtonová dlho očakávanú správu o hodnotení Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Správa okrem zhodnotenia organizácie a fungovania EEAS a úloh vysokej predstaviteľky obsahuje tiež krátkodobé a strednodobé odporúčania. Tieto odporúčania C. Ashtonovej budú predmetom ďalšej diskusie členských štátov EÚ s úmyslom postupne prijať zmeny v organizácii a fungovaní EEAS, avšak zmeny zásadnejšej povahy možno očakávať až na jeseň 2014, po nástupe novej Európskej komisie a vymenovaní novej Vysokej predstaviteľky.

Kľúčové slová: Európska služba pre vonkajšiu činnosť, vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci, Európska únia, Európska rada, Európska komisia, Správa o činnosti ESVČ

Abstract

European External Action Service (EEAS) was established on December 1, 2010 after the Lisbon Treaty was adopted. The EEAS was established by means of a bloc transfer of staff from the Commission and Council Secretariat supplemented with allocation of new posts to allow for the recruitment of national Diplomats from the Member States. The organigram of the EEAS was designed and the mandate of the High Representative of the Union for the Foreign Affairs and Security Policy was created together with Vice-president of the European Commission and Representative of the Union for Foreign Affairs and Security policy in one person. The High Representative of the Union for the Foreign Affairs Catherine Ashton prepared the EEAS Review on July 29, 2013. The EEAS Review reflects recommendation concerning functioning of the service and organization together with definitions of short and medium term issues. The recommendation will be discussed on the upcoming negotiations of the Member States of the EU with the focus on the new challenges in organization and functioning of the EEAS. All recommended changes will be forced after the new European Commission will be set together with the new High Representative of the Union for the Foreign Affairs and Security Policy.

Key Words: European External Action Service, High Representative of the Union of the Foreign Affairs and Security policy, European Union, European Council, European Commission, EEAS Review

Úvod

Európska služba pre vonkajšiu činnosť vznikla na základe článku 27, odseku 3 Zmluvy o Európskej únii a oficiálne bola spustená 1. decembra 2010. V lete 2013 vydala vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci Catherine Ashtonová dlho očakávanú správu o hodnotení Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Správa okrem zhodnotenia organizácie a fungovania EEAS a úloh vysokej predstaviteľky obsahuje odporúčania z krátkodobého a strednodobého hľadiska. Správa a jej odporúčania potvrdzujú, že koordinácia vonkajších politík EÚ, zahraničnej a bezpečnostnej, obchodnej, rozvojovej, humanitárnej, susedskej politiky a politiky rozširovania je v rámci EK naďalej komplikovaná a súčasný stav (good working relations) je skôr výsledkom kompromisov medzi jednotlivými komisármi, ako výsledkom jasne nastavených kompetencií. C. Ashtonová po vybudovaní a 2-ročnom odskúšaní hierarchickej štruktúry EEAS, pomerne podobnej štruktúre MZVaEZ SR dospela k záveru, že je potrebné organizačnú štruktúru zoštíhliť (znížiť počet generálnych riaditeľstiev a zároveň zefektívniť štruktúru vedenia Európskej služby zlúčením 2 najvyšších pozícií. Tak ako aj doteraz, C. Ashtonová sa vyhýba jasnému postoju, či súhlasí s vytvorením jej politického zástupcu, ktorý by ju mohol plnohodnotne zastupovať v Európskej komisii a Európskom parlamente, resp. v zahraničí pri stretnutiach a na multilaterálnych fórach. Vysoká predstaviteľka iba konštatuje potrebu vyjasniť túto otázku a tiež prípadné zapájanie sa ministrov ZV ČS do riadenia ESV

Európska služba pre vonkajšiu činnosť

ESVČ vznikla po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy 1. decembra 2009 a oficiálne bola spustená 1. decembra 2010. Základom pre jej vznik boli návrhy zamerané na vytvorenie jednotnej zahraničnej reprezentácie Európskej únie. Od prijatia Maastrichtskej zmluvy v roku 1993 bola zahraničná reprezentácia EÚ rozdelená medzi Európsku komisiu a Radu EÚ. Primárnym cieľom konventných návrhov bolo odstrániť vnútorný dualizmus v európskej zahraničnej politike. Riaditeľ centra pre Európsku reformu Charles Grant sa na túto tému vyjadril, že to bolo, ako orchester bez dirigenta, alebo skôr, keď sa dirigent snaží viesť dva samostatné orchestre v rovnakom čase.¹

Aby sa tento nesúlad európskej zahraničnej politiky odstránil a zabezpečili sa výraznejší súlad a viditeľnosť aktivít EÚ, konvent navrhol prepojiť zodpovednosť za obe dimenzie zahraničnej politiky EÚ a poveriť touto zodpovednosťou nového ministra zahraničných vecí EÚ, ktorý mal v podstate spojiť funkcie, ktoré dovtedy zastávali vysoký predstaviteľ EÚ pre Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a komisár pre vonkajšie vzťahy. Následne bola vytvorená funkcia vysokej predstaviteľky Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci, spolu s funkciou podpredsedníčky Komisie EÚ a tiež funkciou predsedníčky Rady pre zahraničné veci do ktorej bola vymenovaná Catherine Ashton. Rada rozhoduje na návrh vysokej predstaviteľky po porade s Európskym parlamentom a po získaní súhlasu Európskej komisie.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť je samostatná a nezávislá od ostatných inštitúcií Európskej únie a dočasne sídli v priestoroch Európskej komisie.

Služba pretavila existujúce kapacity Európskej komisie pre zahraničné vzťahy do siete ambasad reprezentujúcich EÚ. Personál tvoria rovnomerne ľudia z Komisie, sekretariátu Európskej rady a diplomatický personál jednotlivých členských štátov EÚ.

¹ Grant, Charles (19. júna 2007). "Ústavný Fudge"
http://www.cer.org.uk/articles/grant_guardian_blog_19june07.html . Citované 2008-11-20.

V rámci organizačnej štruktúry má Európska služba pre vonkajšiu činnosť šesť geografických sekcií na čele s generálnym riaditeľom. Sekcie sú rozdelené nasledovne:

1. Ázia
2. Afrika
3. Amerika
4. Severná Afrika, Blízky východ a Arabský polostrov
5. Rusko, východné susedstvo a krajiny západného Balkánu
6. Globálne mnohostranné vecí.

Ďalej sa v jej organizačnej štruktúre nachádza bezpečnostné oddelenie, oddelenie strategického plánovania, právne záležitosti, medziinštitucionálne vzťahy, oddelenie verejnej diplomacie a informácií, vnútorný audit a inšpekcia. Niektoré časti z týchto oddelení boli prevedené z Komisie alebo Rady pre vonkajšiu činnosť.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť je unikátna a spája zameranie a politiky všetkých svojich členov. ESVČ nepredstavuje ministerstvo zahraničných vecí Európskej únie ani Odbor zahraničnej politiky Generálneho sekretariátu Rady EÚ. ESVČ neplánuje nahradiť funkciu zahraničných ministerstiev jednotlivých členských štátov EÚ.

Dňa 1. januára 2010 boli všetky bývalé delegácie Európskej komisie premenované na delegácie Európskej únie. Dnes ESVČ disponuje sieťou 139 zastúpení v 163 krajinách, ktoré majú väčšie právomoci, než bežné delegácie. Tieto zmodernizované delegácie slúžia ako národné veľvyslanectvá členských štátov Európskej únie. Prostredníctvom svojich delegácií EÚ preberá úlohu koordinátora a vystupuje a hovorí za EÚ ako celok. Ako prvé bolo otvorené zastúpenie Európskej únie vo Washingtone. Členské štáty EÚ sa môžu rozhodnúť prevádzkovať svoje zastúpenie prostredníctvom delegácií EÚ a ukončiť prevádzku niektorých zo svojich menších národných zastupiteľských úradov.

ESVČ podporuje vysokú predstaviteľku v súdžnosti externých vzťahov EÚ a prispieva k tomu, aby sa Európa vyjadrovala jedným hlasom. ESVČ pripravuje teritoriálne analýzy pre predsedu Európskej rady, predsedu Európskej komisie a komisárov EÚ (briefingy, príprava summitov a ostaných stretnutí na vysokej úrovni). Úzka spolupráca je tiež medzi ESVČ a Európskym parlamentom prevažne prostredníctvom zastúpení a delegácií EÚ, ktoré pripravujú a protokolárne zabezpečujú návštevy členov Európskeho parlamentu v danom teritóriu ich pôsobenia.

Európska rada

Európska Rada zvyčajne zasadá štyri krát do roka v Bruseli a zvoláva ju predseda Európskej Rady Herman Van Rompuy. Presný dátum konania sa Európskej Rady sa plánuje v spolupráci s predsedajúcim členským štátom najneskôr jeden rok pred začiatkom polročného predsedníctva konkrétneho štátu. Štyri týždne pred riadnym zasadnutím Európskej rady predloží predsednícky členský štát v úzkej spolupráci s predsedom Európskej rady a predsedom Komisie Rade pre všeobecné záležitosti anotovaný návrh programu zasadnutia. Predseda Európskej rady v spolupráci v predsedajúcim ČŠ a predsedom EK vypracuje návrh usmernení pre závery Európskej rady a prípadné návrhy záverov, ktoré prerokuje Rada pre všeobecné záležitosti. Každé zasadnutie Rady trvá najviac dva dni. Na podnet predsedu Európskej rady však môže Európska Rada, alebo Rada pre všeobecné záležitosti rozhodnúť inak. Koordinovanie jednotlivých stretnutí od najvyššej úrovne predsedu rady Európskej únie až po pravidelnú organizáciu jednotlivých Európskych rád zabezpečuje Odbor protokolu Rady EÚ.

Zasadnutia Európskej rady nie sú verejné. Celková veľkosť delegácií, ktorým je povolený vstup do budovy, v ktorej sa koná zasadnutie Európskej Rady je obmedzená na 20 osôb za členský štát a Komisiu a 5 za vysokého predstaviteľa. Do limitu 20 osôb nie je zahrnutý technický personál, ktorý vykonáva osobitné bezpečnostné úkony, alebo poskytuje logistickú podporu. Mená a funkcie členov delegácie sú vopred oznámené Generálnemu sekretariátu Rady prostredníctvom systému COREA a nie je možné ich meniť niekoľko hodín pred summitom. Z bezpečnostných dôvodov Rada komunikuje výlučne so Stálymi zastúpeniami jednotlivých členských štátov EÚ, ktoré zloženie svojej delegácie musia komunikovať so svojim ústredím v slovenskom prípade s Úradom vlády SR alebo Kanceláriou prezidenta SR. Predseda Európskej Rady predkladá po každom zasadnutí Európskej rady správu Európskemu parlamentu. Priority predsedníctva a výsledky dosiahnuté počas predsedníckeho šesťmesačného obdobia predloží člen Európskej rady zastupujúci členský štát Európskemu parlamentu. Európska rada je uznášaniaschopná, ak je počas hlasovania prítomných viac ako dve tretiny jej členov. Pri hlasovaní môže každý člen Európskej rady zastúpiť najviac jedného ďalšieho člena Európskej rady. V prípade naliehavých záležitostí sa rozhodnutia Európskej rady môžu prijímať písomným hlasovaním, ak tento postup navrhne predseda Európskej rady.

Rada Európskej únie

Zasadnutie Rady sa zvoláva z vlastného podnetu predsedu, alebo sa koná na žiadosť jedného z jej členov. Rada EÚ sídli v Bruseli, v budove Justus Lipsius. V apríli, júni a októbri sa Rady konajú v Luxemburgu.² Rada, alebo výbor stálych predstaviteľov členských štátov sa vo výnimočných prípadoch môže jednomyselne rozhodnúť, že zasadnutie Rady sa uskutoční na inom mieste. Počas obdobia šiestich mesiacov každý člen predsedajúcej krajiny predsedá všetkým zloženiam Rady s výnimkou zloženia Rady pre zahraničné veci, avšak členovia skupiny sa môžu dohodnúť aj na iných úpravách.

Zvyčajne sa rozhodnutia Rady prijímajú jednoduchou väčšinou, pokiaľ nie je v rokovacom poriadku ustanovený iný spôsob. Rada prijíma rozhodnutia hlasovaním ministrov členských štátov. Používajú sa tri druhy hlasovania v závislosti od ustanovení zmluvy týkajúcich sa témy, ktorou sa zaoberá: jednoduchá väčšina (pri procesných rozhodnutiach), kvalifikovaná väčšina (systém váženia hlasov vychádzajúci z počtu obyvateľov členských štátov, ktorý sa používa pri mnohých rozhodnutiach týkajúcich sa vnútorného trhu, hospodárstva a obchodu) a jednomyselnosť (v oblasti zahraničnej politiky, obrany, justičnej a policajnej spolupráce a zdaňovania).

Vo veľkej väčšine prípadov Rada prijíma rozhodnutia na návrh Európskej komisie a spolu s Európskym parlamentom, pričom sa používa buď konzultačný postup (napr. v oblasti poľnohospodárstva, justičnej a policajnej spolupráce a zdaňovania) alebo spolurozhodovací postup (napr. v oblasti vnútorného trhu).

Všetku prácu Rady pripravuje alebo koordinuje Výbor stálych predstaviteľov (COREPER) zložený zo stálych predstaviteľov členských štátov, ktorí pracujú v Bruseli, a ich asistentov. Prípravou práce tohto výboru sa zase zaoberá viac ako 150 výborov a pracovných skupín pozostávajúcich z delegátov z členských štátov.³ Niektoré z výborov majú osobitnú koordinačnú a expertíznu úlohu v príslušnej oblasti, ako napríklad Hospodársky a finančný výbor, Politický a bezpečnostný výbor (zodpovedný za monitorovanie medzinárodnej situácie v oblastiach zahraničnej politiky a spoločnej bezpečnosti a zaistenie politickej kontroly a strategického usmernenia operácií krízového riadenia, pod vedením Rady) a Koordinačný

² Podľa článku protokolu o umiestnení sídel a inštitúcií a niektorých orgánov, úradov a agentúr a útvarov Európskej únie

³ <http://consilium.europa.eu/council/council-configurations?lang=sk>

výbor, ktorého úlohou je príprava práce v oblasti policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach.

Rada pre všeobecné záležitosti zabezpečuje prípravu zasadnutia Európskej rady a spolu s predsedom Európskej Rady a Komisiou zabezpečuje ich nadväznosť.⁴ Rada zodpovedá za celkovú koordináciu politik ako je napríklad viacročný finančný rámec a rozširovanie.

Rade pre zahraničné veci predsedá vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a v prípade potreby ju môže zastúpiť predstaviteľ predsedajúceho členského štátu. Rada pre zahraničné veci zabezpečuje celú vonkajšiu činnosť Európskej únie spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku, obrannú politiku a obchodnú politiku, rozvojovú spoluprácu a humanitárnu pomoc na základe usmernení Európskou radou.

Oblasť spravodlivosti a vnútorných vecí, ktorá sa výrazne dotýka života európskych občanov, je pravdepodobne politickou oblasťou, na ktorú má Lisabonská zmluva najväčší vplyv. Prakticky na celú oblasť spravodlivosti a vnútorných vecí sa vzťahuje spoložhodovací postup s hlasovaním kvalifikovanou väčšinou v Rade, s výnimkou rodinného práva, operačnej policajnej spolupráce a niekoľkých ďalších oblastí. Okrem toho sa veci, ktoré predtým patrili pod tretí pilier, ako je justičná spolupráca v trestných veciach a policajná spolupráca, budú riadiť rovnakými pravidlami, aké sa vzťahujú na jednotný trh. V dôsledku toho budú opatrenia v uvedených oblastiach prijaté na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni podliehať súdnej kontrole Súdneho dvora v Luxemburgu.

Vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci

Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy vymenovala Európska rada Catherine Ashtonovú za vysokú predstaviteľku Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ktorá predsedá Rade pre zahraničné veci a vedie spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ. Vo funkcii podpredsedníčky Európskej komisie zabezpečuje jednotnosť a koordináciu vonkajšej činnosti Európskej únie. Európska únia tak vytvorením trojklobúkovej funkcie vysokej predstaviteľky pre bezpečnostnú politiku a zahraničné vzťahy, podpredsedníčkou Európskej komisie a Predsedníčkou Rady pre zahraničné veci začala odpovedať na známu otázku Henryho Kissingera: „Komu zavolám, keď chcem hovoriť s Európou?“ Riešením mala byť Catherine Ashtonová, Vysoká predstaviteľka EÚ pre vonkajšie vzťahy a bezpečnosť, ktorá bola do funkcie vymenovaná na konci roku 2009.⁵ So vstupom Lisabonskej zmluvy do platnosti dňa 1. decembra 2009 vznikli predpoklady na vytvorenie európskej diplomatickej služby, ktorú už tri roky vedie Catherine Ashtonová, Vysoká predstaviteľka a podpredsedníčka Európskej komisie a predsedníčka Rady pre zahraničné veci.

Hodnotiaca správa činnosti Európskej služby pre vonkajšiu činnosť

V lete 2013 vydala vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné veci Catherine Ashtonová dlho očakávanú správu o hodnotení Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Správa okrem zhodnotenia organizácie a fungovania ESVČ a úloh vysokej predstaviteľky obsahuje odporúčania z krátkodobého a strednodobého hľadiska. Vo všeobecnosti hodnotenie C. Ashtonovej vyznieva pozitívne, zdôrazňujúc, že služba vznikla neštandardne (presunom personálu z Európskej komisie a Sekretariátu Rady a nominovaním diplomatov z členských štátov), so zmiešanými kompetenciami a z toho vyplývajúcimi vzťahmi medzi Európskou komisiou, členskými štátmi a Európskym parlamentom.

⁴ Zmluva o EÚ, článok 16, odsek 6

⁵ http://wikipedia.org/wiki/European_External_Action_Service&sa=X&ei=j2ToTrfNI82aOvLy-LMK&ved=0CFQQ_RM

Vychádzajúc z tohto stavu sa vysoká predstaviteľka C. Ashtonová vo svojej hodnotiacej správe sústreďuje na posilnenie kompetencií ESVČ voči Európskej komisii a aj voči členským štátom a úpravu organizácie ESVČ (štruktúra) označuje za 2. fázu budovania ESVČ. Jej návrhy a odporúčania nie sú nové svojím obsahom, zazneli už v rôznej podobe a forme počas niekoľkomesačnej diskusie o revízii ESVČ a nemožno ich ani označiť za ucelenú a zásadnú revíziu ESVČ. Keďže už C. Ashtonová oznámila, že nebude opakovane kandidovať na post vysokej predstaviteľky na jeseň 2014, a zároveň si uvedomuje, že v niektorých oblastiach pôsobnosti ESVČ nemajú jednotlivé členské štáty zhodné názory, nenavrhuje politicky ambiciózne systémové zmeny v ESVČ, ktoré by si vyžadovali zmeny napr. v Zmluve o EÚ. Nesľubuje ani zásadné zmeny v tých oblastiach, najmä vo vzťahu k Európskej komisii, ktoré odrážajú jej osobné rozhodnutia a kde je možné predpokladať, že nový/nová vysoká predstaviteľka môže mať inú predstavu o koordinačných úlohách a kompetenciách vysokej predstaviteľky a Európskej službe pre vonkajšiu činnosť.

Organizácia a fungovanie ESVČ

Vysoká predstaviteľka Únie pre bezpečnostnú politiku a zahraničné vzťahy C. Ashtonová po vybudovaní a odskúšaní hierarchickej štruktúry Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (pomerne podobnej štruktúre MZV) dospela k záveru, že je potrebné organizačnú štruktúru zoštíhliť a znížiť počet generálnych riaditeľov. Zároveň navrhla zefektívniť štruktúru vedenia ESVČ formou zlúčenia dvoch najvyšších pozícií v Európskej službe pre vonkajšiu činnosť. Tak ako aj doteraz, C. Ashtonová sa vyhýba jasnému postoj, či súhlasí s vytvorením jej politického zástupcu, ktorý by ju mohol plnohodnotne zastupovať v Európskej komisii a v Európskom parlamente, resp. v zahraničí počas vrcholových stretnutí a na multilaterálnych fórach.

Vysoká predstaviteľka C. Ashtonová sa usiluje o posilnenie dôvery členských štátov EÚ voči Európskej službe pre vonkajšiu činnosť, nakoľko tieto sú k ESVČ od počiatkov služby k jej organizácii, kompetenciám a personálnej politike služby kritické. Momentálne má Európska služba pre vonkajšiu činnosť 3417 zamestnancov, z ktorých 1457 pôsobí v ústredí a 1960 na Zastúpeniach EÚ, kde je tiež vyslaných 3500 zamestnancov z Európskej komisie. Vysoká predstaviteľka sa snaží o 1/3 naplnenie Európskej služby pre vonkajšiu činnosť vyslanými diplomatmi z členských štátov (tzv. *temporary agents*) a dodržanie proporčného zastúpenia členských štátov v štruktúrach ESVČ. Obojstranne výhodné riešenie predstavuje pre Európsku službu pre vonkajšiu činnosť aj členské štáty EÚ zdieľané využívanie priestorov Zastupiteľských priestorov a členských krajín EÚ v tretích krajinách. Ďalej vysoká predstaviteľka navrhuje prevzatie predsedania zvyšných pracovných skupín, ktoré vedie predsedajúca krajina EÚ (tu sa dá očakávať nesúhlas niektorých ČŠ) a chce razantnejšie manažovať agendu Rady pre zahraničné veci.

Vysoká predstaviteľka tiež navrhuje v svojej hodnotiacej správe revidovať súčasný systém využívania dvanástich špeciálnych predstaviteľov EÚ (EUSR), nakoľko sa stále viac zodpovedajú príslušnému vysielajúcemu členskému štátu EÚ a z toho dôvodu ich chce plne integrovať do štruktúry ESVČ.

Prevzatie predsedníctva zostávajúcich pracovných skupín v oblasti vonkajších vzťahov do kompetencií ESVČ

Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy Vysoká predstaviteľka vymenovala stáleho predsedajúceho Politického a bezpečnostného výboru (Chair of the Political and Security Committee), ktorého dovtedy výlučne zastupoval predstaviteľ z rotujúcej predsedajúcej krajiny. Následne vymenovala 16 stálych predstaviteľov predsedajúcich pracovným skupinám v oblasti Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a vonkajších vzťahov. Táto zmena má relatívne pozitívnu odozvu, nakoľko predsedajúci sú zaradení

v príslušných teritoriálnych odboroch ESVČ a majú tak možnosť úzko spolupracovať a tlmočiť stanoviská členských štátov EÚ, ktoré sú prednesené na pracovných skupinách.

Z celkového počtu zostalo 6 pracovných skupín, ktorým stále predsedá rotujúce predsedníctvo: ACP – Afrika, Karibik a krajiny Tichého oceánu, EFTA – Európske spoločenstvo voľného obchodu, COTER – pracovná skupina zameraná proti terorizmu, COJUR – pracovná skupina medzinárodného verejného práva, RELEX (právno-finančná-sankčná pracovná skupina). V revízii EEAS vysoká predstaviteľka navrhuje, aby vzhľadom na koherentnú politiku EÚ predsedali aj zvyšným pracovným skupinám permanentní predsedovia. Ďalej sa tiež navrhuje úzke prepojenie medzi ESVČ a pracovnou skupinou COELA, ktorá má v svojom portfóliu rozširovanie EÚ a prístupové rokovania.

Takýto krok by znamenal, že predsedníctvo Slovenskej republiky v roku 2016 (SK PRES 2016) a predstavitelia MZV a EZ SR spolu s predstaviteľmi zo Stáleho zastúpenia SR pri EÚ by nepredsedali týmto pracovným skupinám. Je síce logické, že ESVČ má manažovať všetky pracovné skupiny v oblasti vonkajších vzťahov, avšak v uvedených pracovných skupinách majú silné kompetencie ako Európska komisia, tak aj členské štáty a nedá sa očakávať automatický súhlas všetkých členských krajín s takýmto krokom.

Z uvedených PS má najdôležitejšie postavenie pracovná skupina RELEX (právno-finančná-sankčná PS) kde pri diskusii zazneli i úvahy o prípadnom rozdelení PS RELEX na 2 pracovné skupiny (jedna pod rotujúcim predsedníctvom a jedna sankčná pod ESVČ).

Zošťihlenie vrcholných riadiacich štruktúr EEAS

Vysoká predstaviteľka vo svojej revízii navrhla zníženie počtu generálnych riaditeľov z ôsmich (6 geografických, 1 pre krízový manažment, 1 pre administratívu a financie) na šiestich. Táto zmena bude znamenať ešte menšie šance pre členské štáty EÚ obsadiť vrcholové riadiace pozície v EEAS a môže viesť k vzniku veľkým direktoriátom, vzhľadom na skutočnosť, že každý má v súčasnosti 6-10 odborov.

Záver

Revízia Európskej služby pre vonkajšiu činnosť obsahuje návrhy vysokej predstaviteľky Únie pre Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku C. Ashtonovej, ktoré by mali zlepšiť fungovanie ESVČ. Aplikácia týchto pripomienok nebola časovo ohraničená a nie je terminovaná. Na pôde EÚ, na úrovni stálych predstaviteľov (COREPER 2) práve prebieha diskusia k revízii ESVČ a jej ďalší vývoj závisí od stanovísk a pripomienkovania členských štátov EÚ k danej problematike. Vysoká predstaviteľka C. Ashtonová už oznámila, že nebude opakovane kandidovať na post vysokej predstaviteľky na jeseň 2014, a zároveň si uvedomuje, že v niektorých oblastiach pôsobnosti ESVČ nemajú jednotlivé členské štáty zhodné názory, preto nenavrhuje politicky ambiciózne systémové zmeny v ESVČ, ktoré by si vyžadovali zmeny napr. v Zmluve o EÚ. Nesľubuje ani zásadné zmeny v tých oblastiach, najmä vo vzťahu k Európskej komisii, ktoré odrážajú jej osobné rozhodnutia a kde je možné predpokladať, že nový/nová vysoká predstaviteľka môže mať inú predstavu o koordinačných úlohách a kompetenciách vysokej predstaviteľky a Európskej službe pre vonkajšiu činnosť.

Literatúra

Grant, Charles (19. júna 2007). "Ústavný Fudge"

http://www.cer.org.uk/articles/grant_guardian_blog_19june07.html . Citované 2008-11-20.

<http://consilium.europa.eu/council/council-configurations>
Zmluva o EÚ, článok 16, odsek 6

Interný materiál MZV a EZ SR

http://wikipedia.org/wiki/European_External_Action_Service&sa=X&ei=j2ToTrfNI82aOvLy-LMK&ved=0CFQQ_RM

Kontakt

Ing. Dagmar Sulejmani

Hlboká cesta 3

831 01 Bratislava

MZV a EZ SR

Tel. 00421 911 931 311

dagmar.sulejmani@mzv.sk

ČÍNSKY ZÁUJEM O KRITICKÉ NERASTNÉ SUROVINY V AFRIKE

Nóra Szikorová

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Čínsky záujem o nerastné suroviny narastá priamo úmerne s jej hospodárskym rastom. Cieľom predkladaného príspevku je identifikácia tých kritických nerastných surovín, ktoré v Číne absentujú a tých, ktorých ložiská sú najväčšie v Afrike na následnú analýzu čínskeho záujmu o ne. Platinové kovy a kobalt sú tie, ktoré sú pre Čínu v Afrike najatraktívnejšie v dôsledku plánovanej preorientácie Číny na sofistikovanejšiu výrobu. V posledných rokoch sa okrem importu týchto nerastných surovín, Čína usiluje aj o investície v platinových a kobaltových baniach, jej možnosti sú však výrazne obmedzené západnými ťažobnými spoločnosťami, ktoré sú v nich činné už dlho.

Kľúčové slová: kritické nerastné suroviny, Čína, Afrika, platinové kovy, kobalt

Abstract

China's interest in natural resources is growing like her economy. The aim of this paper is to identify critical natural resources absent from China as well as resources which are abundant in Africa in order to analyse the Chinese interest in them. Platinum-group metals and cobalt are supposedly the most attractive for China because of her planned economic reorientation on highly sophisticated production. In recent years, except for importing these minerals China also strives for investment opportunities in mines of Africa. Her possibilities are substantially limited though by Western mining companies, which have been active in these mines.

Key words: critical natural resources, China, Africa, platinum-group metals, cobalt

Úvod

Európska komisia v roku 2010 vydala zoznam 14 kritických nerastných surovín budúcnosti¹: antimón, berýlium, kobalt, fluorit, gálium, germánium, grafit, indium, horčík, niób, platinové kovy (paládium, platina, rhódium, osmium, irídium a ruténium), vzácne zeminy (ytrium, scandium, lantán, lantanoidy), tantal, wolfrám. Tieto nerastné suroviny boli identifikované podľa niekoľkých kritérií: nedostatočný výskyt, vysoká geografická koncentrácia produkcie, nízka distribúcia rezerv, nízka miera recyklácie, nízka miera nahraditeľnosti, typ vlády najväčšieho producenta a najväčšieho zásobiteľa².

¹European Commission: Critical Raw Materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on Defining Critical Raw Materials. [online]. Jún 2010. [cit. 6.12.2013.] s. 36. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/report_en.pdf>

²British Geological Survey: Risk list 2012. [online]. [cit. 6.12.2013.] Dostupné na internete: <http://www.bgs.ac.uk/downloads/start.cfm?id=2643>

Mnohé sa dostali na zoznam preto, lebo nemajú v prírode substitúty, resp. sú len ťažko nahraditeľné. Mnohé nie sú ani recyklovateľné, a preto ich vyčerpanie môže mať za následok ohrozenie výroby high-tech výrobkov, bez ktorých nie je ďalší technologický pokrok predstaviteľný.

Využitie a produkcia kritických nerastných surovín

Všetky kritické nerastné suroviny tvoria integrálnu súčasť high-tech výrobkov. Zoznam ich základného využitia sumarizuje tabuľka 1.

Tabuľka 1. Stručný prehľad využitia kritických nerastných surovín

vzácne zeminy	displej, laserové prístroje, veterné turbíny, žiarivky
volfrám	žiarovky, CT
antimón	mikročipy, mobily, medicínske technológie, náboje, batérie
grafit	harddisky, li-on batérie, lietadlové brzdy
berýlium	vesmírne lode, rakety, komunikačné satelity, RTG zariadenia
germánium	optické káble, polovodiče, infračervené optiky, solárne panely, nanodrôty
niób	mikročipy, mobily, medicínske technológie
platinové kovy	na úsporu kerozínu lietadlách, katalyzátory, desalinizácia morskej vody v dieselových katalyzátoroch, harddisky
kobalt	vysokorýchlostné vlaky, lekárske implantáty, harddisky
indium	touch-screen displej, solárne panely, monitory
gálium	mikrovlnné rúry, solárne panely, teplomery
horčík	automobily, kryty na fotoaparáty, mobily, tablety
tantal	mikročipy, mobily, medicínske technológie, lebečné implantáty, laptopy
fluorit	šošovky mikroskopov a teleskopov, teflón

Zdroj: vlastné spracovanie

Čína je najväčším výrobcom nerastných surovín na svete v objemovom i hodnotovom vyjadrení. Vyrába ich dvojnásobne viac než USA a štvornásobne viac než Rusko, teda v poradí druhý a tretí najväčší výrobcovia na svete³. Viac než 90 % vzácnych zemín, antimónu a vyše 75% germánia a wolfrámu sveta sa vyrobí v Číne⁴. Tá si uvedomuje svoju strategickú výhodu, čoho dôkazom je aj zavedenie exportných ciel koncom v roku 2009 na 9 strategických prvkov. Uvedomuje si to ale i USA a EÚ, preto podali za to sťažnosť na Čínu na pôde WTO.

Keďže pri identifikácii kritických nerastných surovín je jednou z podmienok typ vlády štátov s najvyššou produkciou a rezervami daných nerastných surovín a koncentrácia ich zásob, je evidentné, prečo sa mnohé z nich zostali na zoznam kritických surovín EÚ.

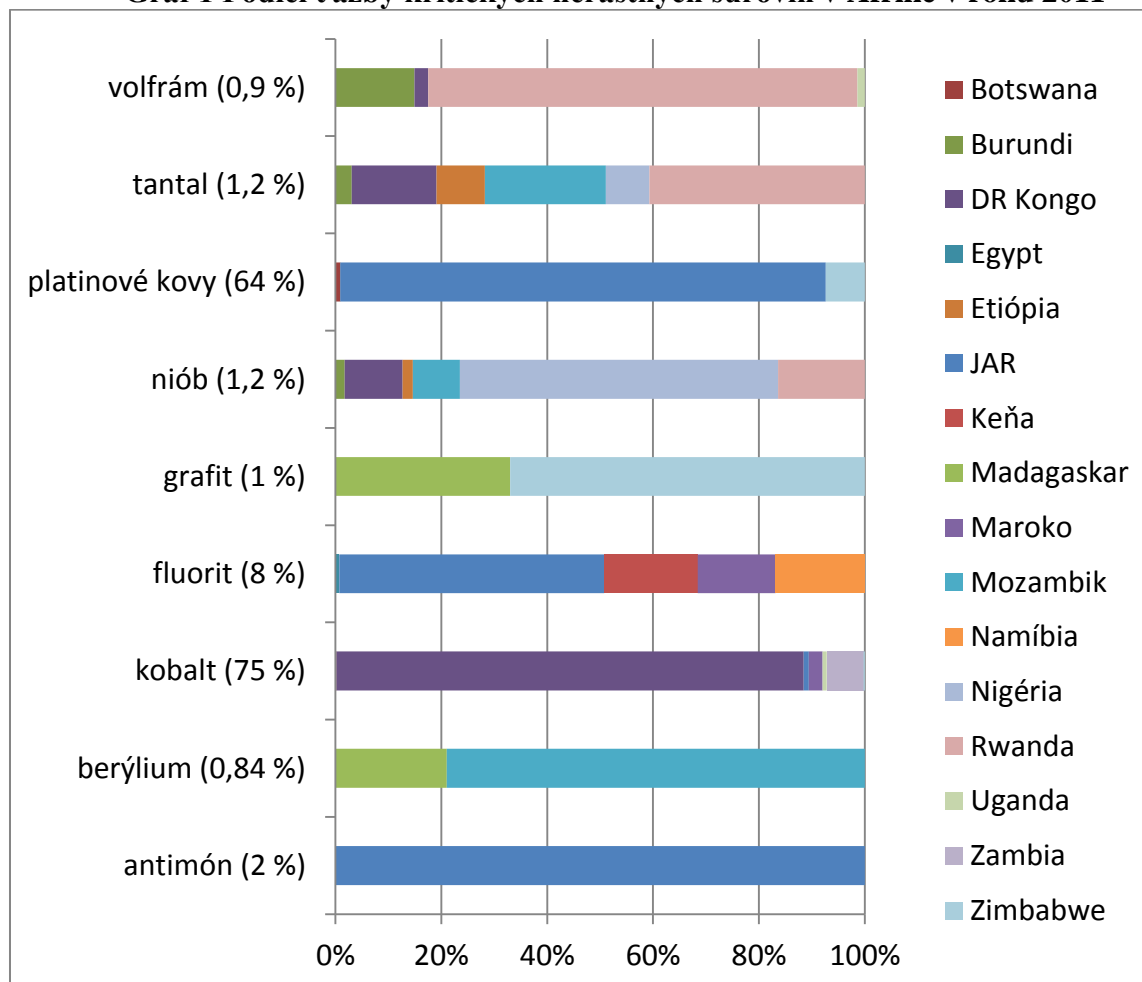
Graf 1 znázorňuje teritoriálne rozloženie ťažby jednotlivých kritických nerastných surovín v Afrike na základe posledných zverejnených údajov, teda za rok 2011. Pri názve jednotlivých prvkov je uvedené celkové percento daného prvku, ktoré sa v roku 2011 vyťažilo v Afrike. Nasledovné kritické prvky nie sú uvedené v grafe, pretože sa tu vôbec neťažia: gálium (51 % ťažila v roku 2011 Čína), germánium (57 % Čína), indium (57 % Čína)

³ Reichl, C. et al.: World Mining Data. In *Minerals Production*, 2013. s.41.

⁴ European Commission: Critical Raw Materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on Defining Critical Raw Materials. [online]. Jún 2010. [cit. 6.3.2012.] s. 12. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/report_en.pdf>

a vzácne zeminy (97 %). Čína ťaží aj 69 % grafitu, 60 % fluoritu, 64 % horčíku, 85 % wolfrámu, antimónu (86 %)⁵. Zo 14 kritických prvkov jej chýbajú iba platinové kovy, tantal a niób. Tantal a niób sa ťažia v Afrike len v minimálnom množstve (graf 1). Ich hlavným producentom je Brazília. Etiópia, ktorá má isté množstvo tantalu, sa v marci 2012 začala uchádzať o čínske investície v tantalových baniach.

Graf 1 Podiel ťažby kritických nerastných surovín v Afrike v roku 2011

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa World Mining Data 2013 a USGS 2012.

*Poradie jednotlivých štátov legendy je uplatnené i v samotnom grafe.

Čínsky záujem o kritické nerastné suroviny v Afrike

Keďže z globálneho hľadiska je väčšina produkcie kritických nerastných surovín sveta alokovaná v Číne, budeme skúmať čínsky záujem o tie africké kritické suroviny, ktorých má Čína nedostatok: platinové kovy a kobalt. Obe sa hojne v Afrike hojne vyskytujú (graf 1).

Platinové kovy Čína nevyhnutne potrebuje predovšetkým na výrobu automobilov, odkedy sa do ČLR presunula výroba autodiélov pre mnohé automobilky. Používajú sa v katalyzátoroch na zníženie emisií CO₂, ale aj v harddiskoch na zvýšenie ich kapacity, v LCD monitoroch a v šperkoch⁶. Od vstupu krajiny do WTO rástla produkcia o milión automobilov ročne a rovnako rastie aj ich kvalita. Pred vstupom Číny do WTO sa v krajine vyrobilo za rok toľko automobilov (1,26 miliónov v roku 1999), čo sa v nej v súčasnosti za

⁵ Reichl, C. et al.: World Mining Data. In *Minerals Production*, 2013

⁶ USGS: Mineral Commodity Summaries 2013, 2013, s 120.

mesiac predá.⁷ V roku 2009 tak Čína predbehla Japonsko a stala sa ich najväčším výrobcom na svete. V súčasnosti je štvrtina automobilov sveta (vyše 19 miliónov) vyrobená v Číne.⁸ Najväčšie množstvo platinových kovov, sa nachádza v Juhoafrickej republike v Bushveld Komplexe, teda v zároveň najväčšej investičnej destinácii Číny v Afrike. Ťažbu vykonávajú juhoafrické spoločnosti ako Anglo-American Platinum Ltd., African Rainbow Minerals, Royal Bafokeng Platinum, Impala Platinum Holdings, austrálska Aquarius Platinum a kanadská spoločnosť Eastern Platinum. Od roku 2018 by mal čínsky ťažobný gigant Jinchuan začať ťažbu platinových kovov v bani Bakubung. V dôsledku zníženia ich produkcie v JAR v roku 2011 vzrástli ceny platinových kovov. Dôvodom boli predovšetkým štrajky. V Zimbabwe, kde sa nachádzajú zvyšné africké ložiská platinových kovov ťaží austrálska spoločnosť Aquarius Platinum a juhoafrická Impala Platinum Holdings v oboch veľkých platinových baniach Mimosa aj Zimplats. Čína bude mať možnosť investovať do ich ťažby v Zimbabwe, kde vláda v roku 2011 vyhlásila tender pre zahraničných investorov.

Čínska spoločnosť Norinco vytvorila spoločný podnik so zimbabwejskou ZDMC, tzv. Shin-Zim, a ďalší aj v kooperácii s kazašskou ENRC, ktoré začnú svoje ťažobné aktivity už v roku 2014. V jedinej botswanskej bani Tati ťaží platinové kovy ruská OJSC MMC Norilsk Nickel. Je zrejme, že Čína má pri tejto surovine výrazne obmedzené možnosti, využíva však každú príležitosť na infiltráciu do platinových baní Afriky.

Atraktívnou a hojnou kritickou nerastnou surovinou pre Čínu v Afrike je ešte kobalt, používaný najmä v nabíjateľných batériách. Jeho najväčším producentom je na svete DR Kongo (graf 1) a najväčším výrobcom spracovaného kobaltu na svete je Čína. Dováža ho práve z DR Kongo. V roku 2009 bola podpísaná zmluva medzi konžskou vládou a čínskymi spoločnosťami China Railway Group a Sinohydro, že vystavajú infraštruktúru výmenou za 620 000 ton kobaltu, podobný barter uzatvorili i kórejské spoločnosti⁹. DR Kongo je celkovo siedmym najväčším recipientom čínskych PIZ a v roku 2012 do nej prúdilo 344 miliónov investícií, čo predstavuje po Angole druhé najväčšie toky¹⁰.

Najväčším investorom v kobaltových baniach DR Konga je Kanada. Spoločnosti First Quantum Minerals (baňa Kolwezi), Lundin Mining spolu s americkou Freeport-McMoRan Copper and Gold (baňa Tenke Fungurume), Katanga Mining (baňa Katanga), African Metals (baňa Luisha) sú aktívne vo veľkej väčšine konžských baní. V bani Luiswishi ťaží konžsko-belgický spoločný podnik Gécamines-George Forrest International S.A. Čínska ťažobná spoločnosť je zatiaľ prítomná len jedna: CIC Mining Resources, rovnako ako aj jedna britská (CAMEC v bani Mukondo) a juhoafrická Metorex v bani Ruashi. Druhou najbohatšou africkou krajinou na kobalt je Zambia. Tu v súčasnosti operuje len jedna kobaltová baňa Mopani Mines, kde ťaží švajčiarsky Glencore, kanadský First Quantum Minerals a domáca Zambian Consolidated Copper Mines. Čínsky záujem o kobaltové bane Afriky je badateľný, ale ako je zrejme takmer všetky ložiská sú už obsadené západnými spoločnosťami.

Objavuje sa trend nárastu dopytu po vysokovýkonných nabíjateľných batériách v dôsledku rastúceho dopytu po elektromobiloch. Čína si stanovila za cieľ byť najväčším výrobcom elektromobilov na svete. Na výrobu batérií do nich sú nevyhnutné vzácne zeminy, nikel, kobalt a lítium. V roku 2011 Čína produkovala 97 % vzácnych zemín a 4,6 % lítia, pričom ani jeden z týchto surovín sa nenachádza v Afrike. Čína produkuje aj 6 % celosvetovej produkcie kobaltu, v Afrike a najmä v DR Kongu sú však jeho ložiská omnoho hojnejšie, čo môže prispieť k potenciálnemu zvýšeniu čínskeho záujmu o túto kritickú nerastnú surovinu.

⁷ OICA: World Motor Vehicle Production by Country and Type. [online]. 2011. [cit. 7.3.2012]. Dostupné na: <<http://oica.net/category/production-statistics/>>

⁸ Ibid.

⁹ USGS: 2009 Minerals Yearbook. Minerals and Metals. Cobalt. (Advance Release), máj 2011, s.6.

¹⁰ MOFCOM: 2012 Statistical bulletin of Chinese ODI.

Záver

Niektoré kritické nerastné suroviny, ktoré vytýčila Európska komisia v roku 2010, sa javia ako strategické a kritické aj pre Čínu. Hoci väčšina produkcie a ložísk týchto 14 prvkov sa nachádza práve v Číne, je možné predpokladať narastajúci čínsky záujem po nich i vo zvyšku sveta. Dôvodom je ich vyčerpatelnosť, malá recyklovateľnosť a takmer žiadne substitúty. Keďže sú to prvky nevyhnutné pre sofistikované technológie patriace do siedmych strategických odvetví 12. päťročného plánu ČĽR, čínsky dopyt po týchto prvkoch bude v najbližších rokoch bez pochyb narastať, rovnako je možné očakávať následne aj nárast ich cien. Okrem kritických nerastných surovín, ktoré Číne chýbajú úplne (platinové kovy, tantal a niób) sa v nej niektoré vyskytujú len v menších množstvách.

V dôsledku šetrenia vlastných zdrojov, by Čína mohla mať záujem aj o tie kritické nerastné suroviny, v ktorých produkcii je v súčasnosti dokonca aj svetovým lídrom. Práve v štátoch, kde sa nachádzajú ložiská platinových kovov, tantalu a nióbu očakávame vyšší nárast investícií. V prípade Afriky to znamená JAR a Zimbabwe, kde sa už prvé snahy začali aj objavovať.

Tiež sme dospeli k záveru, že kobalt, ktorého najväčším producentom sveta je DR Kongo, má pre Čínu obrovský význam. Vďaka jeho využitiu v batériách, ktorých výroba sa bude zvyšovať aj v dôsledku rastu výroby elektrických automobilov, ktoré čínska vláda potrebuje presadiť najmä z environmentálnych príčin, bude ČĽR kľúčovým a dlhodobým zákazníkom a investorom v DR Kongo.

Literatúra

British Geological Survey: Risk list 2012. [online]. [cit. 6.12.2013.] Dostupné na internete: <http://www.bgs.ac.uk/downloads/start.cfm?id=2643>

European Commission: Critical Raw Materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on Defining Critical Raw Materials. [online]. Jún 2010. [cit. 6.12.2013.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/report_en.pdf>

Ministry of Commerce of the PRC: 2012 Statistical bulletin of Chinese ODI.

OICA: World Motor Vehicle Production by Country and Type. [online]. 2011. [cit. 7.11.2013]. Dostupné na internete: <http://oica.net/category/production-statistics/>

US Geological Survey: 2009 Minerals Yearbook. Volume I. Metals and Minerals. (Advance Release), máj 2011.

US Geological Survey: Mineral Commodity Summaries 2013. Reston, Virginia: USGS, 2013. ISBN 978-1-4113-3548-6. 198 s.

Reichl, C. et al.: World Mining Data. In Minerals Production, 2013. vol. 28

Kontakt**Ing. Nóra Szikorová, PhD.**

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b, 85235 Bratislava

Slovenská republika

nora.szikorova@euba.sk

SÝRSKA KRÍZA AKO MEDZNÍK VYTVÁRANIA MULTIPOLARITY MOCI VO SVETOVEJ POLITIKE V 21. STOROČÍ*

František Škvrnda

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Problém multipolarity v teórii medzinárodných vzťahov. Historické podoby multipolarity a podmienky a súvislosti jej utvárania v 21. storočí. Prechodný charakter súčasného obdobia medzinárodných vzťahov – komplikácie vo vývoji svetovej politiky po rozpade bipolarity. O chápaní sýrskej krízy v súčasnej teórii medzinárodných vzťahov. Náčrt príčin a širších súvislostí vzniku a vývoja sýrskej krízy. Pohľad na sýrsku krízu ako katalyzátor utvárania multipolarity moci vo svetovej politike.

Kľúčové slová: multipolarita, súčasné obdobie medzinárodných vzťahov, sýrska kríza

Abstract

Problem of multipolarity in international relations theory. Historical forms of multipolarity and conditions and context its creating in the 21st century. Transitional nature of contemporary period in international relations – complications in the development world politics after the break-up of bipolarity. On the understanding of the Syrian crisis in contemporary international relations theory. Outline the causes and wider context of the formation and development of Syrian crisis. View of Syrian crisis as a catalyst of creating an multipolarity of power in world politics

Keywords: multipolarity, contemporary period of international relations, Syrian crisis.

Úvodom

V priebehu procesov tzv. arabskej jari došlo k rastu napätia spojeného aj s ozbrojenými konfliktami rôzneho druhu, najmä v Líbyi, Egypte a Jemene. Produktom tohto vývoja sa stala aj sýrska kríza, ktorá má viacero aspektov i dimenzií. Cieľom príspevku je stručne objasniť tie súvislosti a dôsledky sýrskej krízy, ktoré sa interpretujú ako medzník v procese utvárania multipolarity moci v súčasnej svetovej politike.

V tomto kontexte stručne rozoberieme chápanie multipolarity v súčasnej teórii medzinárodných vzťahov, načrtujeme kľúčové problémy vývoja sýrskej krízy z hľadiska medzinárodných vzťahov a naznačíme, prečo sa práve vývoj sýrskej krízy na jeseň 2013 stal medzníkom vytvárania multipolarity v súčasnej svetovej politike. Problémy objasníme v kontexte obsahu a zamerania kritických teórií v súčasných medzinárodných vzťahoch¹.

* Tento príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č.1/0827/12 „Vytváranie multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch“.

¹Weber, C.: *International Relations Theory: A Critical Introduction*. 4th ed. London : Routledge, 2013; Brincat, S. – Lima, L. – Nunes, J. (eds.): *Critical Theory in International Relations and Security Studies: Interviews and Reflections*. London : Routledge, 2012.

Stručne o chápaní multipolarity v súčasnej teórii medzinárodných vzťahov

Multipolarita patrí k základným spôsobom usporiadania moci v medzinárodných vzťahoch (svetovej politike), ktorá v súčasnosti nadobúda nové podoby² najmä v dôsledku neoliberalnej globalizácie, postmoderného štádia vývoja spoločnosti, informatizácie, multikulturality a ako aj ďalších politických, sociálno-ekonomických, kultúrnych a iných procesov. Podstata multipolárneho usporiadania moci vo svete je v tom, že v ňom pôsobia najmenej tri zhruba vyrovnané centrá moci, ale môže ich byť aj viac.

Kvalitatívne novým prvkom vytvárajúcej sa multipolarity na rozdiel od tzv. európskeho koncertu v druhej polovici 19. storočia je, že sa v nej popri USA a EÚ objavuje aj nezápadný aktér – ČLR. Ďalšiu otázku predstavuje, či súčasnú RF zaradíme k západným alebo nezápadným aktérom. Táto otázka je diskutovaná aj v samotnej ruskej teórii medzinárodných vzťahov najmä pri vysvetľovaní zahraničnej politiky RF, kde sa objavujú dve koncepcie širšieho, historicky utvoreného chápania ruskej kultúry a národnej identity – zapadníci a otečestvenniki, o ktorých sa diskutuje aj v súčasnosti³.

V posledných rokoch, najmä v dôsledku globálnej krízy začiatku 21. storočia ale aj vojenských neúspechov USA v Iraku a Afganistane sa čoraz viac ukazuje, že rozpad bipolarity nebol výsledkom nijakých cieľavedomých činností, ale išlo o zhuk náhod, proces, ktorý nebol pripravený a prekvapil svojim rozsahom i rýchlosťou. V súčasnosti v dôsledku tohto vývoja prevláda vo svetovej politike to, čo sa v sociológii označuje za neželané efekty sociálnych činností (rast radikalizmu, extrémizmu a násilia, silnejúce pôsobenie netradičných hnutí, nové bezpečnostné hrozby, úpadok Západu atď.).

Sprievodným znakom vývoja postbipolárneho sveta je snaha USA za každú cenu zabrániť ďalšiemu oslabeniu svojej pozície jedinej supervelmoci vo svetovej politike, ktorá sa niekedy charakterizuje aj ako limitovaná hegemonia. Časť autorov najmä v ruskej literatúre (odbornej i mediálnopolitickej) vidí v konaní USA v posledných rokoch realizáciu koncepcie organizovaného chaosu⁴. Medzi nimi sú aj nositelia názorov, že arabskú jar, ktorá bola aj jedným z faktorov vzniku sýrskej krízy možno hypoteticky spájať tiež s touto koncepciou⁵.

Sýrska kríza – stručne o príčinách, medzinárodnopolitických súvislostiach a dôsledkoch

Sýria – oficiálny názov Sýrska arabská republika – bola podobne ako Líbya zo sociálno-ekonomického i politického hľadiska pod autoritátnym vedením takmer 40 rokov jedným z relatívne stabilných štátov Blízkeho východu. Patrila však tiež k štátom so socialistickou orientáciou (v Sýrii ako jedinom arabskom štáte v súčasnosti legálne pôsobí

²Pozri napr. Amin, S.: *Beyond US Hegemony?: Assessing the Prospects for a Multipolar World*. London: Zed Books, 2006; Clegg, J.: *China's Global Strategy: Toward a Multipolar World*. London: Pluto Press, 2009; Hiro, D.: *After Empire: The Birth of a Multipolar World*. New York: Nation Books, 2010; Kupchan, C. A.: *No One's World: The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn*. New York: Oxford University Press, 2012.

³Kortunov, S. V.: *Nacional'naja identičnosť Postiženije smysla*. Moskva: Aspekt Press 2009, s. 514 – 517.

⁴Gafner, D.: Duga „upravljajemogo chaosa“. In *Zemlja. Chroniki žizni*. 26. januára 2012. Prístupné na <http://earth-chronicles.ru/news/2012-01-26-15895>. Navštívené 28. novembra 2013.

⁵Pozri napr. Kabasakalova, M.: „Upravljajemyj chaos“ na Bližnem Vostoke. In *Centr strategičeskich ocenok i prognozov*. 19. júna 2012. Prístupné na <http://csef.ru/index.php/ru/politica-i-geopolitica/project/491-revolution-of-the-xxi-century-non-violent-methods/1-stati/3423-controlled-chaos-in-the-middle-east>. Navštívené 29. novembra 2013; Ter-Gazarjan, A.: „Upravljajemyj chaos“ stal oružijem SŠA v borbe za Bližnij Vostok. In *Kurs*. 30. mája 2012. Prístupné na <http://kurs.ru/articles/14318/upravlyaemyj-haos-stal-oruzhiem-ssha-v-borbe-za-bližnij-vostok>. Navštívené 29. novembra 2013.

komunistická strana), čo po rozpade bipolarity skomplikovalo jej pozíciu v medzinárodných vzťahoch tak s USA ako aj so silne nábožensky orientovanými arabskými režimami. Pretrvali však pomerne tesné vzťahy s Moskvou, ktorá bola hlavným dodávateľom zbraní a vojenskej techniky do Sýrie.

Rôzne prvky napätia dlhodobo existujú vo vzťahoch Sýrie so Západom, lebo bola obviňovaná z údajnej podpory terorizmu a zaradená aj na os zla v období vlády prezidenta G. Busha ml. Zvláštny vzťah k Sýrii má Francúzsko, ktorého mandátnym územím bola v rokoch 1920 – 1946.

Komplikácie v zahraničnej politike a medzinárodných vzťahoch Sýrie spôsobujú jej vzťahy so susednými štátmi, resp. v regióne Blízkeho východu⁶, kde je obrazne vyjadrené jedným z vrcholov zložitého mnohouholníka. Len stručne naznačíme najvýznamnejšie:

- Libanon, kde sa Sýria viackrát vojensky angažovala;
- vzťahy s Palestínčanmi, ktoré prešli viacerými zmenami;
- Egypt, s ktorým v rokoch 1958 – 1961 tvorila Zjednotenú arabskú republiku;
- Irán, ktorý podporovala vo vojne s Irakom v 80. rokoch minulého storočia;
- Saudská Arábia – dlhodobo napäté vzťahy s ňou, kvôli politickej a svetskej orientácii Sýrie sa dramaticky zhoršili po začiatku sýrskej krízy
- Izrael, ktorý okupuje časť sýrskeho územia – Golanské výšiny – od vojny v roku 1967.

Špecifický prvok sociálno-ekonomických komplikácií znamenal aj prílev utečencov z Iraku po invázii USA, ktorých počet niektoré média v roku 2006 – 2007 odhadovali až na milión osôb. Irak napriek rôznym komplikáciám vo vzťahoch so Sýriou v minulosti, patrí v súčasnosti tiež k štátom, ktoré s ňou spolupracujú, najmä v spoločnom boji proti niektorým teroristickým skupinám. Ide predovšetkým o ISIS – Islamský štát Iraku a Levanty, ktorá je napojená na al-Kájdú.

Ďalšiu teoretickú organizáciu, ktorá výrazne pôsobí v sýrskej kríze a je tiež napojená na al-Kájdú, predstavuje an-Nusrá (Front an-Nusrá). Je zaradená na zoznam teroristických organizácií v USA i v EÚ.

Z domácich (vnútorných) faktorov na vývoj v Sýrii protirečivo pôsobili najmä vláda strany BAAS (de facto od roku 1962), zložitý sociálno-ekonomický vývoj, keď ide o nebohatý štát, s malými surovinovými zdrojmi a komplikovaná etnicko-konfesijná štruktúra. Okrem toho v rokoch 2006 – 2010 postihlo Sýriu veľké sucho, ktoré sa výrazne dotklo asi 1,5 milióna jej obyvateľov⁷, pričom podľa odhadov OSN asi milión obyvateľov hladovalo.

V súvislosti s vypuknutím tzv. arabskej jari vystupuje všeobecne ale aj zvlášť vo vzťahu k Sýrii do popredia pôsobenie týchto momentov:

- narastanie napätia a chaosu v dôsledku skrytého vonkajšieho ovplyvňovania (zasahovanie USA, Západu i Izraela a s nimi skordinovaných síl v arabskom svete nielen v prípade Líbye ale aj vo vzťahu k Sýrii nie je ťažké dokázať);
- v žiadnom zo štátov zasiahnutých arabskou jarou nenastalo zlepšenie – nerozvinula sa ani demokracia, ani nedošlo k sociálno-ekonomickému rastu;

⁶Blížšie Sorby, K.: *Blízky východ v medzinárodnej politike (1918 – 1945)*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2009; Sorby, K.: *Arabský východ, 1945 – 1958*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2005; Sorby, K. R. – Sorby, K. ml.: *Blízky východ v medzinárodnej politike (1971 – 1990)*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2011; Van Dam, N.: *The Struggle for Power in Syria: Politics and Society under Asad and the Ba'ath Party*. London: I. B. Tauris, 2011; Ziadeh, R.: *Power and Policy in Syria: Intelligence Services, Foreign Relations and Democracy in the Modern Middle East*. London: I. B. Tauris, 2011.

⁷Schäublin, E.: Wurzeln des syrischen Bürgerkriegs. In *Neue Zürcher Zeitung*. 27. September 2013.

- narušenie tradičných spojeneckých zväzkov pestovaných USA (Západom) na Blízkom východe v časoch bipolarity (najmä od r. 1967) s Tureckom a Saudskou Arábiou, v niektorých ohľadoch aj s Izraelom;
- vznik špecifických problémov najmä v Egypte, ale aj v Jemene, čiastočne v Bahrajne;
- posilňovanie fundamentalistických islamistických síl a i.

Hypoteticky možno nastoliť otázku, či pri snahe USA a ich blízkych spojencov ovplyvňovať procesy, ktoré sa spustili v arabskej jari, nedošlo k fatálnemu omylu. Arabský svet nemožno ovplyvňovať a meniť tak, ako sa to podarilo v krajinách strednej a východnej Európy na konci 80. a začiatku 90. rokov. Okrem toho sa zrejme prehliadol aj totálny neúspech farebných revolúcií v priestore bývalého ZSSR, ktoré sa uskutočnili v už v prvom desaťročí 21. storočia.

Za začiatok sýrskej krízy sa spravidla označuje 15. marec 2011, kedy vypukli nepokoje a zásah vládných síl proti protestujúcim. Po niekoľkomesačnom raste násillia sa situácia najmä v západných zdrojoch začala označovať za občiansku vojnu, ktorá má dosah aj na región⁸. Sýrska vláda situáciu hodnotí ako boj teroristov proti legitímnej vláde. Postupne z mediálno-politického problému stáva oblasť pomerne rozsiahleho vedeckého a odborného skúmania z viacerých uhlov pohľadu⁹.

Tento náčrt stručne uzavrieme tým, že v Sýrii sa následky arabskej jari prejavili najtragickejšie. Podľa medializovaných údajov z rôznych zdrojov (najmä blízkych OSN a z kruhov rôznych humanitárnych organizácií, napr. Oxfam) na konci roku 2013, po viac ako dva a pol roka trvajúcej sýrskej kríze počet jej obetí dosiahol viac ako 130 tis. mŕtvych (nikde nie je spoľahlivý zdroj, ktorý by uviedol odhady, koľko z nich majú na svedomí vzbúrenci a koľko vládne sily) a takmer 2,5 mil. utečencov do zahraničia. Údajne skoro až polovica obyvateľstva Sýrie (viac ako 9 mil. osôb) by potrebovalo pomoc. Niektoré kruhy považujú situáciu v Sýrii za jednu z najväčších humanitárnych kríz súčasnosti.

Chronológia sýrskej krízy je zostavovaná podľa rôznych kritérií rozličnými spôsobmi¹⁰. Po tvrdom zásahu sýrskych vládných síl v marci 2011 sa podnikli viaceré kroky na upokojenie situácie, ktoré však nepriniesli zmenu. 14. apríla 2011 bola menovaná nová sýrska vláda a 20. apríla 2011 B. Asád odvolal výnimočný stav, ktorý v krajine trval už 48 rokov. 8. mája 2012 sa uskutočnili parlamentné voľby do Národnej rady, v ktorých zvíťazil Národný pokrokový front vedený stranou BAAS. Priebeh ani výsledky volieb sa na Západe nepovažujú za legitímne.

Začali sa spájať aj sýrske opozičné sily. Ide však o značne zložité a neprehľadné štruktúry, ktorých zloženie i vodcovia sa rýchlo menia, takže podať ich prehľad je ťažké. Ide však najmä o Sýrsku slobodnú armádu a Sýrsku opozičnú koalíciu (Národnú koalíciu síl revolúcie a sýrskej opozície). Samostatnú časť vzbúrencov predstavujú islamistické sily, ktoré majú extrémistický a teroristický charakter.

Za medzníky sýrskej krízy sa často považujú najmä niektoré veľké boje o mestá (Damask, Aleppo, Homs a i.) ako aj akcie, ktoré vyostrovali situáciu, predovšetkým tým, že pri nich prišlo o život veľa osôb, pričom ich mediálna interpretácia, popr. hodnotenie sú problematické. Ide napr. o Hamá (júl 2011), Húlu (máj 2012) a i. Okrem toho bolo viacero incidentov, ktoré mali aj medzinárodný dosah, napr. zostrelenie tureckej stíhačky 22. júla

⁸Vitalyos, R. und Hagemann, S.: Der syrische Bürgerkrieg in der Region. In *Der syrische Bürgerkrieg in der Region: Israel & Palästina - Zeitschrift für Dialog IV* | 2013. Berlin : AphorismA, 2014.

⁹Dolgov, B.: Sirijskij krizis v mirovoj politike. In *Fond strategičeskoj kul'tury*, 24. februára 2012. Prístupné na <http://www.fondsk.ru/news/2012/02/24/sirijskij-krizis-v-mirovoj-politike.html>. Navštívené 20. septembra 2013; Hashemi, N. – Postel, D. (eds): *The Syria Dilemma*. Cambridge: The MIT Press, 2013; Lawson, F. H.: *Global Security Watch*. Santa Barbara: Praeger, 2013.

¹⁰Pozri Cora, M. D.: *Syrian Crisis: Review, Timelines and Facts*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.

2012, potýčky na okupovaných Golanských výšiniach, útoky Izraela na sýrske územie a pod. Krízu sprevádzajú teroristické činy nielen na území Sýrie ale aj v Libanone, uskutočňované islamistickými extrémistami.

Zvrat v sýrskej kríze - september 2013 a návrat RF na scénu svetovej politiky

Zvrat v sýrskej kríze priniesli udalosti, ktoré sa zbehli behom niekoľkých týždňov po údajnom použití chemických zbraní vládnymi vojskami v 21. augusta 2013 vo východnej Gúte (predmestie Damasku)¹¹, čo viedlo takmer k hysterickému reakcii USA a ich spojencov zo Západu i z arabských štátov v snahe zaútočiť na Sýriu. USA akoby chceli znovu použiť ošúchaný scenár so zbraňami hromadného ničenia – bez relevantných dôkazov, ktorý svet pozná už z vojny proti Iraku, rozpútanej v roku 2003.

RF a čiastočne aj ČLR od začiatku pokusov o vonkajšie zasahovanie do sýrskej krízy odmietali toto riešenie a v rámci rôznych protisýrskych návrhov v BR OSN využívali svoje právo veta a zabránili ich prijatiu. Domnievame sa, že po tom ako USA, niektorí členovia NATO a časť arabských štátov zneužili rezolúciu BR OSN o bezletovej zóne nad Líbyou na útok na tento štát, Moskva i Peking chceli zabrániť novému vojenskému dobrodružstvu s nepredvídateľnými následkami.

Nastala však rýchla a prekvapujúca zmena v sýrskej kríze a začala jej nová etapa¹². Bola spojená s tým, že ruská diplomacia rozhodne ale pružne zareagovala na mimovoľný návrh ministra zahraničných vecí USA J. Kerryho o odovzdaní chemických zbraní Sýrie medzinárodnému spoločenstvu. Po niekoľkých dňoch, v ktorých bola otvorená otázka, či USA aj so svojimi horlivými spojencami nezaútočia na Sýriu, došlo k relatívnemu upokojeniu medzinárodnej bezpečnosti.

Prvýkrát od rozpadu bipolarity v medzinárodných vzťahoch sa stalo, že úsilie USA a ich spojencov (kde sa príliš angažoval nový francúzsky prezident F. Hollande) napriek veľkej snahe neskončilo vojenskou intervenciou ako predtým v Juhoslávii, Afganistane a Iraku. Vyriešenie krízy, na ktorom sa dohodli RF a USA, sa považuje za veľký úspech moskovskej diplomacie – prvý od vzniku RF.

Ambície washingtonského establishmentu vojensky riešiť sýrsku krízu podlomili aj vnútorné sily (vojenské a spravodajské elity, ktoré nemali chuť pustiť sa po neúspechoch z posledných rokov do ďalšej vojny), zmena postoja Veľkej Británie a stanovisko niektorých ďalších štátov EÚ (najmä Nemecka ale aj Slovenska), ktoré odmietali zasahovanie bez súhlasu BR OSN.

Sýrska kríza a jej zatiaľ relatívne mierové riešenie z pohľadu medzinárodných vzťahov a bezpečnosti predstavuje jeden z medzníkov nového spôsobu riešenia problémov sveta na začiatku 21. storočia. V zložite a ťažko sa utvárajúcej multipolarite sme svedkami rastúcej sily a vplyvu Moskvy ako aj Pekingu.

Doplníme, že k posilneniu pozície RF na Blízkom východe ale aj vo svetovej politike prispel aj dosiahnutý pokrok na rokovaniach o jadrovom programe Iránu. Do určitej miery možno k tomuto procesu priradiť aj záujem USA a NATO, aby sa RF zapojila do riešenia situácie v Afganistane. Nový problém, pri riešení ktorého môže pozícia Moskvy závažiť, predstavuje aj ukrajinská kríza, ktoré pretrvávajú už niekoľko týždňov a neočakávané sa zostrila.

¹¹V januári 2014 sa objavili v západných médiách materiály odborníkov z USA, ktoré dokazovali, že sýrske vládne sily v tomto prípade chemické zbrane použiť nemohli.

¹²Dolgov, B.: Sirijskij krizis. Novyj etap. In *Fond strategičeskoj kul'tury*. 14. septembra 2013. Prístupné na <http://www.fondsk.ru/news/2013/09/14/sirijskij-krizis-novyj-etap-22800.html>. Navštívené 20. septembra 2013.

Záver

Sýrska kríza ani napriek riešeniu problému odovzdania chemických zbraní na zničenie medzinárodnému spoločenstvu, ktoré ide s problémami ale napreduje, však neskončila. Jej najväčšou tragédiou sú pokračujúce boje, ktoré sa dostávajú do patového stavu. Ak sa ešte začiatkom jesene zdalo, že vládne sily môžu získať výraznú prevahu, nedošlo k tomu. Príčinou tohto môže byť aj masívna politická, finančná i vojenská podpora vzbúrencom. Poskytujú ju tak západné štáty, najmä USA ako aj arabské štáty – predovšetkým Saudská Arábia a Katar.

Pri určitom zjednodušení možno naznačiť až dve línie bojov, ktoré v súčasnosti prebiehajú. Prvou je boj medzi sýrskymi vládnymi silami a vzbúrencami. Druhou je boj medzi rôznymi silami vzbúrencov – najmä medzi „tvrdou“ opozíciou a extrémistami. Okrem toho možno registrovať aj umiernené opozičné sily.

Určitú zmenu vo vývoji krízy môžu zohrať priebeh a výsledky rokovaní, ktoré sa označujú ako Ženeva 2 a došlo k nim za cenu manévrovania i určitých ústupkov. Treba však vidieť, že vláda B. Asáda je legitímna a bezpodmienečné požadovanie jeho odstúpenia nie je konštruktívne. Je tu memento Líbye, kde koniec M. Kaddáfího a jeho režimu neznamenal ukončenie krízy, ktorá pretrváva až do súčasnosti. Aj sýrska opozícia je príliš roztrieštená na to, aby dokázala niečo dôležité vyriešiť.

Fatálny problém takéhoto typu vzbúr nastáva vtedy, ak prestane prúdiť finančná pomoc zo zahraničia. Ekonomické strany už takmer trojročnej krízy sú nesmierne veľké (denne sa odhadujú na viac ako 100 miliónov USD) a krajinu vrhnú o niekoľko desiatok rokov späť. Vzniká však aj nebezpečenstvo závislosti na finančnej pomoci sľubovanej bohatými arabskými štátmi. Ich cieľom nie je doniesť poriadok a slobodu sýrskemu ľudu, ale získať nad ním moc a ťažiť z jeho bohatstva, aj keď je nevelké. Posilnenie islamistických extrémistických síl v ďalšom štáte na Blízkom východe by neveštilo nič dobré ani pre Sýriu, ani pre Blízky východ a nakoniec ani pre celý svet.

Kontakt

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita

852 35 Bratislava, Dolnozemska 1

Slovenská republika

frantisek.skvrnda@euba.sk

ZHODNOTENIE ÚSPEŠNOSTI KOHÉZNEJ POLITIKY V PROGRAMOVOM OBDOBÍ 2007 – 2013 V KONTEXTE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Zuzana Šmehýlová

FAKULTA MANAGEMENTU,Ň
UNIVERZITA KOMENSKÉHO

Abstrakt

Slovenská republika práve uzatvorila kapitolu prvého kompletného programového obdobia kohéznej politiky 2007 – 2013. S polovičnou úspešnosťou v čerpaní eurofondov sa zaradila na posledné priečky spolu s Rumunskom a novým členom Chorvátskom. Programové obdobie bolo poznačené viacerými škandálmi, netransparentnými procesmi a korupciou. Nadchádzajúce sedemročné obdobie 2014 – 2020 prináša novú výzvu pre regionálnu politiku v podobe jednoduchších pravidiel, vďaka čomu sa anticipuje vyššia úspešnosť čerpania.

Kľúčové slová: Kohézna politika. Úspešnosť čerpania eurofondov. Disparity. Operačné programy. Programové obdobia. Komisia.

Abstract

Slovak republic has just concluded the chapter of the first complete programming period of Cohesion policy 2007 – 2013. With a 50 % success ratio, we were one of the worst performer in the whole EU-28 (with Romania and a new member Croatia). The programming period 2007 – 2013 was marked with different scandals, non-transparent processes and corruption. A new seven-years programming period 2014 – 2020 is bringing a new challenge for regional policy under simpler rules. Thanks to this simplicity, we anticipate higher success ratios in all operational programmes.

Key Words: Cohesion policy. EU funding success ratio. Disparities. Operational programmes. Programming periods. Commission.

Úvod

Slovensko je podľa meraní pokroku pri naplňaní cieľov kohéznej politiky medzi najmenej úspešnými štátmi. Pokiaľ chce Slovensko čím skôr konvergovať k vyspelým hospodárstvám a znižovať regionálne disparity, musí dokázať lepšie čerpať eurofondy. Posúdiť rozumnosť určených priorít, kvalitu projektov a efektívnosť ich financovania je však nesmierne zložitá – presne tak, ako zorientovať sa v rôznych fondoch, operačných programoch, prioritách, schémach. Zložitosť systému čerpania peňazí z rozpočtu EÚ a takzvaný “eurospeak” má za následok značne nízky záujem verejnosti a to aj odbornej, o sledovanie využívania týchto zdrojov.

Ako úspešné bolo programové obdobie 2007 – 2013 na Slovenku? Boli finančné alokácie efektívne a znížili regionálne disparity? Aké otázky pri čerpaní prostriedkov z fondov EÚ vyplynuli a aké poučenie si možno vziať pri príprave na ďalšie rozpočtové obdobie 2014 -2020?

Kohézna politika na Slovensku

„Je mnoho cieľov, ktoré môžeme dosiahnuť iba spoločnými silami. Jednotlivé úlohy sú rozdelené medzi Európsku úniu, členské štáty, ich regióny a miestne orgány.“

Berlínska deklarácia, marec 2007

Slovensko čerpá v súčasnom programovom období percentuálne takmer najmenej peňazí spomedzi krajín, ktoré eurofondy čerpať môžu.

Politika súdržnosti EÚ, ktorá je zahrnutá do zmluv od roku 1986, si stanovila za cieľ *“znižit’ rozdiel medzi úrovňami rozvoja rôznych regiónov a posilnit’ ekonomickú a sociálnu súdržnosť.”*¹ Vstupom do EÚ sa Slovensko zaviazalo implementovať na svojom území regionálnu politiku EÚ a znižovať regionálne rozdiely. Keď sa na Slovensku vo verejnej debате hovorí o regionálnej politike a problematike eurofondov, takmer vždy sa diskusia sklzáva po povrchu a hovorí sa len o problémoch so slabým čerpaním. Z času načas sa objaví kauza, ktorá súvisí s korupciou v procese pridelenia eurofondov na orgánoch štátnej správy či pri verejnom obstarávaní tovarov a služieb pre projekty spolufinancované z eurofondov. Vzhľadom na komplikované procesy čerpania sa verejnosť aktívne nezaujíma, aké projekty boli realizované, aké regióny sú podporované, aké oblasti sú dotované.

Eurofondy sa v EÚ prerozdeľujú už desiatky rokov a ich záber sa neustále rozširuje (nové regióny, nové ciele, podpory). Slovensko možnosť čerpať eurofondy zatiaľ nevyužíva „naplno“. Ak sa pozrieme na správu celkového balíka vyše 11,361 miliárd eur pritekajúcich z Bruselu v aktuálnom programovom období 2007 - 2013, Slovenská republika vyčerpala eurofondy mesiac pred skončením programového obdobia (30. november 2013) vo výške len 51,80 %.²

Špecifiká vo vývoji čerpania 2007 - 2013

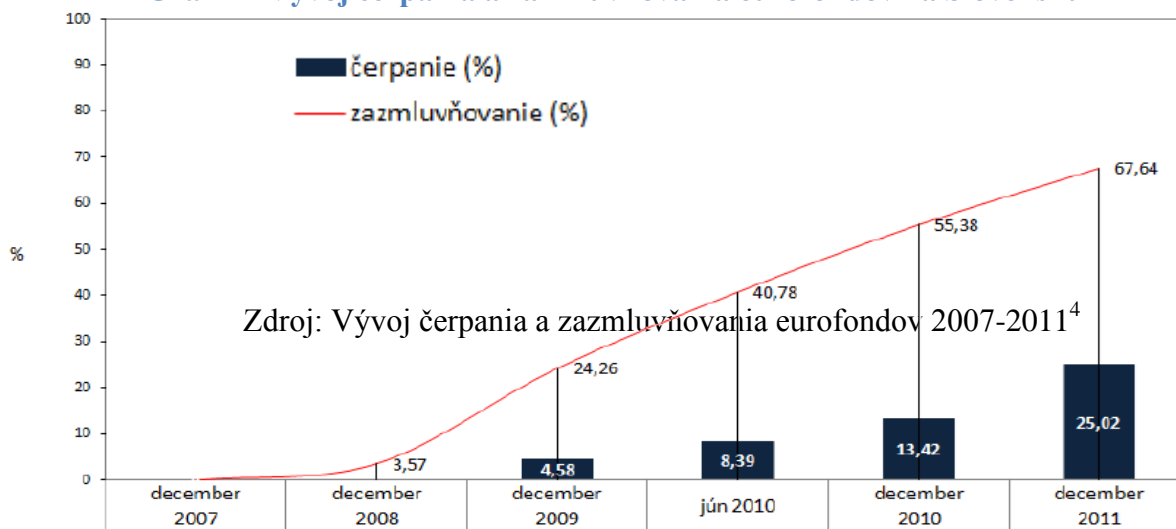
Čerpanie v aktuálnom programovom období 2007 - 2013 sa začalo neskoro. Vláda zmenila prerozdelenie a skladbu eurofondov do operačných programov a následné rokovania o zmenách s Európskou komisiou spôsobili, že prvé výzvy boli spustené až začiatkom roku 2008. Ďalšie omeškanie spôsobilá zmena kompetenčného zákona,³ v ktorom vláda rozhodla, že od júla 2010 bolo zrušené Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja a jeho agenda bola rozdelená medzi Ministerstvo pôdohospodárstva, životného prostredia a regionálneho rozvoja, Ministerstvo vnútra a Ministerstvo hospodárstva a výstavby. Ďalším faktorom spomaleného čerpania boli parlamentné voľby (marec 2010, marec 2012), ktoré znamenali pozastavenie projektov a výmenu ľudí na ministerstvách zodpovedných za jednotlivé operačné programy.

¹Jednotný európsky akt. [online] Úradný vestník EÚ. [cit. 25.21.2013]. Dostupné na internete: <eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11986U/.../11986U.doc>.

²Tlačová správa - Čerpanie ŠF, KF a Európskeho fondu k 30.11.2013. [online]. MF SR, 2012 [cit. 26.12.2013]. Dostupné na: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=84&NewsID=540>.

³Zákon č. 37/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy.

Graf 1 – Vývoj čerpania a zazmluvňovania eurofondov na Slovensku

Zrýchlenie čerpania eurofondov patrí medzi priority každej z vlád. Eurofondy totiž tvoria až tri štvrtiny z investícií na Slovensku a Brusel často uhrádza až 80 % z ceny investície. Bez týchto peňazí by Slovensko neprežilo. Navyše, pri slabšom čerpaní eurofondov je pribrzdovaný hospodársky rast.

Štrukturálne fondy prispievajú k rastu ekonomiky, ak sú investované do investičných projektov alebo ak prispievajú k rastu zamestnanosti. Zároveň je región prístupnejší pre investorov a turistov, čo v ideálnom prípade ďalej prinesie investície a rozvoj. Prílev priamych zahraničných investícií vrcholil na Slovensku v roku 2009 a odvtedy sa znižuje.⁵

Podstata hlavných problémov pri prerozdeľovaní eurofondov tkvela hlavne vo vysokom počte operačných programov, priorít, opatrení a výziev, ako i v projektovom cykle. V programovom období 2007 - 2013 sa eurofondy na Slovensku prerozdeľovali prostredníctvom 11 operačných programov, ktoré sa vnútorne členili na 54 priorít. Pochybnosti ohľadom tempa čerpania a transparentnosti byrokratizovaného procesu priamo súvisia s vysokým počtom operačných programov.

V novembri 2013 najvyšší podiel čerpania dosiahlo OP Zdravotníctvo (82,68 %), nasleduje Regionálny OP (68,19 %) a OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia (59,35 %). Najhoršie čerpanie dosahuje OP Vzdelávanie (32,06 %), OP Informatizácia spoločnosti (37,63 %) a OP Životné prostredie (42,34 %).

Dosiahnutie čo najvyššej efektívnosti pri využívaní štrukturálnych fondov pre rozvoj regiónov je prioritným cieľom Komisie, národných vlád a samotných regiónov. Práve v prostredí Slovenskej republiky, ktorá je charakteristická štrukturálnymi zmenami, veľkými regionálnymi disparitami a zaostávaním za priemerom EÚ v tvorbe HDP na obyvateľa a v nezamestnanosti, je zvlášť potrebné využívať pridelené finančné zdroje zo štrukturálnych fondov tak, aby sa maximalizoval ich účinok na dosahovanie cieľov v oblasti približovania sa priemeru EÚ meraním v HDP na obyvateľa a zároveň v oblasti znižovania regionálnych rozdielov.⁶

⁴ Využívanie eurofondov na Slovensku. [online]. KI M.R.Š., 2011. [cit. 26.12.2013]. Dostupné na: <http://www.monitoringfondov.eu/upload/pdf/Studia_KI_eurofondy_SK.pdf>. str. 7

⁵ Eurofondov sa ku koncu roku čerpalo menej. [online]. Pravda.sk, 2012 [cit. 26.12.2013]. Dostupné na: <<http://bit.ly/VeOo86>>.

⁶ SLOBODA, Dušan. Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, regióny, indikátory, metódy.

Treba zdôrazniť, že Slovensko nevykazuje pozitívne tendencie v regionálnom rozvoji podľa viacerých renomovaných neustranných analýz (OECD, World Bank). V prípade Slovenskej republiky pretrvávajú zlyhania v koordinácii regionálnej politiky (vertikálne a horizontálne). To má za následok negatívny vplyv na regionálny rozvoj. Keď fondy EÚ v určitom momente už nebudú k dispozícii, vzniká otázka, aký systém regionálneho rozvoja potrebuje mať Slovensko pripravený v tomto zlomovom bode.

Regionálne disparity a dlhodobá nezamestnanosť sa budú naďalej prehľbovať a je viac ako naliehavé hľadať vhodné a dlhodobo efektívne riešenia tejto problematiky.

Komparácia s ostatnými členskými štátmi EÚ

Percentá úspešnosti čerpania eurofondov sa líšia medzi jednotlivými krajinami veľmi výrazne. K dátumu 30.9.2013 najhoršie čerpalo eurofondy nová členská krajina Chorvátsko (18,27 %), ďalej Rumunsko (36,92 %) a za ním nasleduje Slovensko (48,04 %). V rámci štátov V4 je na tom podstatne lepšie Poľsko (66,80 %) a Maďarsko (58,54 %), Česko vykazuje podobnú tendenciu ako Slovensko (50,64 %).⁷

Predseda Európskej komisie, José Manuel Barroso, vyslovil v januári 2012 na neformálnom zasadnutí Európskej rady urýchlenú výzvu k akcii. Vyzval osem členských štátov (Slovensko, Írsko, Španielsko, Grécko, Taliansko, Portugalsko, Litva, Lotyšsko), aby riešili nezamestnanosť mladých ľudí a podporovali malé a stredné podniky. Odpoveďou na túto iniciatívu predsedu Komisie bolo prenesenie sumy 295 miliónov EUR z programov, ktoré na Slovensku fungovali nedostatočne, na financovanie týchto cieľov.⁸

Komisár Hahn zdôrazňuje špeciálne odporúčanie pre Slovensko: „*Slovensko sa musí postarať o to, aby malo priaznivé podmienky na podnikanie. Podnikateľské prostredie musí byť otvorené a transparentné, musí mať nezávislé a spoľahlivé systémy kontroly a riadenia. Takéto systémy sú kľúčové, aby sa podporila dôvera investorov.*“⁹

Nové programové obdobie 2014 - 2020

Slovensko nie je v čerpaní eurofondov efektívne, aktuálne sa nachádza na chvoste rebríčka EÚ-28. Slovensko zaostáva hlboko za priemerom EÚ, čo sa týka jeho schopnosti využívať fondy EÚ. Slovenská republika dostala „napomenutie“ aj od samotného eurokomisára pre regionálnu politiku. Na poslednej návšteve Slovenska povedal: „*Kohézna politika je kľúčovou investičnou politikou EÚ v období krízy. Naliehavo žiadam orgány Slovenskej republiky, aby v plnej miere využívali dostupné finančné prostriedky s cieľom podporiť konkurencieschopnosť malých a stredných podnikov, podnietiť výskum a inovácie a investovať do kľúčových dopravných sietí a trvalého využívania prírodných zdrojov.*“¹⁰

Väčšina slovenských regiónov dnes len ašpiruje na to, aby sa stali dobrými výrobnými, inováčnymi regiónmi. Žiaden región na Slovensku nie je v európskom meradle znalostným, inováčným či výskumným centrom. Potenciál stať sa úspešnejším čerpatelom

[online]. KI M.R.Š., 2006. [cit.26.12.2013]. Dostupné na:

<http://www3.ekf.tuke.sk/re/Disparity%20a%20perifernost/Regionalne%20disparity/Slovensko_a_regionalne_ro_zdiely.pdf>.

⁷ EU Cohesion Funding. Key statistics. [online]. Európska komisia, 2013. [cit.26.12.2013]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/regional_policy/newsroom/detail.cfm?id=165>.

⁸ Tlačová správa: Komisar EÚ pre regionálnu politiku Johannes Hahn sa stretne s premiérom Ficom. [online]. Európska komisia, 2012. [cit. 26.12.2013]. Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1189_sk.htm>.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ Tlačová správa: Komisar EÚ pre regionálnu politiku Johannes Hahn sa stretne s premiérom Ficom. [online]. Európska komisia, 2012. [cit. 26.12.2013]. Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1189_sk.htm>.

eurofondov samozrejme existuje. Novou výzvou pre Slovensko je nasledujúce programové obdobie 2014 – 2020.

Záver

Na záver treba zdôrazniť skutočnosť, že v rokoch 2014 - 2020 z eurofondov príde na Slovensko až okolo 20 miliárd eur aj s dotáciami pre poľnohospodárstvo a nezamestnanosť mladých. Počet programov na čerpanie eurofondov sa zníži z 11 na 6, čím chce samotná vláda poukázať na snahu zefektívniť ich čerpanie.¹¹ Slovensko má možnosť ukázať, že má veľký potenciál čerpať eurofondy úspešnejšie a predovšetkým do oblastí, ktoré sú pre Slovensko strategicky dôležité – v prvom rade znižovanie dlhodobej nezamestnanosti a regionálnych disparít, zlepšovať infraštruktúru a veľký dôraz treba klásť na oblasti, ktoré prinášajú pridanú hodnotu formou výskumu, vývoja, inovácií či partnerstva.

Rozsah pomoci formou eurofondov po roku 2020 zatiaľ nie je možné odhadnúť. Ak v budúcich rokoch nedôjde k zásadným zlepšeniam v dosahovaní strategických cieľov EÚ, môže v kontexte hospodárskej krízy dôjsť aj k celkovému prehodnoteniu modelu financovania regionálnej politiky EÚ. Dôležitosť treba neustále upriamovať na efektívnosť a hlavne transparentnosť, ktoré musia byť dôsledne hodnotené, a to je tiež otvorená výzva pre kohéznú politiku na Slovensku - zlepšiť monitoring, kontrolu a metodiku hodnotenia projektov.

Literatúra

EU Cohesion Funding. Key statistics. [online]. Európska komisia, 2013. [cit.26.12.2013]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/regional_policy/newsroom/detail.cfm?id=165>.

Jednotný európsky akt. Úradný vestník EÚ. Dostupné na internete: <eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11986U/.../11986U.doc>.

SLOBODA, Dušan. Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, regióny, indikátory, metódy. KI M.R.Š., 2006. Dostupné na: <http://www3.ekf.tuke.sk/re/Disparity%20a%20perifernost/Regionalne%20disparity/Slovensko_a_regionalne_rozdiely.pdf>.

Tlačová správa - Čerpanie ŠF, KF a Európskeho fondu k 30.11.2013. [online]. MF SR, 2012 [cit.26.12.2013]. Dostupné na: <<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=84&NewsID=540>>.

Tlačová správa: Komisár EÚ pre regionálnu politiku Johannes Hahn sa stretne s premiérom Ficom. [online]. Európska komisia, 2012. [cit. 26.12.2013]. Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1189_sk.htm>.

Využívanie eurofondov na Slovensku. KI M.R.Š., 2011. Dostupné na: <http://www.monitoringfondov.eu/upload/pdf/Studia_KI_eurofondy_SK.pdf>. str. 7

Zákon č. 37/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy.

¹¹ Eurofondov sa ku koncu roku čerpal menej. [online]. Pravda.sk, 2012. [cit. 26.12.2013]. Dostupné na:<http://spravy.pravda.sk/eurofondov-sa-ku-koncu-roka-čerpalomenej11/sk_ekonomika.asp?c=A121228_192903_sk_ekonomika_p01#ixzz2GRdCZyvz>.

Kontakt**Mgr. Zuzana Šmehýlová**

Katedra ekonómie a financií

Fakulta managementu

Univerzita Komenského

Odbojárov 10, 820 05 Bratislava

Slovenská republika

zuzana.smehylova@gmail.com

SPOLOČNÁ ZAHRANIČNÁ A BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE Z POHLADU NEMECKA V 21. STOROČÍ

Vladimíra Štefancová, René Pawera

FAKULTA MANAGEMENTU
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Abstrakt

Skutočnosť, že medzinárodná bezpečnosť je jedným z najvýznamnejších fenoménov 21. storočia predikuje potrebu štúdia tejto oblasti a jej manažérskych východísk. V súčasných medzinárodných vzťahoch je potrebné poznať určité špecifiká členských krajín EÚ, ich národné záujmy a priority vo vzťahu k Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike EÚ. Postavenie Nemecka v rámci Európskej únie, ako jedného z hlavných aktérov Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, predstavuje pomerne zaujímavý fenomén tejto oblasti.

Kľúčové slova: Európska únia, SZBP, EBOP, Nemecko, Lisabonská zmluva.

Abstract

The international security as one of the most important features of the 21st century predicts the need to study of this area and its management assumptions. In actual international relations, it is necessary to know the specifics of certain EU member states and their national interest and priorities in relation to the Common Foreign and Security policy, Germany's position within the European Union as one of the main actors of the Common Foreign and Security Policy, is a rather interesting phenomenon that area.

Key Words: European Union, CFSP, EDSP, Germany, Lisbon Treaty.

Úvod

Nemecko je jedným z ekonomicky najsilnejších štátov EÚ, ale je aj veľmi aktívnym členským štátom v oblasti rozvoja európskej integrácie a zaistenia bezpečnosti a Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie (SZBP EÚ). Zároveň je členom NATO a je aktívne aj na poli činnosti Bezpečnostnej Rady OSN. Táto situácia však nebola skutočnosťou počas celého vývoja európskej integrácie. Treba poznamenať, že história a výsledky druhej svetovej vojny značne ovplyvnili, a ešte stále ovplyvňujú postavenie už zjednoteného Nemecka v rámci procesov Európskej integrácie.

Spočiatku bola pozícia Nemecka značne limitovaná, najmä z dôvodov obmedzenia suverenity ako dôsledkov sankcií po druhej svetovej vojne. Špeciálne práva a povinnosti „limitovali pohyb Nemecka v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, nehovoriac o možnostiach tvorby akýchkoľvek ambícií, ktoré by sa nezlučovali s predstavami a záujmami Spojencov“. Akákoľvek integračne smerovaná zahraničná politika bola v tom čase nemysliteľná.

Prelomom boli 50. roky minulého storočia a obdobie po roku 1990, kde bolo po páde politického režimu v NDR dynamizované zjednotenie Nemecka a spätné nadobudnutie vlastnej suverenity znamenajúce silný nárast významu Nemecka v pozícii strategického partnera ako aj zmenu rozloženia síl a potenciálu v rámci EÚ.

V rámci Európskej únie, SZBP predstavuje oblasť, kde je stále otázná, nakoľko sú členské štáty Európskej únie ochotné vzdať sa svojej suverenity a pracovať spoločne na zabezpečení bezpečnosti.

SZBP EÚ a výzvy Nemecka v 21. storočí

Z postavenia Nemecka je jasné, že v snahe posunúť EU ďalej a dosiahnuť dostatočné politické a jej pripadajúce postavenie v rámci globálnej politiky, je potrebné sa združiť za týmto cieľom hlavne s tými členskými štátmi, ktorý majú na tomto ciele veľký záujem. Nemecko bolo vždy zástancom skorého prijatia nových kandidátov aj v rámci SZBP. Nemci síce priznávajú náročnejšie vyjednávanie v skupine 28 členských štátov ako v pôvodnom zložení. Táto skutočnosť však nemení pozitívny pohľad Nemecka, ktoré sa opiera o moderné metódy jednania na základe kvalifikovanej väčšiny a navrhuje ďalej modernizovať systém rokovania v rámci EI. Je to jasná prezentácia názoru, že rozhodným slovom v otázkach bezpečnosti by mali vládnuť krajiny, ktoré majú na tomto poli najväčší záujem, nikoho pritom ex ante nevylučujúc.

Kľúčové špecifiká medzinárodného manažmentu Nemecka vo vzťahu k SZBP a EBOP:

- Nemecko je začiatkom 90. rokov 20. storočia pripravené zaujať **dôležitejšiu úlohu vo svete, najmä v EI**, ale aj vo svetovej politike.
- Silná podpora Nemecka k **upevneniu a prehĺbeniu procesov EI** pri obmedzení časti národnej suverenity a na základe silnej multilaterálnej politiky Nemecka – podpora federálneho modelu EU.
- Úsilie Nemecka o efektívnu zahraničnú politiku EÚ, výrazná podpora **princípu kvalifikovanej väčšiny pri hlasovaní o SZBP**.
- **Rozšírenie spolupráce v rámci SZBP a EBOP** za účasti partnerov s výrazným záujmom o zahraničnú politiku a bezpečnosť v EÚ, nie ako uzavretého klubu mocných uprostred EU, ale ako partnerstva štátov so záujmom o rozvoj a realizáciu SZBP.
- Po r. 2003 reforma EÚ ako moderného bezpečnostného spolku. Pretvorenie EBOP na **Európsku armádu** s vytvorením reálnych kapacít schopných reagovať na prípadné hrozby, alebo krízy, naplňať Petersberské úlohy a vynucovať mier v krízových oblastiach.

Nemecko sa z pohľadu spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sústreďí na hodnoty. Európa, transatlantické partnerstvo, zahraničná politika ako politika mieru, nové centrá moci a riadenie globalizácie predstavujú priority zahraničnej politiky nemeckej vlády.

Nemecko zakotvilo svoju bezpečnostnú politiku predovšetkým na multilaterálnom prístupe s preventívnosťou, čo potvrdzuje aj strategická koncepcia NATO, ktorá od novembra 2010 radí odzbrojovanie a nešírenie zbraní hromadného ničenia k najzákladnejším úlohám organizácie.

Celosvetovo Nemecko presadzuje zaistenie väčšej bezpečnosti a stability prostredníctvom odzbrojovania, kontrol zbrojenia a transparentnosti, čo prispieva k napĺňaniu dlhodobých cieľov v oblasti zaistenia "sveta bez jadrových zbraní". Pri zabezpečení kontroly konvenčných zbraní, Nemecko podporuje množstvo projektov a iniciatív, ako je napríklad lepšia kontrola ručných a ľahkých zbraní, či nebezpečnej munície.

V dôsledku práce Nemecka ako nestáleho člena Bezpečnostnej rady OSN v rokoch 2011 a 2012, prijala krajina osobitnú zodpovednosť, pričom presadzovala najmä vlastné priority -

zlepšenie ochrany detí v ozbrojených konfliktoch a priznanie súvislostí medzi zmenou klímy a bezpečnosťou.

Nemecko, SZBP a Lisabonská zmluva

Lisabonská zmluva v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie odzrkadľuje rozšírenie EÚ a procesy globalizácie, nakoľko bolo nevyhnutné zosúladiť bezpečnostné záujmy EÚ na regionálnej aj celosvetovej úrovni so zodpovednosťou, ktorá z postavenia EÚ vyplýva. Právny základ spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ktorý bol ustanovený v Zmluve o Európskej únii s revidovaný v Lisabonskej zmluve, vytvára nových aktérov SZBP EÚ vrátane vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a nového stáleho predsedu Európskej rady.

Lisabonská zmluva tiež zlepšila spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie.

Počas predsedníctva Nemecka v roku 2007, krajina zdôrazňovala záujem posilniť boj proti medzinárodnému terorizmu a medzinárodným zločinom, avšak pri dodržiavaní ľudských práv. V oblasti vonkajších vzťahov sa Nemecko zameralo na zaistenie bezpečnosti a stability v oblasti Európy, s dôrazom na stabilizáciu západného Balkánu, posilnenie vzťahov s Ruskom, strednou Áziou a stredným Východom. V oblasti rozširovania Európskej únie a bezpečnosti, Nemecko sa zameriavalo predovšetkým na otázku Kosova, pričom cieľom bolo uzatvorenie stabilizačnej a asociačnej dohody so Srbskom, Čiernou Horou a Bosnou a Hercegovinou. Dôležitým bodom bolo tiež prehĺbvanie vzťahov s Organizáciou spojených národov v rámci širšieho multilateralizmu, stabilizácia konfliktov na Strednom Východe a ekonomickú, politickú a sociálnu rekonštrukciu Iraku a Afganistanu.

Spolková republika Nemecko bola pripravená na svoje predsedníctvo aj svojím programom, ktorého hlavným cieľom bol boj proti terorizmu a organizovanému zločinu, ako aj dôležitosť spolupráce s USA a Rusko. Presadzovanie prijatia Lisabonskej zmluvy Nemeckom vychádzalo z jeho presvedčenia, že ratifikáciou zmluvy bude SZBP jednať účinnejšie, viditeľnejšie a súdržnejšie. Pri vyjednávaní o Lisabonskej zmluve presadzovalo Nemecko odovzdanie väčšej časti suverenity do rúk Európskej únie, ktorá by bola schopná jednať viac kolektívne. Nemecko presadzovalo predovšetkým civilné riešenie kríz, stabilizáciu konfliktov a rozvrátených štátov, a nie vojenské zásahy pre presadzovanie záujmov EÚ či samotného Nemecka. Nemecko tiež zastávalo názor, že operácie EÚ by mali slúžiť výhradne bezpečnostným a humanitárnym účelom.

Zameranie Nemecka v manažmente európskej bezpečnosti po ratifikácii Lisabonskej zmluvy

Odzbrojovanie

Odzbrojovanie, kontroly zbrojenia a nešírenie zbraní hromadného ničenia patria k prioritám nemeckej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Vláda Spolkovej republiky Nemecko sa usiluje o väčšiu bezpečnosť a stabilitu prostredníctvom znižovania objemu zbraní a väčšej transparentnosti v tejto oblasti. Krajina aktívne pristupuje k realizácii tohto cieľa, hľadá spôsoby pre redukciiu objemu zbraní, predchádzanie konfliktom a spôsoby stabilizácie.

S ohľadom na modernizáciu kontroly konvenčných zbraní v Európe, spolková vláda intenzívne bojuje za ich koncepčné myšlienky transparentnosti. Nemecko poskytuje široký prístup, ktorý v sebe spája úsilie o jadrové odzbrojenie s krokmi na kontrolu konvenčných zbraní, a spoločný prístup pri budovaní systému protiraketovej obrany v Európe, výhľad udržateľného pokroku smerom k väčšej bezpečnosti v Európe a na ceste k svetu bez jadrových zbraní.

K tomuto cieľu prispieva svojou činnosťou aj Úrad federálneho splnomocnenca vlády pre odzbrojenie a kontrolu zbraní, ktorý bol vytvorený už v roku 1965. V rámci úradu je zabezpečená úzka spolupráca s členskými štátmi, spojencami a ďalšími medzinárodnými partnermi EÚ. Úlohy Úradu spočívajú predovšetkým v:

- realizácii cieľov koaličnej zmluvy
- intenzívnom kontakte s Organizáciou spojených národov
- koordinácii vykonávania medzinárodných zmlúv
- podpore regionálnych organizácií
- odzbrojovaní a nešírení zbraní hromadného ničenia prostredníctvom realizácie projektov
- prehľade a kontrole celkovej činnosti v tejto oblasti

V rámci tejto oblasti zastrešuje Nemecko viacero projektov, ktoré sa sústreďia na aktivity spojené s odzbrojovaním a kontrolou zbrojenia. Jedná sa najmä o tieto projekty:

- zlepšenie bezpečnosti v Líbyi
- civilná obrana školenia pre Jordánsko
- medzinárodná konferencia o inteligentných bezpečnostných systémoch strelných zbraní
- medzinárodná kybernetická bezpečnosť
- kontrola malých zbraní a budovanie dôvery - prehĺbenie spolupráce s Ligou arabských štátov
- odstránenie kazetovej munície
- lepšia kontrola ručných a ľahkých zbraní
- podpora rozvoja a vykonávania medzinárodných noriem kontroly ručných zbraní
- bezpečné skladovanie zbraní a streliva v Čiernej Hore
- rokovania o zastavení výroby materiálov pre účely jadrových zbraní
- ničenie starej sovietskej munície a nášľapných mín na Ukrajine
- kontroly ručných zbraní v Sudáne
- posilnenie dôvery a bezpečnosti v Latinskej Amerike
- operácie v Afganistane
- kontrola malých zbraní zaisťujúca mier a bezpečnosť v Ekvádore

Tabuľka 1 - Výdavky Spolkovej republiky Nemecko na oblasť odzbrojovania v roku 2012

Oblasť	Výška výdavkov v Eurách
Projekty odstraňovania mín a diel	4 380 000
Projekty odzbrojovania, kontroly zbrojenia a budovania dôvery:	18 249 300,97
• Afrika	• 3 571 764,4
• Ázia	• 9 523 254,3
• Európa	• 2 005 390,0
• Blízky a Stredný Východ	• 1 918 767,0
• Južná Amerika	• 668 178,0
• Ostatné	• 561 946,3

Zdroj: vlastné spracovanie podľa *Bericht der Bundesregierung zum Stand der Bemühungen um Rüstungskontrolle, Abrüstung und Nichtverbreitung sowie über die Entwicklung der Streitkräftepotenziale (Jahresabrüstungsbericht 2012)*

Počas roku 2013 sa Nemecko chce zamerat' na pokračovanie v úsilí o dozbrojovanie, kontrolu zbrojenia a nešírenia zbraní hromadného ničenia, vrátane budovania dôvery a bezpečnosti, k čomu majú dopomôcť stanovené úlohy a ciele¹:

1. Úspešné prevedenie overovacieho procesu Zmluvy o nešírení jadrových zbraní a pokračovanie v realizácii Akčného plánu z roku 2010 v spolupráci s partnermi v EÚ
2. Uzákonenie zmluvy o zákaze jadrových skúšok
3. Obnova Ženevskej konferencie o odzbrojení a rýchle otvorenie rokovaní o zákaze výroby štípných materiálov pre zbrojné účely
4. Zapojenie sa do dialógu s Ruskom v rámci NATO k transparentnosti opatrení o strategických jadrových zbraniach umiestnených v Európe
5. Pokrok v rokovaní s Iránom a diplomatické riešenie jadrovej krízy
6. Zlepšenie situácie pri šírení zbraní hromadného ničenia v KĽDR a Sýrii
7. Posilnenie medzinárodných mechanizmov za účelom zlepšenia obrany pred rádiologickými a jadrovými teroristickými hrozbami
8. Komplexná modernizácia kontroly konvenčných zbraní, dôvery a bezpečnosti, opatrenia na budovanie Európy, ktorá zohľadňuje súčasné bezpečnostné prostredie a bezpečnostné záujmy dotknutých štátov
9. Posilnenie Dohovoru o zákaze chemických zbraní, a to najmä v oblasti ničenia, overovania zbraní, vykonávania opatrení.
10. Realizácia výsledku druhej konferencie akčného programu ručných zbraní OSN
11. Opatrenia na budovanie dôvery, medzinárodné kódexy správania sa počítačovej bezpečnosti v rámci OBSE
12. Podpora regionálneho dialógu s Ligou arabských krajín a krajín Latinskej Ameriky o medzinárodnej kontrole zbrojenia a regionálnom budovaní dôvery a bezpečnosti
13. Pokračovanie komplexného zapojenia v Líbyi, aby sa zabránilo destabilizácii krajiny a teroristickým hrozbám.
14. Podpora boja proti pašovaniu zbraní na Strednom Východe.
15. Pokračovanie spolupráce s občianskou spoločnosťou o dôležitých otázkach odzbrojovania, kontroly zbrojenia a nešírenia zbraní hromadného ničenia.

¹*Bericht der Bundesregierung zum Stand der Bemühungen um Rüstungskontrolle, Abrüstung und Nichtverbreitung sowie über die Entwicklung der Streitkräftepotenziale (Jahresabrüstungsbericht 2012)*

Problematika ľudských práv a humanitárne projekty

Nemecko v oblasti politiky ľudských práv sleduje konkrétnu povinnosť - chrániť ľudí pred porušovaním ich práv a slobôd. Práve rešpektovanie a budovanie ľudských práv sú ústrednou politikou nemeckej vlády, nielen ich dodržiavanie na národnej úrovni, ale tiež v medzinárodných vzťahoch sa Nemecko usiluje o vytvorenie prijateľných podmienok s cieľom zabezpečiť, aby útlak, despotizmus a využívanie ľudí boli eliminované na minimum.

Nemecká spolková republika si dôkladne uvedomuje nedeliteľnosť ľudských práv bez ohľadu na vek, pôvod, pohlavie, náboženstvo, farbu pleti a pod. V celosvetovom meradle, pri presadzovaní ľudských práv musí byť dodržaná celá rada občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Nemecko zastáva názor, že porušovanie ľudských práv je nielen kruté voči samotným obetiam, ale tiež ohrozuje medzinárodnú stabilitu a bezpečnosť a poškodzuje hospodársku a sociálnu prosperitu krajiny. Práve ochrana a podpora ľudských práv slúžia na udržanie mieru a rozvoj a využitie ľudského potenciálu.

Nemecko je zmluvným partnerom takmer všetkých dohovorov OSN o ľudských právach a jeho dodatkových protokolov, rovnako aj všetkých európskych noriem o ľudských právach. Dôveryhodnosť nemeckej politiky v oblasti ľudských práv podporuje dôkladná kontrola a monitorovanie tejto oblasti, výchova občanov, ako aj vytvorenie Nemeckého inštitútu pre ľudské práva, ktorý funguje od roku 2001.

V oblasti poskytovania humanitárnej pomoci sa Nemecko sústreďuje na akútne potreby ľudí, ktoré vznikli v dôsledku prírodných katastrof, epidémií, vojen alebo občianskych nepokojov, alebo v rizikových oblastiach. Vláda SRN neposkytuje humanitárnu pomoc priamo, ale prostredníctvom podpory humanitárnych projektov organizácie OSN, nemeckých mimovládnych organizácií, či organizácií Červeného kríža. Projekty umožňujú postihnutým ľuďom prežiť v dôstojnosti a bezpečí a pomáhajú tiež zmierňovať utrpenie tých, ktorí nemôžu prekonať akútnu tieseň.

Hlavné myšlienky, z ktorých poskytovanie humanitárnej pomoci vychádza sú orientácia na potreby postihnutých ľudí, ako aj súlad s humanitárnymi zásadami ľudskosti, neutrality, nestrannosti a nezávislosti. Zásada humanity znamená, že ľudské utrpenie je potrebné riešiť tam, kde je. Osobitná pozornosť sa sústreďuje na najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva, pričom musí byť rešpektovaná a chránená dôstojnosť týchto ľudí. Neutralita znamená, že humanitárna pomoc je poskytovaná bez toho, aby bol bola uprednostnená jedna zo strán ozbrojeného konfliktu alebo iného sporu.

Nestrannosť vychádza z toho, že humanitárna pomoc je poskytovaná výhradne na základe potreby - bez diskriminácie postihnutého obyvateľstva. Zásada rešpektovania nezávislosti znamená, že humanitárne ciele nie sú podriadené politickým, hospodárskym, vojenským, prípadne iným cieľom. Jediným cieľom poskytovania humanitárnej pomoci zo strany Nemecka je, aby sa zabránilo utrpeniu obetí kríz a konfliktov, alebo sa toto utrpenie aspoň zmiernilo.

Aktuálne Nemecko pomáha v týchto oblastiach:

- Somálsko
- Sýria
- Južný Sudán
- Pakistan
- Kongo
- Sahel
- Mjanmarsko

Tabuľka 2 - Humanitárna pomoc EÚ v rokoch 2006-2009 (v miliónoch Eur)

Regióny	2006	2007	2008	2009	spolu
Afrika, Pacifik, Karibik	322,1	418,7	546,8	497,2	1 748
Európa	33,0	25,8	20,4	10,3	89,5
Ázia	86,9	109,8	148,3	193,0	538,0
Amerika	18,6	32,1	24,1	16,3	91,1
Blízky a Stredný Východ	144,9	99,1	124,9	109,5	478,4
Pripravenosť na katastrofy	19,0	19,5	32,3	33,4	104,2
Iné	46,5	63,5	39,8	70,7	220,5
Spolu	671,0	768,5	936,6	930,4	3 306,5

Zdroj: vlastné spracovanie podľa *Bericht der Bundesregierung über die deutsche humanitäre Hilfe im Ausland 2006 bis 2009*

Počas obdobia 2006-2006, celkové prostriedky, ktoré poskytlo Nemecko na projekty humanitárnej pomoci sa dostali na úroveň 925 506 757 Eur. Priemerne teda Nemecko počas týchto rokov poskytlo približne 231,4 milióna Eur.

Záver

Nemecko usiluje od prvotného rozvoja európskej integrácie stať sa jej hnacím motorom. Sústavne prichádza s novými myšlienkami, ktoré dynamizujú nielen integračné procesy EÚ. Nemecko má veľkú zásluhu na tom, že Európa sa dnes stáva akceptovaným globálnym hráčom s neustále vzrastajúcim potenciálom vo vzťahu k otázkam medzinárodnej bezpečnosti. Aj napriek tomuto vývoju je však jasné, že základnou otázkou aj naďalej ostáva problematika zjednotenia postojov a názorov členských krajín, ale najmä medzi Nemeckom, Francúzskom a Veľkou Britániou, pretože bez zjednotenia predstavy o manažmente európskej bezpečnosti by ďalšia spolupráca v SZBP EÚ zahŕňala rovnaké neudhy, ktoré sa prejavili počas balkánskej krízy na počiatku i konci 90. rokov, alebo pri snahách o vyjadrenie spoločného postoja k otázkam zásahu v Iraku v roku 2003 a podobne.

Z pohľadov na politickú orientáciu členských štátov vyplýva, že pre Nemecko prestáva byť z pochopiteľných príčin, na rozdiel od ostatných členských štátov, prioritou jeho vlastná národná politika.

Medzi hlavné rysy nemeckého manažmentu bezpečnosti Európy zaradujeme predovšetkým vplyv dôsledkov historického vývoja a riešenie problematiky Transatlantického partnerstva (úlohy USA), problematiku európskej integrácie (postoje Nemecka ako jedeného z vedúcich štátov), Lisabonskú zmluvu a konsekvencie jej definitívneho prijatia, najnovšie nemecké úsilie a dobré susedské vzťahy a strategické partnerstvo s Ruskom (posilnenie vzájomnej spolupráce, pomoc pri modernizácii, medzištátna spolupráca), a v neposlednom rade multilaterálna spolupráca - úloha Nemecka v rámci medzinárodných organizácií a roľa v EÚ kde prevláda úsilie o odzbrojovanie - hlavný prvok európskej bezpečnosti v nadväznosti na problematiku ľudských práv a humanitárne projekty.

Literatúra

ANDERSON, J. 2001. *The New Germany in the New Europe*. Foreign Service Journal No78 (September 2001), s. 25-31.

Bericht der Bundesregierung zum Stand der Bemühungen um Rüstungskontrolle, Abrüstung und Nichtverbreitung sowie über die Entwicklung der Streitkräftepotenziale (Jahresabrüstungsbericht 2012)

Bericht der Bundesregierung über die deutsche humanitäre Hilfe im Ausland 2006 bis 2009

Common Security and Defence Policy, internetové stránky Európskej rady

Európska bezpečnostná stratégia: *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Dostupné z <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>

Gesetz über die parlamentarische Beteiligung bei der Entscheidung über den Einsatz bewaffneter Streitkräfte im Ausland. Dostupné z <http://www.bundestag.de/dokumente/rechtsgundlagen/parlamentsbeteiligung/index.html>

GUÉROT, U., HUGHES, K., LEFEBVRE, M., EGENHOFF, T. 2003. *France, Germany and the UK in the Convention - common interests or pulling in different directions?* EPIN Working Paper No. 7, July 2003, CEPS website (<http://www.ceps.be>) ISBN 92-9079-446-1 Informačné stránky vlády SRN, www.auswaertiges-amt.de

JOPP, M., REGELSBERG, E. 2007. „GASP und ESVP im Verfassungsvertrag – eine neue Angebotsvielfalt mit Chancen und Mängeln“, in: *integration*, Vol. 26, No. 3/2007 s.550-563.

LIPKOVÁ, Ľ. a kol. 2004. *Európska únia*. Bratislava: Sprint v.fra, 2006. 199s. ISBN 80-89085-23-7

Lisabonská zmluva

ONDREJCSÁK, R. - ŠŤASTNÝ, M. 2004. *Postoje Francúzska, Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, Nemecka a Spojených štátov amerických k Európskej bezpečnostnej a obrannej politike*. Bratislava: Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR, Bratislava 2004

PACHTA, L. 2003. *France: Driving force of the EU Common Foreign and Security Policy?*, EUROPEUM, 2003

PAWERA, R. 2005. *Manažment európskej bezpečnosti*. Eurounion, Bratislava 2005. 164 s.

Program německého předsednictví v Radě EU 1.1.– 30.6.2007. Dostupné z http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/eunie/predsednictvi/de_program_final.pdf

REGELSBERGER, E. 2003. CFSP Watch 2003 National Report Germany. www.fornet.info, 2003

The Military Balance 2008/2009 IISS London. (Dostupné: <http://www.iss-eu.org/>)

WAGNER, W. 2003. *Why the EU's common foreign and security policy will remain intergovernmental: a rationalist institutional choice analysis of European crisis management policy*. Journal of European Public Policy, Volume 10, Number 4, August 2003 , pp. 576-595.

Steinmeier, Frank-Walter (2008): "*Nach Lissabon: eine neue Rolle Europas in der internationalen Sicherheit?*" - Rede des Bundesminister des Auswärtigen, Dr. Frank-Walter Steinmeier, beim ESVP - Kongress der SPD - Bundestagsfraktion in Berlin, am 5. Mai 2008, Stichworte zur Sicherheitspolitik, Vol. 2008, Nr. 5/6

ŠTEFUNKO, I.: *Motor integrácie? Francúzsko-nemecký vzťah*. In: Európska únia dnes. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku a IVO, Bratislava 2001

VOJTECH, F. 2013: *Globalizačné procesy*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2013. 204s. ISBN 978-80-8105-470-9

Kontakt

doc. PhDr. René Pawera, Csc.,

PhDr. Vladimíra Štefancová

Katedra ekonómie a financií

Fakulta managementu

Univerzita Komenského v Bratislave

Odbojárov 10, 820 05 Bratislava 25

Slovenská republika

rene.pawera@fm.uniba.sk

vladimira.stefancova@fm.uniba.sk

VYBRANÉ ASPEKTY RIADENIA DECÍZNEJ SFÉRY EURÓPSKEJ KOMISIE

Marian Šuplata

FAKULTA MANAGEMENTU
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Abstrakt

Cieľom predloženého príspevku je zamerať sa na vybrané poznatky z prostredia riadenia decíznej sféry Európskej komisie, resp. z prostredia kabinetov eurokomisárov - ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu v rozhodovacích procesoch inštitúcii Európskej únie. Tieto rozhodnutia sa dotýkajú každodenného života približne pol miliardy obyvateľov vo vnútri Európskej únie. Aj preto považujeme za nevyhnutné sa uvedenými otázkami bližšie zaoberať.

Kľúčové slová: Európska únia, Európska komisia, Európska administratíva, Manažment

Abstract

The aim of this paper is to focus on selected issues from the management of decisive area of the European Commission, especially from Cabinets of the EU Commissioners - playing a key role in decision making process within the European Union institutions. The decisions taken are influencing every day life of about half a billion of citizens within the European Union. This is also why we consider as necessary to deal more closely with the above mentioned issues.

Key Words: European Union, European Commission, European Administration, Management

Úvod

Ústredným poslaním predloženého príspevku je zamerať sa na vybrané poznatky o riadení decíznej sféry Európskej komisie. Táto inštitúcia, z pohľadu vplyvu a právomocí – je kľúčovou inštitúciou v rozhodovacích procesoch v inštitucionálnom rámci Európskej únie. Systém riadenia v Európskej komisii má svoje špecifiká, z ktorých mnohé nie sú – vedecko-akademickej, odbornej ani verejnej obci dostatočne známe.

Význam akútnej potreby zaoberať sa touto problematikou je podčiarknutý skutočnosťou, že rozhodnutia, ktoré týždenne prijíma táto inštitúcia majú veľmi konkrétny a praktický dopad na dennodenný život približne pol miliardy občanov žijúcich vo vnútri EÚ, ale aj na ľudí žijúcich v okolitom svete. Navyše informačný zdroj, ktorá by sa do hĺbky zaoberala organizáciou a riadením medzinárodnej nadnárodnej organizácie - s detailným záberom v danom špecializovanom priestore, doteraz vo vedeckej obci chýba a to nielen v slovenskom, ale aj v európskom a svetovom kontexte.

Základným východiskom pre spracovanie predloženej témy boli predovšetkým takmer šesťročné empirické skúsenosti autora v decíznej sfére v Európskej komisii, ako aj viacročná profesionálna skúsenosť v diplomatických službách SR, počas prístupového procesu SR do EÚ.

Na aktuálnu podobu projektu Európskej únie, jej inštitúcie, ich prínos, spôsob organizácie, riadenie a ďalšie perspektívy existujú protichodné názory, a priori kriticky nadstavený pohľad nevynímajúc. V každom prípade, v záujme zachovať prakticky čo najkonštruktívnejší prístup, je potrebné sa pokúšať uvedeným fenoménom prinajmenšom porozumieť. A práve tento cieľ má predložený príspevok napomôcť.

Teoretické východiská

Konsolidovaná zmluva o EÚ definuje postavenie Európskej komisie nasledovne:

Európska komisia „podporuje všeobecný záujem Únie a na tento účel sa ujíma vhodných iniciatív. Zabezpečuje uplatňovanie zmlúv, ako aj opatrení prijatých inštitúciami na ich základe. Dohliada na uplatňovanie práva Únie pod kontrolou Súdneho dvora Európskej únie. Plní rozpočet a riadi programy. Vykonáva koordinačné, výkonné a riadiace funkcie v súlade s podmienkami ustanovenými v zmluvách. S výnimkou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a iných prípadov ustanovených v zmluvách zabezpečuje zastupovanie Únie navonok. Dáva iniciatívy na ročné a viacročné programovanie Únie v snahe dosiahnuť medzi inštitucionálne dohody”¹. Komisia má päťročné funkčné obdobie. Členovia Komisie sú podľa zmlúv vybraní “na základe ich celkových schopností a ich európskej angažovanosti spomedzi osôb, ktoré poskytujú záruky úplnej nezávislosti”².

Komisia je pri vykonávaní svojich úloh úplne nezávislá. Členovia Komisie nesmú žiadať ani prijímať pokyny od žiadnej vlády, inštitúcie, orgánu alebo úradu alebo agentúry. Musia sa zdržať akéhokoľvek konania, ktoré je nezlučiteľné s ich funkciou alebo plnením ich úloh. Komisia vymenovaná medzi nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy a 31. októbrom 2014 sa skladá z jedného štátneho príslušníka za každý členský štát vrátane jej predsedu a vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ktorý je jedným z jej podpredsedov.

Od 1. novembra 2014 sa Komisia skladá z takého počtu členov vrátane jej predsedu a vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ktorý zodpovedá dvom tretinám počtu členských štátov, pokiaľ Európska rada nerozhodne jednomyseľne o zmene tohto počtu.

Členovia Komisie sú vybraní spomedzi štátnych príslušníkov členských štátov na základe systému striktné rovnej rotácie medzi členskými štátmi, ktorý umožňuje zohľadniť demografické a geografické spektrum všetkých členských štátov. Tento systém zavedie jednomyseľne Európska rada v súlade s článkom 244 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Ak hovoríme o **manažmente** alebo riadení, niekedy sa stretávame s prístupmi, ktoré tento pojem stotožňujú s pojmom “podnikový manažment” či “riadenie podniku”. Drucker to považuje za zásadný omyl a zdôrazňuje, že “podnikový manažment je iba jedným z dielčích odborov všeobecného manažmentu a od riadenia inej organizácie sa v zásade nelíši o nič viac ako jedno psie plemeno od druhého.” (Drucker, 1999, s. 16). A pripomína, že prvá konferencia o riadení, ktorá sa konala v Prahe v roku 1922, nebola organizovaná podnikovou sférou, ale vtedajším ministrom obchodu USA Herbertom Hooverom v spolupráci s prvým prezidentom ČSR Tomášom G. Masarykom. Taktiež jedna zo zakladateľiek manažmentu ako vedy Mary Parker-Folettová, ktorá pôsobila približne v rovnakom čase nikdy nerozlišovala medzi riadením podnikových a nepodnikových organizácií, ale hovorila jednoducho o “riadení organizácií”, pre ktoré platia rovnaké princípy³. Za “inú” organizáciu teda v tomto prípade považujeme Európsku komisiu, ktorá je predmetom nášho skúmania.

¹<http://register.consilium.europa.eu/pdf/sk/08/st06/st06655-re07.sk08.pdf>, vid' článok 17.

²Tamtiež.

³Tamtiež.

Tabuľka 1: Úrovne živých systémov

ÚROVEŇ	PRÍKLAD
Supranacionálna	Európska komisia a ostatné EÚ inštitúcie
Národná	Ministerstvá v SR, Nemecku, Francúzsku, Veľkej Británii.
Organizačná	Siemens, Volkswagen, Philips
Skupinová	Rodina, pracovná skupina
Organizmičná	Človek
Organická	Srdce
Celulárna	Krvný element (doštička, krvinka).

Vybrané aspekty riadenia decíznej sféry európskej komisie

Podobne ako akákoľvek ďalšia organizácia, aj Európska komisia potrebuje na výkon svojich činností manažment a manažerov, ktorí vykonávajú manažérske funkcie. **Za riadiace, teda manažérske pozície (manažerov) v Európskej komisii môžeme považovať nasledovné pozície:**

1. Na úrovni **Kolégia**, t. j. predseda, podpredsedovia, eurokomisári – sú politickými nominantmi;
2. Na úrovni **Generálneho sekretariátu** Komisie – t. j. generálni tajomník, jeho zástupcovia, riaditelia, vedúci oddelení, vedúci sektorov.
3. Na úrovni **kabinetov** eurokomisárov, t. j. vedúci kabinetov, zástupcovia vedúcich kabinetov, členovia kabinetov – sú nominantmi komisára, resp. vedúceho kabinetu;
4. Na úrovni **generálneho riaditeľstva**, t. j. generálni riaditelia, ich zástupcovia, riaditelia, vedúci oddelení, vedúci sektorov;

Jadrom všetkých kľúčových rozhodnutí v Európskej komisii je **Kolégium**, ktoré sa skladá z predsedu Komisie, podpredsedov a z jednotlivých eurokomisárov⁴. Rámec činností, ktoré Kolégium vykonáva vymedzujú zmluvy o ES, resp. o EÚ. Zjednodušene povedané ide predovšetkým o nasledovné činnosti:

1. **Návrh novej komunitárnej legislatívy** – Európska komisia má výlučnú právomoc iniciovať legislatívne návrhy, s rešpektovaním princípov subsidiarity a proporcionality.
2. Dohliada na **uplatňovanie komunitárneho práva v praxi** – v spolupráci s Európskym súdnym dvorom;
3. **Organizácia a riadenie spoločného rozpočtu EÚ**;
4. **Reprezentuje EÚ navonok** - napríklad pri negociáciách o zmluvách s tretími krajinami (napríklad zmluva s Kóreou).

⁴ K 1. 12. 2013 malo Kolégium 28 eurokomisárov. Posledným z nich sa stal po vstupe Chorvátska do EÚ Neven Mimica.

V zostávajúcej časti príspevku sa zameriame na vybrané aspekty riadenia kabinetu eurokomisára

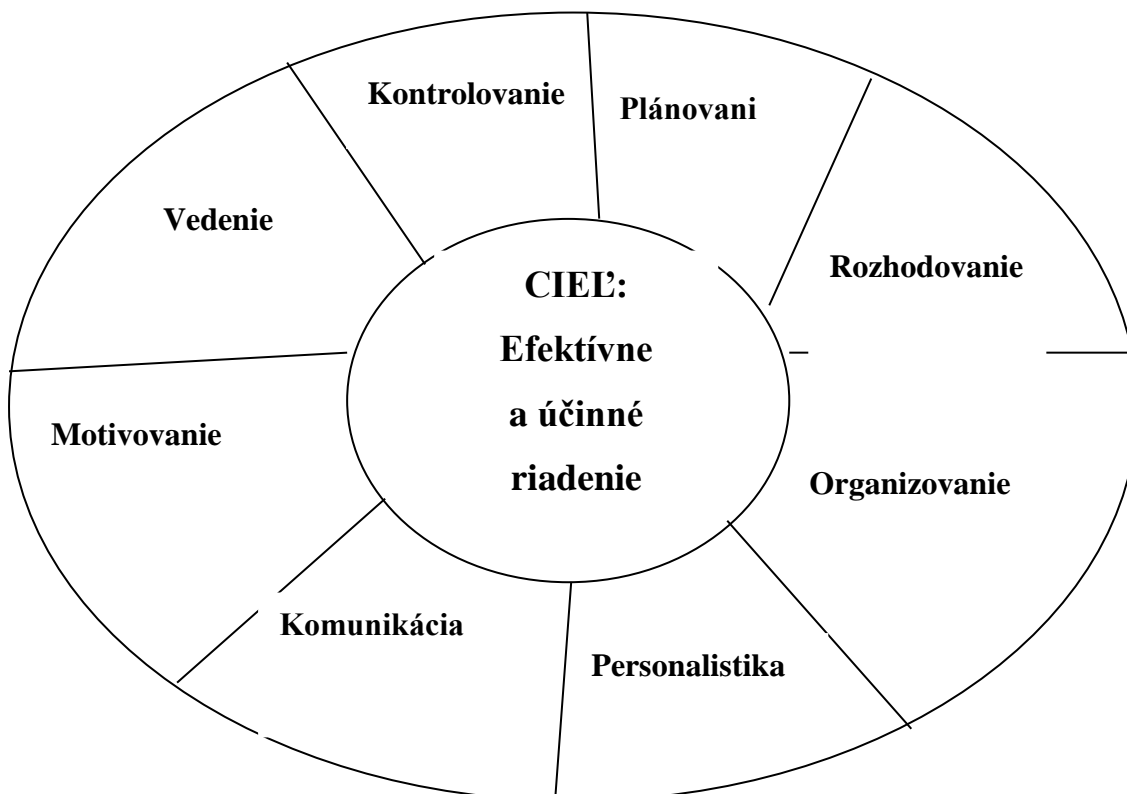
Kabinet eurokomisára (v praxi sa väčšinou používa francúzska výslovnosť „*ka-bi-né*“) napomáha členovi Európskej komisie (ďalej len eurokomisár) pri výkone jeho mandátu. Hlavným poslaním kabinetu je byť akýmsi sprostredkovateľom medzi komisárom a Kolégiom na jednej strane a medzi generálnymi riaditeľstvami. Kabinety teda napomáhajú prepájanie politického prostredia s výkonným prostredím, zabezpečujúcim kreovanie, praktickú realizáciu a implementáciu rozhodnutí Kolégia.

Kabinety sú teda súčasťou manažérskych pozícií v Európskej komisii. Manažérske rozhodnutia v Európskej komisii sú vykonávané na **hierarchickom** princípe. Najvyššími zástupcami Európskej komisie sú: predseda, podpredsedovia, komisári, ktorí sú politickými nominantmi vlád jednotlivých členských štátov EÚ. Po svojej nominácii nominujú vedúcich svojich kabinetov. Následne, alebo aj súčasne, jednotlivých členov kabinetov, resp. ostatný administratívny personál.

Z hľadiska predchádzajúcich skúseností - najtypickejší členovia kabinetu eurokomisára sú napr.: dlhoroční zamestnanci Komisie, diplomati, resp. zástupcovia politických frakcií Európskeho parlamentu. V praxi je kabinet zvyčajne zmiešaný aspoň z jedného zástupcu zo všetkých uvedených skupín, nakoľko všetky tieto skúsenosti majú pri praktickom vykonávaní mandátu komisára dôležité miesto a opodstatnenie. Typickým príkladom je že člen kabinetu, ktorý má skúsenosti z prostredia politiky má, prirodzene, na starosti komunikáciu a vzťahy s Európskym parlamentom.

Člen kabinetu s dlhoročnými skúsenosťami z prostredia Európskej komisie má zvyčajne špecifické poslanie pri komunikácii s vnútorným prostredím (generálnymi riaditeľstvami Komisie). Člen kabinetu, pochádzajúci z diplomatického prostredia je zodpovedný za komunikáciu a vzťahy s Radou EÚ. Pre úspešné fungovanie kabinetu je potrebné jednotlivé silné a slabšie stránky z hľadiska skúseností poznať a zosúladiť tak, aby kabinet fungoval s čo najvyššou synergiou.

Podobne, ako v iných oblastiach, kde je manažment vykonávaný ako profesia, aj v decíznej sfére Európskej komisie jednotliví manažéri vykonávajú nasledovné **manažérske funkcie** (porovnaj: Kreitner, 1995, s. 14).

Manažéri v kabinetoch eurokomisárov vykonávajú klasické **manažérske role**, ktoré môžeme v kabinete rozčleniť nasledovne⁵:

SKUPINA	ROLA	MANAŽÉR V KABINETE
INTERPERSONÁLNE	1. Reprezentant	komisár, vedúci, zástupca, členovia kabinetu
	2. Líder	komisár, vedúci, zástupca, členovia kabinetu
	3. Styčný dôstojník	vedúci, zástupca, členovia kabinetu
INFORMAČNÉ	4. Nervové centrum	komisár, vedúci, zástupca, členovia kabinetu
	5. Šíriteľ informácií	vedúci, zástupca, členovia kabinetu
	6. Hovorca	komisár a jeho hovorca (nie je členom kabinetu)
ROZHODOVACIE	7. Podnikateľ	komisár, vedúci kabinetu
	8. Riešiteľ konfliktov	vedúci kabinetu a jeho zástupca
	9. Alokátor zdrojov	vedúci kabinetu
	10. Vyjednávač	komisár, vedúci, zástupca, členovia kabinetu

Zostavovanie kabinetov eurokomisárov ako determinant úrovne kvality ich riadenia⁶

Jedným z rozhodujúcich determinantov úrovne kvality riadenia kabinetov eurokomisárov je nepochybne spôsob, ich zostavovania. Jednotné pravidlá v podobe etického kódexu (tzv. „Code of Conduct“), ktoré definujú počet, národnosť a zloženie každého kabinetu v Európskej komisii boli formálne definované od nástupu predsedu Romana Prodiho (1999 – 2004). Bolo to tiež, zaiste, vyvolané potrebou obnoviť dôveryhodnosť inštitúcie, po obvineniach z nedostatočne transparentnej personálnej politiky kabinetov, ktorých dôsledkom bola rezignácia predchádzajúcej Komisie Jacquesa Santera (1995-1999).

Ako uvádza Nugent, R. Prodi po svojom nástupe uviedol, že chce, aby „kabinety získali zjavnejší supranacionálny charakter“ (Nugent, 1999)⁷. Každý predseda Komisie má právo pravidlá revidovať, čo vyučil napríklad pri svojom každom mandáte aj predseda José Manuel Barroso (2004-2014).

Znenie etického kódexu z roku 2006 zdôrazňuje, že výkon členov kabinetov je založený na službe inštitúcii, ktorá vychádza z rovnakých profesionálnych etických pravidiel, ako ktoríkoľvek iní zamestnanci Európskej komisie.

⁵ Spracované autorom podľa: Henry Mintzberg, „Managerial Workd: Analysis from Observation,“ Management Science, 18 (October 1971). B97 – B110.

⁶ Porovnaj: Šuplata, M.: Vybrané pokusy o inováciu riadenia kabinetov členov Európskej komisie v 21. storočí. In: konferencia „Rozpočet EÚ, inovácie a ekonomický rast“. EF UMB, Banská Bystrica, 2013.

⁷ Porovnaj European Voice, 6-11 May 1999.

Zloženie kabinetov

Kabinet skladá z ľudí, ktorý už predtým pracovali v Európskej komisii (tzv. „Officials“ a z tých, ktorí prišli do Európskej komisie špeciálne na výkon práce v kabinete z iných inštitúcií (tzv. „Temporary Agents“). Prvá skupina je do kabinetu uvoľnená ich generálnymi riaditeľstvami. Druhú skupinu môžu obsadiť aj ľudia, ktorí predtým v Európskej komisii nepracovali.

Pokiaľ ide o zloženie z hľadiska počtu členov kabinetu, ktorý majú pracovný pomer na dobu neurčitú (tzv. „Officials“) upravuje nasledovne:

- Kabinet predsedu - nie menej ako sedem členov;
- Podpredsedovia a ostatní eurokomisári – nie menej ako traja členovia⁸.

Pravidlá umožňujú navýšiť počet AD postov, výmenou za pozíciu asistenta (AST), za predpokladu, že nie je prekročený celkový limit na počet členov kabinetu. V praxi túto možnosť využíva takmer každý kabinet.

- Predseda – jedenásť až dvanásť AD postov
- Podpredsedovia a ostatní eurokomisári – šesť až sedem AD postov.

Ako už bolo naznačené, uvedené pravidlá sa môžu s nástupom nového predsedu Komisie líšiť. Zrušenie pravidiel sa nepredpokladá, skôr možno očakávať trendy smerujúce k zvyšovaniu transparentnosti fungovania kabinetov i celej Európskej komisie.

Dočasní zamestnanci (Temporary Agents“) majú formálne pracovnú zmluvu na dobu neurčitú⁹, ale v praxi ich funkčné zaradenie je viazané na mandát eurokomisára. To, samozrejme, nevyklučuje (a stáva sa to pomerne často), že dočasní zamestnanci si nájdu iné dočasné trvalé uplatnenie v Komisii. Možným príkladom je napríklad post vedúceho kabinetu, ktoré ďalší možný kariérny postup je, podľa individuálnej seniority, post riaditeľa, alebo generálneho riaditeľa na jednom z generálnych riaditeľstiev Komisie.

Pokiaľ ide o počet **národností**, kabinety musia byť zložené najmenej zo zástupcov **troch** členských krajín. V praxi býva tento počet prekročený. Nie je výnimkou, v kabinetoch je zastúpených aj 8-9 národností.

Pokiaľ ide o **pohlavie**, pravidlá žiadajú rovnomerné zastúpenie mužov a žien v kabinete. Celkový počet manažérskych pozícií v AD kategórii je teda nasledovný:

1. Vedúci kabinetu - „Head of Cabinet“ (1 osoba) – zodpovedá za riadenie celého kabinetu (členovia kabinetu, asistenti, sekretárky, vodiči, archivári);
2. Zástupca vedúceho kabinetu - „Deputy Head of Cabinet“ (1 osoba) – zastupuje vedúceho kabinetu.
3. Členovia kabinetu - „Members of Cabinet“ (4-5 osôb) – zodpovedajú za manažment komisárovho portfólia.
4. Osobný asistent komisára (1 osoba) – môže mať oprávnenie, podľa rozhodnutia komisára / vedúceho kabinetu, vykonávať rovnaké manažérske funkcie ako členovia kabinetu.

⁸ Od 1. mája 2004 do 31. októbra 2006 mohli kabinety nových členských krajín, vrátane SR, využiť výnimku mať o jedného člena kabinetu v dočasnej pozícii („temporary agent“) viac ako kabinety z iných členských krajín. Bolo to spôsobené nedostatočným počtom zamestnancov nových členských krajín so statusom trvalých zamestnancov Komisie z dôvodu v tom čase nedokončených výberových konaní.

⁹ Odsek 2, pís. c CEOS.

Vyššie menovaným pozíciám v kabinete pri výkone ich činnosti napomáha **administratívny personál** (tzv. AST zamestnanci) do ktorého patria nasledovné profesie: sekretárky, archivári, vodiči. Predseda komisie má navyše nárok na vlastnú ochranku. Administratívny personál pracuje v nasledovnom zložení:

1. Kabinet predsedu – maximálne 17 AST pozícií;
2. Kabinety podpredsedov a ostatných eurokomisárov – maximálne jedenásť AST pozícií.

Z hľadiska administratívneho postavenia musia byť všetci AST trvalí zamestnanci Komisie („Officials“), s výnimkou osobnej sekretárky eurokomisára, ktorá môže mať status dočasného zamestnanca („Temporary Agent“).

Okrem kabinetu môžu pri výkone mandátu komisára napomáhať aj tzv. špeciálni poradcovia – platení, alebo neplatení¹⁰. Komisia v súlade s pravidlami ako kritérium vyžaduje, že musia byť „renomovaní experti vo svojej oblasti“. Svoju poradnú činnosť uskutočňujú ako jednotlivé osoby, nie sú však súčasťou kabinetu ani Komisie.

Rovnako nie sú formálne súčasťou kabinetov ani **hovorcovia** eurokomisárov (jeden eurokomisár má jedného hovorcu)¹¹, z ktorých každý vykonáva svoju prácu s podporou dvoch administratívnych pracovníkov. Zodpovednosť hovorcu, ktorou je zrozumiteľná a presná komunikácia práce komisára naprieč mediálnym priestorom v Európe a vo svete má však významný dosah na vnímanie osoby eurokomisára a generálneho riaditeľstva, za ktoré je zodpovedný¹². Pri výkone svojej práce sa od nich očakáva rešpektovanie princípu koležiality, podobne ako je tomu v prípade členov kolégia a ich kabinetov. Sú zodpovední za manažment mediálnej komunikácie medzi ostatnými hovorcami, resp. ich kabinetmi.

Vo svojej práci hovorcovia využívajú ako zdroj informácií tiež Stále zastúpenia Európskej komisie v jednotlivých členských štátoch, ktoré podrobnejšie monitorujú dianie v príslušných národných médiách. Navyše zohrávajú aktívnu úlohu pri kreovaní mediálnej stratégie kabinetu, resp. ich komisára, ako aj celej Európskej komisie. Poslaním hovorcu je čo najjednoduchším spôsobom komunikovať posolstvá týkajúce sa portfólia svojho komisára do mediálneho priestoru Európy i celého sveta. Forma a obsah ako to robí do značnej miery vytvárajú verejný obraz o eurokomisárovi.

Od hovorcu supranacionálnej Európskej inštitúcie sa očakáva, že bude komunikovať rovnomerne so všetkými členskými krajinami EÚ, nie sa sústreďovať napr. na krajinu pôvodu komisára. Aj preto je pravidlom, že eurokomisár má byť inej národnosti ako jeho hovorca. Samozrejme, vznikajú prirodzené dôvody na to, aby eurokomisár ostal v kontakte so svojou krajinou pôvodu. Na túto komunikáciu je potrebné byť vybavený jazykom eurokomisára, čo namiesto hovorcu zabezpečuje v mene eurokomisára spravidla jeden, prípadne viacerí z členov jeho kabinetu.

Osobitné postavenie medzi hovorcami má **hovorca Európskej komisie**¹³, ktorý navonok komunikuje v mene celej Komisie a jej predsedu a je zodpovedný za koordináciu komunikácie hovorcov všetkých eurokomisárov. Za týmto účelom sa zúčastňuje rokovaní Kolégia, kde môže byť tiež prizvaný k diskusii¹⁴. Jeho hlas je dôležitý pri nominácii ostatných hovorcov, ktorá prebieha v spolupráci s príslušným eurokomisárom. Hovorca Komisie

¹⁰ Bývalí zamestnanci Európskych inštitúcií vo funkcii poradcu nepoberajú plat.

¹¹ Patria pod Generálne riaditeľstvo pre komunikácie (DG COMM).

¹² Post v priestore hovorcov je atraktívny aj pre vyššie manažérske posty v kabinetoch. Svedčí o tom aj skutočnosť, že v druhej Komisii J. M. Barrosa (2009 -2014) sa stal šéfom tímu hovorcov bývalý vedúci kabinetu eurokomisára pre rozvojovú pomoc.

¹³ Ide o pozíciu AD15.

¹⁴ Obvyklým pravidlom (pokiaľ sa Kolégium nedohodne inak) býva, že v Kolégiu komisárov môžu diskutovať výlučne jeho členovia. Taktiež zúčastniť sa ho môže iba veľmi limitovaný a vyhradený počet osôb.

disponuje tímom spolupracovníkov, má troch zástupcov, z ktorých žiaden nemá zodpovednosť za špecifické portfólio eurokomisára.

Akákoľvek ďalšia forma pracovného úväzku v kabinetoch eurokomisárov musí byť jednotlivo odsúhlasená predsedom Komisie. V praxi sa to však, z dôvodu možného vytvárania precedensov v jednotlivéj forme nestáva. Prípadné zmeny sa uskutočňujú spravidla prostredníctvom úpravy etického kódexu, zvyčajne na začiatku mandátu každej Európskej komisie.

Tabuľka: Počty národností manažmentu v kabinetoch eurokomisárov v rokoch 1958 – 2004.

Počet národností	1958	1973-86	1995	2004	Spolu
1	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0
3	1	0	0	0	1
4	3	4	0	1	8
5	0	2	3	6	11
6	2	0	0	3	5
Spolu	6	6	3	10	25

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: Egeberg, M. Heskestad, A.: The Denationalization of Cabinets in the European Commission. 2010. In: Journal of Common Market studies. Vol. 48, number 4, s. 780.

Záver

Európska komisia je svetovo jedinečnou, unikátnou inštitúciou *sui generis*. Spomedzi ostatných orgánov EÚ disponuje počtom najväčším administratívnym aparátom a možno ju tiež z hľadiska rozsahu rozhodovacích právomocí a ich dosahu na finálnu podobu rozhodnutí, považovať za kľúčovú. Cieľom predloženého príspevku bolo zhrnúť vybrané aspekty riadenia decíznej sféry Európskej komisie, resp. kabinetov eurokomisárov, ako jej ústrednej súčasti. Osobitnú pozornosť sme tiež venovali otázkam súvisiacim so zostavovaním kabinetov, ktoré možno považovať za jeden z kľúčových determinantov úrovne kvality riadenia Európskej komisie ako aj Európskych inštitúcií ako celku.

Literatúra

BAJZÍKOVÁ, Ľ. – WEIDLICHOVÁ-LUPTÁKOVÁ, S., RUDY, J., VARGIC, B. WEIDLICH, R. 2011. Manažment ľudských zdrojov. UK Bratislava. 213 s. ISBN978-80-223-2989-7.

DINAN, D. 1999. Ever Closer Union. An introduction to European integration. Basingstoke, Hampshire. 596 s. ISBN 0-333-73242-1.

DRUCKER, P. F.: 2001. Výzvy managementu pro 21. století. Management Press, Praha 2001. 187 s. ISBN 80-7261-021-X.

KOKAVCOVÁ D. - THEODOULIDES L. International Management and Business. 2013. Banská Bystrica, Matej Bel University. 219 p. ISBN 978-80-557-0492-0.

KREITNER, R. 1995. Management, 6th edition. Boston, Massachusetts. 642 s. ISBN 0-39571677-2.

NUGENT Neil. 1999. The Government and Politics of the European Union. MacMillan Press Ltd. London. 567 s. ISBN0-333-69352-3.

NOVÁČKOVÁ, D. 2012. Základy európskeho práva pre manažérov. EPOS, Bratislava, 2012. 240 s. ISBN 978-80-8057-970-8.

PAWERA, R. 2004. Manažment európskej bezpečnosti. 1. vydanie. Bratislava, Eurounion. 134 s. ISBN 80-88984-71-8.

RUDY, J. 1997. Manažment a teória chaosu. Nový model organizácie. Faber, Bratislava. 159 s. ISBN 80-967503-6-4. SCHERMERHORN, J. – HUNT, J., OSBORN, R. 1991. Managing organizational behaviour (Fourth edition). 640 s. ISBN 0-471-52199-X.

ŠUPLATA, M.: Vybrané pokusy o inováciu riadenia kabinetov členov Európskej komisie v 21. storočí. In: konferencia „Rozpočet EÚ, inovácie a ekonomický rast“. EF UMB, Banská Bystrica, 2013.

VAUBEL, R. 2009. Evropské institutce jako zájmová skupina. Dynamika stále těsnejší unie. Centrum pro ekonomiku a politiku. Praha. 74 s. ISBN 978-80-86547-83-1.

Kontakt:

PhDr. Marián Šuplata, PhD.

Katedra ekonómie a financií

Fakulta managementu

Univerzita Komenského v Bratislave

Odbojárov 10

820 05 Bratislava

Slovenská republika

msuplata@gmail.com

THE THREAT LOGIC AND CONTEMPORARY SECURITY CONCERNS IN GLOBAL POLITICS: THE LINKAGE TO THE TRANSATLANTIC¹ REGION AND THE WORLD BEYOND

Getnet Tamene*

TRENČIANSKA UNIVERZITA ALEXANDRA DUBČEKA
V TRENČÍNE

Abstract

Currently, issue of threat is becoming rather less relevant to unite traditional allies such as the United States and today's European Union, whose unison in the past was predominantly based on the threat logic. While the absence of sound common threat has generally deepened the rifts in the relationships of the enlarged transatlantic alliance (ETAA) in the post-CW era, the current intelligence scandal of the US spying on its allies seems to have particularly protracted the rifts even further. This is but only the refinement of the rifts that have been ever deepening within the ETAA and beyond it over the last two decades or so. Since decision making has been unilaterally dominated by Washington, the logic of finding a unifying common threat that is not just self-serving has now become difficult between those in the ETAA as well as between the ETAA and those beyond it. This puts a friendly global political decision making capacity at risk, while obstructing efforts that lead towards cooperative and inclusive approaches. Contemporary security concerns belong among the most pressing global issues of our time; they require inclusive global decision making capacity that anchors itself in democratic politics than in the dwindling threat logic. It is worth to assess the ETAA in light of the threat logic and global decision making capacity.

Key words: global issues, global politics, post-Cold War, threat logic, transatlantic

¹ This majorly refers to the US and Western European countries—the traditional transatlantic partners. The notion includes, in the post-Cold War era, the central and Eastern European Countries, which were incorporated to the Atlantic region, while constituting what is now understood as Enlarged Transatlantic Alliance (ETAA). Thus ETAA encompasses a wide array of relations between the two sides of Atlantic, and does not mean NATO per se.

* Getnet Tamene is a senior researcher and lecturer in international relations and political science. Currently, he works with the Department of Political Science and international studies of the Trenčín University of Alexander Dubček in Slovak Republic. He also taught, at the Anglo-American College in Prague, and at Webster University in Vienna. His lectures cover comparative politics, Theories of International relations, International public law and Developmental Studies. He has published extensively in various journals on the subjects of international relations and politics. He is an author of one book and coeditor of three books. Contact: getnet.tamene@tnuni.sk.

Introduction

Global issues include vast array of problems ranging from security to global warming, from deepening rifts between the enlarged transatlantic alliance (ETAA) to the relational problems of the world beyond it, as well as issues of globalization, human rights, disparity, terrorism, international conflict, nuclear weapons, disease, democracy, media bias, energy, pollution, unemployment, spying, crisis of global finance, unilateralism, the use of force, human trafficking and the like. Inasmuch as the nexus of ETAA to these issues is concerned, recent years have seen four major unpleasant developments in the strategic environment in which ETAA is situated. These include the global financial crisis; multipolarity without multilateralism; technological threats to international ecosystem; evolving rules governing the use of force. These events and sporadically rising social conflicts have dramatic implications on the post-Cold War transatlantic (US-EU) relationship, as well as, on their relationship with those beyond them. This unpleasant development of relationships has dwindled away a united policy making capacity, such as the one, which was predominantly oscillated around the issue of common threat in the bygone era. The results have become in many cases chaotic; since democratic politics based all-inclusive solutions to global issues have not been met yet. Some events of endogenous nature may indicate few positive results, but at exogenous level the trend needs to be carefully seen.

Post-Cold War Transatlantic Relations Signalize a Tendency of Declining Cooperation

The process of creating the European Union (EU) may be seen as a way for restoring the former prestige and power of the European diplomacy. After 1989, however, mainly after the disintegration of the Soviet Union (SU) in 1991, Europe no longer wanted to be a region protected by the US. In the post-CW period, the US has been changed to a hegemon. Europe's position has changed, too. Its growing ambition for bigger global responsibility or even imperialism could be underlined as one of the major causes of the ever deepening rifts within the ETAA.

US's position as the European patron on one hand, and Europe's attempt to gain more influence on the other were ideal conditions for creating a rift between the two sides of the Atlantic. Both of the partners have no longer considered the consensus as absolute priority; since there was not anyone third body around to endanger them.

All issues of global nature, on which these sides have different opinions, have contributed to generate and aggravate the rifts within and beyond, while hindering the capacity of producing a united policy to address global issues.

Some Reflections of Decreasing Cooperation in the ETAA

Events like the 2003 US led war against Iraq strongly remind us how the ETAA relationships were getting worse, later on, however, after regular elections have brought new faces in governments of both sides of the ETAA, relationships seemed to have been getting somewhat better. Nonetheless, the most current overreaching spy scandals of the US on its allies and others, which came to light following the leaks of various whistleblowers and reporters, have enormously damaged once again an already troubled relationship that has been deeply protracted.²

² The spy scandal has been 'Worse than Orwell's 1984'. With each leak, as American soft power continued to hemorrhage, hard power has threatened to seep away with it.' Thus, various News outlets such as The *Guardian* went on to question what it means "to be an American ally in the 21st century." Also available on:

On the other hand, inasmuch as a perception of the ETAA relations with the rest of the world, which may be described as a one-way street, is concerned, much has not been changed. It rather reflects the common notion of business as usual, where the ETAA humiliates particularly those less developed weaker nations and easily gets along with it.³ None of the ETAA approaches in providing solutions to the current global issues such as world peace conditions, economic progress, ecological or social preferences confirm the relevance of the ETAA trend, as a single effective policy-making choice, to all human polity.

There is limitation to the capacity of the ETAA. Until quite recent time, the rifts within and beyond the ETAA did not seem to have been causing a devastating consequence to the longstanding cooperation of the ETAA and the world beyond it. To the contrary, it sounded obvious to certain extent that the climate has been conducive for the consolidation of the US to spearhead the ETAA or the whole Western world – the so-called “free world”. This also sounded to have envisioned a possible assumption that despite persisting deep rifts, there is some hope for the ETAA, which would probably enable the Alliance to become a major option to transform global politics towards its own vision, a vision which some scholars, for instance, Ferguson dare to call ‘a liberal democratic empire’. (Ferguson, N. 2002, 2004; Bacevitch, 2002)

Nonetheless, this has not been easily achievable through the efforts of the ETAA. In other words, the ETAA is far from causing a unified solutions to array of global issues, indeed, skeptics see it as a kit box for the US’s hegemony, which conducts actions that are based on unilateral decisions, such as invasion of nation states, propping up of dictators, arming and leading armed insurgencies against peoples who want self-determination, slave labor, drone warfare, economic blockades that harm ordinary people especially children, destabilizing countries, negotiating trade deals that favor US corporations, Guantanamo torture camp, rendition, black op's, water boarding, spent uranium bombs, increasing poverty, environmental destruction, increasing totalitarian policing and now the bow that ties it all together the security and surveillance state.

This exposure is what starts to change an idea about what the US is, and the ETAA that has been constellated around it.

Relevant Questions of the Post-Cold War Environment

Today, over two decades after the end of the CW, relevance and continued viability of the ETAA and those international alliances and institutions affiliate to it are being under serious scrutiny. Scholars of several denominations, global actors and national leaders, unlike the conformist elite, seem to have been reflecting their doubts about the ETAA performance with the US at its center.

Whether the human polity is doomed to confine itself solely to the corrupted status co, or whether it has other choices that pay off contemplating about. In their references to international relations, realist, liberal, constructivist, and reflective theorists reflect significant ideological differences, which have considerable influence on transatlantic relations. Thus, legitimate questions often pop up. These include questions such as: Why would we confine to

<http://www.spiegel.de/international/world/angry-european-and-german-reactions-to-merkel-us-phone-spying-scandal-a-929725.html>

³ This refers to what is known as the West spearheaded by the US, the euphemism of which could be ‘free world’, western dominated global community, international community, or ETAA or the US and its allies, which is using international institutions, military power and economic resources to run the world in ways that will maintain Western predominance protect Western interests and promote Western political and economic values. It has been obvious in various cases including Iraq, Afghanistan, and Libya to show, how it destroys weaker nations and gets along with it. Also see Huntington, S. 1993, *The Clash of Civilizations*, on the next pattern of conflicts. Available on: http://www.bintjbeil.com/articles/en/d_huntington.html

alliances like ETAA, which are solely a function of external threat? Is the ETAA relevant in the absence of external threat? Is a world without threat possible, and would it be achievable solely through the ETAA efforts? Or, would it demand other much more comprehensive framework? These and several related questions enhance currently ongoing debates to which the present paper itself is a contribution.

The Dwindling Significance of the Threat Logic for the ETAA's Further Existence

As indicated above, the notion of threat has been the linchpin that bound both sides of the transatlantic relationships. It served as a cornerstone for the further existence of the ETAA. The relationships between Europe and the US have been geared to depend on the notion of common threat than anything else over the Cold War period.

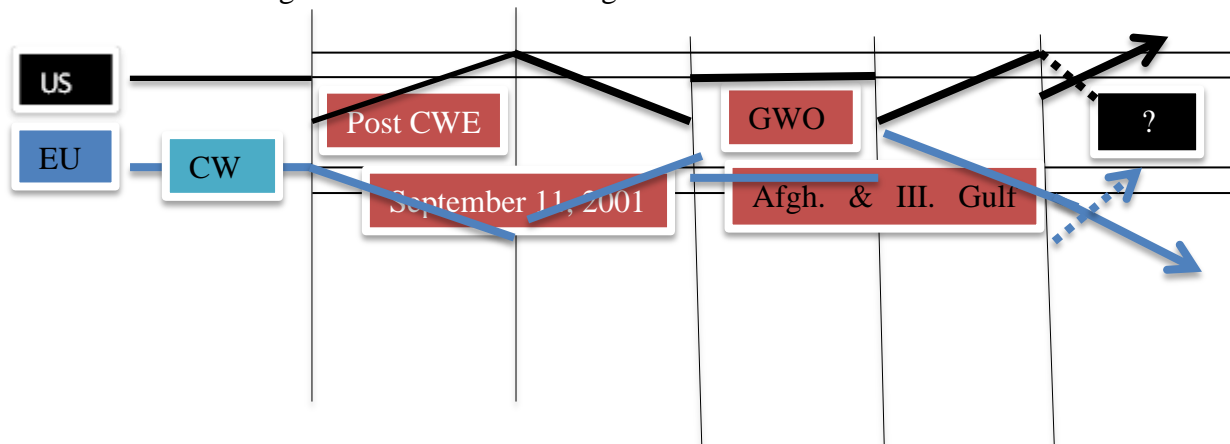
The threat logic was probably appropriate during that bygone time, but these days it appears to be increasingly out of whack. In the context of security dilemma⁴, sticking to this declining logic of threat does not seem a viable strategy for the ETAA. Relying on the presence, or absence, of external threat, as the deciding factor for cooperation between the ETAA, does not pay off, unless there is a possibility of reaching consent about the perceived threat itself. Consent was very possible during the era of traditional security dilemma (TSD), for instance, over the Cold War period Communism was perceived as an indivisible common threat for all members of the transatlantic partners.

The TSD was thus deeply anchored in the threat logic; it was also indivisible and shared by all members as a common threat. In the TSD, the threat logic had served the objective of holding the transatlantic alliance together and to device a unified policy or a workable action plan.

Today, with the rise of the new security dilemma (NSD), this threat logic sounds to have been declining. Unlike the TSD, in the case of NSD, the threat logic shows a dwindling trend, mainly, because the threat logic has now become divisible. All members of, for instance, the transatlantic alliance would not be able now to produce a unified common strategy on the grounds of any perceived threats. As the threat logic dwindles so does the transatlantic unison as well. This development has been one result of the shift from TSD to NSD which has taken a faster pace over the post-Cold War era. (Cerny, P.G., 2000, 623-46) The shift occurred when the Uni-Multipolar system has replaced the bipolar one during the 1990s. Ever since, the threat logic has become feeble, unable to hold the transatlantic unison. The falling tendency of the threat logic in holding the transatlantic unison has been projected in (Figure 1) below:

⁴ Security dilemma refers to the concept that directly and indirectly, both strength and weakness can upset the balance of security in international relations. It is also understood as the spiral model. The term refers to a situation in which actions by a state intended to heighten its security, such as increasing its military strength or making alliances, can lead other states to respond with similar measures, producing increased tensions that create conflict, even when no side really desires it.

Figure 1: Threat based Progression of ETAA Relations

Source: Author's archive, based on Jahnel's⁵ assumption about how external threat becomes the defining variable. Allies like the ETAA are assumed to cooperate when threats exist and disperse in the absence of threat.

Figure 1 shows the course of relations between the United States and the European Union in the last decade.

Some Explanations Regarding the Falling Tendency of Transatlantic Relations

The following three points belong among the major factors that attempt to explain the falling tendency of the transatlantic relationship. They include:

- a. The shift from TSD to NSD – this has led the longstanding threat logic to expire;
- b. The shift from one-way-street transatlantic based nation state politics to the two-way-street that includes those beyond the TAA – this aspect has gathered momentum in the environment of globalization. Since globalization enhances trigger strategies, new actors do inevitably rise, compete and resist one-way-street domination and unfair practices;
- c. The emerging of a 21st Century New Order and pertinent systems – this aspect is currently on motion, it focuses on inducing the emergence of a possible human friendly arrangement, which is more just-full towards all the human polity, unlike the one which is currently exhausted and TAA dominated. The new order and its associated systems are on the rise, the exhausted TAA dominated old order and its associated systems are on the decline. Despite all the attempt of retaining the TAA

⁵ Jahnel cleverly explains how external threats had become the defining variables for alliances to cooperate during the Cold War era. They cooperated very well when threats existed and dispersed when threats dissipated. The transatlantic alliance, for instance, had projected a strong cooperation during the Cold War era due to the shared threat of Communism; in the post-Cold War era, however, this cooperation started to decline, and no other comparable threat has emerged since to revitalize the union. Even the so-called Global War on Terror (GWOT) was not able to play this uniting role, as indicated in Figure 1 above. In general, the threat logic has been unworkable and dwindling over the post-CW period. Also see Carsten Helmut Jahnel, *Transatlantic Relations – Are Alliances a Function of an External Threat?* (Thesis). Naval Postgraduate School. Monterey, California, June 2005, p.4.

dominated old order and its associated system such as unipolarism, chains of events ostensibly confirm the opposite.

The emerging 21st century order may be understood as a World Society Order. The corresponding initial system of this World Society Order is observably the Uni-Multipolar System. This currently observable uni-multipolar system has been tilted towards multipolarism than unipolarism. Thus, one may arguably claim that a multipolar System which presupposes a multilateral democracy is on the horizon. (Tamene, G. 2013, 14-36)

This arrangement is being strongly supported not only by those actors, who have been located beyond the TAA, but by those within the TAA as well. Referring to this situation Kenneth N. Waltz writes, “In International politics, overwhelming power repels and leads other states to balance it.”⁶ In short, states will balance against a hegemonic member. In the post-CW period the U.S. government recognized this problem immediately and stated that the United States “must account sufficiently for the interests of the large industrial nations to discourage them from challenging our leadership or seeking to overturn the established political or economic order.”⁷

France seems to perceive itself as a counterweight to the United States in Europe, as the French minister for foreign affairs, Hubert Védrine, in 1998 stressed that “we cannot accept a unipolar political world and therefore we will fight for a multipolar world.”⁸ To reach this goal France will attempt to influence and infuse its special domestic interests into the European Union’s security and defense policies. Thus, according to classical and neorealism, in terms of game theory approach, the payoff matrices built into the international system creates incentives for states to “defect” rather than cooperate, unless restrained by the operation of the balance of power and its institutionalized instances. (Waltz, 1979, 1993; Emerson, Ordeshook and Rose, 1989)

Current trends inform that cooperation between alliances should not depend on external threats and wars alone, economic and trade relations, for instance, have strong power to hold alliances together. The notion that war is a permanent condition for alliances, in order, to maintain their unison sounds to be losing sense. Thus the threat logic provides an opportunity of analyzing, the relevance or irrelevance of the threat based ETAA including other possible future alliances, which act on the grounds of different principles other than threats and the roles they play in world politics.

The current trend sounds to have been tilted towards irrelevance of the threat logic and its eventual demise; while giving way to an all-inclusive and a workable multilateral-multipolar international system, which may function on the grounds of principles other than the threat logic. (Tamene, G. 2012, 49-67)

Currently, the ETAA relationship is headed to depend on the threat logic. As a result of this, wars have been perpetuating. Peace is deteriorating in various parts of the planet. In spite of the fact that most of the recent wars were avertable, they were deliberately geared to be fought under obscure pretexts, in order, to justify the significance of the failed threat logic, which ensures the dominance of the West. Nevertheless, in the post-Cold War period the

⁶ Kenneth N. Waltz, “America as a Model for the World? A Foreign Policy Perspective,” *PS*, December 1991, 669.

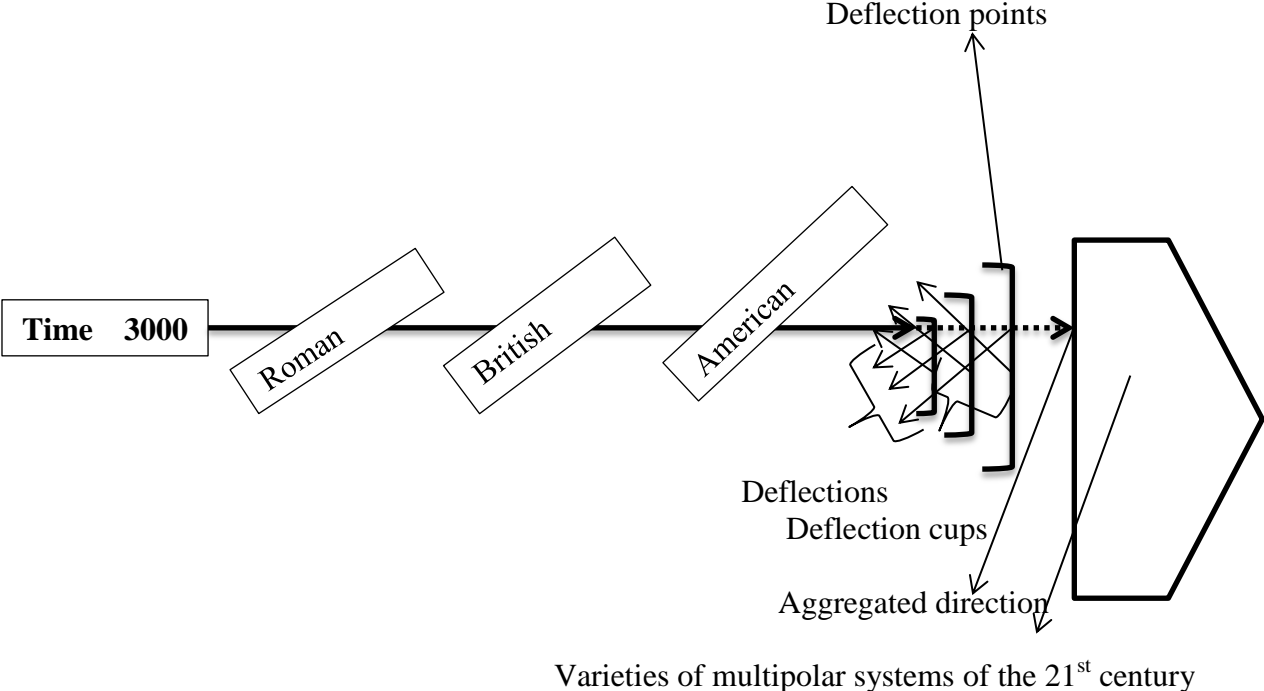
⁷ Patrick Tyler, “U.S. Strategy Plans for Insuring No Rivals Develop A One-Superpower World,” *New York Times*, March 8, 1992.

⁸ Matthias Rüb. *Der Atlantische Graben: Amerika und Europa auf getrennten Wegen* (Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2004), 49.

threat logic has proven out of whack and nonproductive that rifts between the ETAA have deepened even further instead of strengthening the unison.⁹

Given the U.S. dominance of the current uni-multipolar world, alliances are in the danger of potential collapse under the weight of internal differences, since the threat logic has now become divisible, individual states lack the incentives to cooperate fully around the logic of threat. As stated earlier, in the current global condition, future collective agreements among members of alliances will not result in more cooperation, but in increased tension, when it comes to future conflicts. For example, after the Iraq war, as of 2003, the threat logic has tremendously declined to unite the ETAA; this was attested even further more in a very recent example, as of 2013, where the UK a US staunch traditional ally that holds the rank of “special relationship”, was forced by domestic pressure, to refrain from joining the US in its unilateral build up to attack Syria.¹⁰ In the last example, the campaign of US and its unilateral effort to wage war on the basis of threat logic did not result with cooperative end across the ETAA members itself; even in the Central and Eastern European countries, many of which are US strongholds, who actively supported the US led controversial war against Iraq in 2003; thus the recent unilateralist war mongering effort dissipated. In fact, this has had a strengthening impact on the emerging trend of multipolar multilateralism. The threat logic is out-of-date and sticking to this retarded method in the new global environment due to ambition of retaining the unipolar system lags progress. Observations confirm that the 21st century is tilted towards varieties of multipolar arrangements that anchor in a multilateral democratic politics. This notion is depicted in (Figure 2) below.

Figure 2: The Progression of Global Politics in the 21st century

Source: Author’s own preparation

⁹ See Ikenberry, G. John (2005), “Power and liberal order: America’s postwar world order in transition” in: International Relations of the Asia-Pacific Volume 5 (2005) 133–152 doi:10.1093/irap/lci112
¹⁰ According to Daily Mail, the British Parliament refused to back potential British involvement in military action against Syria in support of the US. Available on: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2407511/Syria-vote-After-Camerons-Commons-humiliation-US-snubs-Britain-gets-cosy-rance.html#ixzz2oFZqpqoZ>

Figure 2 above¹¹ depicts a scenario of the possible direction of the future development of global politics. While emphasizing the varieties of multipolar systems that would flourish in the present century, it also highlights the possibility of escaping the vicious circle of empires by way of deflections.

Deflection points are points at which the hegemon of unipolar system encounters critical factors that hinder its ability to retain the system. The factors may include endogenous and exogenous economic problems, social upheavals, proliferation of conflict conflagration, un-governability and the like.

The deflection cups do not allow the lust towards empire to pass through them to the next phase. They serve to reject or filter on various levels any incompatible behavior from sneaking into varieties of successive multipolar systems of the 21st century. They play important role of goal keeping or refining for the ultimate multipolar systems. The aggregated direction shows all the efforts and hard work needed to ensure workable and compatible varieties of multipolar systems to the 21st century.

Revisiting Unilateralism and Multipolarism

Unipolarism is comparably very prone to the temptations of empire. Unipolarity refers to a system in which power is divided in favor of the lead state. It provides a greater power advantages for the lead state. The other feature of unipolarity is the disappearance of a competitor pole. Thus, there are no 'exit' options for weaker states. They are forced to obey the lead state or they shall be crashed under various pretexts.

In the US case, the combination of unipolarism and neoliberalism has produced to the US the capacity of policing the world in the immediate aftermath of the CW period. In fact, all legitimate questions of legitimacy of US authority remain still under scrutiny. Unipolarity opens up a new set of distributive conflicts between the lead states, in this case, the US and other states. The unipolar world is thus so chaotic.¹²

In the unipolar system¹³, the other super powers have no real control over the lead state's, in our case, over American imperial impulses. Moreover the neocons have offered an imperial vision of international order. This ambition, of course, should disrupt by way of deflection, as discussed above, in favor of multipolar perspective of multilateral¹⁴ democratic global politics.

On the other hand, multipolarism shows a tilt towards multilateral democracy. Multipolarism is a system in which power is distributed in favor of all actors, thus friendlier to the human polity in the 21st century. Here, the world power is shared on an equal, cooperative basis.¹⁵ Power is being distributed throughout regional power centers in the Far East and Europe.

Since, the power of China, India, and other Non-western States would rise and present a challenge to the old American-led order, the unilateralist tendency will decline for good, in favor of a multipolar-multilateral arrangement that would require a new, expanded, and shared international governance. In fact, Economic battles that would occur in a multipolar

¹¹ A simpler version of this figure has been presented by Getnet Tamene, "Comparative Perspectives on International Relations and Politics of the 21st Century", in: *Journal of Comparative Politics*, University of Ljubljana, Vol. 5, No. 2, July 2013, p. 4-20; available on: <http://www.jofcp.org/assets/jcp/JCP-July-2013.pdf>

¹² For an important discussion of unipolarity, see Wohlforth (1999).

¹³ For further explanation on unipolarism see Ikenberry, G. John (2005), p. 141-145

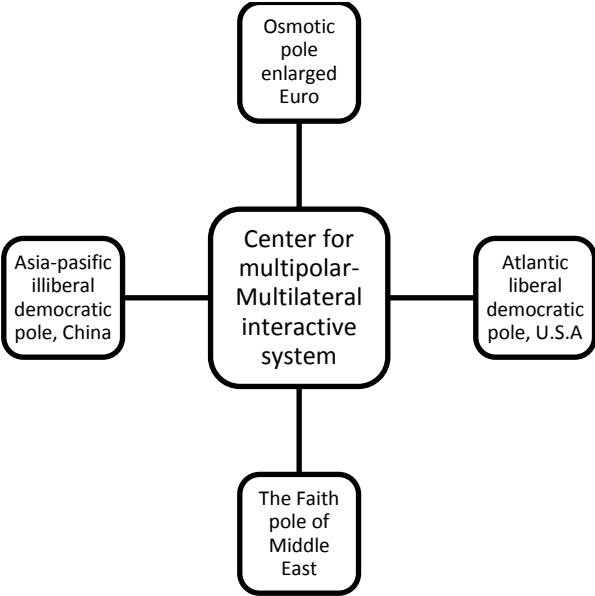
¹⁴ On multilateralism see *ibid*, p. 147-150

¹⁵ Kucharčík, R. (2010): Štát v súčasnom medzinárodnom systéme. In: *Medzinárodné vzťahy 2009: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, Proceedings of the 10th International Scientific Conference Smolenice 03.-04. december 2009, Vydavateľstvo EKONÓM, 2010. - ISBN 978-80-225-3025-5.

world, the seemingly non-caring attitude of the major players toward the lesser players, and the absence of the zero-sum game, all may lead to the probability that a multipolar world system cannot preserve world order. Nevertheless, comparably the multipolar system sounds much friendlier, and when, and if, this change to a new system occurs, the result will surely be multipolar in nature. Arguably, the unipolar system is not capable to preserve the world order.

As it has been indicated above, despite some downsides, the multipolar system seems a better choice, more democratic, freer. It enhances a multilateral decision making capacity to an array of global issues. Below (Figure 3) shows the most likely variant of the upcoming multipolar-multilateral system:

Figure 3: A quadruplet multipolar-multilateral system: the evolving subsequent world system

Source: Author’s archive

Figure 3, above depicts the evolving next system, which would most likely replace the uni-multipolar system, which is currently in place,. Based on various observations, the present paper arguably indicates that the upcoming system appears to be quadruplet. This emerging quadruplet system is multipolar as well, and it is composed of four regions that interact among each other and within the vicinity of each individual region. Also the system has a center that coordinates cooperation, interaction, and trustful relationship.

According to the assumption above, in the long run, it is possible that the quadruplet polar system may multiply to more than four poles, while being able to retain the multipolar-multilateral nature of the democratic arrangement that suits better the aspiration of the human polity. Further explanation of this part requires a different space and results of additional research of those who have interest in the field. Indeed, complex interdependence is part of the solutions of challenges of the 21st order.

There are literatures that reflect about ‘virtual spaces’ that replace the ‘real’ space of traditional geography, or actors that are significant these days and are located out of the state

system without which the harmony of the new system could be hardly addressed. (Knox,P. and Taylor, P. 1995; Ronit,K. and Schneider, V., 2000; Held, D.,1995)

Conclusion

The search for a system in which the whole global power is fairly distributed to all actors has been a challenge in global politics. As we are penetrating deeper into the 21st century, a model suitable to all human polity becomes not only appropriate but also graspable. As it has been discussed above, today, a more inclusive multilateral system with multipolar landscape of, at least, a quadruplet nature is in our reach.

The challenges thrown up in the twenty-first century in the form of ensuring a compatible arrangement are likely to significantly reduce the effectiveness of the traditional solely state-based approach in achieving a harmonious global politics. The threat logic and the balance of power approaches were not able to hold the unison of the transatlantic alliances nor would they be able to hold together actors that are located out of the state system including range of transnational and subnational actors and structures. Hence, interstate alliances and other traditional methods will be insufficient to maintain harmony. They can be increasingly counterproductive in trying to maintain an inconvenient system geared towards unipolar arrangement with hegemonic ambition.

They are not able to avoid discords in the system, thus the traditional methods are increasingly incompatible to the emerging next new multipolar-multilateral democratic system. If this arrangement is eventually to be achieved as a dominant global system, capable of effectively pursuing genuinely collective, public values on a wider, global level, then the sources of that transformation must come from *within* its newer, essentially transnational structures, especially from below. This is likely to prove a more robust model of the global system for the foreseeable future.

One may argue that only complex interdependence can generate sufficiently complex solutions. But at this stage the promise of such a transformation is weaker and the global environment is full of uncertainties.

Current, United States-centered political formation requires new ways of thinking about liberalism, power, and international order rather than the rehabilitation of the provocative notion of empire. Given its lust to empire, the neoconservative vision is built on illusions about American power. Their approach seems to risk stripping the United States of its legitimacy as the preeminent global power and the authority that flows from that status. Since they fail to appreciate the role of cooperative institutions and multilateral rules, their exercise fails to preserve the American power. Their idea of achieving global dominance on the basis of just single notion of waging a unilateral war against dangerous regimes and terrorists is causing more resentment than benefit. Nor does their approach strengthens the dwindling relations of their alliances, hence incapable to produce a unified policy to address ranges of global challenges that meet expectations of the human polity. By exercising unilateral use of power, the US sounds to have been placed itself between liberal and imperial logics of rule. While its liberal faith in the rule of law is appreciable, its tendency of running the world as an empire feels increasingly incompatible to the 21st century.

Bibliography

Bacevitch, A.J. (2002) American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cerny, P.G., "The New Security Dilemma: divisibility, defection and disorder in the global era", in: *Review of International Studies* (2000), British International Studies Association, 2000, 26, 623-646

Emerson M.S. Niou, Peter C. Ordeshook and Gregory F. Rose, *The Balance of Power: Stability in International Systems* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989)

Ferguson, N. (2002) *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power*. New York: Basic Books.

Ferguson, N. (2004) *Colossus: The Price of America's Empire*. New York: Penguin Press.

Held, David. *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance* (Cambridge: Polity Press, 1995) argues for a much more widespread pluralism, on which rests his hopes for the development of a global 'cosmopolitan democracy'.

Huntington, S. (1993) *The Clash of Civilization: "The Changing Security Environment and American National Interests."* *Foreign Affairs* (September 1993), Institute for Strategic Studies at Harvard University.

Ikenberry, G. John (2005), "Power and liberal order: America's postwar world order in transition" in: *International Relations of the Asia-Pacific Volume 5* (2005) 133–152 doi:10.1093/irap/lci112

Karsten Ronit and Volker Schneider (eds.), *Private Organizations in Global Politics* (London:Routledge, 2000).

Paul L. Knox and Peter J. Taylor (eds.), *World Cities in a World-System* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995)

Kucharčík, R. (2010): Štát v súčasnom medzinárodnom systéme. In: *Medzinárodné vzťahy 2009: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, Proceedings of the 10th International Scientific Conference Smolenice 03.-04. december 2009, Vydavateľstvo EKONÓM, 2010. - ISBN 978-80-225-3025-5.

Tamene, G., "Comparative Perspectives on International Relations and Politics of the 21st Century", in: *Journal of Comparative Politics*, University of Ljubljana, Vol. 5, No. 2, July 2013, p. 4-20; available on: <http://www.jofcp.org/assets/jcp/JCP-July-2013.pdf>

Tamene, G., "Alternative Perspectives in International Relations and Politics of the 21st Century." *Journal of Asia Pacific Studies (2013) Volume 3, No 1, ISSN 1944-1088 (print) ISSN 1944-1096 (online), May 2013, p.14-36*; available on: <http://www.japss.org/upload/2.%20Tamene.pdf>

Tamene, G., "The Changing International System's Transatlantic Nexus", in: *Political Science Forum*, University of Alexander Dubček, Vol. 1, No. 1, Spring 2012, p. 49-67

Waltz, Kenneth N. "America as a Model for the World? A Foreign Policy Perspective." *PS*, December 1991.

Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics* (Reading, MA: Addison Wesley, 1979);
Barry, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural
Realism* (New York: Columbia University Press, 1993).

Wohlforth, W. (1999) 'The stability of a unipolar world', *International Security*, 21(1), 1–36

Contact

Mr. Getnet Tamene, PhD.

Trenčianska univerzita Alexandra

Dubčeka v Trenčíne

Slovensko

getnet.tamene@tnuni.sk

EURASEC TRANSPORT CORRIDORS

Saida Teleuova

FACULTY OF ECONOMICS
UNIVERSITY OF ECONOMICS IN PRAGUE

Abstract

Central Asia is a scarcely populated area that lies at a crossroads between Europe in the West, the People Republic of China in the East, India in East Asia, and Russia in the North. The current article assesses the hard and soft infrastructure along the corridors constructed under the regional organizations, such as the Eurasian Economic Community (EurAsEc), the Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (TRACECA), and the Central Asian Regional Economic Cooperation (CAREC). It raises the question of whether those transport corridors could become economic corridors that creates a platform for regional cooperation activities involving investments and accelerating economic growth in surrounding regions.

Keywords: transport infrastructure, transit, infrastructure, development

JEL classification: R38, R41, H87

Introduction

Provision of physical infrastructure is one of the key ways that the nation establishes the boundaries of their sovereign borders, national authorities control throughout their territories and promote economic growth and development through the procuring of public goods. Today to have a developed transport infrastructure for the Central Asian countries is a critical to become a part of the global economy. For example, not many people knew about Turkmenistan until it has developed an extensive infrastructure network in the Caspian region and the potential transport corridors through Turkmenistan, Afganistan, Pakistan, and India. Azerbaijan receives a greater importance and even re-brands itself as the “Frontier of the West” after being connected to Baku-Tbilisi Jeichan-Turkey transport network. Kazakhstan starts to develop the physical infrastructure to all directions, East, West, North and South and became recognized as an emerging market.

Central Asian countries are surrounded by some of the world's fastest-growing economies such as People Republic China (PRC), the Russian Federation, and India. And more roads for them means having independent and mutual trust in a neighborhood with other countries.

Regionalism in the Post-Soviet Space

After the fall of the Soviet Union three different political institutions and cooperation agreements were established: the Commonwealth of Independent States (CIS), the Customs Union of Russia, Kazakhstan, and Belorussia; and the Eurasian Economic Community (EurAsEc) with its two main drivers such as Russia and Kazakhstan, and others Tajikistan, Kyrgyzstan and Belorussia.

The CIS was established under the Belavezha Accords, which requires the coordination in the custom policy, transportation and communication, migration policy among its members. The agreement is very consist with regionalism development of the Soviet period, when the economic issues were systematically treated within an agenda (Furman, 2010). The same time several goals proposed within the agreement which represent a more temporary solution, like a declaration of economic policy that takes the interest of the partner into account within the introduction of national currency, or coordination of economic reforms (Libman, 2010). Thus, one can see that from first steps toward to integration within the CIS framework is not entirely clear whether CIS follows long-term or short-term goal (Brzezinski and Sullivan 1997), which creates unreliable framework for cooperation where each party follows its own ambitions, goals and achieve different results (Kosikova 2004, 2008 for the CIS and Linn, Pidufala, 2009 for the Central Asian countries).

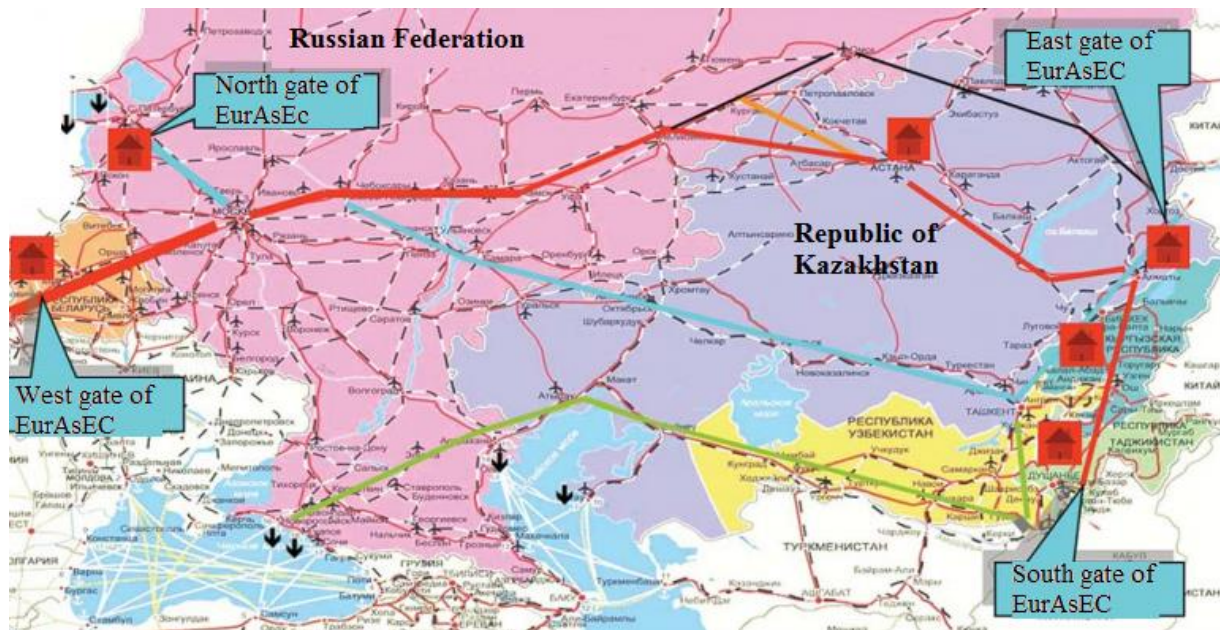
In comparison with CIS, the EurAsEC seems to have more coherent regional integration group, though its prospects are not entirely clear (for more see Libman, 2011). The EurAsEC was founded in 2000 with the purpose to develop integrated and coordinated of its members' transport system.

To address this issue was set up the Council on Transport Policy (CTP) to hold regular meetings at the state level. In particular, the organization seeks to harmonize the national transport legal system, to develop transport corridors of EurAsEC, and to integrate the transport policy into the development of the Custom Union between Russia-Kazakhstan-Belarusia [Eurasian Development Bank, 2009].

Participation of the EurAsEC member stay in the development of integrated transport system and its potential integration into the world one is an important precondition for attracting investment into the region. The Comprehensive plan for transport infrastructure of EurAsEC is coordinated with the priorities of the National Transport Development Program of each member state, as well as international transportation projects implemented at the multilateral level, such as the CAREC Program, ADB, UNESCAP, UNDP. A list of priority transport routes consists of five main road directions coincide in general with the most important international highways belonging to the European and Asian road network, five rail routes that coincide with European corridors and coordinate with the Organization for Cooperation between Railways (OSJD), the "North-South" route, and the II Pan-European Corridor.¹ (For more see EDB 2009)

¹ <http://www.evrazes.com/docs/view/564>

Figure 1: The scheme of transport communication system of EurAsEc

Source: Volchok, G., Establishing a single transport area of the Eurasian Economic Community, G. [online] <http://rostransport.com/transportrf/pdf/32/4-7.pdf>

Today within the EurAsEc Transport Space are 117 thousand kilometers (km) of railways and 878 thousand km of roads, 112 thousand km of inland waterways. There are 1008 investment projects to be released prior to 2015 within the Common Transport Space. The commercial projects are financed from extra-budgetary sources, and the reconstructions of the transport infrastructure to aim to integrate member countries into a single economic space are funded by the budgets of the parties [EDB, 2011].

One of the most important projects that are implemented in the EurAsEc region are international transit corridor „Western Europe-Western China“ and multimodal international transit corridor „North-South“.

The route of „WE-WC“ transport corridors are almost 8,5 thousand km long and will facilitate the movement of cargo to the CIS, the EU, the Central Asian countries and the PRC along the Brest-Minsk-Moskow-Nizhny Novgorod-Kazan-Orenburg-Aktobe-Kyzylorda-Shymkent- Taraz - Kordai - Almaty - Khorgos – Urumq. It extends the three regions of the Republic of Belarus, five regions of Kazakhstan with a population of 8 million people, and 10 regions of the Federation of Russia with a population of over 50 million.

The multi-modal North-South transport Corridor links Western and Northwestern Europe with Central Asia and the Persian Gulf. According to EDB, overland transport costs of the North- South route can compete with sea freight. Analysts estimate the costs to deliver one tonne of cargo via north-south transport corridor will cost \$2,500 within 15-20 days, while the traditional route from Germany to India through the Suez Canal takes 40 days and costs \$3,500. The route receives the greatest attention due to the expanding trade between India and Europe and opportunity to other countries participating in the development of the corridor to get engaged in the international trade.

For transport corridor to be sustainable, it must make economic sense through encompassing potential economic growth, transport corridors are required to link outer nodes or urban centers that are substantive centers of economic activity (ADB, 2011). International logistics centers are located in the areas with a high passing trading flows between the

countries of the EurAsEC in order to ensure the functioning of the main transport corridors of the Custom Union transport system, as well as members of the EurAsEC. There are four main gates within EurAsEC region, western gate based on Belorussian part, in the direction of Brest – Minsk; eastern gate is at the Kazakh and Chinese border, Dostyk (Horgos); northern gate located near St. Peterburg, Russian Federation; southern gates are in the Tajik part, Nizhny Panj and another one is located close to the Osh city, Kyrgyzstan (Figure 1.).

However, the recent economic literature on transport corridors (Arvis 2011; ADB 2011, Henning and Saggau 2012; ADB 2013) reveal a new concept of economic corridor, where it is not longer just a matter of transporting goods and services or gateway for landlocked countries, but also a backbone for regional cooperation activities, which involve investment into the region and helps to develop surrounding areas.

Economic corridors are essential to the economic pattern and the economic players surrounding it. In order to have the nodes of the corridor across the national borders being attached to each other through mutual demand for factors of production, this requires that the policy formulation process be well coordinated between the various public administration bodies of the neighboring countries, which is difficult to achieve in practice. Nonetheless, increased regionality in large extent would depend upon the ease with which people and goods can cross borders.

The main barriers to free movement of passengers and goods within EurAsEC are the poor condition of the infrastructure and high depreciation of rolling stock (almost 70%²). Besides higher depreciation of fixed assets through the whole regions of EurAsEC, the relationships between its member countries in the field of transport continue are built on the bilateral intergovernmental agreements that create preferential and discrimination environments in transit communication between the individual member states of the EurAsEC.

The legislative issues bring non-physical barriers that have administrative (regulatory) importance, especially in limiting the access of suppliers to provide services. For transportation across the region applies the requirements of national identity, the system of permits and quotas, there are no uniform procedures for issuing permits to transport for carriers, insurance, licensing, and complicated procedures of control.

The free movement of transport in the EurAsEC space gets even more difficult with fiscal barriers in the form of various local fees, in particular, fees for the road transit, custom support, environmental, and others.

Numerous barriers on the cross border increase the weight of the cargo on the road wearing out the roads, raise the price of the delivered goods, reduce their quality, thereby negatively affecting trade and tourism.

To date, the EurAsEC member states hardly meet international standards to offer transportation services for European and Asian companies. One of the possible causes of the non-physical barriers is the lack of coordination of the interests among the EurAsEC member states, which is understandable in relation to the protection of national interests of each state and unwillingness to meet more competitive environment.

TRACECA

The Transport Corridor Europe-Caucasus-Central Asia (TRACECA) program was established by the EU in 1993. The aims and objectives of the program are formulated in the Strategy the Intergovernmental Commission (IGC) TRACECA until 2015. The initial initiative was to develop alternative routes between Central Asia and Europe. The Multilateral

² Realizacija prioritetov (Almaty 2009):

Agreement on international transport system between Europe, the Caucasus and Central Asia was signed in Baku in 1998 by fourteen countries: Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Iran, Moldova, Romania, Turkey, Ukraine, Uzbekistan, Tajikistan, Turkmenistan.

The parties signed a profusion of documents relating to certain benefits and preferential tariffs. This project includes the Dostyk – Tashkent – Ashgabad – Turkmenbashi – Baku – Tbilisi – Poti section and ferry lines to Odessa, Varna, Constanta and Istanbul. The political premises of the project were that the countries of the Caucasus and Central Asia would be open part in transport strategies. However, the timing in the 1990s was not conducive to collaboration among the Central Asian states.

The prices of the TRACECA transport from Central Asia to Europe via Baku and Poti are not price competitive. According to Eurasian Development Bank, the tariffs charged by Russian Railways for transporting grain, cotton and containers are 1.7 times lower than those of TRACECA, and 1.2 times lower for oil and non-ferrous metals, and transportation via Russia gives 1.8-fold journey time advantage. Moreover, the project's promotion of a route is incompatible to most freight because of two sea crossings and the isolationist policies of Turkmenistan that has the biggest Central Asian port on the Caspian sea.

Today the TRACECA routes carries mainly raw materials and some cotton and grains. The European Commission aware of weaknesses in the TRACECA project and its policy document declares that “the institutional and policy dimensions of Traceca need to be strengthened and modernized, in particular to address in an effective manner both corridor development and overall policy discussion”.

Today TRACECA program aims to improve trade and transport along the TRACECA corridor through the promotion of cooperation among the member countries in the field of trade development, optimal integration of the TRACECA international transport corridor into the TRANS-European Networks (TENs).

CAREC

The main transport network of the Central Asian Republic (CAR) was built during the Soviet times with little regard to the boundaries of the individual republics. The network was largely orientated toward the Russian Federation, while transport links to neighboring foreign, such as Afghanistan, India, Iran, China, Pakistan and Turkey were neglected. Moreover, the transport network in Central Asian region is poorly developed.

After the collapse of the Soviet Union, CARs began to look for opportunities for diversity and extend their trade and transport links in all directions. However, the limited financial resources and lack of coordination in national interests were slowing down the process.

In 1999 the Asian Development Bank (ADB) took an important lead by designing a Cross-Border Agreement (CBA) and together with and European Bank for Reconstruction and Development (ERBD) provided parallel cofinancing for the Almaty-Bishkek Road Rehabilitation Project to rehabilitate the 245 km regional road between Almaty and Bishkek. Within the CBA, the Kazakh and Kyrgyz authorities made commitments to promote border-crossing procedures.

The European Union's TRACECA Program participated in the rehabilitation project by providing a parallel and linked grant for improvement of customs facilities, equipment and training for customs officials.

Future 2. Almaty-Bishkek regional road rehabilitation project

Source: ADB, 2007. [online]. Available at <http://www.adb.org>

The ADB played an important role in balancing and monitoring the commitments and most importantly the CBA connected investment in hard and soft infrastructure. The rehabilitation of the Almaty-Bishkek road had a great socioeconomic impact between the commercial center of Kazakhstan and the capital of the Kyrgyz Republic.

First because today it is just three hours drive between two densely populated settlements that opened new sources of livelihoods, such as roadside shops and cafes, gas stations, taxi driving and etc.. However, according to the Operations Evaluation Mission by ADB not big changes in cross-border procedures occurred due to bureaucratic procedures on the Kazakh side.

Still the volume of traffic on the road has increased by 25% and export from the Kyrgyzstan to Kazakhstan have grown up to 160% since 1998 (OECD, 2011)

In many ways, the ADB gave the initiative to the formation of the CAREC. Within the Framework of the CAREC Program was first adopted the Comprehensive Plan for Development (CPD) for all the CARs. As part of the plan in 2007 at the Ministerial Conference was approved the CAREC Institute Prospectus and the CAREC Transport and Trade Facilitation (TTFS) for 2008-2017 that follows three main objectives: (i) to establish competitive transport corridors across the CAREC Region; (ii) facilitate movement of people and goods across the borders, and (iii) to develop safe, people-friendly transport systems.

The Action Plan of the CAREC Transport and Trade Facilitation Strategy identifies six priority transport corridors that potentially link Central Asian countries with each other and with their neighbors from West to East (EU-Central Asia-China) and from North to South (Russia-Central Asia-India):

CAREC 1: Europe – East Asia

CAREC 2: Mediterranean – East Asia

CAREC 3: Russian Federation – Middle East and South Asia

CAREC 4: Russian Federation – Xinjiang Uygur Autonomous Region

CAREC 5: East Asia – Middle East and South Asia

CAREC 6: Europe – Middle East and South Asia

Current CAREC members are Afghanistan, Azerbaijan, China, Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, Mongolia, Pakistan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan, and six multilateral institution partners: the ADB, the EBRD, the International Monetary Fund (IMF), the Islamic Development Bank (IsDB), the United Nations Development Program (UNDP) and the World Bank (CAREC, 2007).

Corridor Approach

Development of transport corridors comprise the development of physical and functional dimensions. In terms of physical components, a corridor includes one or more routes that connect centers of economic activities; the function of a corridor is to promote internal and external trade by providing more efficient transport and logistic services (WB, 2005). In this sense, the transport projects of EurAsEC, and CAREC have an advantage over the TRACECA project.

The success of these projects is in routing flexibility. It applies especially to hinterland regions not to be depended on one corridor leading to one gateway port, but to establish a set of efficient corridors to more than one gateway (Nottboom, 2012). The TRACECA project offers only a single route from Central Asia to Europe via Baku, while other projects due to their flexibility allow for a higher responsiveness of infrastructure networks to continues changes in routing decisions of market players, thus multiply the routing options available between specific inland regions and oversea regions (Nottboom, 2012).

The success of the CAREC projects are that their priorities can respond to demand of populatin. For instance, one of the first major investment by CAREC was the rehabilitation of the Corridor 1 between Almaty and Shymkent, which is a part of Western China and Western Europe transport corridor, and also the main Almaty-Tashkent road. Before the rehabilitation of this part of the road there was a growing number of victims each year.

Besides the low quality of the road and its dangerous sections, the main problém was night buses from Tashkent-Shymkent- Taraz – Almaty, that were traveled from Tashkent and Shymken to Almaty. They used to drive at least 90km/h, they never give way to other drivers and rarely turn on headlights. Therefore it was always recommended to drive this section during the day time. Despite of the unsafe trip on this route, the road was boosting regional trade by facilitating the transit of goods and passengers from Uzbekistan and Tajikistan to Kazakhstan, the Russian Federation. Being aware of the situation on the road and its impact for regional trade, the government of Kazakhstan saw value in the project.

In 2010 the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) and Asian Development Bank (ADB) approved the loan of \$196.5 million to Kazakhstan to rebuild and expand the road connecting Shymkent City to the Uzbek border. Today, the number of casualties on this road is declining, however drivers complain about the headlights that make them blind and marking that is not always adequate.

The transport corridors currently identified by (IDB 2011) have important advantages over transport infrastructure "...transport infrastructure links regions or cities in a country and start the trade and development social aspects of the society such as education, health care, employment etc., while a transport corridor goes one step further, because it refine transport and logistics services promoting trade, security and integrity among the countries and regions.." (see more IDB, 2011, p. 4). Hence, the benefits of transport corridor for the country are greater than transport infrastructure. Indeed it is, as long as there is an effective cooperation among the countries involved in the development or reconstruction.

The end 20th century has witnessed a large disparity in economic prosperity among the republics of Central Asia, which is largely determined by the production of natural resources. Kazakhstan can afford to finance transport infrastructure and is currently in the process of its construction while Kyrgyzstan and Tajikistan are in a less prosperous economic

times. Even when infrastructure projects are of regional goals, experience shows actual expenditures may prevail by national interests. Upgrading the Almaty-Shymkent road cut out short section that passed rough Kyrgyzstan.

The rerouting facilitated the trade between the two major economic centers by removing the need to cross borders, however it reduced the regional cooperation by isolating the region of Kyrgyzstan that used to benefit from the international road.

Thus, the government priorities of Kazakhstan enslaved regional cooperation by upgrading the road on its part through support of international financial institutions. One can see that there is a lack of mutual trust and cooperation among the CARs and in future it might contribute to bigger disparities in the region and social tensions.

Conclusion

During the 1990s Central Asia was relatively neglected among the countries in transition from central planning, but since the turn of the century the multilateral institutions have played a more positive role. Today, a numerous regional organization that operates in the region brings officials together to improve both hard and soft infrastructures along the corridors. The transport projects of EurAsEC, and CAREC seems to achieve certain results in sorting out the common interests among the Central Asian countries, which led to the regional cooperation among the countries.

The transport map of Central Asia is now being substantially changed. However, the root of economic corridor viability lies on an increasing volume of the trade trough the reducing the costs of trading. In order to achieve it the corridors need to provide better transport services between the nodes and be integrated into the organization of transport chain and its supply chains.

Bibliography

ARVIS, J-F. et al. *Connecting Landlocked Developing Countries to Markets—Trade Corridors in the 21st Century*. Washington DC: World Bank, 2011. <http://siteresources.worldbank.org>

BRZEZINSKI, Z., SULLIVAN, P. *Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data and Analyses*. (eds.). New York: M.E. Sharpe, 1997, ISBN: 1563246376

BRUNNER, H. *What is Economic Corridor Development, and What Can It Achieve in Asia's Subregions?* [ADB Working Paper Series on Regional Economic Integration No. 117,2013]

CAREC. *Transport and Trade Facilitation Strategy*. Endorsed by the Sixth Ministerial Conference on Central Asia Regional Economic Cooperation, Dushanbe, Tajikistan 2007.

EMERSON, M., VINOKUROV, E. 2007. *Optimization of Central Asian and Eurasian Continental Land Transport Corridors*. EUCAM, ISBN 13: 978-92-9079-958-0

FURMAN, D. The Fork in the Road in 2008, *Russia in Global Affairs Magazine* [online], April/June 2008, vol. 2. [cit. 2005-08-15] http://eng.globalaffairs.ru/number/n_10925.

Henning, C., Saggau, V. *Networks, Spatial Diffusion of Technological Knowledge, and Regional Economic Growth: An Agent-Based Modelling Approach*. International Journal of Innovation and Regional Development. 4 (3–4). pp. 204–231.

IDB. *A study of international, transport corridors in OIC member countries*, September 2011, KOSIKOVA, L. *Nesostoyavshaysya Integraciya, Ili Pochemu Rossii ne Udalos. Ob "edinit' Strany SNG?* Mir Peremen (1), 2004.

LIBMAN, A. *Commonwealth of Independent States and Eurasian Economic*. International Democracy Watch (IDW), International Democracy Report 2011, [online]. http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/460_CIS-libman.pdf

LIBMAN, A. *Government-Business Relations in Post-Soviet Space: The Case of Central Asia*, [online]. [2008a]. Retrieved July 29th 2010. http://www.centralasiaproject.de/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=25&Itemid=7.

LIBMAN, A., USHKALOVA, D. *Post-Soviet Countries in Global and Regional Institutional Competition: The Case of Kazakhstan*. Russian Studies, 2009.

Linn, J., Pidufala, O. *The Experience with Regional Economic Cooperation Organizations: Lessons for Central Asia*, [EDB Eurasian Integration Yearbook 2010] pp. 84-94

NAZARBAEV, N. *Kazakhstan-2030: Prosperity, security and improved living standards for all Kazakhs*. [online]. Retrieved July 29th 2010 from: <http://webapps01.un.org/nvp/frontend!policy.action?id=882>

NOTTEBOOK, T. *The relationship between seaport and the intermodal hinterland in light of global supply chains*. [Discussion Paper No. 2008-10]. International Transport Forum, Joint transport research center, March 2008.

POMFRET, R. *Central Asia Since 1991: The Experience of the New Independent States*. OECD: Development Center [Working Paper No. 212], 2003.

POMFRET, R., 2010. *Trade and Transport in Central Asia*. Emerging Market Forum. Global Journal of Emerging Market Economies. 2010 Vol 2 (3). pp. 237–256.

EDB. *Perspektivy razvitija infrastruktury avtomobilnyh i zheleznyh dorog, vkluchennyh v transportnyj marshrut EvrAsEC*. Almaty 2011, pp. 64 ISBN 978–601–7151–20–1.

ADB. Project performance evaluation report on Kazakhstan and the Kyrgyz republic: Almaty-Bishkek regional road rehabilitation project air for trade: Case story of ADB. Independent Evaluation Department. [online]. [Project Performance Evaluation Report]. <http://www.oecd.org/countries/kyrgyzstan/47141935.pdf>

VOLCHOK, G., *Establishing a single transport area of the Eurasian Economic Community*. [online]. <http://rostransport.com/transportrf/pdf/32/4-7.pdf>

VINOKUROV, E., JADRALIYEV, M., SHCHERBANIN, 2009. The EurAsEC Transport Corridors. EDB Eurasian Integration Yearbook 2009, EDB: Almaty, pp. 186-240

The World Bank. Best Practices in Corridor Management. Trade Logistics Group. February 2005. [online]. Prepared by John Arnold. Co-team leaders: Gerald Ollivier. http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/Resources/RegionalDocuments/Corridor_BestPractices.pdf

World Bank (1997). World Development Report 1997. The State in a Changing World, Oxford et al.

World Bank Governance Matters 2008.[online]. *Worldwide Governance Indicators, 1996 – 2007*; <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

Contact

Ing. Saida Teleuova

Faculty of Economics

University of Economics in Prague

W. Churchill Sq. 4, 130 67 Prague

Email: saida.teleu@gmail

MEDZIKULTÚRNY DIALÓG V EURÓPSKEJ ÚNII

Tatiana Tökölyová

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstrakt

Stabilitu každej spoločnosti okrem iného udržujú spoločné záujmy, hodnoty a kultúra. Európska únia, ktorá predstavuje spoločenstvo štátov v európskom priestore, považuje kultúru za svoju dôležitú súčasť. Európska komisia prijala 10. mája 2007 historicky prvý komplexný dokument týkajúci sa spoločnej európskej kultúrnej politiky s názvom Oznámenie o európskej stratégii pre kultúru v globalizovanom svete. Dokument bol prijatý po rozsiahlej diskusii s kultúrnym sektorom, na základe ktorej Európska komisia stanovila tri základné ciele spoločnej kultúrnej stratégie pre európske inštitúcie, členské štáty a kultúrny sektor. Rozhodnutím č. 1983/2006/ES z 18.12. 2006 Európsky parlament a Rada EÚ vyhlásili rok 2008 za Európsky rok medzikultúrneho dialógu s cieľom dať priestor a zviditeľniť trvalo udržateľný medzikultúrny dialóg. Záverom je potrebné zdôrazniť, že osobitnou problematikou EÚ stále zostáva otázka ochrany kultúrnej diverzity EÚ. EÚ a jej členské štáty za jednu zo svojich priorít stále považujú vytváranie spoločnej európskej identity, multikultúrneho prostredia založeného na dialógu a vzájomnom porozumení.

Kľúčové slová: Európska únia, Medzikultúrny dialóg, Kultúra, Multikulturalizmus.

Abstract

The stability of any society, inter alia, maintain common interests, values and culture. The European Union, which represents the community of states in the European area, considers culture as its important part. The European Commission adopted on 10 May 2007 the first historical comprehensive document relating to the common European cultural policy called the Communication on a European agenda for culture in a globalizing world. The document was adopted after extensive consultation with the cultural sector on the basis of which the European Commission has set out three basic objectives of the common cultural strategy for the European institutions, Member States and the cultural sector. Decision No 1983/2006/EC of 18 December 2006, the European Parliament and the Council of the EU declared year 2008 to be the European year of intercultural dialogue in order to give space and visibility to sustainable intercultural dialogue. Finally, it should be pointed out that a special issue of the EU still remains the question of the protection of the cultural diversity of the EU. The EU and its member states as one of its priorities still consider the creation of a common European identity, multicultural environment based on dialogue and mutual understanding.

Key Words: European Union, Intercultural dialogue, Culture, Multiculturalism.

Stabilitu každej spoločnosti okrem iného udržujú spoločné záujmy, hodnoty a kultúra. V medzinárodnom, ako aj v európskom kontexte možno pozorovať, že politické záujmy štátov a národov sú neoddeliteľne spojené s ich kultúrnymi preferenciami a tradíciami.

Európska únia (ďalej tiež „EÚ“), ktorá predstavuje zoskupenie/spoločenstvo štátov v európskom priestore, považuje kultúru za svoju dôležitú súčasť. Kultúra prispieva k celkovému priaznivému vývoju tohto spoločenstva a zohráva v ňom špecifickú úlohu.

Úlohou EÚ, pri plnom rešpektovaní princípu subsidiarity (za kultúru zodpovedajú jednotlivé členské štáty), je dopĺňať a podporovať kultúrnu oblasť.

Kultúrna politika sa po prvý raz objavila na úrovni spoločenstva v Maastrichtskej zmluve.¹ Členské štáty európskej únie mali snahu poskytnúť európskej integrácii, ktorá sa historicky týkala predovšetkým ekonomických a komerčných výhod členských štátov, širšiu integračnú platformu práve zavedením rôznych politík zapájajúcich vo väčšej miere občanov a posilňujúcich pocit spolupatričnosti k Európskej únii, a tým aj legitímnosť európskej integrácie. Poznaním týchto súvislostí zohráva kultúrna politika dôležitú úlohu. Tento vývoj sa odráža v Maastrichtskej zmluve, ktorá novelizovala čl. 3 Zmluvy o ES o cieľoch spoločenstva ustanovením, že spoločenstvo má prispievať k podpore kultúr členských štátov. Zmluva tiež definuje kultúrnu politiku ako osobitnú hlavu zmluvy (hlava XII Zmluvy o ES, pred Amsterdamskou zmluvou hlava IX).

Čl. 151 (predtým čl. 128) zmluvy ustanovuje konkrétne ciele kultúrnej politiky. Podľa tohto článku spoločenstvo prispieva k rozkvetu kultúr členských štátov, pričom si ctí ich národnú a kultúrnu rozmanitosť a zároveň zdôrazňuje spoločné kultúrne dedičstvo. Toto je cieľ, z ktorého sa neskôr zrodilo i známe motto Európskej únie „Jednotní v rozmanitosti“, ktoré zdôrazňuje existenciu síce multikulturálnej, no zjednotenej EÚ.²

Podľa čl. 151 má spoločenstvo zdôrazniť spoluprácu medzi členskými štátmi a v prípade potreby doplniť a podporiť ich akcie v nasledujúcich oblastiach: rozširovanie a podporovanie vedomostí o európskej kultúre, zachovanie a ochrana kultúrneho dedičstva, podpora kultúrnych výmen a podpora umeleckej a literárnej tvorby (vrátane audiovizuálneho odvetvia). Čl. 151 požaduje od spoločenstva zohľadnenie kultúrnych aspektov pri vymedzovaní ostatných aktivít spoločenstva, aby podporilo a rešpektovalo kultúrnu rozmanitosť.³

Veľmi dôležité je uviesť, že na dosiahnutie cieľov v oblasti kultúry uvedených v zmluve môžu spoločne Rada a Parlament prijať podľa spolurozhodovacieho postupu stimulačné opatrenia.⁴ Spoločenstvo však nesmie iniciovať žiaden akt harmonizácie právnych a regulačných predpisov členských štátov. Kultúrna politika spoločenstva a jej pôsobnosť je rovnako ako vzdelávacia politika vylúčená z harmonizácie a v podstate sa obmedzuje na uvádzanie programov a iniciatív spoločenstva. Členské štáty si tak ponechávajú svoju zvrchovanosť, pričom spoločenstvo má za cieľ propagovanie a podporu spolupráce medzi členskými štátmi. V oblasti kultúry sú členské štáty mimoriadne odhodlané zachovať si zvrchovanosť, na čo poukazuje i skutočnosť, že kým na prijímanie iných ako kultúrnych návrhov sa v Rade vzťahuje spolurozhodovací postup, pri prijímaní kultúrnych návrhov sa ako zriedkavá výnimka v Rade vždy požaduje jednomyselnosť.

¹ *Maastrichtská zmluva*, 92/C 191/01. Úradný vestník Európskej únie, 2001.

² Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, článok 151. [cit. 2010-03-20]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.sk08.pdf>>

³ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, článok 151. [cit. 2010-03-20]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.sk08.pdf>>

⁴ HAJŠEL, Robert a kol.: *Spoznaj Európsky parlament*. Bratislava: Informačná kancelária Európskeho parlamentu na Slovensku, 2007. s. 120. ISBN 978-80-969241-2-7

EÚ sa usiluje splniť ciele svojej kultúrnej politiky prostredníctvom programov spoločenstva, ktoré sa snažia o vypracovanie príležitostných aktivít kultúrnej spolupráce, stimulujú široké viacročné dohody o kultúrnej spolupráci, presadzujú projekty a podporujú symbolické kultúrne iniciatívy.⁵

Na základe uvedeného len pripomenieme, že Rada EÚ a ministri kultúry dospeli k jednotnému názoru, že by sa malo stať štandardnou praxou, aby pri príprave každej novej aktivity alebo politiky Európskeho spoločenstva zvažovali aspekty kultúry (článok 151 ods. 4 – tzv. klauzula o previazanosti s kultúrou). To znamená, že EÚ by mala napríklad aj pri hospodárskych rozhodnutiach zohľadniť kultúrnu dimenziu. V článku 151, ako už bolo uvedené, síce nie je stanovená žiadna harmonizácia právnych predpisov pre členské štáty, záleží však najmä od politických aktérov, či budú dodržiavať tento kultúrny záväzok. **Za kultúru sú v prvom rade zodpovedné jednotlivé členské štáty.**⁶

Od vstupu Maastrichtskej zmluvy do platnosti v roku 1993 Európsky parlament zdôrazňoval potrebu kultúrnej politiky Spoločenstva a podporoval Európsku komisiu pri prijímaní kultúrnych opatrení.⁷ V období posledných rokov boli prijaté najmä tri zásadné dokumenty v oblasti spoločnej európskej kultúrnej politiky.

V roku 1997 Rada EÚ prijala **Rezolúciu o integrovaní aspektov kultúry do aktivít Spoločenstva**, kde zdôrazňuje význam kultúry v aktivitách Spoločenstva a uvádza zásady, na základe ktorých sa bude akceptovať kultúrny aspekt. Zároveň vyzýva Európsku komisiu, aby pokračovala v informovanosti členských štátov, každoročne podávala správu o akceptovaní kultúrnych aspektov pri aktivitách Spoločenstva, zhodnotila dopad kultúrnych aktivít v EÚ, dopad na zamestnanosť a pod.

Ďalším zo závažných dokumentov v oblasti kultúrnej politiky EÚ bola **Rezolúcia o kultúrnej spolupráci v Európskej únii** prijatá Európskym parlamentom v roku 2001. Rezolúcia vyzýva EÚ na posilnenie kultúrnej spolupráce smerujúcej k vytvoreniu „európskeho kultúrneho priestoru“ pri rešpektovaní princípu subsidiarity. Rovnako vyzýva členské štáty, aby stanovili spoločný cieľ vyčleniť minimálne 1% celkových verejných financií na podporu umeleckej tvorby, prejavu a šírenia umeleckých diel. Okrem iného žiada Európsku komisiu, aby navrhla a realizovala s príspevom členských štátov trojročný plán kultúrnej spolupráce, ktorý by zahŕňal konkrétne ciele v oblasti kultúry a výmenu najlepších skúseností.

Európska komisia prijala 10. mája 2007 historicky prvý komplexný dokument týkajúci sa spoločnej európskej kultúrnej politiky s názvom **Oznámenie o európskej stratégii pre kultúru v globalizovanom svete (Communication on a European agenda for culture in a globalizing world)**. Tento politický dokument potvrdzuje významnú rolu kultúry v procese európskej integrácie. EÚ chce prostredníctvom tohto dokumentu potvrdiť svoju jedinečnú úlohu pri šírení kultúrneho bohatstva a rozmanitosti v rámci Európy vo svete a zdôrazniť úlohu kultúry ako nevyhnutného prostriedku pre dosiahnutie strategických cieľov EÚ.

⁵ BILČÍK, Vladimír - BRUNCKO, Martin: *Európska únia dnes: súčasné trendy a význam pre Slovensko*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Inštitút pre verejné otázky a Centrum pre európsku politiku, 2003. s. 68. ISBN 978-80-889352-3-0

⁶ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, článok 151. [cit. 2010-03-20]. Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.sk08.pdf>>

⁷ HAJŠEL, Robert a kol.: *Spoznaj Európsky parlament*. Bratislava: Informačná kancelária Európskeho parlamentu na Slovensku, 2007. s. 123. ISBN 978-80-969241-2-7

Dokument bol prijatý po rozsiahlej diskusii s kultúrnym sektorom, na základe ktorej Európska komisia stanovila tri základné ciele spoločnej kultúrnej stratégie pre európske inštitúcie, členské štáty a kultúrny sektor:

- 1. Propagácia kultúrnej diverzity a medzikultúrneho dialógu**
- 2. Propagácia kultúry ako katalyzátora kreativity v rámci Lisabonskej stratégie**
- 3. Propagácia kultúry ako nevyhnutnej súčasti medzinárodných vzťahov EÚ**

EÚ chce v zmysle propagácie kultúrnej diverzity a medzikultúrneho dialógu intenzívne podporovať kultúrnu rozmanitosť vo forme otvorenej komunikácie a výmen medzi jednotlivými kultúrami. Nakoľko jedným z hlavných znakov súčasných spoločností je multikultúrne prostredie, chce podporovať medzikultúrny dialóg prostredníctvom mobility umelcov, umeleckých diel, podpory zamestnanosti, adaptability v oblasti kultúry a pod.⁸

Do uvedeného procesu EÚ zapája jednotlivé členské štáty a ich regióny, zainteresované strany v oblasti kultúry ako sú profesionálne organizácie, kultúrne inštitúcie, európske siete, nadácie, mimovládne organizácie a pod. na jednej strane a európske inštitúcie na strane druhej.

Rozhodnutím č. 1983/2006/ES z 18.12. 2006 Európsky parlament a Rada EÚ vyhlásili rok 2008 za *Európsky rok medzikultúrneho dialógu* s cieľom dať priestor a zviditeľniť trvalo udržateľný medzikultúrny dialóg. Medzi hlavné programové oblasti *Európskeho roka medzikultúrneho dialógu* patrili:

- **Kultúra a médiá**

Kultúra je nielen najstarším vyjadrením tradícií, zvykov a myslenia národov, ale aj „médiom“, ktorým sa národy, etniká a spoločenstvá dokážu najlepšie vzájomne spoznávať. Médiá sú zasa v modernej spoločnosti hlavným nástrojom (celoeurópskej) komunikácie, ale rovnako i nástrojom vyjadrenia postojov a potrieb jednotlivých menšín.

- **Vzdelávanie a veda**

Moderné vzdelávanie dnes taktiež nepozná hranice a je najčastejším nástrojom na stretávanie sa (najmä) mladých ľudí z rôznych kultúr. Okrem toho nám práve vzdelávanie (napr. výučba cudzích jazykov) sprostredkúva poznanie o iných kultúrach.

- **Migrácia**

Migrácia je hlavným spôsobom, akým sa do Európy dostávajú príslušníci iných kultúr.

- **Menšiny**

Menšiny sú svojou kultúrnou odlišnosťou bohatstvom Európy, ktoré dostatočne nepoznáme a preto ho dostatočne nevyužívame.

- **Viacjazyčnosť**

⁸ SIMAN, Michael - SLAŠŤAN, Miroslav: *Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva*. Banská Bystrica, 2004. s. 292. ISBN 80-969093-5-5

Znalosť cudzích jazykov zvyšuje v globalizovanom svete šance uplatniť sa a spoznať iné kultúry. Európska únia si stanovila dlhodobý cieľ, aby väčšina Európanov ovládala okrem svojej materčiny i ďalšie dva jazyky.

• **Náboženstvo**

Náboženstvo je od počiatku vekov neoddeliteľnou súčasťou každej kultúry, ale žiaľ aj dôvodom pre vojny a nenávisť medzi jednotlivými spoločenstvami. Preto je potrebné odstraňovať predsudky a usilovať sa o vzájomnú náboženskú toleranciu.

• **Pracoviská**

Podľa prieskumu z roku 2005 firmy, ktoré na pracoviskách vytvárajú priestor pre spoluprácu ľudí z rôznych kultúr, sú schopnejšie obstať v konkurencii. Navyše sú to práve pracoviská, ktoré sú miestom najčastejšieho stretania sa a spolunažívania medzi „cudzincami.“

• **Mládež**

Mladí ľudia sú sociálnou skupinou, ktorá svojím životným štýlom prichádza najviac do kontaktu s príslušníkmi iných kultúr. Od toho, ako sa dnes mládež naučí viesť medzikultúrny dialóg, závisí budúcnosť Európy.

Európskemu roku medzikultúrneho dialógu predchádzal Európsky rok rovnosti príležitostí (2007), ktorého cieľom bolo vytvárať prostredie, ktoré rešpektuje nediskrimináciu a rovnaké zaobchádzanie všetkým občanom EÚ bez ohľadu na ich rodovú, etnickú, náboženskú príslušnosť, sexuálnu orientáciu, zdravotné postihnutie, či vek. Už rok 2007 otvoril témy týkajúce sa problematiky spolužitia etnicky a rasovo zmiešaných kultúr a spoločenstiev v jednotlivých krajinách Európy. Európsky rok medzikultúrneho dialógu nebol iba jednorazovou kampaňou, ktorá so skončením roka 2008 odišla do zabudnutia., ale vstupnou bránou k dlhodobému medzikultúrnemu dialógu, ktorý má tvoriť trvalú a dôležitú charakteristiku Európy. Oblasť medzikultúrneho dialógu a tvorby harmonického multietnického prostredia ostala v stálej pozornosti tak na európskej, ako i na ostatných úrovniach politiky jednotlivých členských krajín.

Komunitárny program Európsky rok medzikultúrneho dialógu 2008, ktorého členmi boli všetky členské štáty EÚ, vstúpil do platnosti 1. januára 2007. Hlavným cieľom Spoločenstva bolo v rámci medzikultúrneho dialógu zvýšiť úctu voči kultúrnej rozmanitosti a zvládnuť zložitú realitu našej spoločnosti so spolužitím rôznych kultúrnych identít a vierovyznaní, ako i uznať, že kultúra a medzikultúrny dialóg sú základom pre harmonické spolunažívanie.

Neexistuje jednotný prístup k medzikultúrnemu dialógu. Napriek tomu väčšina štátov EÚ uznáva medzikultúrny dialóg ako významný nástroj integračnej politiky. Spolu s meniacim sa etnickým a kultúrnym prostredím v Európe vyjadruje medzikultúrny dialóg najmä potrebu posunu od multikultúrnej spoločnosti k interkultúrnej, kde vládnu medzikultúrne interakcie a tolerancia. K takej spoločnosti, v ktorej rozdielne kultúry iba neprežívajú bok po boku, ale skutočne spolu komunikujú a tým sa vzájomne obohacujú.

Pojem medzikultúrny dialóg nie je presne definovaný, aj keď sa s ním každodenne stretávame. Je dôležité, aby si majoritná spoločnosť, takisto ako minority a iné kultúrne skupiny uvedomili pozitíva, ktoré z neho plynú pre obidve strany.

Uplatňovanie medzikultúrneho dialógu je hľadáním cesty vzájomnej dôvery, ktorá ubezpečí príslušníkov všetkých kultúr v EÚ, že sú nielen slovne a právne, ale aj prakticky rovnocennou súčasťou tohto spoločenstva. Právne podmienky nastolenia takéhoto stavu tu do istej miery existujú, čo tu však čiastočne absentuje, je prirodzená vôľa stotožniť sa s multikultúrnym charakterom našej spoločnosti.

Základným cieľom stratégie EÚ je stanovenie priorit a koncepcií ako oboznámiť, čo najširšiu verejnosť s pojmom medzikultúrny dialóg, s jeho praktickým využitím v spoločnosti a s pozitívnymi vplyvmi jeho realizácie formou kultúrnych prejavov.

Je nevyhnutné dosiahnuť, aby tento proces mal obojstranný charakter, aby vzájomné poznávanie sa a ovplyvňovanie v rámci medzikultúrneho dialógu malo pozitívny vplyv na všetky vzájomne komunikujúce strany.

Európsky rok medzikultúrneho dialógu mal tiež smerovať k vypracovaniu správy a príkladov „dobrej praxe“, ktorá môže slúžiť ako podklad k dlhodobejšej koncepcii v oblasti medzikultúrneho dialógu.

Dlhodobým cieľom je dosiahnuť efektívny medzikultúrny dialóg v multikultúrnej spoločnosti, teda stav, keď v kultúrne rozmanitej spoločnosti nedochádza ku konfliktom, ale ku skutočnému plnohodnotnému dialógu, ktorým sa tieto kultúry ovplyvňujú a obohacujú.

Dôležitým momentom pre naplnenie priorit stanovených EÚ, ako aj na udržateľnosť všetkých aktivít v rámci Európskeho roka medzikultúrneho dialógu 2008, je prepojenie týchto aktivít s činnosťami a aktivitami Európskeho roka rovnakých príležitostí pre všetkých (2007) a Európskeho roka kreativity a inovácie (2009), ako i ďalších následných rokov tematicky venovaných kultúrnej oblasti.

Záver

Záverom je potrebné zdôrazniť, že osobitnou problematikou EÚ stále zostáva otázka ochrany kultúrnej diverzity EÚ. EÚ a jej členské štáty za jednu zo svojich priorit stále považujú vytváranie spoločnej európskej identity, multikulturálneho prostredia založeného na dialógu a vzájomnom porozumení.

„*Jednotní v rozmanitosti*“ je kľúčovým heslom kultúrnych a vzdelávacích politik členských štátov, ktoré stále pretrváva. Ide teda o uplatnenie *európskej politiky multikulturalizmu*, i keď multikulturalizmus v EÚ stále naráža na nepochopenie, hlavne v tých členských štátoch, ktorých politika je etnocentrická a tradicionalistická. Rozpory medzi tradíciou a modernizáciou sa prejavujú vo všetkých oblastiach spoločnosti.

Literatúra

BILČÍK, Vladimír - BRUNCKO, Martin: *Európska únia dnes: súčasné trendy a význam pre Slovensko*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Inštitút pre verejné otázky a Centrum pre európsku politiku, 2003. 180 s. ISBN 978-80-889352-3-0

HAIŠEL, Robert a kol.: *Spoznaj Európsky parlament*. Bratislava: Informačná kancelária Európskeho parlamentu na Slovensku, 2007. 168 s. ISBN 978-80-969241-2-7

Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, článok 151. [cit. 2010-03-20]. Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.sk08.pdf>

Maastrichtská zmluva, 92/C 191/01. Úradný vestník Európskej únie, 2001.

SIMAN, Michael - SLAŠŤAN, Miroslav: *Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva*. Banská Bystrica, 2004. 392 s. ISBN 80-969093-5-5

Kontakt

JUDr. Tatiana Tökölyová, PhD.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

tokolyovatiana@hotmail.com

Slovenská republika

FOOD LEGISLATION BASED ON THE EU LEGISLATIVE FRAMEWORK IN THE CZECH REPUBLIC

Václavínková Klára

DEPARTMENT OF TOURISM
SCHOLL OF BUSINESS ADMINISTRATION IN KARVINA
SILESIAN UNIVERSITY IN OPAVA

Abstract

Legislation describing foods are among the topics discussed. The article describes legislative documents relating to food in Czech Republic. The main topic is the development of Czech legislation on food after acceptance into the European Union. This paper aims to provide a comprehensive picture of the development of legislation after joining the EU. There is a historical development of legislation and consistency with the obligation to adapt the right of the Czech Republic into EU law. The paper talks about the fundamental laws that govern the area of food quality and safety.¹

Key words: food law, hygiene, microbiological, organic food

Introduction

Legislation in food is discussed topic. Czech Republic joined the EU in 2004. New opportunities have opened up for entry into the EU, but also the problems occurred. The legislative framework apply primary Community law, which contains the basic Treaty and secondary legislation. The secondary legislation then based on Regulation (passes directly into the legislation), Directive (mandatory - are incorporated into national legislation) decision (binding only for the addressee) and recommendations.

Czech laws were a good unfinished and careful. We can say that after joining the EU has been reduced stringency. The following text will deal with legislation in the food industry. The aim of this paper is to give a comprehensive view on problems of European legislation in the field of food and describe the situation in the development of legislation after joining the EU. Post also pays considerable attention to organic food , which can be regarded as very desirable.

Food Law in the EU, focusing on food.

European law means a complex of legal standards that ensure institutional system of the European Communities and the functioning of the common market at the interface of international law and domestic law. European law is divided into two distinct branches or subsystems - Community law and EU law. With regard to the expected future development of the European Union, however, it can be assumed the increasing interpenetration of these two subsystems and their replacement by the general term "European law".

¹ Article was based on a project IGS No. 31/2013 OPF Karvina and SGS No. 5/2013 OPF Karviná

Food Law in the EU:

- No. 178/2002 of the European Parliament and of the Council laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety

- No. 852/2004 of the Regulation on the hygiene of foodstuffs

- No. 853/2004 Regulation of the EP and of the Council laying down specific hygiene rules for food of animal origin

- No. 2076/2005 Commission Regulation laying down transitional measures for the implementation of European Parliament and Council Regulation (EC) No 853/2004 , (EC) No 854/2004 and (EC) No 882/2004 and amending amending Regulation (EC) No 853/2004 and (EC) No 854/2004

- No. 2073/2005 Commission Regulation on microbiological criteria for foodstuffs

- No. 2075/2005 Commission Regulation laying down specific rules on official controls for Trichinella in meat

- No. 834/2007 Council Regulation (EC) on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91 [3].

Food security depends on several factors, but under the current philosophy in the law provides for only minimum health requirements and specific compliance is then left to themselves the food business operators, however, with the food safety program and procedures must be based on the principles of critical points (HACCP). Specifically, the basis for these systems presents the principles contained in the Codex Alimentarius.

No. 852/2004 of the Regulation on the hygiene of foodstuffs

This Regulation is a horizontal legislation that sets out the general rules of hygiene for all stages of production, processing and distribution of food, including procedures to verify compliance with these procedures.

The Regulation contains common principles concerning the obligations of producers and competent authorities, structural, operational and hygiene requirements for the plant, processes sanctioning of, requirements for storage and transport and labeling requirements for health mark.

Provision shall not apply to primary production for private domestic use, the domestic preparation, the handling or storage of food for private domestic consumption, because the intention is that those rules apply only to undertakings, the concept of which implies a certain continuity of activities and a degree of organization.

Element, which is significantly emphasized throughout the Regulation, it is the principle flexibility. It is recognized that, especially for small businesses can be a full

implementation of HACCP unreasonable burden, as well as requirements for document retention. It is also noted that in certain food businesses can identify critical control points and, in some cases, good hygienic practices can replace the monitoring of critical control points. Similarly, the requirement of establishing 'critical limits' does not mean that it is necessary to provide for each case numerical limit².

Flexibility is also appropriate when used in the production of traditional methods and in particular in relation to regions that are more complex situation in terms of geographic location.

This principle is also very important in relation to primary production, because it is obvious that the application of hazard analysis and critical control points (HACCP) principles to primary production is not yet generally feasible, and therefore supports the development of recommendations for good practice, where they will be given specific hygiene rules for primary production.

No. 853/2004 Regulation of the EP and of the Council laying down specific hygiene rules for food of animal origin

This Regulation follows on previous regulation and the specific requirements for food of animal origin that represent specific risks to human health and which is often reported microbiological and chemical risk.

The Regulation applies to unprocessed and processed products of animal origin. Unless expressly stated to the contrary, this Regulation to food containing both products of plant origin and processed products of animal origin. Processed products of animal origin used to prepare such food must be produced in accordance with the requirements of this Regulation as well as they must be treated [9].

It is emphasized by the principle of flexibility as with Regulation No 852/2004. In the Annexes to this Regulation are both set individual definitions and further regulations for the labeling of identification for the purpose of the procedure based on the HACCP and food chain information, and specific requirements for slaughterhouses, cutting and portioning for slaughter and for all kinds of meat, as well as for the storage and transport of both meat and meat products and live animals.

Annexes contain requirements for milk and milk products, eggs and their products, and other products of animal origin that have been established in a number of directives.

A relatively large part is devoted to products of aquaculture and marine fisheries, from the perspective of the Czech Republic do not have much meaning, but from the perspective of the common agricultural policy is one of the most important areas.

No. 854/2004 specific rules for the organization of official controls on products of animal origin intended for human consumption

The provisions of the Regulation shall only apply to activities and persons covered by Regulation (EC) No 853 /2004. As with the previous regulations emphasizes the principle of flexibility. In this case it is a flexible approach to the specific needs of businesses that use traditional methods, have a low throughput or are located in regions that are difficult situation in terms of geographic location. This procedure should also allow pilot projects to test new approaches to hygiene controls meat.

The Regulation is establishing the general principles for official controls in the scope of this Regulation, including qualification requirements for inspectors carrying out these checks. In terms of food business operators are the most important requirements for the sanctioning of

² No. 853/2004 Regulation of the EP and of the Council laying down specific hygiene rules for food of animal origin , 2013. [Online]. [cit. 15.10.2013]. Url: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:139:0001:0054:en:PDF>

a newly introduced obligation to conduct audits, which means a systematic and independent examination of whether activities and related results comply with pre-established requirements and that these requirements are effectively enforced and that appropriate for achieving the objectives.

Audits will include activities of food businesses and inspections, including checks of controls that perform their own food business operators.

The decision on the most appropriate staffing structure for audits and inspections of other types of racing than slaughterhouses, game handling establishments and certain cutting plants is left to the Member States³.

No. 178/2002 - the general principles and requirements of food law.

This regulation provides the basis for ensuring a high level of protection of human health and consumers' interests in relation to food, especially taking into account the diversity of supply of food including traditional products, whilst ensuring the effective functioning of the internal market. It establishes common principles and responsibilities, the means to provide a strong science base, efficient organizational arrangements and procedures to underpin decision-making in matters of food and feed.

This Regulation applies to all stages of production, processing and distribution of food and feed. It does not apply to primary production for personal use or to the domestic preparation, handling or storage for private domestic consumption.

"Food"

For the purposes of this Regulation, "food" means any substance or product, whether processed, partially processed or unprocessed, intended for human consumption or which may reasonably be assumed that humans will consume [10].

"Food" includes drink, chewing gum and any substance, including water, intentionally incorporated into the food during its manufacture, preparation or treatment. It includes water after the point of compliance as defined in Article 6 of Directive 98/83/EC and without prejudice to the requirements of Directives 98/83/EC and 88/778/EHS.

Food does not include animal feed, live animals unless they are prepared for placing on the market for human consumption, plants prior to harvesting, medicinal products, cosmetics, tobacco and tobacco products, narcotic or psychotropic substances, and residues and contaminants.

The traceability of food

In all stages of production, processing and distribution is necessary to ensure the traceability of food, feed, animal food producing any substance which is intended to be incorporated into a food or feed, or for which it is assumed that it will be blended into them. The food and feed business operators shall be able to identify any person who gave them food, feed, food-producing animal, or any substance which is intended for mixing with food or feed, or for which it is assumed that processing and distribution.

For this purpose such operators shall have systems and procedures which allow for this information to be made available to the competent authorities. The food and feed business operators shall put in place systems and procedures to identify the other businesses to which their products have been supplied. This information shall be available to the competent authorities.

³ No. 854/2004 specific rules for the organization of official controls on products of animal origin intended for human consumption, 2013. [Online]. [cit. 15.10.2013]. Url: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:226:0083:0127:EN:PDF>

Food or feed which is placed or may be placed on the market in the Community shall be adequately labeled or identified through relevant documentation or information in accordance with the relevant requirements of more specific provisions to enable its traceability. Responsibility for food have always and unreservedly food business operators⁴.

No 2073/2005 Regulation on microbiological criteria for foodstuffs.

Food should not contain micro-organisms or their toxins or metabolites in quantities that present an unacceptable risk to human health.

Food safety is mainly ensured by a preventive approach, such as implementation of good hygiene practice and application of procedures based on hazard analysis and critical control points (HACCP). Microbiological criteria can be used in validation and verification procedures based on HACCP principles and other hygiene control measures.

It is therefore appropriate to set microbiological criteria defining the acceptability of procedures and also microbiological criteria for food safety setting a limit above which a foodstuff should be considered unacceptably contaminated with micro-organisms for which the criteria are set.

Food business operators should be part of their procedures based on HACCP principles and other hygiene control procedures themselves decide on the required frequency of sampling and testing.

In some cases it may be necessary to establish harmonized sampling frequencies at Community level, in particular to ensure the same level of controls to be performed throughout the Community⁵.

Rapid Alert System for Food and Feed RASFF

The legal basis of the RASFF is Regulation EC/178/2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety (O.J. N° L 31 of 1 February 2002). In Articles 50, 51 and 52 scope and procedures of the RASFF are defined. Article 50 identifies the members of the system and sets out when a RASFF notification is required. When a RASFF member has any information about a serious health risk deriving from food or feed, it must immediately notify the European Commission using RASFF. In particular, RASFF members have to notify the Commission if they take such measures as withdrawing or recalling food or feed products from the market in order to protect consumers' health and if rapid action is required. They also have to notify if they agreed with the responsible operator that a food or feed should not be placed on the market if the measure is taken on account of a serious risk.

The same applies when the product in question is placed on the market under conditions. Article 51 gives the Commission the power to adopt measures implementing Article 50. The Commission Regulation is being drafted together with more detailed guidelines with implementing measures for the RASFF. Their adoption is scheduled for early 2010. Article 52 sets out the confidentiality requirements for the RASFF.

Information in the RASFF shall in general be available to the public, but members of the network are not allowed to disclose any information which by its nature is covered by professional secrecy. The contact points were set up between which the exchange of information on dangerous food or feed in all Member States and the European Commission. If

⁴ Food Traceability, 2013. [Online]. [cit. 15.10.2013]. Url: http://ec.europa.eu/food/food/foodlaw/traceability/factsheet_trace_2007_en.pdf

⁵ No 2073/2005 Regulation on microbiological criteria for foodstuffs, 2013. [Online]. [cit. 17.10.2013]. Url: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R2073:en:NOT>

any member of RASFF information about a serious health risk for food or feed, through the RASFF must immediately inform the European Commission [5].

The Commission evaluates all incoming messages and provides the RASFF by all members of one of four types of notifications:

1. **Warnings** are sent when the food or feed presenting a serious risk to consumers offered to purchase and therefore need to act quickly.
2. **The information** is used when the risk food or feed is no longer on the market or the risk is not considered significant, thus not from other members rapid procedure required.
3. **Refusal** to border concerns food and feed consignments that have been tested and rejected at the external borders of the EU (and EEA), if they found a health risk.
4. **News** is any information relating to the safety of food and feed which are not disclosed by warnings or information, but are considered important for the control authorities [4].

Organic food

Organic product can be described as a raw material of animal or vegetable origin obtained in organic farming, a method of farming that does not use chemical fertilizer, chemical sprays and artificial substances and other animals are not given antibiotics, it is not feed meat and bone meal and artificially stimulates their growth. It follows that it is management with a positive attitude towards nature and animals. They may take the form of vegetables, fruits, legumes, cereals, milk, eggs or animals at a time.

While organic products are available in retail units, but there are still very few. The best way to get customers to them at the source, or to organic farms (Moudrý, 1997).

Organic food is food made from organic products as provided for in Council Regulation no. 834/2007 EC Treaty and Act No. 242/2000 Coll. On organic agriculture, it was issued a certificate of organic origin. They are characterized by higher quality, strong taste and greater nutritional value.

Basic possibilities of assessing the quality of organic food:

- a) Nutritional value: a higher content of vitamins, enzymes, minerals, balanced ratio of protein and fat.
- b) Hygiene value: a lower incidence of contaminants such as nitrates, pesticides, herbicides, heavy metals, etc
- c) Technological value: better shelf life, lower storage losses, lower gluten content, etc.
- d) Sensory value: it is lower, the products are not so nice, colorful, fragrant flavor as natural products. Wildlife, however, prefer to forage on green vegetation (Stříbrná et Mikula, 2003).

The article also stated what legal basis for organic production in the Czech Republic. It is the law, but that comes directly from the European regulation on this area. If we compare the laws and regulations, we conclude that the Czech legislation is more accurate, more clearly

defines what is an organic product or organic food. Each member country then in their legislation may create specific some concepts for on agriculture and trade.

Act No. 242/2000 Coll. on organic agriculture and amending Act No. 368/1992 Coll., on administrative fees, as amended.

In Section 2, the Ministry of Agriculture the authority competent under Council Regulation (EEC) No 2092 /91. The authority competent under Commission Regulation (EC) No 1788/2001 , the competent customs authority .

Basic concepts based on the Law on organic farming:

- 1) **Organic product** is the raw material of plant or animal origin, or of an animal produced in organic farming according to EU regulations .
- 2) **Organic food** is food made in terms of this Act and the regulations of the European Community, meeting the requirements for quality and safety established by special legislation.
- 3) **Environmental entrepreneur** is a person who is registered under a special law and registered under this Act, and manages an organic farm .
- 4) **Organic farm** is defined as a closed economic unit including land , farm buildings , operating equipment and possibly livestock referred to in § 4, paragraph 2 , used for organic farming [2].

Discussion

The aim of this paper is to define the differences in the before and after accession to the EU. Czech food law major changes in preparation for our membership of the European Union passed, which, although in some cases provoked a negative response from the food industry, however, it is necessary to emphasize the fact that the rules for food of harmonization was achieved even before the entrance.

Enterprises were ahead of upcoming changes to the attention of a number of seminars organized by the Ministry of Agriculture with the participation of the Ministry of Health. After entering therefore not part of the European Commission to any restrictive measure and Czech businesses can feel free to place their products on the internal market, while complying with legal requirements.

Although we have achieved full compliance with European food law, legislative developments at Community level continues and it is our duty to maintain this development step. European food law itself has undergone an abrupt change in the adoption of European Parliament and Council Regulation (EC) No 178/2002 of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law , establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety . She was legally enshrined philosophy of " from farm to fork " , in other words obligations under the Regulation is extended to all participants in the grocery store , clearly defined responsibilities for food business marketing only safe food , while effective, proportionate and targeted measures must be based the risk analysis.

On the basis of Chapter III established the European Food Safety Authority, which at the level of the European Communities , the separation of the two phases of risk analysis - " risk assessment " and " risk management " . Chapter IV became the legal basis for the creation

of a rapid alert system, crisis management and emergencies. These changes are reflected in an amendment to the Food Act [1].

Following the provisions of Regulation No 178/2002 and in connection with the European Commission on the revision of Community legislation towards its simplification have started to prepare and discuss additional proposals for legislation. In this context, the greatest attention is enjoyed by the "hygiene package", which comes into effect on 1 January 2006. It is an acronym for the four regulations and one directive, the common denominator is food hygiene and official controls. These are:

- 1) Regulation of the European Parliament and Council Regulation No 852/2004 of 29 April on the hygiene of foodstuffs
- 2) Regulation of the European Parliament and Council Regulation No 853/2004 of 29 April 2004 laying down specific hygiene rules for food of animal origin
- 3) Regulation of the European Parliament and Council Regulation No 854/2004 of 29 April 2004 laying down specific rules for the organization of official controls on products of animal origin intended for human consumption
- 4) Directive of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004, which repeals Directives concerning food hygiene and health for the production and placing on the market of food of animal origin intended for human consumption and amending Council Directive 91/67/EEC and 89/662/EEC and Council Decision No. 92 / 118/EHS.⁶

Conclusion

The aim of the article was to introduce the basic rules of the European Union regarding the food and describe the development of legislation after joining the EU. Text is more focused on the issues of food safety, which is from the perspective of food that most of the food. Finally, it should be recalled that the fundamental laws are a set of so-called "hygiene package".

All these regulations are binding for the Czech legislation and indebted. European papers are more general in comparison with the Czech legislation. However, comparison of Czech and European transcripts will be another objective of the author. It should also mention the importance of the Czech Republic to the RASSF, cooperation with EFSA and effort Czech lawmakers maintain quality and traditional Czech food, which sometimes hit the efforts of European officials.

In the conclusion chapter is dedicated to organic food. From the perspective of European legislation it is concerning regulation No. 834 from 2007. In the Czech Republic it is a law on organic farming. A very important concept is then traceability. Traceability of us determined to hold all documentation from primary production to final delivery to the consumer. Meaning is played by the already mentioned system RASSF. In conclusion we can say that European legislation affecting the food chain in its breadth.

⁶Potraviný, 2013. [Online]. [cit. 23.10.2013]. Url: <http://eagri.cz/public/web/mze/potraviný/legislativa/hygienicky-balicek/>

Author did not describe any regulations concerning food, the most important were selected for the field of security.

Bibliography References

- [1] Act No. 110/1997 Coll. The Ministry of Agriculture, Food and Tobacco Products
- [2] Act No. 242/2000 No. on organic agriculture and amending Act No. 368/1992 Coll., on administrative fees, as amended, as amended by Act No. 320/2002 Coll., No. 444/2005 Coll., No. 553/2005 Coll., No. 227/2009 Coll., No. 281/2009 Coll.
- [3] Agronavigator, 2013. [Online]. [cit. 10.10.2013]. Url: <http://www.agronavigator.cz/default.asp?ch=13&typ=1&val=124891&ids=177>
- [4] Bezpecnost potravin, 2013. [Online]. [cit. 10.9.2013]. Url: <http://www.bezpecnostpotravin.cz/stranka/system-rychleho-varovani-pro-potravinu-a-krmiva-%28rasff%29.aspx>
- [5] Health and Costimers, Rapid Alert System for Food and Feed, 2013. [Online]. [cit. 5.10.2013]. Url: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/index_en.htm
- [6] Moudrý, J. (1997), Bioprodukty. 1st ed. Praha: Institut výchovy a vzdělávání Mze ČR, 37 p. ISBN 80-7105-138-1.
- [7] Regulation No. 113/2005 Coll. of 4 March 2005 on the labeling of foodstuffs and tobacco products
- [8] Regulation No. 852/2004 Food hygiene
- [9] Regulation No. 853/2004 Regulation of the EP and of the Council laying down specific hygiene rules for food of animal origin
- [10] Regulation of the European Parliament No. 178/2002 laying down general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures relating to food safety - Article 8, Article 18
- [11] Regulation of the European Parliament No. 834/2007 No. 834/2007 on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91
- [12] Stříbrná , M., Mikula, P. (2003), Agroturistika a biopotraviny. 1st ed. Praha: Ústav zemědělských a potravinářských informací, 51 p. ISBN 80-7271-137-7.

Contact

Mgr. Václavíková Klára
Department of Tourism
Scholl of business Karvina
Silesian university in Opava

Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40, Karviná,
Czech republic
vaclavinkova@opf.slu.cz

THE COMPARISON OF REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE OF THE EU AND THE BRICS COUNTRIES

Bohdan Vahalík

EKONOMICKÁ FAKULTA
VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ
TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

Abstract

This paper deals with the revealed comparative advantage (RCA) of the EU27 and the BRICS countries and comparison of results. This is a current topic because of changes in position of the economies in international trade. The position of the European Union in the world economy is being slowly replaced by emerging markets. The approach of the Balassa index monitors the revealed comparative advantage of each economy. The results show that the distribution of the RCA is relatively wide among the surveyed economies and that there is always one pair of economies having most of its comparative advantages in the same groups of goods. From the analysis it is also clear for some economies that if they have a comparative advantage in the export of certain raw materials, they achieve comparative advantage in export of products made from these materials as well. There are also various hypotheses about the RCA index of each country.

Keywords: Trade, European union, BRICS, revealed comparative advantage, export,

JEL Classification: F10, F14, F15

Introduction

The international trade is one of the oldest and historically the most common forms of external economic relations. In contemporary globalized economy, the trade can be defined as commercial relations of one economy with other economies of the world. The international trade began to strengthen its influence in the second half of the 20th century and it is one of the most important and dynamic signs of the world economy today.

The worldwide growth of trade is the cause of efforts of individual economies to liberalize its relations. The liberalization of foreign trade assumes that the removal of trade barriers, both tariff and non-tariff character, and the elimination of direct and indirect state aid leads to the opening of the internal market to outside bodies.

There is a prevailing view in the current economic theory that trade liberalization has a positive impact on economic development. Integrating new regions and countries in the world trade, the deepening division of labour and the process of globalization affect and transform the structure and volume of foreign trade of each economy. But, there are no fully liberalized foreign relations among the states and regions in the current world economy.

As one of the world's largest exporters and importers of goods and commercial services, the European Union (EU) supports the further liberalization of the world trade. However, development of the world economy in recent decades points a possible change in the position

of the traditional players in the world economy (EU, USA, Japan). The potential future players of the world economy are certainly BRICS countries¹.

The European Union is trying to use the enormous potential of these countries, and therefore advocates opening and the strengthening of trade relations with them at the multilateral and bilateral level as well. Although all economies are included in the WTO, they use a system of preferential agreements on the free trade area or custom union level that deepen cooperation, not only on a business issues.

The EU yet achieved the greatest success in negotiations on the trade liberalization relations with South Africa. *The Agreement on Trade, Development and Cooperation* came in force in 2000 which thus gave space for the development of trade relations between the two economies at the level of free trade zone. This agreement covers about 90 % of bilateral trade between the EU and the South Africa.

Currently, there are negotiations on deepening trade relations between the EU and Brazil (or MERCOSUR²) and the EU and India that could result in the free trade zone creation in the future. The very important issue for the EU is deepening trade and economic partnership with Russia. Since 2007, the date of expiry of *the Partnership and Co-operation Agreement*, the EU has been trying to negotiate a new form of this agreement

. In 2003, an agreement was reached on creation of the Common Economic Space as another tool of economic and political cooperation between the EU member states and Russia. The most important trade partner of the EU from the BRICS countries is currently the second³ largest economy in the world, China (Cihelková, 2009).

Trade relations between the EU and China are governed, beyond the WTO agreements, by a large number of bilateral agreements. In addition, there has been constantly negotiated an economic cooperation in various economic sectors; currently, the Council of the European Union was authorized to open the negotiations on an investment agreement with China (The European Commission, 2013).

The aim of this paper is to assess the state of development and the **revealed comparative advantages** of the EU and the BRICS countries and compare them to each other. The contents of this article should answer the questions as: what types of products give revealed comparative advantage to the EU27 and the BRICS countries and how is the position of the EU and the BRICS countries changing in the globalized world economy from the perspective of the revealed comparative advantage.

The main hypothesis of this paper is that the economies will achieve revealed comparative advantage in sectors that form the crucial part of their national economy. There can be established hypotheses for individual economies:

- 1) Due to high product diversification and strong position, the EU can be expected to achieve the revealed comparative advantage in a wide range of exported goods in international trade,
- 2) Due to the large amount of raw material resources in countries such as the Russian Federation and South Africa, the revealed comparative advantage can be expected in sectors of raw material and energy resources,

¹ Brazil, Russia, India, China and South Africa.

² The MERCOSUR is a group of business relations of Latin American countries at the level of the Customs Union.

³ If the European union is not conceived as a one economy.

- 3) Due to the large share of the agricultural sector in the gross domestic product of India and Brazil it is expected to achieve revealed comparative advantage in export of agricultural commodities,
- 4) In the case of China, there is expected comparative advantage in export of industrial products because of the structural reforms and economic expansion.

The empirical analysis of this paper is built on the basis of the revealed comparative advantage index. Although, this approach is considered by some experts as controversial and several of its modifications and alternative methods were created over the years. But it still remains an important approach for an analysis of foreign trade. In the first section of this paper, there is presented a theoretical approach of the revealed comparative advantage.

The second part contains a short view into the current position of the EU and the BRICS countries in the international trade.

The third part of this paper includes an empirical analysis of the revealed comparative advantage of the each economy. The last part compares the revealed comparative advantage among the EU and the BRICS countries.

Theoretical Background of the Revealed Comparative Advantage

To properly understand the concept of "comparative advantage", we have to move back nearly 250 years to 1776, when the Scottish philosopher Adam Smith, the father of contemporary economics, published its great work *An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nations*. Smith, in one episode, came with a completely new theory of specialization and absolute advantages.

This theory states that: a country should specialize in the production of goods which is able to produce more cheaply (or using less work) than the others. This theory was then further enriched by the English economist David Ricardo by the concept of comparative advantage. In his hypothesis he argues that the country which is not able to produce some goods cheaper than other countries can be involved in international trade after all. That means that a country that cannot produce the goods cheaper overall, should focus on the production of goods that can produce at least relatively cheaper than others.

When Bela Balassa released his article titled *Trade liberalization and Revealed Comparative Advantage* in 1965, he founded his hypothesis on the Heckscher-Ohlin (H-O) comparative advantage theory. The H-O theory is just based on the David Ricardo relative advantage. There is a difference that divides the production factors between labour and capital. In fulfilment of assumptions of H-O model, the country, where the capital is comparatively abundantly available and is thus relatively cheaper, should focus on the production of capital-intensive products and vice versa (Štěrbová, 2013).

Bela Balassa then contributed to the economic theory by observing comparative advantage without knowing of relative prices. Since these are hard to observed, in practice, the comparative advantage is measured indirectly by Balassa revealed comparative advantage index (RCAI) that allows evaluating of the export potential of every economy. As Fojtíková says, the RCA index shows the direction of trade flows of goods which the country specializes in, regarding export. It uses the trade pattern to identify the sectors in which an economy has a comparative advantage, by comparing the country of interests' trade profile with the world average (UNESCAP, 2008).

Balassa Index compares the performance of one country or economy in one sector to the performance of the world by using export flows. Since then there have been many modifications and applications of this index at different levels of the global economy.

The idea of the revealed comparative advantage is based on the fact that it measures the relative export performance of the country in a certain type of goods in proportion to the relative global export performance of this type of product. It should be noted, however, that Bela Balassa based his work on already existing thoughts, which **Liesner** (1958) came up with. Liesner proposed, in his first empirical study of RCA, a very simple formula in the form:

$$RCA_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_i}$$

where is a revealed comparative advantage calculated as the ratio of export country i in commodity j to the total exports of the country. Original **Balassa index** (1965) was then extended to the global dimension of exports, or any dimension of export some groups of countries. This index was then proposed in this form:

$$RCA_{ij} = \frac{\frac{x_{ij}}{X_i}}{\frac{x_{aj}}{X_a}}$$

where x_{ij} means exports of product j from country i , X_i its total exports of country i , x_{aj} is total world exports of product j and finally X_a represents total world exports.

Then, the numerator means the share of exports of product j in the total exports of the country i , while the denominator represents share of product j in the total world's exports. *On the basis of this index, a country is defined as being specialized in exports of a certain product if its market share in that product is higher than the average or if the weight of the product of the country's export is higher than its weight of the exports of the world* (ECARES, 2007).

The result can be a positive value which indicates a value **less or higher than unity**. If the RCA index is higher than unity, it indicates that the country reaches revealed comparative advantage in the commodity j . If the index is in the interval (0,1), then the country reaches revealed comparative disadvantage. The advantage of this index are a very simple interpretation and an ability to capture the factors that could affect the value of an index over time, such as a trade agreement, changes in global demand or changes in export-commodity structure of the economy (Batra, 2005).

However, some experts point out the various shortcomings of this index and the attempted modification to improve its explanatory power. An example of a disadvantage of this index is its asymmetry. Bacchetta (2012) highlights the fact that there is no binding of those sectors with comparative disadvantage.

Other alternatives are trying to incorporate into the original index not only export values, but also the values of import. The size of import affects very significantly the final balance of trade of the country. For the current advanced economies applies (for example USA) that their trade balance is long-time located in deep negative values. **Greenaway and Milner** (1993) came up with a modification of the original Balassa index by the size of the import in the form of:

$$RCA_{ij} = \frac{X_{ij} - M_{ij}}{X_{ij} + M_{ij}}$$

where it is compared each value of net exports of commodity j from the country i as well as turnover of the same country and commodity. The resulting value gives a rate in the interval (0,1) if a country reaches revealed comparative advantage and values $\{-1,0\}$ if a country reaches revealed comparative disadvantage.

Other authors such as **Vollrath** (1991) propose another alternative approaches, such as the *relative trade advantage* or the *revealed competitiveness*. However, for the purposes of this article, there will be used the original Balassa Index because it is still a widely accepted approach to analyse revealed comparative advantage.

The position of the EU27⁴ and BRICS countries in international trade of goods

The general long-term trend of world trade is its dynamic growth. This growth is caused by the liberalization impulses that arose among developed economies in the second half of the 20th century. The international trade development changes and technological boom led to the beginnings of internationalization and subsequent globalization of international relations. Advanced economies played an important role in shaping global society and because of this privilege are the ones that have a dominant position in world markets.

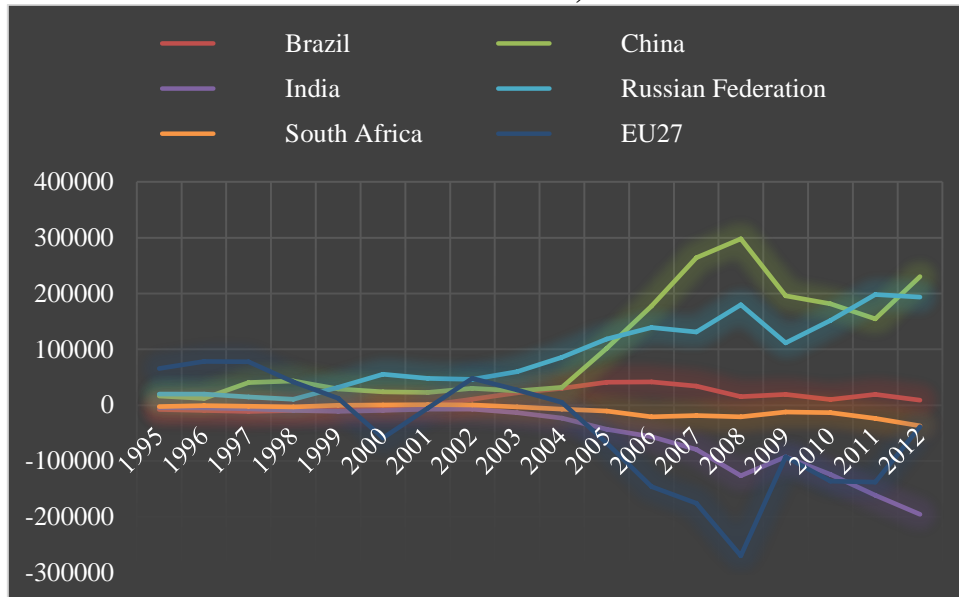
The European Union is the most engaged economy in the world trade. In 1995, the share of the EU economy in world exports represented more than 20 %. The value of its share of world imports was a little bit under 20 % (The European Commission, 2011). However, the current position of the European Union as a traditional centre of the world economy shows a long-term decline in the share of the global foreign trade. This is evident by a decrease in export and import on the world exchange of goods. Just since 1995 to 2010, the EU share of export came down by almost 5 per cent.

This change is caused by political and economic changes throughout the world. Rapidly growing economies of Asia and Latin America are entering into foreground. Developing China threatens most the current position of the EU in the world economy. In the last 10 years, it has managed to increase its share of world export from 5 % to more than double. This assessment is also true for Chinese import.

Other BRICS countries are below 2 % share of world export in goods (UNCTAD, 2013). In the future, we can assume the continuing trend in weakening position of traditional economic centres and strengthening position in the world economy just by the BRICS economies and others. The long-term question is whether these new economies can replace the present status of industrialized countries.

⁴ Research of Balassa index in this paper is carried out for the period 1995 - 2012, therefore it works just with the 27 EU Member States.

Tab. 1: Merchandise trade balance, US dollars in millions

Source: UNCTAD; Own elaboration

The table 1 shows the evolution of the EU27 and the BRICS countries trade balance. The fact that the European economy has had problems with a negative balance of trade since the end of the last millennium that attained its peak in the crisis year 2008 is quite alarming. At that time, the EU trade balance reached a deficit of 270 trillion USD. It may be noted that China achieved its largest trade surplus (in 2008 nearly 300 trillion of USD) in the same year. Since 2000, the Russian Federation has been reaching a large trade surplus as well. This is due not only to the increasing demand for raw materials, but also increasing their prices. The EU countries are placed just on the other side, because they are not energy self-sufficient and have to import most of the raw materials.

The Empirical Analysis

The change in the position of individual countries or regions in world trade is caused by globalization pulses that result in a change of not only the territorial structure of foreign trade, but also in a structural change of the economies production.

There will be presented the **revealed comparative advantage** of the economies in the following analysis that will apply only to trade in industrial goods i.e., it disregards commercial services trade. The empirical analysis will be performed using the original Balassa RCA index for the EU27 and the BRICS countries. For the calculation of the index, there are used data from UNCTAD database in the period 1995 - 2012.

The Revealed Comparative Advantage of the EU27

The annex 1 shows that the EU27 reaches the revealed comparative advantage in many commodity sectors of the economy. The EU economy holds its comparative advantages in many sectors of SITC⁵ classification.

It reaches the most comparative advantages in the groups: chemicals (SITC5), manufactured goods (SITC6) and machinery and transport equipment (SITC7). The EU27 maintains long-term relative advantage in the sectors of *Live animals, Meat, Dairy products and eggs, Miscellaneous edible products, Beverages, Electric current, Medicinal and*

⁵ Standard International Trade Classification was created by United Nations to monitor external trade statistics.

pharmaceutical products, Essential oils for perfume materials, Chemical materials and products, Cork and wood manufactures, Paper and paper manufactures, Manufactures of metal, Power generating machinery and equipment, Specialised machinery, Metal working machinery, Other industrial machinery and parts, Road vehicles, Other transport equipment and Coin (other than gold coin) and others.

Although the value of the RCA does not reach dizzying values in any of the cases above mentioned products, the EU has a large number of products that achieves revealed comparative advantage. On the other hand, the EU27 achieve comparative disadvantage in product groups such as *Fish, Oil seeds, Textiles fibres, Crude fertilizers, Fertilizers, Textile yarn and related products, Office machines, Telecommunication, Electrical machinery and Gold*. A separate chapter of the EU revealed comparative disadvantage is the area of energy resources. This applies to goods groups such as *Coal, coke and briquettes, Petroleum, Petroleum Products and Gas, natural and manufactured*. Due to the insufficient amount of these commodities in the EU, it is more than likely that this comparative disadvantage will also remain in the future.

If we look at the evolution of the EU27 revealed comparative advantage since 1995, it can generally be concluded that the majority of the goods have achieved higher levels. This is especially true for product categories like *Live animals, medicinal and pharmaceutical products, Cork and wood manufactures, Power generating machinery and equipment, metal working machinery or Road vehicles*.

In some product categories, it was managed to transform the EU comparative disadvantages into the advantages. This applies for example to the group of *Tobacco, Animal oils and fats and Leather, leather manufactures*. On the contrary, over the last two decades, the EU countries have lost its comparative advantage in the *Coal, coke and briquettes, Textile yarn and related products, Non-metallic mineral manufactures and Prefabricated buildings*.

The Revealed Comparative Advantage of Brazil

In the case of Brazilian economy, it's no surprise that it achieves the best comparative advantages in the export of agricultural commodities and products. It contains food and live animals (SITC0), crude materials except fuels (SITC2) and manufactured goods (SITC6). The revealed comparative advantages amount in Brazilian export products like *Meat, Sugar and honey, Oil seeds, Pulp and waste paper, Metalliferous ores and Leather, leather manufactures*.

In commodities such as *Sugar and Honey and Oil Seeds* it excesses of the RCA index over the 15. Unfortunately for the Brazilian economy most of product categories have the revealed comparative disadvantage. It is for example *Dairy products and eggs, Beverages, Hides, skins and furskins, raw, Fertilizers, Textile yarn and related products, Metal working machinery, Office machines and Telecommunication, Electrical machinery, Travel goods, handbags and Articles of apparel & clothing accessories*. Other relative disadvantage can be seen in **annex 2**.

During the last two decades, there has been an increase of the RCA index in groups of *Live animals, Meat, Cereals, Sugar and honey, Pulp and waste paper, Textiles fibres, Other transport equipment* etc. But there is also significant decrease of comparative advantage recorded in *Vegetables and fruits, Coffee, tea, cocoa, spices, Feedstuff for animals, Fixed vegetable oils and fats, Processed Animal and vegetable oils and fats and Footwear*.

The Revealed Comparative Advantage of the Russia Federation

Russia is one of the world's economies that have huge mineral reserves and therefore the performance of the Russian economy depends mainly on their exports. The revealed comparative advantage is achieved mainly in crude materials (SITC2) and mineral fuels

(SITC3). The Russia has highest revealed comparative advantage in exporting *Coal, coke and briquettes, Petroleum, petroleum products, mainly Electric current and Gas, natural and manufactured*. Among other commodities are included *Crude Rubber, Cork and wood, Fertilizers, Iron and steel and non-ferrous metals*. As shown in **Annex 3**, the most of others exported commodities reach the relative disadvantage.

It is also interesting that if the course of the RCA since 1995 is projected, most of Russia's export commodities lose the strength of their revealed comparative advantage, in some cases, they even change in comparative disadvantage (*Electric current, Hides, skins and furskins, raw or Oil seeds*).

There are no signals that the structure of Russian exports should be fundamentally changed in the nearest future. From the perspective of RCA, none of the exported product categories do not grow, rather the opposite. In the long term, Russia will have to transform the structure of its exports on the higher added value products in order not to be so much dependent on the raw material trade.

The Revealed Comparative Advantage of the India

Although the share of Indian exports in world exports of goods is not very significant, reaching only about 1.5 % (UNCTAD, 2013), the potential of Indian economy, which is largely based on export of services, is considerable. Currently, India focuses mainly on export of food and live animals (SITC0), crude materials except fuels (SITC2) and miscellaneous manufactured articles (SITC8).

The revealed comparative advantage can be recognized in the *Cereals, Coffee, tea, cocoa, spices, Feedstuff for animals, Textiles fibres, Crude fertilizers, Crude animal and vegetable materials, Dyeing, tanning and colouring materials*. Furthermore regards the *Leather, leather manufactures, Textile yarn and related products, Non-metallic mineral manufactures, Articles of apparel & clothing accessories and Miscellaneous manufactured articles*.

The long-term Indian comparative disadvantages can be found in the sectors such as *Dairy products and eggs, Miscellaneous edible products, Beverages, Coal, coke and briquettes, Inorganic chemicals, Fertilizers, Plastics in primary forms and Plastics in non-primary forms, Cork and wood manufactures, Paper and paper manufactures, Power generating machinery and equipment, Specialised machinery, Metal working machinery, Other industrial machinery and parts, Office machines, Telecommunication, Electrical machinery, Road vehicles, Prefabricated buildings and many others*.

As it can be seen in the **annex 4**, the Indian export begins to strengthen its comparative advantage in the sectors of *Meat, Sugar and honey, Tobacco, Textiles fibers, Crude animal and vegetable materials, Petroleum, petroleum products and Organic chemicals*. In areas such as *Dyeing, tanning and colouring materials* or *Medicinal and pharmaceutical products*, the position of India remains basically the same. However in other areas, most of India's positions lose.

The Revealed Comparative Advantage of the China

The Chinese economy has gone through very dynamic development in recent decades. The economic and social reforms and the restructuring of Chinese economy, which began in the 80's of the last century, is reflected in the development and structure of China's exports. While in the 90's, China had comparative advantages in the areas of food and live animals (SITC0) and miscellaneous manufactured articles (SITC8), currently it has them in sector of manufactured goods (SITC6) and machinery and transport equipment (SITC7). Specifically, China reached RCA in product categories like *Live Animals, Vegetables and fruits, Crude*

fertilizers, Crude animal and vegetable materials, Coal, coke and briquettes at the end of the last millennium.

In the long-term, China increases its revealed comparative advantage in areas as *Rubber manufactures, Cork and wood manufactures, Office machines, Telecommunication, Electrical Machinery, Other transport equipment, Prefabricated Buildings, Furniture and parts thereof*, etc. In the last decade, China has reached relatively large losses of the revealed comparative advantage in the fields of the *Fish, Vegetables and fruits, Tobacco, Oil seeds, Crude fertilizers, Crude animal and vegetable materials, Electric current, Inorganic Chemicals*. But it still maintains revealed comparative advantage in areas such as *Travel goods, handbags, Articles of apparel & clothing accessories and Footwear*, but its long-term value declines very rapidly. In the case of the *Vegetables and fruits* and *Electric current* relative advantage, that China stood in the 90's, is already currently transformed into relative disadvantage.

The Revealed Comparative Advantage of South Africa

South Africa became a part of the BRICS group in 2011. However, many experts argue that South Africa is illegally in this group of countries because it does not show such potential for growth and occupation of important positions in the world economy as the remaining four economies. However, it is the most advanced and largest economy in African continent and also the most involved in international trade relations.

The Annex 6 shows that South Africa achieves the highest values of the RCAI in categories of crude materials, inedible, except fuels (SITC2) and mineral fuels, lubricants and related materials (SITC3). The detailed view of the revealed comparative advantage of South Africa gives information about reaching the RCA in the exports of *Vegetables and fruits, Sugar and honey, Beverages, Pulp and waste paper, Textiles fibres, Inorganic chemicals, Fertilizers and Non-metallic mineral manufactures*. The South Africa RCA index achieve very high values in sectors of *Coal, coke and briquettes, Crude fertilizers, Metalliferous ores and Non-ferrous metals*. However, in most of product categories reaches revealed comparative disadvantage.

The annex 6 shows that South Africa is losing its comparative advantage in the production which was its main export commodity in 90's. An example might be *Coal, coke and briquettes, Sugar and honey, Inorganic chemicals of Non-metallic mineral manufactures* and *Gold* as well. Conversely, its relative advantage increase in export of *Vegetables and fruits, Pulp and waste paper, Hides, skins and furskins, raw and Metalliferous ores* and *Electric current*.

The comparison of the RCA of the EU27 and the BRICS countries

The analysis of revealed comparative advantage of the EU27 and the BRICS countries in the period of 1995 - 2012 clearly shows the values of comparative advantage in every individual economy product category. In 2012, the **EU27** highest RCA was in export of *Dairy product and eggs, Beverages and Medical and pharmaceutical products*. The **Brazil**'s highest RCA index values reached in groups like *Live animals, Sugar and Honey* and *Oil seeds*.

The highest RCA reached in **Russia** was in sectors of *Petroleum products, Gas* and *Fertilizers* in 2012 and **India** has highest values in exports of *Textiles fibres, Crude animal and vegetable materials* and *Non-metallic mineral manufactures*.

China, thanks to its specialization in industrial production, gained its revealed comparative advantage in *Travel Goods, Footwear* and *Office machine* product categories. Finally, the **South Africa**'s revealed comparative advantage is in *Metalliferous ores, Coal* and *Non-ferous metals*.

The detailed look at the RCA of each analysed economy indicates that the EU27 reach very obvious comparative advantages in groups 00, 01, 02, 09, 11, 35, 54, 55, 57, 58, 59.

Others EU RCA are included in product categories 62, 63, 64, 69, 71, 72, 73, 74, 78, 79 and 96. Brazil reaches comparative advantages in sectors 01, 05, 06, 07, 08, 12, 22, 25, 28, 61 and in some of them, the size of the RCAI achieve really high values. India gets its revealed comparative advantage in export product groups 03, 04, 07, 08, 22, 27, 53, 54, 61, 65, 66 and 84. Russia holds its long position of relative advantage in the 23, 24, 25, 33, 34, 56, 67, 68 product categories. The maximum values of the Russian RCAI are in raw materials.

South Africa has a long-term advantage position in groups 05, 11, 25, 27, 28, 32, 35, 52, 66, 68 and 97. The revealed comparative advantage of China is located in commodity groups 03, 65, 76, 81, 82, 83, 84 and 85. It can be noticed that there is no de facto group of goods which all countries would achieve a revealed comparative advantage in.

This confirms Ricardo's theory of comparative advantage that every country focuses on production and export of a group of goods in which it achieves comparative advantages, namely when it produces relatively cheaper than other competitors. It can be deduced, that the foreign trade functioning in the current globalized world economy gives rise to the production of goods produced just in the places where it reaches the highest comparative advantage.

Conclusion

This paper aimed to analyse and compare the revealed comparative advantage of the EU and the BRICS countries on the world market of goods in the period 1995 – 2012. The approach of Balassa Index was used for the empirical analysis and goods were divided into categories according to Standard International Trade Classification.

The analysis shows that the distribution of comparative advantages is relatively wide among the surveyed economies and that there is always one pair of economies having most of its comparative advantages in the same groups of goods.

The EU economy reaches its revealed comparative advantage in the categories: chemicals (SITC5), manufactured goods (SITC6) and machinery and transport equipment (SITC7) but China has the highest number of comparative advantages in groups of manufactured goods (SITC6) and machinery and transport equipment (SITC7) as well. Brazil has comparative advantages mostly in categories like food and live animals (SITC0), crude materials except fuels (SITC2) and manufactured goods (SITC6) and India in categories of food and live animals (SITC0), crude materials except fuels (SITC2) and miscellaneous manufactured articles (SITC8). Another group of economies with the revealed comparative advantage in the same category is the Russian Federation and South Africa. These countries achieve the best comparative advantages in categories: crude materials (SITC2) and mineral fuels (SITC3).

From this analysis, it is also clear for some economies that if they have a comparative advantage in the export of certain raw materials, they achieve comparative advantage in export of products made from this material as well. An example might be India. India reaches its comparative advantage in categories: textiles fibres, textile yarn and related manufactures and articles of apparel and clothing accessories of leather, leather manufactures and footwear. Another example might be the Russian Federation. It has revealed comparative advantage in the groups of gas, petroleum and coal as well as its follow-up production in the form of inorganic chemicals, fertilizers, iron and steel and non-ferrous materials. There can be found a lot of examples like these.

It also confirms various hypotheses about the RCA index of each country set at the beginning of this article. The RCA analysis confirms that the EU27 achieve revealed

comparative advantage in a wide range of exported goods. Moreover, its position in those sectors is has strengthened over the years. The hypothesis that the Russian Federation and South Africa can be expected to reach revealed comparative advantage in sectors of raw material and energy resources due to the large amount of raw material resources can be also accepted. India and Brazil mostly achieve revealed comparative advantage in export of agricultural commodities and products as it was expected. In the end, it was confirmed that China has changed its revealed comparative advantage in many commodities and product, usually from agricultural and material products to industrial products during last two decades.

Bibliography

BACCHETTA, M. *A practical guide to trade policy analysis*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, c2012, 232 p. ISBN 92-870-3812-0.

BATRA, A and Z. KHAN. Revealed comparative advantage: an analysis for India and China. *Indian Council for Research on International Economic Relations* [online]. 2005, [cit. 2013-10-16]. Available from: <http://www.icrier.org/pdf/wp168.pdf>.

BALASSA, B. Trade Liberalization and “Revealed” Comparative [online]. 1965, [cit. 2013-10-15]. Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x/abstract>.

CIHELKOVÁ, Eva. *Světová ekonomika: obecné trendy rozvoje*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 273s. ISBN 978-80-7400-155-0.

GREENAWAY, D. and C. MILNER (1993), *Trade and Industrial Policy in Developing Countries: A Manual of Policy Analysis*, The Macmillan Press, esp. Part IV Evaluating Comparative Advantage, 181-208.

LIESNER, H. H. The European Common Market and British Industry, *The Economic Journal*. 1958, Vol. 68, No. 270, P 302-316.

ŠTĚRBOVÁ, Ludmila. *Mezinárodní obchod ve světové krizi 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 364 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4694-4.

THE EUROPEAN COMMISSION. DG TRADE. *Agreements*. [online]. 2013 [cit. 2013-10-15]. Available from: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/>.

THE UNITED NATIONS ECONOMIC AND SOCIAL COMMISSION FOR ASIA AND THE PACIFIC. *Revealed comparative advantage*. [online]. 2008 [cit. 2013-10-15]. Available from: <http://www.unescap.org/tid/artnet/RCA.pdf>.

THE EUROPEAN CENTRE FOR ADVANCED RESEARCH IN ECONOMICS AND STATISTICS. *Balassa Index of Revealed Comparative Advantage* [online]. 2007, [cit. 2013-10-16]. Available from: [http://www.ecares.org/ecare/personal/conconi\\$/web/rca.pdf](http://www.ecares.org/ecare/personal/conconi$/web/rca.pdf).

THE EUROPEAN COMMISSION. *External and intra-EU trade – A statistical yearbook: Data 1958 – 2010*. [online]. 2011, [cit. 2013-10-19]. Available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GI-11-001/EN/KS-GI-11-001-EN.PDF.

UNCTAD. *Unctadstat*. [online]. 2013. [cit. 2013-10-16]. Available from: <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=102>.

VOLLRATH, T.L. (1991), “A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage”, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 130, 265-79.

Contact

Ing. Bohdan Vahalík

Department of European Integration

Faculty of Economics

VŠB – Technical University of Ostrava

Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava

Czech Republic

Email: bohdan.vahalik.st@vsb.cz,

Tel. number: 597 322 237

EURÓPSKA BANKOVÁ ÚNIA¹

Vanda Vašková

EKONOMICKÝ ÚSTAV SAV

Abstrakt

Schválením Jednotného mechanizmu dohľadu Európskym parlamentom 12. septembra 2013 sa minuloročný Barrosov návrh na ďalší posun reformného procesu začína pomaly materializovať a očakáva sa, že banková únia bude zohrávať dôležitú úlohu v podpore reintegrácie finančného trhu. Aj keď vytvorenie skutočne európskeho bankového sektora aplikovaním rovnakých štandardov pre banky naprieč Európou je stále ďaleko od kompletizácie, považuje sa tento prioritný projekt za krok správnym smerom. Teraz je potrebné najmä udržať realizačnú dynamiku a zároveň mať na zreteli skutočnosť, že ani kompletná banková únia so všetkými jej benefitmi nepredstavuje univerzálne riešenie a že Európa musí v reformách pokračovať ďalej, aby zas dostala ekonomiky na trajektóriu rastu.

Key words: finančná kríza, nový rámec dohľadu, suverénna dlhová kríza, reformný proces európske správy, banková únia, Jednotný mechanizmus dohľadu (SSM)

Abstract

With Parliament's approval of Single supervisory mechanism of September 12, 2013, last year's Barroso's proposal to push the reform process further is slowly materializing and banking union is expected to play an important role in boosting financial market reintegration. Although the creation of a truly European banking sector by applying the same standards for banks across Europe is still far from being completed, this priority project is considered the step in the right direction. Now it is necessary to maintain reform dynamics but also keep in mind the fact, that even a complex banking union with all its benefits is not a universal solution and Europe still has to go further to bring the economies back to growth trajectory.

Key words: financial crisis, new supervisory framework, sovereign debt crisis, european governance reform process, banking union, Single supervisory mechanism (SSM)

Úvod

Kríza, ktorá začala v roku 2007 v USA ako hypotekárna, postupne naberala na intenzite i rozsahu a jej ničivé následky zasiahli Európou po páde Lehman Brothers 15. 9. 2008. Na ekonomickej aktivite v eurozóne sa finančná kríza naplno prejavila v poslednom štvrtroku 2008, kedy 1,8 % zníženie HDP predstavovalo najprudší medzikvartálny pokles od začiatku existencie EMU. Vzájomná interdependencia ekonomík spôsobila nielen ovplyvňovanie národných politických aktivít externým vývojom, ale aj koreláciu sentimentu a dôvery naprieč krajinami. Globálna finančná kríza narušila fungovanie európskych

¹ Napísanie príspevku bolo podporené projektom Vega 2/0009/12: GLOBÁLNA EKONOMIKA A PROBLÉM ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI: IMPLIKÁCIE PRE EURÓPSKU ÚNIU.

finančných trhov a následne i reálnej ekonomiky členských štátov do tej miery, že bolo nevyhnutné koordinovať národné aktivity do efektívnej a kompetentnej európskej iniciatívy.

V snahe podporiť európske banky i upadajúcu ekonomiku poskytli vlády bezprecedentnú pomoc najmä v podobe rekapitalizácie, finančných garancií a voľnejších menových a regulačných podmienok. V reakcii na negatívny vývoj od októbra 2008 Európska komisia schválila opatrenia štátnej pomoci pre finančné inštitúcie vo výške takmer 1/3 HDP EÚ, keďže po prepuknutí krízy bolo najdôležitejšie vrátiť bankový sektor do stavu normálnej úverovej činnosti. Na makroekonomickej úrovni boli zas dôležité tzv. stimulačné balíčky implementované v členských štátoch na zvýšenie dopytu, pričom len v roku 2009 suma týchto balíčkov predstavovala 1,5 % HDP EÚ. Záchranné iniciatívy však predstavovali enormnú záťaž pre národné rozpočty a postupný nárast gréckych fiškálnych problémov transformoval začiatkom roka 2010 krízu na tzv. dlhovú.

Kríza významne zasiahla úspešne napredujúci proces európskej finančnej integrácie a znamenala riziko ďalšej fragmentácie jednotného trhu. Renacionalizačné tendencie finančných trhov EÚ s negatívnym dosahom na trh tovarov a služieb viedli členské štáty k poznaniu, že pre fungovanie jednotného trhu je centralizácia niektorých kompetencií na európsku úroveň nevyhnutná. Bolo zrejmé, že projekt EMU nezodpovedá požiadavkám novej ekonomickej reality a že je nevyhnutné pristúpiť k rozsiahlym dizajnovým inováciám. Závažnosť zhoršujúcej sa situácie postavila eurozónu pred hamletovskú otázku „bytia či nebytia“ a zmobilizovala politické elity k bezprecedentným kompromisným riešeniam na záchranu spoločnej meny.

Európa si za cestu z krízy zvolila ďalšie prehĺbvanie integrácie a tento trend prijaté reformné kroky plne potvrdzujú. Kým cesta k vytvoreniu fiškálnej (a časom potenciálne i politickej) únie predpokladá spoločné rozhodnutia zásadnejšieho charakteru a s celoeurópskym dosahom, teda aj dlhší časový horizont, realizácia v súčasnosti prioritného projektu bankovej únie predstavuje relatívne krátkodobý cieľ.

Banková únia by mala menovú úniu nielen dopĺňať, ale troma špecifikými kanálmi – zlepšením cezhraničnej bankovej integrácie, zvýšením dôvery v bankové bilancie a prerušením negatívnej spojitosti medzi bankou a štátom - podporiť aj jednotný finančný trh. Obavy z vytvorenia „trhu vnútri trhu“ sa považujú za neopodstatnené, keďže skutočne európsky bankový sektor bude disponovať adekvátnymi inštitúciami, pravidlami a nástrojmi plne konzistentnými s jednotným trhom.

Parametre EMU v krízových súradniciach

Zavedenie jednotnej meny euro v členských štátoch európskej Hospodárskej a menovej únie v januári 1999 je považované za jeden z najambicióznejších projektov v dejinách modernej Európy. Asymetrická štruktúra tohto unikátneho menového zoskupenia t.j. spoločná menová politika vs. národne ukotvené fiškálne politiky, však vyvolávala pochybnosti už od samého začiatku, pretože v prípade, že by taká veľká a rôznorodá jednotná menová oblasť čelila periodickým asymetrickým šokom, ktoré by zasiahli rôzne členské štáty odlišným spôsobom a narušili ich rovnováhu, by sa jednotná menová politika mohla ukázať ako nevhodná a EMU nedisponovala alternatívnym adaptačným mechanizmom na adekvátnej úrovni.

Laxný prístup k dodržovaniu fiškálnych pravidiel Paktu stability a rastu (PSR) nemotivoval vlády k zvýšeniu rozpočtovej zodpovednosti, v dôsledku čoho Collignon označil v roku 2004 PSR za tretí veľký problém, ktorý za obdobie kratšie ako 1 rok spochybnil politickú kredibilitu európskej integrácie². Vinu za to však neprípisoval len

² Za prvé dva problémy Collignon označil vážne politické divergencie ohľadom vojny v Iraku a zlyhanie dohodnúť sa na európskej ústave.

politikom, ale dával ju skôr do súvislosti s problémom koordinácie fiškálnej politiky v nekompletnej federácii. Ani reforma Paktu z roku 2005, ktorá mala zvýšiť jeho flexibilitu, očakávané zlepšenie nepriniesla.

Početné štúdie hodnotili východiskové predpoklady fungovania európskej menovej únie ešte pred jej vytvorením aplikáciou teórie optimálnej menovej oblasti (OMO)³, pričom bolo od samého začiatku zrejmé, že ide o projekt postavený na politických základoch, ktorého vstupné kritériá nominálnej konvergenencie nedisponujú potenciálom vytvoriť spoločenstvo krajín naplňajúce kritériá reálnej konvergenencie podľa tejto teórie. Kým však kritici označovali kompetenčnú nevyváženosť EMU vo vzťahu k rozhodujúcim politikám za jeden z jej hlavných nedostatkov a potenciálnu Achillovu pätu v prípade nerovnomernej manifestácie adverzného ekonomického vývoja, jej zástancovia ju prezentovali ako výhodu poskytujúcu dostatočnú flexibilitu pri prípadnej potrebe riešiť negatívne dopady asymetrického šoku.

Finančná kríza americkej proveniencie, ktorá sa neočakávane rýchlo rozšírila cez Atlantik a nadobudla globálne rozmery, predstavovala pre nepripravenú Európu tvrdý test nastavenia únijných parametrov. Na tento šok obrovského rozsahu a intenzity nedokázala rýchlo a efektívne zareagovať, čo významne prispelo k zhoršovaniu negatívnych vplyvov až kým improvizované národné reakcie nevystriedala kolektívna akcia na európskej úrovni. Plán hospodárskej obnovy Európy bol prispôsobený ekonomickým podmienkam členských štátov so zameraním na investície, ktoré by zabezpečili nové pracovné miesta, zvýšili dopyt a posilnili ekonomiky. Aktivity na podporu finančnej stability (kapitálové injekcie, garancie pasív, likviditná podpora centrálnej banky, ktorá bola vzhľadom na závažnosť situácie nútená popri tradičných nástrojoch pristúpiť aj k uplatneniu nekonvenčných praktík,...) otvorili v kontexte s tzv. too-big-to-fail-inštitúciami otázku morálneho hazardu a prudký pokles dôvery indikoval politickú neakceptovateľnosť privatizácie ziskov a socializácie strát.

Krízové dianie v základoch otriaslo najmä maastrichtskými fiškálnymi kritériami⁴. Keď koncom roka 2009 nahradila nefunkčný mechanizmus PSR⁵ disciplinujúca reakcia

³ Teória OMO slúži ako prístup pri zvažovaní zapojenia sa do menovej integrácie, keďže pomáha identifikovať a eventuálne oceniť náklady a prínosy prijatia spoločnej meny. Teória hovorí, že ktorékoľvek dve krajiny všeobecne čeliace symetrickým šokom a vymieňajúce si bilaterálne značnú časť ich HDP by mali fixovať svoje výmenné kurzy. Splnením kritérií, ktoré optimálnu menovú oblasť charakterizujú, sa vytvára prispôsobovací mechanizmus, ktorý umožňuje reagovať na vonkajšie poruchy tak, aby sa dosiahla a udržala cenová stabilita a vysoká úroveň zamestnanosti. Úvodný článok uverejnil Mundel v roku 1961 a následným rozpracovaním teórie pribudli k jeho kritériu mobility výrobných faktorov (vrátane pracovnej sily) postupne ďalšie – otvorenosť ekonomiky (McKinnon), diverzifikácia výroby a spotreby (Kenen), miera integrácie finančných trhov, podobnosť miery inflácie (Fleming), fiškálna integrácia (Kenen a Goodhart), politická integrácia (Goodhart), ...

⁴ Už v prípade pôvodnej EMU 11/12 bolo známe, že posudzovanie plnenia a udržateľnosti vstupných kritérií nebolo dôsledné, a k zlepšeniu situácie nedošlo ani po vstupe. Nedostatočná fiškálna obozretnosť v prvých 2 rokoch spolu so spomalením ekonomickej dynamiky vyústili v roku 2002 do prekročenia 3% limitu v dvoch rozhodujúcich ekonomikách – Francúzsku a Nemecku. Rozhodnutie Rady ECOFIN z 25.11.2003, ktoré registrovalo existenciu nadmerného deficitu v oboch krajinách, ale neuválilo na ich vlády sankcie, označovali mnohí za tzv. kliniec do rakvy PSR. Požiadavka Komisie, aby Nemecko znížilo štrukturálny deficit o 0,8% a Francúzsko o 0,4% tak bola zablokovaná a procedúry Paktu sa nikdy plne neuplatnili. Porušovanie limitov Paktu najväčšími ekonomikami uvoľnilo disciplínu ostatných krajín a v roku 2003 sa k nim pridalo Holandsko, neskôr aj Portugalsko, Grécko, či Taliansko. Napriek tomu, že porušovanie stanovených limitov deficitu a dlhu nebolo zvláštnosťou, sankčný mechanizmus pokút sa ani raz neuplatnil. Grécko dokonca nebolo sankcionované ani po preukázaní manipulácie s poskytovanými údajmi.

⁵ Pakt stability a rastu (PSR) mal umožniť každej krajine vykonávať zdravú fiškálnu politiku v súlade s jej národnými záujmami. Už od začiatku bol však predmetom značnej kritiky najmä z dôvodu obmedzovania schopnosti jednotlivých krajín flexibilne použiť fiškálnu politiku ako nástroj stabilizácie hospodárskeho cyklu. Stupňujúce sa výhrady spolu s neefektívnosťou viedli nakoniec v roku 2005 k jeho reforme, pričom sa zachovali pôvodné referenčné limity a tiež celkovým strednodobým cieľom zostal rozpočet blízky rovnováhe alebo prebytku. Predĺžili sa však lehoty na korekciu deficitu a zvýšil sa rozsah výnimiek, čo malo podporiť flexibilitu Paktu.

finančných trhov so značnou podporou ratingových agentúr, nadobudli fiškálne problémy Grécka nečakanú intenzitu, pričom náhly obrat trhového sentimentu problémy vyhrotil a transformoval krízu na tzv. dlhovú⁶.

Regling uvádza 8 dôvodov, pre ktoré k suverénnej dlhovej kríze došlo: 1. členské štáty plne neakceptovali politické obmedzenia vyplývajúce z členstva v EMU; 2. prechod na permanentne nízke úrokové miery; 3. príliš úzky ekonomický dohľad; 4. metodologické problémy s kalkuláciou štrukturálnych fiškálnych bilancií; 5. nedostatočná kontrola dát Eurostatom; 6. prevažne národný dohľad nad finančným trhom; 7. neexistencia mechanizmu na (vy)riešenie krízy; 8. najväčšia finančná kríza za 80 rokov.

V podmienkach jednej meny nezostali grécke problémy teritoriálne izolované a materializácia „efektu prelievania“ ich rozšírila aj do ďalších krajín periferie. Rápidny vývoj situácie donútil Grécko požiadať o finančnú pomoc a v novembri 2010 sa k nemu pridalo aj Írsko nasledované v apríli 2011 Portugalskom a neskôr aj Cyprom.

Pod tlakom negatívneho vývoja sa ECB zmobilizovala k nebváľej aktivite a rozšíreniu výkladu svojho mandátu v kontexte alarmujúcej ekonomickej reality, čo viedlo k prijatiu nielen štandardných, ale aj nekonvenčných politických rozhodnutí. Zásadný obrat v gradujúcom úpadku členských ekonomík však vyvolalo až presvedčivé vyhlásenie prezidenta Draghiho z 26. júla 2012, že ECB je pre záchranu eura odhodlaná urobiť všetko potrebné⁷, ktoré trhy výrazne upokojilo a eliminovalo špekulatívny sentiment.

Popri rozšírení nástrojov na poskytovanie likvidity bankám či znížení sadzby na historické minimum zaznamenalo najväčší vplyv oznámenie programu na priamy a neobmedzený nákup štátnych dlhopisov (OMT projekt⁸) v septembri 2012, kedy zníženie dlhopisových výnosov významne prispelo k stabilizácii v periférnych krajinách eurozóny.

Revízia rámcov regulácie a dohľadu

Larosièrova správa⁹ podrobne analyzovala príčiny krízy na európskej úrovni a poukázala na komplexnosť situácie. Za hlavné príčiny zlyhania označila makroekonomické faktory, závažné nedostatky v korporátnej správe finančných inštitúcií a nedostatočnú úroveň regulácie a dohľadu. Jej ambíciou bolo posunúť EÚ smerom k novej regulátornej agende¹⁰, silnejšiemu koordinovanému dohľadu a efektívnym procedúram krízového manažmentu. Správa poukázala na potrebu kombinovať mikroprudenčný prístup na zachovanie zdravých inštitúcií s makroprudenčným, aby boli zohľadnené rastúce riziká pre systém ako celok a identifikovala aj nedostatky rámca Bazilej II s doporučením urgentne uskutočniť požadované zmeny¹¹.

Konštatovala, že chýbajúci konzistentný krízový manažment i rezolučné nástroje znevýhodnili jednotný trh EÚ v porovnaní s USA a v tejto oblasti je nevyhnutné prijatie opatrení na celoeurópskej úrovni, pričom by vždy pri manažmente krízy mali byť prioritné riešenia privátneho sektora a až v prípade ich nedostatočnosti by sa malo uvažovať o zapojení

⁶ Pre objektivnosť však treba uviesť, že fiškálne problémy dlhovou krízou postihnutých ekonomík neboli spôsobené samotným PSR, ale vyplynuli z nesplnenia predpokladu, že v dobrých ekonomických podmienkach krajiny dosiahnu vyrovnaný rozpočet.

⁷ „Within our mandate, the ECB is ready to do whatever it takes to preserve the euro. And believe me, it will be enough.“ London, 26 July 2012

⁸ Outright Monetary Transactions.

⁹ V októbri 2008 poveril predseda EK skupinu ôsmich expertov, ktorej predsedal Jacques de Larosière, vypracovaním správy o budúcej finančnej regulácii a dohľade v EÚ. Publikovaná bola 25. 2. 2009.

¹⁰ S cieľom zredukovať riziko a zlepšiť jeho manažment, zlepšiť kapacitu absorpcie systémových šokov, posilniť transparentnosť, ...

¹¹ 1. postupne navyšovať minimálne kapitálové požiadavky; 2. znížiť procyklickosť napr. vytváraním dodatočných rezerv; 3. zaviesť prísnejšie pravidlá pre mimosúvahové položky; 4. sprísniť pravidlá manažmentu likvidity.

verejných zdrojov. Kríza ukázala, že hlavným nedostatkom v regulačnej štruktúre bankovníctva EÚ je súčasná organizácia depozitných garančných schém v členských štátoch, kde sa vyžaduje lepšia ochrana pre vkladateľov. Idea zdieľaného fondu EÚ, ktorý by pozostával z národných fondov garancie vkladov si však pre predpokladané početné politické i praktické problémy podporu nezískala.

V kontexte horeuvedeného skupina odporučila: 1. vytvorenie koherentného a funkčného regulačného rámca pre krízový manažment v EÚ s primeranými a ekvivalentnými nástrojmi krízovej prevencie a intervencie; 2. harmonizáciu garančných schém depozitov v EÚ s preferenčným predfinancovaním súkromným sektorom, ktorá by mala poskytovať vysokú a rovnakú ochranu všetkých bankových klientov v únii; 3. odsúhlasenie detailnejších kritérií v kontexte financovania cezhraničného rezolučného mechanizmu na úrovni EÚ členskými štátmi s následným doplnením existujúceho Memoranda o porozumení.

Inovované rámce regulácie a dohľadu

Na základe doporučení Larosièrovej skupiny dochádza k vytvoreniu inovovaných rámcov regulácie a dohľadu v EÚ i bazilejských pravidiel.

Dňa 9. júna 2009 sa ministri financií Ecofin-u dohodli na novej štruktúre dohľadu v EÚ, čím Rada z veľkej miery implementovala návrhy z de Larosièrovej správy. V kontexte zmien dochádza k významnej modifikácii roly centrálnych bánk, ktoré by mali pri tvorbe menovej politiky zohľadňovať tiež finančné aspekty. Cieľom novej štruktúry finančnej regulácie a makroprudenčných politík je redukcia systémového rizika takým spôsobom, ktorý by neobmedzil podiel finančného sektora na dlhodobom ekonomickom raste a zároveň umožnil ďalšie pokračovanie integrácie finančných trhov EÚ.

Nový Európsky systém finančného dohľadu (ESFS) v sebe kumuluje mikroprudenčný i makroprudenčný prístup a jeho dvojpilierové usporiadanie je postavené na pevných inštitucionálnych a právnych základoch. V jeho centre stojí Európska rada pre systémové riziko (ESRB), ktorá je konzultatívnym orgánom s dominanciou zástupcov centrálnych bánk a jej kľúčovou úlohou je „...definovať, identifikovať a prioritizovať všetky makrofinančné riziká“. Mikroprudenčný dohľad zabezpečujú tri Európske orgány dohľadu (ESAs) – pre bankovníctvo (EBA), poisťovníctvo (EIOPA) a cenné papiere (ESMA).

V rámci ESFS budú tieto tri uvedené orgány oddelenými právnymi entitami zodpovednými za dohľad a reguláciu.

Pravidlá Bazilej III boli odsúhlasené lídrami G20 na seoulskom summite 11. – 12. novembra 2010. Od inovovanej verzie, ktorá zlepši kapitálovú primeranosť a zjednodušuje regulačný rámec, sa očakáva zvýšenie odolnosti bankového systému voči trhovým turbulenciám a posilnenie finančnej stability v globálnom meradle.

Nový rámec zavádza opatrenia na podporu tvorby kapitálu pre krízové obdobia, globálne štandardy likvidity, pákový pomer i lepšie pokrytie rizika, ktoré by malo motivovať banky k obozretniejšiemu správaniu a prispieť tak k menšej pravdepodobnosti výskytu kríz či minimalizácii ich následkov. K ľahšej adaptácii na nové podmienky má prispieť graduálne zavádzanie k 1. januáru 2019.

Posun reformnej agendy k väčšej integrácii

Pokračujúce zhoršovanie situácie si vyžiadalo posun reformnej agendy k ďalším a výrazne radikálnejším krokom, ktoré by pomohli zvýšiť dôveru v bankový sektor a podporili stabilizáciu krízou zdevastovaných ekonomík. Globálna finančná a ekonomická kríza vyvolala u finančných trhov EÚ renacionalizačné tendencie s negatívnym dosahom na trh tovarov a služieb a viedla členské štáty k poznaniu, že pre fungovanie jednotného kapitálového trhu je centralizácia niektorých kompetencií na európsku úroveň nevyhnutná.

Nedostatočná hospodárska správa spolu s neefektívnym Paktom stability a rastu mali významný podiel na rozsahu negatívnych efektov a vypuknutí suverénnej dlhovej krízy, preto zlepšenie riadenia ekonomických záležitostí a väčšiu odolnosť EMU voči prípadným budúcim krízam majú posilniť reformy, ktoré kladú dôraz na je hospodársku dimenziu v názve eurozoskupenia (schéma 1).

Súbor reforiem zameraných na zvýšenie motivácie a zodpovednosti hospodárskych subjektov by mal zastaviť deterioráciu ekonomickej platformy EMU. Prijaté opatrenia sú výsledkom politických kompromisov a mali by podporiť rastový potenciál a konkurencieschopnosť členských ekonomík.

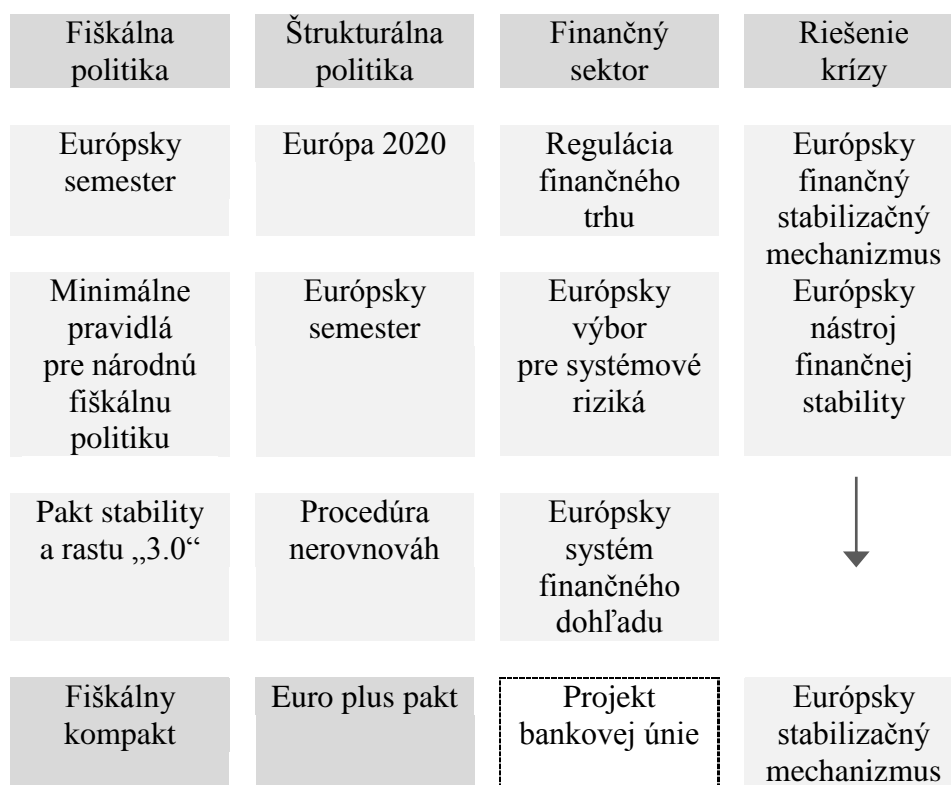
Posilnenie PSR ďalšími legislatívnymi nástrojmi na spoločnej báze zvýši zodpovednosť vo vzťahu k verejným financiám i fiškálnu disciplínu členských ekonomík. Očakáva sa, že zavedenie bezprecedentných iniciatív povedie nielen k odstráneniu krízou odhalených nedostatkov ale aj zvýšeniu odolnosti v prípade budúcich šokov.

Trend zavádzania zásadných zmien v správe EMU pokračuje v júni 2012, keď pred summitom EÚ prezentuje Barroso návrh na vytvorenie bankovej únie a následne je publikovaná spoločná správa prezidentov Európskej rady, Európskej komisie, euroskupiny a ECB pod názvom Towards a genuine economic and monetary union, ktorá stanovuje pre budúcu EMU 4 hlavné stavebné bloky:

- a. integrovaný finančný rámec,
- b. integrovaný rozpočtový rámec,
- c. integrovaný rámec hospodárskej politiky
- d. posilnenú demokratickú legitimitu a zodpovednosť.

Ako prvý krok Európska komisia zverejnila 12. septembra 2012 legislatívne návrhy na vytvorenie mechanizmu jednotného dohľadu v Európe smerom k bankovej únii.

Schéma 1.: Reforma ekonomickej správy Únie

Zdroj: spracované podľa Nowotny (2013)

Reforma bankového sektora a projekt bankovej únie

Finančné systémy v EÚ, ktoré sú značne komplexné a v pomere k domácejmu HDP aj priveľké, sa vyznačujú výraznou dominanciou bánk. Kým v USA predstavujú súhrnné bankové aktíva 65% HDP, v EÚ je to až 238%, pričom globálne aktíva piatich najväčších bánk presahujú 300% HDP domovskej krajiny.

Finančná kríza naplno odhalila štrukturálne nedostatky bankového systému, ktorým ekonomiky v relatívne priaznivých predkrízových podmienkach nevenovali pozornosť, a výrazne poškodila banky i verejné financie mnohých členských štátov.

Súhrnná suma schválených verejných intervencií v rokoch 2008-2011 sa vyšplhala na úroveň 36,7% HDP EÚ, pričom 87% tejto čiastky pripadalo na garancie bankových pasív a kapitálové injekcie.

Liikanenova¹² správa

Vo februári 2012 ustanovil komisár Barnier skupinu expertov na vysokej úrovni pre štrukturálne reformy bankového sektora EÚ, ktorej úlohou bolo „posúdiť, či by dodatočné reformy priamo zamerané na štruktúru jednotlivých bánk ďalej znížili pravdepodobnosť a dopad zlyhania, zabezpečili pokračovanie vitálnych ekonomických funkcií a lepšie ochránili zraniteľných retailových klientov“.

Skupina identifikovala 5 navzájom prepojených fáz krízy: 1. fáza subprime krízy (od polovice 2007 do septembra 2008), kedy došlo ku kolapsu investičného portfólia; 2. fáza systémovej krízy (od septembra 2008) - problémy s likviditou si vyžiadali bezprecedentnú

¹² Skupine predsedal guvernér Bank of Finland a bývalý člen Európskej komisie Erkki Liikanen

štátnu pomoc bankovému sektoru; 3. fáza hospodárskej krízy (od 2009) – recesia a nástup automatických stabilizátorov, fiškálna udržateľnosť je ohrozená pre fiškálne stimuly a štátnu pomoc; 4. fáza suverénnej krízy (od 2010), kedy vzájomný vzťah banka-suverén predstavuje obrovskú výzvu pre existujúci inštitucionálny rámec EÚ; a 5. fáza krízy dôvery v Európu (súčasnosť).

Vo svojej správe, ktorá bola zverejnená v októbri 2012 skupina konštatovala, že silnejšie kapitálové požiadavky posilnia odolnosť bánk a Komisiou navrhovanú smernicu¹³ vníma ako podstatnú časť budúcej regulátornej štruktúry, pretože predstavuje významný krok k zabezpečeniu transformácie a ozdravenia banky bez ohľadu na jej veľkosť a systémovú dôležitosť, alebo postupnej likvidácii spôsobom, ktorý obmedzuje ručenie daňových poplatníkov za jej straty.

S cieľom „etablovať bezpečný, stabilný a efektívny bankový systém slúžiaci potrebám občanov, ekonomike EÚ a jednotnému trhu“ skupina doporučila súbor 5 opatrení, ktoré posilnia a doplnia sadu regulátornych reforiem už uzákonených alebo navrhnutých EÚ, Bazilejským výborom a národnými vládami“:

1. právna separácia určitých obzvlášť rizikových finančných aktivít od depozitných bánk v bankovej skupine;
2. skoncipovanie a dodržanie efektívnych a realistických ozdravných a rezolučných plánov podľa navrhovanej smernice EK;
3. skupina podporuje použitie určených bail-in nástrojov;
4. aplikácia robustnejších rizikových váh pri určovaní minimálnych kapitálových štandardov a konzistentnejší prístup k riziku v interných modeloch;
5. posilnenie existujúcich reforiem korporátnej správy špecifickými opatreniami na posilnenie rady a manažmentu (zlepšiť funkciu manažmentu rizika, limitovať kompenzácie pre bankový manažment a personál, zlepšiť odhaľovanie rizík a posilniť sankčné právomoci).

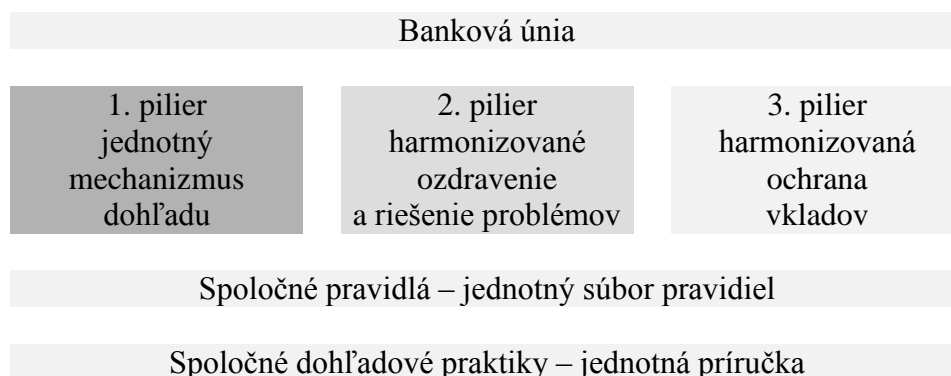
Európska banková únia

Trojpilierová banková únia (schéma 2) je v strednodobom horizonte označovaná za prioritný projekt EÚ, ktorý je možné vybudovať bez zmeny existujúcej zmluvnej bázy s potenciálnym zapojením medzivládnej či bilaterálnej úrovne¹⁴. Dohoda lídrov EÚ o vytvorení bankovej únie, ktorej cieľom je separovať problémy bankového sektora od verejných financií, a odsúhlasenie legislatívy na zavedenie 1. piliera Európskym parlamentom 12. septembra 2013, sú považované za výrazné posilnenie centralizačných tendencií a prvý krok k vytvoreniu širšej ekonomickej únie.

¹³ Bank recovery and resolution directive.

¹⁴ V decembri 2012 nemecká Bundesbanka na základe právnej analýzy spochybnila udržateľnosť legislatívneho rámca celého projektu. V máji t.r. vyzval nemecký minister financií Schäuble k "dvojfázovému prístupu", kedy by realizácia bankovej únie bez zásahu do európskych zmlúv poskytla čas na vytvorenie pevného právneho zázemia pre skutočne nadnárodnú európsku bankovú úniu – jeho návrh však predstavitelia EÚ 13.5.2013 odmietli a vyslovili sa za urýchlené vytvorenie plnohodnotnej bankovej únie.

Schéma 2.: Projekt bankovej únie

Zdroj: spracované podľa Nowotny (2013)

Vytvorenie Jednotného mechanizmu dohľadu (SSM) predstavuje historický krok v oblasti finančného dohľadu, ktorým ECB získa priamu kontrolu nad najväčšími bankami v eurozóne a právo intervenovať v prípade ostatných bánk už pri prvých náznakoch problémov, pričom účasť krajiny v SSM je podmienkou pre priamu rekapitalizáciu problémových bánk z Európskeho stabilizačného mechanizmu (ESM).

Členstvo v SSM sa neobmedzuje len na ekonomiky eurozóny, ale môžu sa doň zapojiť aj ďalšie krajiny EÚ. Podľa tlačovej správy z 18. decembra 2012, ktorá informovala o rozdelení kompetencií členov Výkonnej rady ECB, budú za projekt bankovej únie zodpovední viceprezident ECB Vítor Constâncio a Yves Mersch.

Jednotný mechanizmus dohľadu v kontexte inovovaného dohľadového rámca EÚ

V kontexte vplyvu SSM na Európsky systém finančného dohľadu (ESFS) viceprezident ECB Constâncio zastáva názor, že bude závisieť od počtu členských štátov, ktoré sa k nemu rozhodnú začleniť. Účasť čo možno najviac štátov:

1. obmedzí potenciálne koordinačné zlyhania
2. podporí ochranu jednotného trhu finančných služieb konzistentnejšou aplikáciou dohľadových a regulačných praktík
3. môže oslabiť deformácie jednotného finančného trhu spôsobené divergentnými fiškálnymi pozíciami suverénov, keďže participujúce členské štáty budú mať tiež prístup k Jednotnému rezolučnému mechanizmu (SRM, 2. pilier).

Interakcie EBA a SSM budú intenzívne najmä v troch oblastiach:

1. jednotná kniha pravidiel (kľúčová úloha SSM spočíva v zlepšení koordinácie medzi supervízormi, zodpovednosť za vytvorenie regulačnej politiky a technických štandardov, ktoré tvoria základ jednotnej knihy pravidiel pre európske banky, nesie EBA;
2. úzka spolupráca ECB a EBA zabezpečí plnú konzistentnosť dohľadovej príručky EBA na podporu konvergencie dohľadu v Európe a vlastného detailnejšieho dohľadového manuálu SSM;

3. SSM a EBA budú úzko spolupracovať pri organizácii stresových, najmä čo sa týka ich dizajnu a načasovania. ESMA a EIOPA majú dôležitú rolu pri koordinácii zdieľania informácií medzi SSM a národnými orgánmi.

Čo sa interakcií s Európsky výbor pre systémové riziká (ESRB) týka, vzhľadom na systémový charakter aktivít SSM bude ich vzájomná spolupráca podstatná. Najmä skutočnosť, že ECB bude môcť použiť makroprudenčné nástroje znamená zvýšenú koordinačnú funkciu v tejto oblasti pre krajiny v SSM, čo sa prirodzene prekrýva s makroprudenčnou úlohou ESRB pre širšiu EÚ.

Úlohou ESRB je prijímanie odporúčaní na podporu koordinácie makroprudenčných rozhodnutí najmä s krajinami mimo SSM a tým, že má v kompetencii aj nebankové časti finančného sektora, obsiahne i medzisektorové záležitosti, kým SSM sa zameriava na bankové systémy. Očakáva sa, že makroprudenčné funkcie oboch inštitúcií sa budú navzájom dopĺňať.

Záver

Vybudovanie komplexnej a vyváženej bankovej únie predstavuje pre Európu prínos tak z interného (stabilizácia eurozóny a zvýšenie odolnosti voči potenciálnym krízam v budúcnosti) ako aj z externého hľadiska (zlepšenie kredibility reformných krokov) a celkovo posilní ekonomickú i politickú pozíciu kontinentu.

Viceprezident ECB Constancio vyjadril presvedčenie, že zmeny, ktoré prinesie zavedenie Jednotného mechanizmu dohľadu ako 1. piliera bankovej únie, posilnia Európsky systém finančného dohľadu a celkovo podporia kvalitu a konzistentnosť dohľadových a regulačných praktík v EÚ, pričom predpokladá, že čím vyšší bude počet zúčastnených štátov tým väčšie budú pozitívne efekty bankovej únie.

Navyše, vytýčenie cieľa ďalšieho prehĺbovania integračného procesu znamená aj posun v optimalizácii asymetricky nastavených parametrov menovej únie. Pre maximalizáciu prínosov bankovej únie bude rozhodujúcich viacero faktorov a jej skutočný prínos bude zrejmý až v dlhšom časovom horizonte, v danej chvíli je však kvôli zachovaniu dôveryhodnosti reformných krokov podstatné, aby bol prijatý harmonogram dodržaný v plnej miere a bez ďalších prieťahov a zároveň aby snaha o čo najrýchlejšiu kompletizáciu tohto ambiciózneho projektu, ktorý má vytvoriť pevný základ pre ďalšie (a snáď ešte ambicióznejšie) integračné iniciatívy, negatívne neovplyvnila jeho kvalitatívne parametre.

Literatúra

BECK, T. (editor): Banking union for Europe: Risks and challenges. Centre for economic policy research, 2012. Dostupné na: www.cepr.org

BROWNE, F., LLEWELLYN, D. T., MOLYNEUX, P (editors).: Regulation and banking after the crisis. SUERF Study 2011/2, Vienna, May 2011. ISBN: 978-3-902109-57-6

COLLIGNON, S.: The end of Stability and growth pact? International economics and economic policy, Springer-Verlag 2004

CONSTÂNCIO, V.: Implications of the SSM on the ESFS. Speech of ECB Vice President, Public Hearing on Financial Supervision in the EU, Brussels, 24 May 2013

EUROPEAN COMMISSION 2009c: *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, 7/2009, Economic and Financial Affairs, Directorate General, dostupné na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf

EUROPEAN PARLIAMENTARY FINANCIAL SERVICES FORUM Briefing 1.6. 2010: *EU/US dialóg v oblasti regulácie a dohľad*’, dostupné na: http://www.epfsf.org/meetings/2010/briefings/briefing_9jun2010.pdf

LAROSIÈRE, J. DE et al. 2009: *The High-level group on financial supervision in the EU Report*, 25.2. 2009, dostupné na: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf

LIIKANEN, E. (chair): High-level group on reforming the structure of the EU banking sector. Final report, Brussels, 2. October 2012

MERSCH, Y.: The single market and banking union. European Forum Alpbach 2013, Alpbach, 29 August 2013

MERSCH, Y.: On the road to a banking union: The way forward from the ECB perspective. Speech at the 16th Euro Finance Week, Frankfurt am Main, 18 November 2013

NOWOTNY, E.: Europe and the crisis – lessons. ECPR Winter School in Methods and Techniques, Vienna University, February 17, 2013. Dostupné na www.oenb.at

PRAET, P.: The crisis response in the euro area. Speech at the session „The challenges ahead“ at Pioneer Investment Colloquia Series „Redrawing the map: New risk, new reward“ organised by Unicredit S.p.A., Beijing, 17 April 2013

REGLING, K.: Europe’s response to the sovereign debt crisis. 40th Economics conference OeNB. Vienna, 10.5.2012

STANĚK, P. 2010: *Globálna kríza – hrozba alebo výzva?*, SPRINT2, Bratislava 2010, ISBN: 978-80-89393-22-0

VAŠKOVÁ, N. 2012: Nové pravidlá regulácie a dohľadu v systéme pokrízovej finančnej architektúry. In: Pauhofová, I. a kol.: *Paradigmy zmien v 21. storočí: Hľadanie kontúr v mozaike*. Bratislava: EÚ SAV, s. 261-286. ISBN 978-80-7144-195-3.

VAŠKOVÁ, V. 2012: Integrované finančné trhy Európskej únie ako faktor zvyšovania konkurencieschopnosti i výzva pre európskych regulátorov (239-260). In: Pauhofová, I. a kol.: *Paradigmy zmien v 21. storočí: Hľadanie kontúr v mozaike*. Bratislava: EÚ SAV, s. 239-260. ISBN 978-80-7144-195-3

Kontakt:

Ing. Vanda Vašková, PhD.

Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied

Šancová 56, 811 05 Bratislava

Slovenská republika

vanda.vaskova@savba.sk

MOŽNOSTI VYUŽITÍ KONCEPTU CYKLU ZÁKAZNICKÉ OBJEDNÁVKY PRO TVORBU METODIKY LOGISTICKÉHO AUDITU

Petr Vlček, Marta Wilczková

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ
SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

Abstrakt

Článek se zabývá možnostmi využití konceptu cyklu zákaznické objednávky pro tvorbu metodiky logistického auditu a dopadu na řízení celkových logistických nákladů v podniku. Tvorba metodiky logistického auditu je významně spojená s vlivem faktoru času. Čas potřebný pro realizaci auditu a zavedení nápravných opatření má bezprostřední vliv na výši celkových logistických nákladů. Součástí příspěvku je stručná charakteristika vybraných stávajících přístupů k logistickému auditu.

Klíčová slova: Cyklus zákaznické objednávky, logistický audit, metodika.

Abstract

The article deals with the possibility of using of the customer order cycle concept for the design of a logistics audit methodology and its impact on logistics costs management in a company. Designing of logistics audit methodology is significantly associated with impact of time factor. The time required for the audit realization and the implementation of corrective activities has a direct impact on the amount of total logistics costs. The paper contains of a brief description of selected current approaches on logistics audit.

Key words: Customer order cycle, logistics audit, methodology.

Úvod

Zabezpečení požadované úrovně zákaznického servisu, při současné minimalizaci celkových logistických nákladů spojených s realizací určitých logistických činností, patří k základním logistickým cílům v podniku. Základem řízení logistických nákladů je dostatek informací o jednotlivých nákladech a činnostech, které se k jednotlivým nákladovým položkám vztahují. V mnoha případech však dochází k tomu, že podniky pracují s nepřehledným množstvím informací, které ale neumí využít k určení priorit a neumí se zaměřit na logistické činnosti, které jsou strategické k zajištění rentability, návratnosti investic a v neposlední řadě k zajištění potřebné úrovně cash-flow.

V situaci, kdy se podnik přestane posouvat k stanoveným cílům, je nezbytné provést analýzu vzniklé situace s využitím potřebných informací. K nejčastěji používaným nástrojům pro identifikaci problémů spojených s řízením logistiky patří realizace logistického auditu (LA). Logistický audit umožňuje identifikovat slabá místa v logistických procesech, vyhodnocuje jejich dopad a identifikuje možnosti řešení.

Řízení logistických nákladů a logistický audit

Rozhodnutí o realizaci logistického auditu je spojeno s několika významnými faktory. V první řadě je nutné zvážit, zda je vhodnější provést audit interním způsobem nebo pro službu využít outsourcing.

Dalším faktorem je dostupnost vhodné metodiky logistického auditu. Rozhodování na základě uvedených faktorů má také významné ekonomické důsledky se značným dopadem do oblasti řízení nákladů. Otázkou tedy je do jaké míry si řídicí pracovníci podniku uvědomují, že realizace logistického auditu je poměrně nákladná a je nutné porovnat je s možným přínosem, které se projeví po realizaci opatření a doporučení vyplývajících se závěrů logistického auditu.

Schopnost vedoucích pracovníků jednoznačně identifikovat důležité prvky logistického systému a současně vztahy mezi jednotlivými prvky, umožňuje firmě lépe alokovat vzácné zdroje a dosahovat stanovené celopodnikové cíle. Všechny vztahy v rámci logistického systému je možné charakterizovat prostřednictvím:

1. hmotného toku surovin, materiálů a všech potřebných komponentů,
2. nehmotného toku informací.

Řízení hmotných a nehmotných toků je bezprostředně spojeno se vznikem logistických nákladů. Z uvedeného je zřejmé, že úroveň řízení celkových logistických nákladů je nedílnou součástí řízení procesů zaměřených na dodavatelské vztahy.

Celkové logistické náklady

Předpokladem řízení celkových logistických nákladů je dostatečná úroveň relevantních informací. Analýza logistických nákladů umožní identifikovat absolutní a relativní hodnoty důležitých logistických ukazatelů a trendy ve vývoji jednotlivých nákladových položek. Navíc pomáhá zprůhlednit kauzální vztahy mezi činnostmi a jejich dopad na výši nákladů.

Analýza klíčových logistických činnosti v podnicích nemusí nutně patřit do kompetence útvarů logistiky, ale je potřebné si uvědomit, jak významně ovlivňují výkon logistiky a vliv na podnik jako celek. Autoři Sixta a Mačát (2005) uvádějí, že podnik by měl zabezpečit jednotlivé oblasti logistického systému mezi, které patří:

- a. úroveň zákaznického servisu,
- b. přepravní náklady,
- c. náklady na udržování zásob,
- d. skladovací náklady,
- e. množstevní náklady,
- f. náklady na informační systém.

Pro zajištění potřebného výkonu logistického systému je tedy nutné posoudit úroveň nákladů v rámci vybraných logistických oblastí a současně analyzovat význam konkrétních logistických činností. Výsledkem analýz by mělo být jednoznačné rozhodnutí o tom:

- a. které logistické činnosti jsou nezbytné a které je možné eliminovat,
- b. které aktivity je nutné realizovat ve vlastní režii a které z nich je lepší a za jakých podmínek zadat externím dodavatelům.

Náklady na logistický audit

Pro zlepšení výkonu firmy je vhodné analyzovat celý logistický systém a tím nalézt omezení, negativní vliv, kterých je potřebné minimalizovat. Provedená analýza také umožňuje identifikovat doposud přehlížené oblasti možného rozvoje řízení logistiky. Vhodným postupem při identifikaci a analýze problémů v oblasti zajištění hmotných a nehmotných toků v dodavatelském řetězci se jeví logistický audit. Firmy bohužel k jeho využití přistupují někdy až jako k poslední variantě. Důvodem uvedené situace je, že firma obecně vnímá audit jako nepopulární řešení, které může způsobit nepříjemnosti.

Uvedené obavy jsou však irelevantní protože logistický audit je v současnosti vzhledem ke své objektivitě, účinnosti a jako nástroj zkvalitňování řízení ta nejlepší volba pro firmu, která chce provést jakékoli změny vedoucí k úspěchu v daném odvětví podnikání.

V rámci rozhodování o realizaci logistického auditu vedení firmy častokrát nezvažuje ani absolutní výši nákladů na samotné provedení auditu a zcela výjimečně si uvědomuje, že samotný průběh realizace auditu má vliv na zvýšení celkových logistických nákladů.

Tradiční komplexní přístup k logistickému auditu

Logistický audit patří, vedle účetního auditu, auditu systému jakosti, ekologickému auditu nebo auditu informačního systému, mezi nejmladší vzniklý systém použitelný například v logistických výrobních, obchodních nebo dopravních firmách (Tvrdouš, L., Bazala, J., David, R., 2012). Jeho vývoj se v ČR ubírá cestou vytvoření komplexní a metodické diagnostiky, která bude podle Komory logistických auditorů ČR (KLA ČR), využitelná ke zdokonalování logistických procesů nejen ve výrobní sféře, ale ve všech typech podniků a organizací. Obdobná situace je i na Slovensku, kde profesor Malindžák a jeho spolupracovníci vytvořili metodiku pro *Komplexní logistický audit podniku*.

Logistický audit podle Komory logistických auditorů

Princip logistického auditu, podobně jako u jiných auditů, je postaven na analýze současného stavu logistiky v podniku, na identifikaci slabých míst v logistickém systému a na navrhnutí možných variant kroků vedoucích k odstranění slabých míst nebo k optimalizaci problémových logistických procesů.

Podle KLA ČR je účelem LA provedení komplexní diagnostiky logistických procesů a funkcí podniku či organizace a stanovení programu změn. V rámci těchto aktivit dochází k popisu současného stavu logistického systému, tedy analýza nedostatků, návrh řešení s určením priorit pro nastavení optimálního fungování logistických procesů.

Metoda pro provádění a realizaci logistického auditu podle KLA je složena ze tří na sebe navazujících částí:

- a. popisnou,
- b. diagnostickou,
- c. návrhovou.

V *popisné* části logistického auditu je prováděna sumarizace a popis klíčových parametrů, měřitelných hodnot a praktických stavů logistického systému podniku. Jejím obsahem je:

1. schéma logistického řetězce auditovaného podniku ve formě Sankeyova diagramu materiálového toku,
2. základní prostorový layout auditovaného řetězce,
3. slovní popis uplatňované logistické strategie, principů řízení a realizace logistických procesů,
4. sumarizaci všech měřitelných parametrů a údajů logistického systému.

V *diagnostické* části logistického auditu podle KLA je prováděna analýza logistických systémů podniku, zda pracují optimálně nebo zda vyhovují danému typu podniku. Vlastní analýza je prováděna formou dotazníků, složených z otázek přesně nadefinovaných na konkrétní logistický systém auditovaného podniku. Ten je v rámci auditu dekomponován na čtyři části:

- a. strategie logistiky,
- b. plánovací a řídicí systém,
- c. informační systém,
- d. materiálový systém.

V *návrhové* části logistického auditu podle KLA je vytvořen tzv. akční plán, který je soupisem postupně seřazených aktivit, jejichž realizací bude dosaženo změny hodnocení diagnostických otázek. Jedná se o aktivity:

- *opatření* – pokyn nebo příkaz v rámci řídicích struktur nevyžadující finanční nároky,
- *úloha* – samostatně řešitelný úkol nevyžadující významné investiční ani časové nároky, ale vyžadující koordinaci a spolupráci pracovníků zainteresovaných do realizace,
- *projekt* – systémově řízená změna vyžadující uplatnění principů projektového řízení při zvýšené investiční a časové náročnosti.

KLA definuje pro každou aktivitu důležitost (priorita) pro jejich vyřešení:

- α – nejvyšší priorita – nevyřešení ohrožuje konkurenceschopnost firmy,
- β – vysoká priorita významně zlepší funkčnost logistického systému,
- γ – příležitost ke zlepšení stavu.

Ke každé aktivitě musí být dále přiřazen odhad časové a investiční náročnosti, nutné personální nebo materiálové zdroje potřebné pro řešení, zodpovědnost, rizika, případně komentář.

Systém komplexního logistického auditu (KLAP)

Systém komplexního logistického auditu, podle profesora Malindžáka a jeho spolupracovníků, představuje nástroj, prostřednictvím kterého je možné realizovat logistický audit ve výrobních podnicích. Jedná se o flexibilní systém, u kterého má auditor možnost měnit rozsah logistického auditu.

Autoři při tvorbě systému komplexního logistického auditu použili systémovou analýzu. Daná metoda vychází z chápání firmy jako systému, který lze dekomponovat na jednotlivé subsystémy (oblasti), prvky. Na tuto dekompozici aplikovali desítkový systém – logistický systém se dělí na 10 oblastí, každá má 10 funkcí a každá funkce má 10 procesů.

Velký důraz v systému komplexního logistického auditu je položen na způsob získávání požadovaných informací. Autoři sestavili komplexní analytický systém, založený na důkladném poznání jednotlivých logistických procesů. Základem tohoto systému jsou *analytické formuláře hodnocení a měření logistických procesů*.

Významnou roli při práci s tímto typem dotazníku hraje způsob jeho hodnocení. Podoba a možnosti hodnocení jednotlivých analytických formulářů je vždy směřováno k výstupu, kterými jsou požadované údaje potřebné k vyhodnocení auditovaných oblastí podnikového logistického systému. Pro vlastní hodnocení zvolili autoři metody multikriteriálního hodnocení neboli statistické metody hodnocení v rozhodovacích stromech.

Vlastní struktura systému komplexního logistického auditu je odrazem toho, že vstupem do systému je podnik, kterého logistické procesy představují objekt auditování a teoretický logistický model, ze kterého se po určení rozsahu logistického auditu vygeneruje databáze auditovaných procesů.

Teoretický logistický model byl vytvořen pomocí systémové analýzy podnikového logistického systému a obsahuje procesy, postupy, metody, hodnoty a struktury ideálního logistického systému probíhající v ideálním logistickém systému pro daný podnik. Tvoří ideál, se kterým jsou porovnávány reálné postupy, struktury a parametry procesů v auditovaném podniku. Současně je východiskem pro výběr oblastí hodnocených komplexním logistickým auditem. Mezi tyto oblasti patří:

1. Strategická logistika
2. Logistika nákupu
3. Logistika výroby
4. Logistika obslužných procesů
5. Údržba
6. Logistika odbytu a prodeje
7. Distribuce a mimopodniková doprava
8. Technické prostředky logistiky
9. Informační logistika
10. Zpětná logistika

Dalším krokem je vlastní hodnocení logistických procesů pomocí analytických formulářů, které odpovídají druhu podniku, cílům auditu a vymezení rozsahu. Výsledkem je zhodnocení stavu, realizace a úroveň jednotlivých logistických procesů. Dále následuje vlastní vyhodnocení komplexního logistického auditu, jehož obsahem jsou i případné navrhované změny a možnosti jejich řešení.

Závěrečným krokem komplexního logistického auditu je vytvoření projektu pro provedení navrhovaných změn. V některých případech je pro tyto projekty nutné vykonat podrobnější analýzu (SWOT analýza, systémová analýza).

Využití konceptu cyklu zákaznické objednávky v rámci metodiky logistického auditu

V současné době se jeví jako zásadní faktor konkurence čas. Podle Granta et al. (2006) se časový faktor konkurence v podniku může týkat především zkracování doby cyklu objednávek, urychlování podávání objednávek nebo rychlejšího uvádění nových výrobků na trh, takovým způsobem, aby se zvýšila efektivnost dodávkového řetězce jako celku. Využití časového aspektu konkurence je možné dosáhnout prostřednictvím:

- lepší spolupráce s dopravci, dodavateli a zákazníky díky sdílení aktuálních informací,
- zvýšení přesnosti informací,
- zjišťování oblastí a činností, které nejsou dostatečně efektivní.

Neuspokojivá úroveň zajištění časových nároků jednotlivých logistických procesů má za následek nízkou rentabilitu, klesající návratnost a nedostatečnou míru cash-flow, proto je důležité optimalizovat celkové logistické náklady.

Nevhodná skladba jednotlivých složek logistických aktivit se bezprostředně projeví v oblasti délky cyklu zákaznické objednávky a nabízené úrovně zákaznického servisu. V rámci cyklu zákaznické objednávky je základním indikátorem čas potřebný pro vyřízení objednávky, který může neúměrně narůstat.

Faktory výběru metodiky logistického auditu

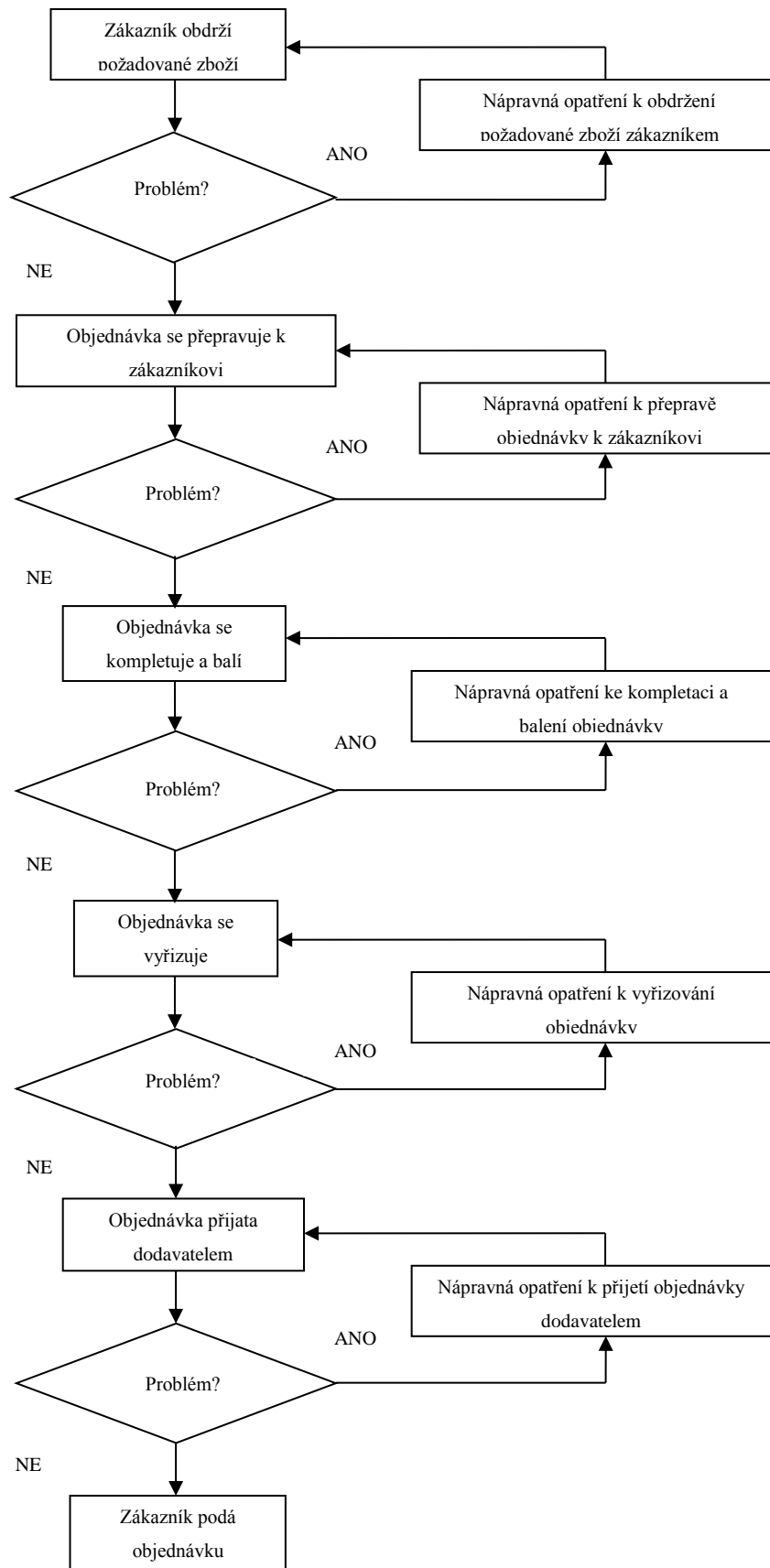
Výběru vhodné metodiky logistického auditu by měla předcházet důkladná analýza charakteristiky metod, účelu a způsobů použití v rámci podniku. V rámci aplikace vybraných metod je nutné zvážit následující faktory (Janečková, L., Mechúr, R., 1997):

- časový horizont - pro dlouhodobé logistické plány jsou vhodné kvantitativní metody,
- dostupnost údajů - soubory údajů sezónní, cyklická a vývojová data,
- typ modelu časové versus jiné determinanty variability, databáze využívané jako proměnné,
- náklady na realizaci určité metody,
- požadovaná přesnost analýzy,
- snadnost aplikace metody.

Uvedené faktory je nutné brát vždy v úvahu, protože nerespektování účelu auditu a nákladů může vést k tomu, že se v podniku budou dělat výzkumy sice správně, ale nebudou to správné výzkumy. Zjednodušeně to znamená, že se v podniku povede perfektně provést audit, ale v nesprávné oblasti a s nesprávným cílem. To znamená zbytečně vynaložené náklady a neúměrně dlouhou návratnost.

Alternativní přístupy zdůrazňují především účel auditu, časovou náročnost realizace auditu a respektují také časovou náročnost zavedení nápravných opatření a vyhodnocení změn. Proto primárním kritériem dále navrhovaných rámcových auditů je čas a orientace na zákazníka.

Obrázek 1: Algoritmus realizace logistického auditu respektujícího cyklus zákaznické objednávky

Zdroj: Vlastní zpracování

Termín „*cyklus zákaznické objednávky*“ (Grant D., B., Lambert, D., M. a kol., 2006) znamená veškerý čas, který uplyne od podání objednávky ze strany zákazníka až po obdržení objednaného zboží v přijatelném stavu a jeho umístění do zákaznickova skladu.

Z uvedeného je zřejmé, že pro zákazníka je zásadní celková doba cyklu zákaznické objednávky. A proto by měla metodika logistického auditu zohlednit především činnosti, které mohou bezprostředně působit na zkrácení nebo prodloužení požadované doby trvání cyklu zákaznické objednávky, tak aby se zajistila předem stanovená úroveň zákaznického servisu.

Cyklus objednávky je možné rozdělit do několika fází, Grant a Lambert (2006) považují za typické následující fáze:

1. příprava a předání objednávky,
2. přijetí objednávky a její zanesení do systému,
3. vyřízení objednávky,
4. příprava/kompletace objednávky a zabalení,
5. doprava objednaného zboží zákazníkovi,
6. příjem zboží u zákazníka.

Samotný proces realizace logistického auditu by bylo vhodné organizovat směrem od zákazníka a má dva kroky. Prvním krokem je identifikovat slabá místa logistického řízení a v rámci druhého kroku hledat příležitosti pro zlepšení činností, které v současnosti vykazují dobré výsledky. Po identifikaci problémových prvků je nutné navrhnout nápravná opatření, která je možné v podniku okamžitě zavést a v krátké době je možné vyhodnotit výsledný efekt přijatého opatření.

Závěr

Pokud se podniku podaří zajistit vyváženou kombinaci úrovně zákaznického servisu a výše nákladů potřebných na jeho zabezpečení, získá potřebnou výhodu v konkurenčním boji za současného optimálního plnění logistických cílů.

Významným nástrojem podniku, při stanovování priorit v rámci řízení celkových logistických nákladů, je logistický audit. Pomocí logistického auditu dokáže podnik identifikovat kritická místa podnikových logistických procesů. Při rozhodování o výběru vhodné metodiky provedení logistického auditu je nutné pamatovat také na to, že samotná realizace logistického auditu představuje významnou složku celkových nákladů, do které patří. V rámci rozhodování o výběru vhodné metodiky je nutné pamatovat také na to, že samotná realizace logistického auditu představuje významnou složku celkových nákladů, do které patří náklady na výběr metodiky a realizaci auditu, náklady na zavedení a určení opatření a doporučení vyplývajících ze závěrů auditu, náklady spojených s časovou prodlevou a přínosy vyplývající z rychlejší realizace auditu a zavedení opatření.

V současnosti dochází k výrazným změnám podnikatelského prostředí a tím k poměrně rychlé reakci zákazníků, důsledkem čeho jsou výrazné změny poptávky, které mohou negativně ovlivnit podnik. Je tedy zřejmé, že výběr vhodné metodiky logistického auditu přispívá k adekvátní odezvě na změny podnikatelského prostředí a zajištění dlouhodobé prosperity podniku.

Článek byl vytvořen v rámci projektu OP VK č. CZ.1.07/2.2.00/28.0017 „Inovace studijních programů na Slezské univerzitě, Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné“.

Literatura

GRANT, D.B., LAMBERT, D.M. a kol., 2006. *Fundamentals of Logistics Management. European edition*. London: The McGraw Hill. ISBN 100-07-710894-9.

JANEČKOVÁ, L., MECHÚR, R., 1997. *Cenová strategie a taktika*. Karviná: OPF SU. ISBN 80-85879-65-4.

Komora logistických auditorů. 2013. *Oficiální internetová stránka Komory logistických auditorů* [online]. [vid. 15. července 2013]. Dostupné z: <http://kla.cz>

MALINDŽÁK, D., MARKOVÁ, Z., 2010. K LAP – Komplexný logistický audit podniku a jeho aplikácia v projektovaní logistických systémov. In *Mezinárodní vědecká konference Logistika v teorii a praxi I*. Uherské Hradiště: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, FLKŘ, s. 90-101. ISBN 978-80-7318-988-4.

SIXTA, J., MAČÁT, V., 2005. *Logistika – teorie a praxe*. Brno: CP Books. ISBN 80-251-0573-3.

TVRDOŇ, L., BAZALA, J., DAVID, R., 2012. A New Approach Of The Logistics Audit. In *Carpathian Logistics Congress*. Ostrava: TANGER Ltd., s. 66-71. ISBN 978-80-87294-36-9.

Kontakt

Ing. Petr Vlček

Katedra managementu a podnikání
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní nám. 1934/3,73340 Karviná
Česká republika
Email:vlcek@opf.slu.cz

Ing. Marta Wilczková

Katedra managementu a podnikání
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní nám. 1934/3,73340 Karviná
Česká republika
Email:wilczkova@opf.slu.

AKTIVITY VLÁDY A ŠTÁTNYCH ORGÁNOV NA PODPORU ZAHRANIČNÉHO OBCHODU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

František Vojtech

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED
UNIVERZITA SV. CYRILA A METODA V TRNAVE

Abstrakt

V úvode článku je uvedené na základe akých dokumentov a akou formou prebieha zahraničná hospodárska spolupráca. Obsah jednotlivých dokumentov je stručne charakterizovaný. Postupne sa v článku opisujú konkrétne formy spolupráce a to medzivládne komisie, zmiešane komisie, biznis fóra a podnikateľské misie a účasti na výstavách. Jednotlivé podujatia medzi Slovenskou republikou a vybranými krajinami sú sledované za posledných päť rokov. článok sa ďalej venuje konkrétnej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou za sledované obdobie. Koľko sa uskutočnilo za sledované obdobie komisií, biznis fóra a podnikateľských misií. Na začiatku sledovaného obdobia je vyšpecifikovaný objem obchodu medzi týmito krajinami a ako konkrétne sa zvýšil objem obchodu a investícií medzi oboma krajinami na konkrétnych za dané obdobie. Cieľom článku bolo dokázať či finančné prostriedky na tieto aktivity prinášajú výsledky, alebo len vytvárajú priestor na míňanie finančných prostriedkov zo štátnej pokladne.

Kľúčové slová: zahraničná obchodná spolupráca, podnikateľské misie, biznis fóra, medzivládne komisie, objem obchodu, investície

Abstract

The beginning of the article outlines on what documents and how foreign economic cooperation takes place. The content of each document is briefly characterized. Gradually, the article describes the specific forms of cooperation such as intergovernmental commissions, joint commissions, business forums and business missions and participation in exhibitions. Individual events between the Slovak Republic and selected countries are tracked for the past five years. Article further focuses on cooperation between the Slovak Republic and Ukraine for the selected period. It analyzes how many commissions, business forums and business missions took place during the selected period. At the beginning of the period volume of trade between these countries is specified and how specifically volume of trade and investment between the two countries over the selected period has changed. Aim of this article was to demonstrate whether the funds for these activities are paying off, or just leave room for spending funds from the state treasury.

Keywords: foreign trade cooperation, business missions, business forums, inter-governmental commissions, trade volume, investment

Úvod

Významným impulzom pre prípravu proexportnej politiky SR sa stalo Programové vyhlásenie vlády SR z roku 2006, v ktorom vláda prijala úlohu vytvoriť ucelený systém proexportnej politiky. Následne sa touto politikou zaoberalo Programové vyhlásenie vlády z roku 2012 a to v Kapitole Trvalo udržateľný rozvoj a to v časti Aktivizácia investičnej činnosti, v ktorej sa uvádza:

„Vláda vytvorí podmienky na priaznivú investičnú klímu pre domácich aj zahraničných investorov. V Zákone o investičnej pomoci navrhne zníženie minimálnej výšky investície a súčasne posúdi nebezpečenstvo ohrozenia domácich výrobcov. Pri prílehu zahraničných investícií bude hospodárska politika zameraná predovšetkým na podporu etablovaných investorov pri expandovaní ich aktivít v Slovenskej republike prostredníctvom postinvestičnej starostlivosti a ich výraznejšieho vstupu do priemyselného výskumu a vývoja u nás. Vláda bude podporovať investície využívajúce najlepšie dostupné technológie s minimálnym dopadom na životné prostredie. Agentúru pre investície reformuje na medziinštitucionálny subjekt, ktorý musí zvýšiť intenzitu vyhľadávania nových kvalitných investorov vo všetkých oblastiach. Od materiálovej výroby, logistiky, energetiky, cestovného ruchu, ako aj služieb, ale najmä podpory rozvoja výskumných a vývojových zložiek nadnárodných spoločností.“

Na základe Programového vyhlásenia vlády SR z roku 2006, v ktorom vláda prijala úlohu vytvoriť ucelený systém proexportnej politiky, bol uznesením vlády SR č.561/2007 v júni 2007 schválený materiál „Proexportná politika SR na roky 2007 – 2013“.

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie vznikla potreba adaptovať obchodné prostredie SR na rozmery európskeho ekonomického prostredia v súlade s cieľmi spoločnej obchodnej politiky EÚ. Z tohto dôvodu materiál „Proexportná politika SR na roky 2007 – 2013“ vychádza zo strategického materiálu Európskej komisie (EK) o vonkajších aspektoch konkurencieschopnosti európskych výrobkov „Globálna Európa – konkurovanie svetu“.

Podľa dokumentu „Globálna Európa – konkurovanie svetu“, rast konkurenčnej schopnosti má vplyv na hospodársky rast a zamestnanosť. Niektoré ciele tejto stratégie sú rozpracované v rámci Lisabonského akčného plánu, ako je zabezpečenie otvorených a konkurenčných vonkajších trhov.

Makroekonomické a medzinárodné súvislosti

Slovenská republika má otvorené, výrazne exportne orientované hospodárstvo, preto podpora vývozu musí predstavovať jednu z priorít hospodárskej politiky pri súčasnom zohľadnení všetkých záväzkov a limitujúcich faktorov, vyplývajúcich z členstva v medzinárodných inštitúciách (EÚ, OECD a WTO).

Prostriedkami proexportnej politiky v rámci zahraničného obchodu sa v domácej literatúre zaoberá Lipková a kolektív v učebnici Medzinárodné hospodárske vzťahy.

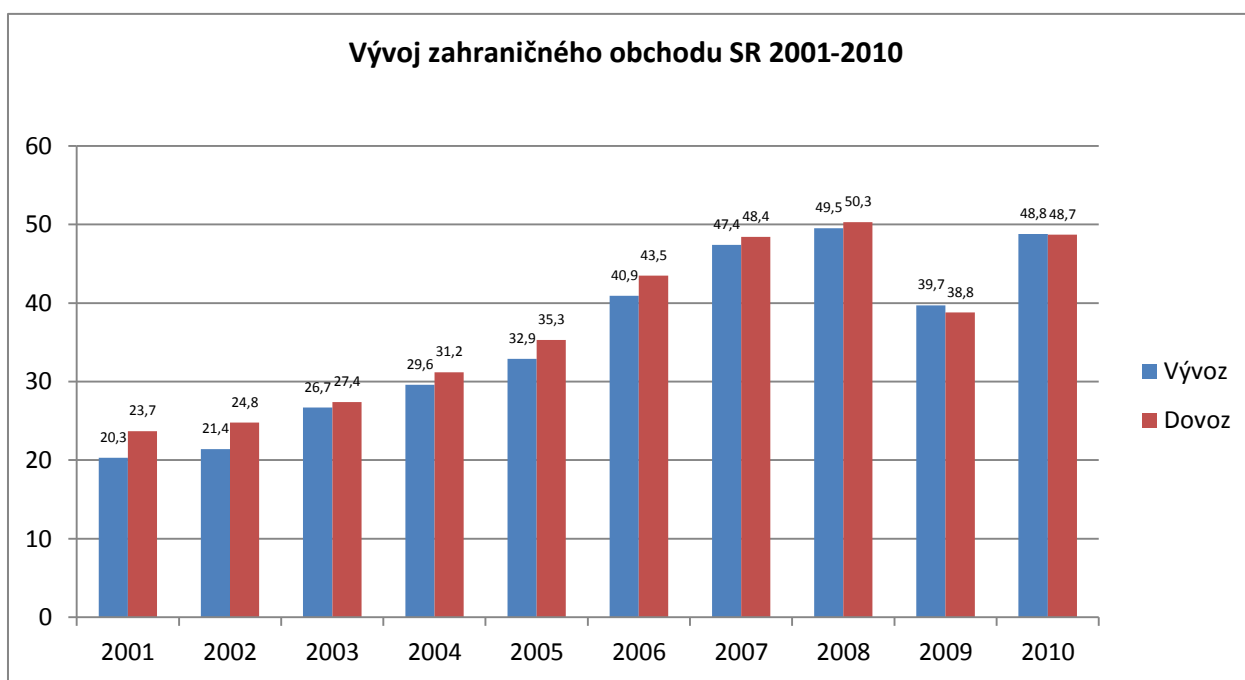
Vysoká závislosť SR na vonkajších ekonomických vzťahoch, miniatúrny trh s niečo viac ako 5 miliónmi spotrebiteľov a nedostatok nerastných surovín predstavujú faktory, ktoré spolu s nízkym potenciálom poľnohospodárskej výroby predurčujú slovenskej ekonomike výsostne otvorený a transformačný charakter, v ktorom má priemyselná výroba dominantné postavenie. Z tohto prirodzene vyplýva, že významné miesto v hospodárskej stratégii prináleží zahraničnoobchodnej politike, orientovanej na podporu exportu, ako aj priemyselnej politike, orientovanej na podporu investícií a inovácií.

Proexportná politika vychádza z týchto zásad a skutočností:

- otvorenosť slovenskej ekonomiky
- členstvo v EÚ a uplatňovanie spoločnej obchodnej politiky
- postavenie a prednostná pozornosť malým a stredným podnikom
- priame zahraničné investície ako katalyzátor a akcelerátor konkurenčnej exportnej schopnosti
- synergia spolupráce všetkých zainteresovaných štátnych a podnikateľských inštitúcií
- inšpirovanie sa skúsenosťami a praxou proexportnej politiky krajín s vyspelou ekonomikou

Vývoj slovenskej ekonomiky nevyhnutne závisí a aj v budúcnosti bude závisieť od vývoja ekonomiky v krajinách EÚ. Už v roku 2008 boli ekonomiky našich najväčších obchodných partnerov postihnuté globálnou hospodárskou krízou.

Vývoj zahraničného obchodu Slovenska za ostatných 10 rokov, s výnimkou krízového roku 2009, je charakterizovaný postupným rastom realizovaných objemov¹, čomu musí zodpovedať aj primeraná podpora obchodu, hlavne exportu, zo strany verejných a súkromných inštitúcií, ktoré sú priamo alebo nepriamo zapojené do tohto procesu.

Zdroj: MH SR/ŠÚ SR

Postupný rast slovenského vývozu do roku 2014 očakáva aj Inštitút finančnej politiky Ministerstva financií SR². Jeho odhad pre rok 2011 je však o dva percentuálne body nižší, ako

¹ Informácia o vývoji zahraničného obchodu SR v roku 2010, MH SR, jún 2011

² Prognóza vybraných indikátorov vývoja ekonomiky SR, MF SR/IFP, august 2011

v prípade NBS. Určitém rizikom je tu skutočnosť, že podstatná časť slovenského vývozu bude naďalej ovplyvňovaná predovšetkým vonkajším dopytom hlavných obchodných partnerov.

	2010	2011	2012	2013	2014
Vývoz tovarov a služieb (%)	16,4	9,4	6,4	7,7	8,0
Dovoz tovarov a služieb (%)	14,9	6,3	6,3	7,4	8,4
Saldo ZO za tovary (mld. EUR)	0,14	0,53	0,04	0,06	-0,29

Zdroj: MF SR/IFP, august 2011

Súčasný stav a očakávaný vývoj ekonomiky SR, jej hlavných obchodných a investičných partnerov, ako aj situácia na potenciálne zaujímavých trhoch, majú prirodzene veľký vplyv na to, či nástroje podpory exportu budú môcť byť aj efektívne využité v procese etablovania sa slovenských výrobkov a služieb na svetových trhoch. V porovnaní s uplynulým obdobím dnes prevláda mierny optimizmus, hoci pod vplyvom krízy, ktorou v súčasnosti prechádza eurozóna a ktorá bude mať s veľkou pravdepodobnosťou svoje pokračovanie aj v roku 2012, nemožno vylúčiť spomalenie očakávaného pomerne vysokého rastu slovenskej ekonomiky, existenčne závislej od vonkajšieho dopytu a obchodnej výmeny so zahraničím.

Kvantifikovať prínosy opatrení na podporu exportu z pohľadu celkového rastu realizovaných objemov a dávať ich do priamej súvislosti s očakávaným ekonomickým rastom by nebolo veľmi účelné, nakoľko podstatná časť slovenského vývozu je zabezpečovaná nadnárodnými alebo veľkými spoločnosťami, ktoré spravidla nie sú odkázané na využívanie pomoci zo strany štátu. Tieto spoločnosti sú však priamo naviazané na celý rad subdodávateľov a poskytovateľov služieb z radov malých a stredných podnikov, preto podpora exportu zo strany štátu by mala smerovať predovšetkým do tohto segmentu, kde má svoju opodstatnenosť.

Ak prihliadneme na súčasnú ekonomickú situáciu, tak udržať a ešte posilniť si doteraz získanú pozíciu a konkurencieschopnosť produktov slovenskej priemyselnej výroby na medzinárodných trhoch bude možné len pri výraznejšej flexibilitate v riadení podnikov, v riešení a prispôbovaní výroby požiadavkám zákazníka. Ďalší vývoj musí byť orientovaný na zvyšovanie kvality, na inovácie a aplikáciu špičkových technológií a moderných metód práce, ekonomickú efektívnosť a rozvoj medzinárodných kooperácií. Nezastupiteľné miesto budú mať aj naďalej priame zahraničné investície.

Možno konštatovať, že napriek kvantitatívnemu poklesu hodnoty vývozu má krízové obdobie paradoxne pozitívny vplyv na konkurenčnú schopnosť tých tovarov, ktoré na trhu ostali, nakoľko podiel tovarov konkurujúcich kvalitou stúpol v prvom štvrtroku 2009 oproti porovnateľnému obdobiu 2006 z 33,6 % na 42,6 %, čo je pomerne výrazný rozdiel. Ide o tovary konkurujúce kvalitou, u ktorých je hodnota vývozu vyššia ako hodnota dovozu a jednotková cena vývozu väčšia ako jednotková cena dovozu. Na druhej strane je badateľný pokles v segmente konkurencie cenou (hodnota vývozu je vyššia ako hodnota dovozu a jednotková cena vývozu je menšia ako jednotková cena dovozu).

Štáty OECD sa podieľajú na celkovom exporte SR 86,8% a na celkovom dovoze SR 77,7%. Vývoz do ostatných krajín Európy mimo EÚ síce v roku 2008 vzrástol o 33,3 %, avšak ich podiel na celkovom vývoze SR tvoril len 7,7 %. Vývoz do Ázie vzrástol o 17,8 % a

do krajín Afriky o 19,0 %, ale ich podiel na celkovom exporte zostal len na úrovni 0,5 %. Export do USA opakovane klesol o 17,4 % v roku 2008. Export do Austrálie a Oceánie síce vzrástol o 53 %, ale ich podiel na slovenskom exporte zostal zanedbateľný (0,2 %), pričom kapacita tohto trhu nedáva predpoklad ďalšieho výrazného rastu.

Vývoz do Nemecka v roku 2008 mierne klesol (o 1,3 %), najmä kvôli poklesu vývozu najväčšej exportnej položky – osobných automobilov (o 25 %). Tento pokles bol čiastočne kompenzovaný najmä vývozom karosérií, nákladných vagónov a ložísk. Nemecko ostalo naďalej pre SR najvýznamnejším obchodným partnerom. Vývoz do Českej republiky vzrástol o 10,3 %. Tretím najvýznamnejším obchodným partnerom SR z hľadiska vývozu SR sa stalo Francúzsko - vývoz do tejto krajiny vzrástol o 5 %. Poľsko, Rakúsko, Spojené kráľovstvo a Maďarsko si udržali dynamiku z predchádzajúceho roka. Výraznejšie vzrástol vývoz do Ruska (o 75,3 %), znížil sa celkový vývoz do Talianska (o 3,3 %), Holandska (o 10,3 %) a Španielska (o 20,2 %).

Najväčším exportérom je automobilový priemysel s osobnými automobilmi ako kľúčovou vývoznou komoditou, aj keď ich celkový vývoz vlni poklesol o 11 %. Významnou vývoznou komoditou boli tiež výrobky elektrotechnického priemyslu, hlavne televízory.

Priebežný stav plnenia proexportnej politiky vlády SR

Vyhodnotenie účinnosti vplyvu proexportnej politiky na exportnú výkonnosť SR bolo schválené uznesením vlády SR č. 803/2009 a súčasne bolo uložené ministromi hospodárstva predkladať vláde SR každoročne do 30. septembra informáciu o priebežnom plnení proexportnej politiky. Vláda SR na svojom zasadnutí dňa 29. septembra 2010 vzala na vedomie materiál „Informácia o priebežnom plnení proexportnej politiky vlády SR na roky 2007 – 2013“.

Na základe uznesenia vlády SR č. 561 zriadil 31. 7. 2007 minister hospodárstva Proexportnú radu ako koordinačný, poradný a iniciatívny orgán MH SR pre otázky plnenia úloh proexportnej politiky. V roku 2009 bola činnosť Proexportnej rady utlmená, nakoľko od posledného štvrtroku 2008 sa proexportná politika stala súčasťou aktivít zameraných na elimináciu následkov globálnej hospodárskej krízy.

Z opatrení, ktoré boli výsledkom činnosti Proexportnej rady do konca roku 2008 je treba uviesť predovšetkým otázku účasti podnikateľských subjektov na medzinárodných veľtrhoch a výstavách, úlohy spoločnej obchodnej politiky EÚ, otázku zvýšenia základného imania EXIMBANKY SR a SZRB, novelizáciu zákona č. 561/2007 Z.z. o investičnej pomoci a posilnenie aktivít štátneho programu „Pomoc malému a strednému podnikaniu (ďalej len „MSP“) na trhu EÚ“.

V novembri 2008 bol v pôsobnosti MH SR zriadený Monitorovací výbor (ďalej len „MV“), ktorý sa od svojho vzniku zaoberal otázkami dopadov globálnej krízy, vrátane riešenia úloh odbytových možností a exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky. MV, ktorého opodstatnenosť potvrdilo uznesenie vlády SR č. 808/2008, spracoval 21 konkrétnych úloh a 19 návrhov opatrení, ktoré boli prostredníctvom Rady pre hospodársku krízu transformované do opatrení vlády SR. Celkove vláda SR prijala 62 opatrení na prekonanie dopadov finančnej a hospodárskej krízy, pričom ich zameranie zodpovedá aj cieľom podpory exportu a posilňovania konkurencieschopnosti výroby a služieb s dôrazom na MSP.

V rozvoji slovenského exportu zohrávajú významnú úlohu priame zahraničné investície (ďalej len „PZI“). Ku dňu 1. 7. 2009 evidujeme z celkového počtu 8 679 aktívnych exportérov 2 230 (36,14 %) exportérov so zahraničnou majetkovou účasťou pričom ich podiel na celkovom slovenskom exporte predstavuje 87,78 %. Export subjektov s čisto slovenským kapitálom (6 449) predstavuje 12,22 % podiel z celkového objemu slovenského exportu. Z uvedeného vyplýva, že priame zahraničné investície sú akcelerátorom a katalyzátorom exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky. Vysoký podiel zahraničných spoločností na

slovenskom exporte svedčí o nutnosti zameriavať podporu exportu na subjekty so slovenským kapitálom.

Na návrh MH SR dňa 17. februára 2009 schválila vláda SR zákon č. 56/2009 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 561/2007 Z.z. o investičnej pomoci. Schválená novela uvedeného zákona predstavuje ďalší krok k podpore investícií, ktoré sú základným predpokladom rastu konkurenčnej schopnosti a exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky.

V súlade s materiálom Proexportná politika Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013 boli opatrenia na podporu exportu a rastu konkurenčnej schopnosti hlavne malých a stredných podnikov zamerané do nasledovných oblastí:

1. *Ekonomická propagácia a prezentácia ako súčasť jednotnej propagácie a prezentácie SR v zahraničí*
2. *Odstraňovanie tarifných a netarifných prekážok vývozu*
3. *Financovanie a poisťovanie vývozu so štátnou podporou*
4. *Podpora rozvojovej spolupráce SR*
5. *Poskytovanie informácií, poradenstvo, asistencia a odborné vzdelávanie*
6. *Podpora exportu malých a stredných podnikov*
7. *Doplňkové a časovo obmedzené proexportné opatrenia*

Inštitucionálny rámec podpory exportu

Do systému podpory exportu je priamo alebo nepriamo zapojený celý rad inštitúcií – ministerstiev, bánk, podnikateľských agentúr a zväzov. Treba pritom konštatovať, že aktivity a projekty týchto partnerov, ktoré zabezpečujú v oblasti podpory exportu, nie sú v súčasnosti koordinované a neexistuje spoločná platforma na výmenu informácií. Riešením tejto nežiaducej situácie bude obnovenie činnosti Proexportnej rady.

Kľúčovým subjektom podpory exportu je Ministerstvo Zahraničných vecí a Európskych záležitostí, ktoré v súlade s kompetenčným zákonom, počnúc 1.1.2011 zodpovedá za oblasť zahraničného obchodu ako celku a za tvorbu a realizáciu proexportnej politiky. Na úrovni orgánov štátnej správy sa ďalšími formami podpory exportu zaoberajú Ministerstvo Hospodárstva SR, Ministerstvo financií SR, Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. Ďalšími inštitúciami podporujúcimi export sú:

- Exportno-importná banka SR (EXIMBANKA SR),
- Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO),
- Slovenská agentúra pre cestovný ruch (SACR),
- Slovenská obchodná a priemyselná komora (SOPK),
- Slovenská záručná a rozvojová banka (SZRB),
- Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania (NARMSP),
- Slovenské inovačná a energetická agentúra (SIEA),
- Asociácia zamestnávateľských zväzov a združení SR (AZZZ SR),
- Republiková únia zamestnávateľov (RÚZ).

Súčasný inštitucionálny rámec podpory exportu bude vhodné rozšíriť v nasledujúcom období aj o podpredsedu vlády SR pre strategické projekty, o splnomocnenca vlády SR pre vedomostnú ekonomiku, ktorý pôsobí v štruktúre MF SR a splnomocnenca vlády SR pre jednotnú prezentáciu SR v zahraničí, ak bude táto funkcia vytvorená.

Pre vymedzenie kompetencií v riadení zahraničného obchodu, a ekonomickej diplomacie SR, bolo v júni 2012 podpísané Memorandum o spolupráci medzi MZV a EU SR a MH SR .

O ekonomickej diplomacii sa hovorí v článku 2:

„Ekonomická diplomacia (ďalej aj „ED“), stojaca na pilieroch podpory európskej ekonomickej a obchodnej politiky, exportu, podpore priamych zahraničných investícií, zahraničnej spolupráci v oblasti vedy, výskumu a inovácií, realizácie oficiálnej rozvojovej pomoci a prezentácii Slovenskej republiky v zahraničí, je výsledkom komplexu koordinovaných procesov rôznych štátnych subjektov smerujúcich k vytváraniu podmienok pre trvalo udržateľný ekonomický rozvoj, upevňovanie medzinárodného postavenia SR a podporu aktivít slovenských podnikateľských subjektov v zahraničí.“

Kompetencie a hlavné úlohy jednotlivých rezortov a inštitúcií v oblasti podpory exportu možno charakterizovať nasledovne:

Ministerstvo hospodárstva SR

MH SR je podľa článku 4, Memoranda priamo alebo nepriamo zapojené do systému podpory exportu v jednotlivých oblastiach.

Ministerstvo zahraničných vecí a Európskych záležitostí SR

Ekonomická diplomacia.

V tejto súvislosti MZV a EZ SR na podporu exportu, investícií a medzinárodnej rozvojovej a vedecko-výskumnej spolupráce prostredníctvom zastupiteľských úradov SR v zahraničí podľa článku 4, Memoranda. MZV SR ďalej podporuje zahraničný obchod cez tieto konkrétne aktivity:

1. Podnikateľské centrum na podporu exportu
2. Rozvojová pomoc

Spoločná obchodná politika

Vykonávanie spoločnej obchodnej politiky upravuje článok 207 Lisabonskej zmluvy v ktorom sa hovorí, že praktická realizácia spoločnej obchodnej politiky (SOP) je plne v kompetencii orgánov EÚ. V dôsledku toho sú potom rozhodnutia a nariadenia, ktoré vydali, plne vynútiteľné v jednotlivých členských štátoch vrátane plnenia medzinárodných záväzkov, ktoré v mene členských štátov uzatvorili Európska komisia a Rada EÚ. Rada EÚ prijíma základné rozhodnutia o smerovaní a spôsobe fungovania SOP. Európska komisia má na starosti praktickú aplikáciu už dohodnutých princípov SOP, zastupuje EÚ v rámci tejto politiky na medzinárodnej úrovni a zároveň, na základe mandátu od Rady EÚ, pripravuje a uzatvára na medzinárodnej úrovni i nové dohody týkajúce sa SOP. Hlavná úloha Európskeho parlamentu spočíva v tom, že schvaľuje všetky medzinárodné záväzky, ktoré sú prostredníctvom Európskej komisie dohodnuté.

Základné nástroje spoločnej obchodnej politiky sú: spoločná colná sadzba, nástroje obchodnej ochrany a nástroje prístupu na trhy tretích krajín.

Nástroje podpory exportu

Slovenská republika pri výbere a využívaní nástrojov na podporu exportu musí postupovať v súlade s jej medzinárodnými záväzkami vyplývajúcimi z členstva v EÚ, OECD a WTO, ktoré hlavne v prípade priamych nástrojov zužujú celý priestor na poskytovanie

prakticky iba jednej formy štátnej pomoci – exportných úverov a úverových garancií, ak finančnú spoluúčasť pri organizovaní výstavných akcií v zahraničí pre jej komplexnosť a prepojenosť s inými aktivitami zahrnieme skôr do nepriamych nástrojov.

1. Priame nástroje podpory exportu

Poskytovanie exportných úverov a úverových garancií

2. Nepriame nástroje podpory exportu

Nepriame nástroje podpory exportu predstavujú oblasť, do ktorej by sa štátna podpora exportu mala v nasledujúcom období orientovať v podstatne výraznejšej miere. Otvorené možnosti existujú pri podpore presadzovania ekonomických záujmov SR v zahraničí tak na bilaterálnej, ako aj na multilaterálnej úrovni.

A/ Bilaterálne nepriame nástroje podpory exportu

Môžeme ich rozdeliť do niekoľkých hlavných oblastí:

- a/ Poskytovanie poradenských, asistenčných a informačných služieb
- b/ Podpora účasti slovenských firiem na výstavách a veľtrhoch v zahraničí
- c/ Medzivládne dohody a medzirezortné memorandá o hospodárskej spolupráci, spoločné komisie a výbory pre hospodársku spoluprácu
- d/ Podpora inovácií, exportu produkcie a služieb s vysokou pridanou hodnotou (NARMSP, SIEA, splnomocnenec vlády SR pre vedomostnú ekonomiku, MZV SR)
- e/ Podpora prílevu PZI do SR (SARIO)
- f/ Podpora investičných aktivít slovenských firiem a výrobných kooperácií v zahraničí
- g/ Organizácia misií, seminárov, investičných road show, prezentácií
- h/ Spravodajsko-informačný portál Global Slovakia
- i/ Projekty oficiálnej rozvojovej pomoci /MZV SR/

B/ Multilaterálne nepriame nástroje podpory exportu

- a/ Nástroje v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO)
- b/ Nástroje v rámci spoločnej obchodnej politiky EÚ

Medzivládne dohody a medzirezortné memorandá o hospodárskej spolupráci, spoločné komisie a výbory pre hospodársku spoluprácu a ich vplyv na zahraničný obchod

V zmysle bilaterálnych dohôd a zmlúv o cezhraničnej spolupráci, za účelom podpory čo najlepšej a najužšej spolupráce orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy, vznikli pod gesciou Ministerstva vnútra SR tieto medzivládne komisie pre cezhraničnú spoluprácu:

Slovensko-poľská medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu

Slovensko-česká medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu

Medzivládna Slovensko-maďarská zmiešaná komisia pre cezhraničnú spoluprácu

Slovensko-ukrajinská medzivládna komisia pre cezhraničnú spoluprácu

Konkrétne posledná Slovensko – ukrajinská komisia zasadala 28.-29.11. v Košiciach a v programe boli aj aktivity, ktoré jednoznačne pomôžu rozvoju ekonomickej spolupráce. Patrila tam aj informácia o tom, aký je stav výstavby hraničného prechodu „Čierna nad Tisou – Solomonovo“

Okrem cezhraničnej spolupráce Slovenská republika uzatvára medzivládne a rezortné dohody o hospodárskej spolupráci, na základe ktorých sa odvíja aj činnosť zmiešaných komisií.

Ak chceme hovoriť o vplyve jednotlivých podujatí na zahraničný obchod, je potrebné sa zamerať na to ako konkrétne funguje obchodná výmena s jednotlivými krajinami. To nám dá obraz o tom, či finančné prostriedky vynakladané na tieto podujatia majú svoj zmysel.

Medzi našich susedov, ktorí nie sú v Európskej únii patrí Ukrajina. Štát ktorý má záujem spolupracovať s Európskou úniou ale aj s Ruskom. Štát ktorý má pred sebou obrovské ekonomické možnosti. Skúsme sa pozrieť ako za posledné obdobie fungoval zahraničný obchod medzi našimi krajinami.

V dôsledku hospodárskej a finančnej krízy v roku 2009 bola narušená tendencia stabilného rastu dvojstrannej obchodnej tovarovej výmeny medzi SR a Ukrajinou. V priebehu roka 2009 bol zaznamenaný výrazný prepád dvojstrannej tovarovej výmeny na 55,6%. V porovnaní s r.2008, dosiahla úroveň 739,7 mil. USD. Export SR dosiahol úroveň 306,0 mil. USD, import 433,7 mil. USD, negatívne saldo 127,7 mil. USD. Zaznamenaný bol aj pokles v dvojstrannej obchodnej výmene služieb o 46,5%, úroveň 63,2 mil. USD, negatívne saldo 31,4 mil. USD.

Rok 2010. Prebieha proces hľadania východísk z krízy SR tak aj Ukrajiny. Ukazuje na postupnú stabilizáciu priemyselného potenciálu a exportného potenciálu podnikateľských subjektov oboch krajín. Nárast vzájomného obchodu, to znamená tovarovej výmeny dosahuje úroveň **1 010,814** mil. USD. Export SR dosiahol úroveň 442,570 mil. USD, import 568,244 mil. USD, negatívne saldo -125,674 mil. USD. Ako fungovali služby. Dvojstranná obchodná bilancia v službách bola 67,989 mil. USD, negatívne saldo 33,369 mil. USD.

Rok 2011. Nárast dvojstrannej tovarovej výmeny pokračuje. Dosahuje úroveň **1 446,9** mil. USD. Export SR dosiahol úroveň 603,9 mil. USD, import 843,0 mil. USD, negatívne saldo 239,1 mil. USD. Dvojstranná obchodná bilancia v službách je 82,4 mil. USD, negatívne saldo 19,2%.

Rok 2012. Dvojstranná obchodná bilancia tovarov a služieb zaznamenáva pokles oproti roku 2011 o 13,4 % a dosahuje úroveň **1,32** miliardy. USD. Export SR dosiahol celkovú úroveň 615,1 mil. USD, import 709,5 mil. USD. Negatívne saldo 94,4 mil. USD. Je zaznamenaný nárast Slovenského exportu tovarov a služieb. K 1.1. 2013 slovenské podniky investovali na Ukrajinu /UA/ 70,2 mil. USD, čo je 0,1 % v celkovej bilancii zahraničných investícií na Ukrajinu.

Rok 2013. V priebehu prvých mesiacov je badať rastúci exportný potenciál slovenských podnikov prenikajúcich na trhy UA. Rozširuje sa ponuka tovarov a služieb. Pri tomto pozitívnom raste obchodnej bilancie, je predpoklad dosiahnuť úroveň zahranično-obchodnej dvojstrannej bilancie ako v predkrízových rokoch 2008. Okruh slovenských podnikateľských subjektov exportujúcich tovary a služby na UA sa sústavne zvyšuje. Približne je to 395 subjektov, a z UA evidujeme cca 196 importérov.

Za číslami, ktoré veľmi jednoducho prezentujú rast, alebo prepád tovarovej výmeny, je potrebné hľadať aj niečo iné. Konkrétne odborníkov, ktorí pripravujú cestu tejto vzájomnej obchodnej výmene tovaru a služieb. Ak sa zameriame na medzivládnej komisie pre hospodársku, priemyselnú a vedecko-technickú spoluprácu, tak v dňoch 2. a 3. septembra 2013 sa v Bratislave uskutočnilo už 4. zasadnutie tejto komisie. V priebehu zasadnutia komisie boli prerokované otázky týkajúce sa hospodárskej spolupráce. Pokúsim sa predstaviť aspoň niektoré najdôležitejšie.

Spolupráca v oblasti energetiky. Slovenská republika prejavila záujem prostredníctvom spoločnosti NAFTA a.s. rokovať o novej participácii na prieskume a ťažbe uhl'ovodíkov na Ukrajinu a taktiež potenciálne rozvíjať spoluprácu v tejto oblasti aj so štátnymi firmami pôsobiacimi na Ukrajinu.

Spolupráca v oblasti dopravy. Uznávajúc nevyhnutnosť rozšírenia možností a potenciálu existujúcich železničných tratí a v záujme podpory perspektívneho rastu tovarových tokov, strany zdôraznili, že je potrebné zintenzívniť úsilie v rámci projektu výstavby železničnej trate 1520 mm na trase ukrajinská hranica/Košice – Bratislava – Viedeň so zreteľom na hospodársky a finančný prínos tohto projektu.

Spolupráca v oblasti poľnohospodárstva. Strany vyjadrili podporu aktivitám smerujúcim k zakladaniu spoločných podnikov v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a výroby potravín, transferu know-how a spolupráci pri modernizácii technologickej základne spracovateľských podnikov.

Vedecko-technická spolupráca. Strany podnikli konkrétne kroky smerujúce k pokračovaniu spoločného financovania projektov a k vyhláseniu novej výzvy na podávanie návrhov na spoločné projekty výskumu a vývoja v rokoch 2014 – 2015. Spoločná výzva bola vyhlásená dňa 3. mája 2013.

Rozvoj medziregionálnej spolupráce. Strany sa dohodli pokračovať v realizácii prezentácií regiónov Ukrajiny v Slovenskej republike a slovenských regiónov na Ukrajine za podpory regionálnych obchodných a priemyselných komôr oboch strán.

Záver

Z týchto informácií o hospodárskych aktivitách je zrejme, že Slovenská republika by mohla ísť správnym smerom a finančné prostriedky do komisii, výstav a rokovaní by sa mohli časom vrátiť zvýšením exportu. Je pravda, že tento záver sa nedá robiť na vzorke spolupráce s jednou krajinou. Je potrebné urobiť širšiu analýzu týchto hospodárskych kontaktov aj s inými krajinami a potom konštatovať či zahraničný obchod má vzrastajúcu, alebo klesajúcu tovarovú výmenu. Verím však, že ukážka spolupráce s Ukrajinou sa bude dať postupne aplikovať aj na ďalšie krajiny, s ktorými máme obchodné kontakty.

Literatura

Lipková, Ľ. a kol.: Medzinárodné hospodárske vzťahy. Bratislava: Sprint, 2011. ISBN 978-80-89393-37-4.

Programové vyhlásenie vlády SR z roku 2006

Programové vyhlásenie vlády z roku 2012

Uznesením vlády SR č.561/2007 - Proexportná politika SR na roky 2007 – 2013

Európskej komisie (EK) o vonkajších aspektoch konkurencieschopnosti európskych výrobkov „Globálna Európa – konkurovanie svetu“

Lisabonská zmluva

Informácia o vývoji zahraničného obchodu SR v roku 2010, MH SR, jún 2011
Strednodobá predikcia NBS, 3.Q 2011

Prognóza vybraných indikátorov vývoja ekonomiky SR, MF SR/IFP, august 2011

Informácia o priebežnom plnení proexportnej politiky vlády SR na roky 2007 – 2013
/ Vláda SR na svojom zasadnutí dňa 29. septembra 2010 vzala na vedomie/

Zákona č. 561/2007 Z.z. o investičnej pomoci

Novela zákona č. 56/2009 Z.z. o investičnej pomoci

Memorandum o spolupráci medzi MZV a EU SR a MH SR /jún 2012/

Kompetenčný zákon č. 575/2001 Z. z. v znení zákona č. 60/2013 Z. z. a zákona č. 313/2013 Z. z.

Zákona č. 80/1997 Z. z. o Exportno - importnej banke SR

Národný strategický referenčný rámec na roky 2007 – 2013

Program 11. zasadania Slovensko – Ukrajinskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu /Košice 28.-29.11.2013

Protokol zo 4. zasadnutia Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie pre hospodársku, priemyselnú a vedecko-technickú spoluprácu /2. a 3. septembra 2013 sa v Bratislave uskutočnilo 4. zasadnutie/

Pawera, R. : Vybrané aspekty manažmentu európskej integrácie. : Manažment regionálnej politiky Európskej únie. Nové trendy, smerovania a vízie v treťom tisícročí : politicko-ekonomické atribúty. - Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2013. - ISBN 978-80-8075-594-2. - str. 79-94

Pawera, R. - Štefancová, V.: Manažment regionálnej politiky Európskej únie. Nové trendy, smerovania a vízie v treťom tisícročí : politicko-ekonomické atribúty. - Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2013. - ISBN 978-80-8075-594-2. - str. 95-117

Kontakt

Ing. František Vojtech, PhD.

Katedra Verejnej správy

Fakulta sociálnych vied

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovenská republika

frantisek.vojtech@ucm.sk

DOPAD NÁRŮSTU LOGISTICKÝCH POŽADAVKŮ NA SEKTOR SILNIČNÍ DOPRAVY: STUDIE NEHODOVOSTI V ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICE

Petr Vlček, Šárka Čemerková, Marta Wilczková

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ
SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

Abstrakt

Nárůst požadavků na výkon dopravy a dopravních systémů v rámci logistického řízení dodavatelských řetězců má negativní dopad na bezpečnost dopravy. Článek se zabývá posouzením vlivu přepravního výkonu a struktury dopravní infrastruktury na úroveň nehodovosti v silniční dopravě. Příspěvek obsahuje analýzu vývoje nehodovosti v České a Slovenské republice mezi lety 2001-2011. Součástí materiálu je zkoumání vlivu počtu přeprav, přepravního výkonu a délky rychlostních komunikací na počet nehod se zraněním v silniční dopravě.

Klíčová slova: Přepravní výkon, dopravní infrastruktura, bezpečnost dopravy, regresní analýza.

Abstract

The increase of requirements on performance of transport systems in the logistics supply chain management has a negative impact on traffic safety. The article deals with the effect of transport performance and transport infrastructure on accidents in road transport. The paper contains an analysis of the evolution of accidents in the Czech and Slovak Republic between 2001-2011. The material deals with the impact of transport, the transport performance and length of motorways on the number of accidents with injuries in road transport.

Key words: Transport performance, transport infrastructure, traffic safety, regression analysis.

Úvod

Výrazným znakem současného logistického řízení je růst počtu a kvality vztahů a vazeb jednotlivých článků dodavatelského řetězce jak na lokálním, tak i v globálním měřítku. Jednotlivé subjekty hledají stále nové cesty, metody a prostředky, které by jim umožnily prosadit se v silně konkurenčním prostředí.

Primárním úkolem dopravy v rámci dodavatelského řetězce je fyzické přemístění produktu z místa výroby do místa, kde je výrobek potřebný, v logistice se uvádí pod pojmy přínos místa a přínos času.

Přemísťování se realizuje v základních fázích reprodukčního procesu, kterými podle Šulgana et al. (2008) jsou:

- doprava v oblasti výroby – uspokojuje potřeby spojené s technologií výroby, dělbou činností, kooperací a specializací výroby mezi jednotlivými fázemi výroby až do finálního produktu,
- doprava v oblasti oběhu – jedná se o realizaci pohybu toku zboží v koncových oblastech reprodukčního procesu,
- doprava v oblasti spotřeby – uspokojuje potřeby, které vznikly v důsledku změny místa a času na straně zákazníka.

V rámci dokumentu *Dopravní politika České republiky na léta 2005–2013* se uvádí, že v důsledku globalizačních vlivů dochází ke zvětšování vzdálenosti mezi místem výroby a spotřeby, a v rámci nákladní dopravy se proto přepravci snaží minimalizovat logistické náklady a dále preferují rychlost a přesnost dodávky. Výsledkem je, že logistické systémy jsou orientovány především na silniční nákladní dopravu a v důsledku toho dochází k nárůstu přepravního výkonu s negativními efekty, jako jsou nárůst kongescí a především zvýšení nehodovosti.

Význam a postavení dopravy v rámci logistického řízení dodavatelských řetězců

Z hlediska dodavatelského řetězce se doprava významnou mírou podílí na vytváření konkurenční výhody v podobě přínosu místa a času, které jsou pro dosahování logistických cílů zásadními. Protože cílem logistiky je minimalizovat celkové logistické náklady při udržení stanovené úrovně zákaznického servisu, tak je pro rozhodování nutné využívat analýzy informací o nákladových vazbách mezi jednotlivými logistickými činnostmi. Autoři Sixta a Mačát (2005) uvádějí, že podnik by měl zabezpečit jednotlivé oblasti logistického systému a tomu odpovídající náklady. Jedná se o řízení úrovně zákaznického servisu, přepravních nákladů, nákladů na udržování zásob, skladovacích nákladů, množstevních nákladů a nákladů na informační systém.

Zabezpečení přepravy je nedílnou součástí logistické strategie a přepravní systémy tedy představují integrální řízení materiálového toku od dodavatele přes výrobní a distribuční organizace až ke konečnému spotřebiteli. Doprava umožňuje propojení jednotlivých částí logistického procesu a vytváření logistických řetězců a dále napomáhá logistice při řešení míst styku mezi jednotlivými subsystemy logistického procesu. V procesu plánování přeprav v rámci podniku je nutné brát zřetel na následující faktory:

- dostupnost dopravy,
- kapacita dopravy,
- přepravní náklady,
- umístění výrobních a skladovacích zařízení,
- distribuce a prodej výrobků,
- obstarávání vstupních materiálů.

Řídící pracovníci musí v rámci řízení dopravy zvažovat a rozhodovat o podmínkách a možnostech v oblasti vstupní a výstupní přepravy, strategického partnerství a aliancí, volby způsobu přepravy a dopravce, tvorby smluv mezi dopravcem a přepravcem, směřování a plánování dopravy, nabídky přepravních služeb.

Faktory ovlivňující dopravní systém

Pro vytvoření a zajištění vhodného systému dopravy je nutná spolupráce všech subjektů, které se podílejí na plánování a realizaci opatření pro zvýšení bezpečnosti přepravy a tím udržení přiměřené úrovně nákladů spojených s negativními aspekty zajištění přepravy nutné pro dosažení stanovené úrovně zákaznického servisu v rámci dodavatelského řetězce. Novák et al. (2005) vymezují sféry zájmů jednotlivých subjektů, které musí koordinovat postup v rámci dopravního sektoru, jedná se o následující sféry:

- sféra tržní – uživatelé dopravy, operátoři dopravy, vláda,
- sféra infrastruktury – uživatelé dopravy, operátoři dopravy, infrastrukturní agentury,
- sféra dopravní politiky – vláda, uživatelé dopravy, operátoři dopravy, infrastrukturní agentury.

Ve snaze o kooperaci a koordinaci společného postupu musí jednotlivé subjekty čelit faktorům, které významným způsobem ovlivňovali a v budoucnu budou stále významněji ovlivňovat vývoj v rámci dopravního sektoru. Novák et al. (2005) uvádějí nejdůležitější faktory, které je možné rozdělit do následujících skupin:

- politické a legislativní faktory,
- ekonomické faktory,
- sociálně-kulturní faktory,
- technologické a ekologické faktory.

Politické a legislativní faktory.

Za nejvýznamnější politický aspekt autoři považují problémy vznikající v důsledku geografických disparit, které mohou být příčinou vzniků konfliktů, v evropském měřítku jedná se především o vývoj a dynamiku přepravních proudů ve směrech západ-východ a centrum-periferie. Dalším faktorem je harmonizace legislativy a začleňování ekologických prvků do právních norem jednotlivých zemí.

Ekonomické faktory

Autoři očekávají, že rozvoj ekonomiky vyvolá expanzi dopravního sektoru, avšak zdůrazňují, že existují problémy, které mohou tento rozvoj ovlivnit, jedná se především o:

- omezenou kapacitu dopravní infrastruktury,
- přepravní náklady,
- ohled na životní prostředí.

Za problém financování investic do dopravy autoři nepovažují absolutní nedostatek prostředků, ale vidí ho spíše v nevyváženosti dopravního sektoru a v chování uživatelů dopravní infrastruktury. V zájmu ekonomické racionality je potřebné uplatňovat v rámci dopravního sektoru praxi kvantifikace kladných i záporných externalit a následně redistribuci těchto účinků mezi různé uživatele jakož i mezi neuživitele.

Sociálně-kulturní faktory

Autoři uvádějí, že rozvoj dopravního sektoru ovlivňuje změny související se standardizací životních podmínek, odbouráváním kulturních bariér v evropské společnosti, včetně narůstajících konzumních prvků v ekonomicky méně vyspělých zemích, jež ve svých důsledcích vedou k růstu hybnosti a ke zvýšení podílu turistické a rekreační dopravy. Dále dopravu mohou ovlivnit všechny formy migrace:

- sociálně-etnická,
- vnitřní migrace – v důsledku měnící se skladby bydlišť a pracovišť,
- migrace sezónní, kdy relativně dosud levná doprava umožňuje rozvoj masové turistiky.

Automobilizace je podle autorů dalším problémem rozvoje dopravního sektoru, protože přesahuje u uživatelů pouhou dopravní funkci, ale plní úlohu pracovní, skladovacího prostoru, prostředku rekreace, sociálního symbolu.

Technologické a ekologické faktory

Autoři uvádějí, že rozvoj v oblasti se především zaměřuje na zvyšování výkonů, efektivnosti provozu dopravních prostředků, na omezování škodlivých účinků, na standardizaci a bezpečnost.

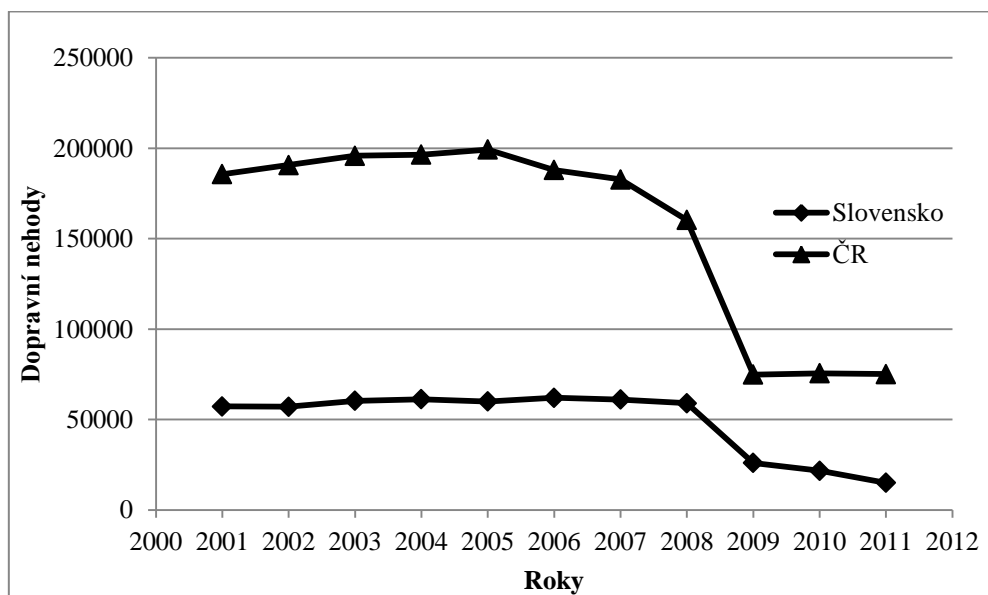
Dalším problémem jsou změny v urbanistické struktuře, které budou mít dopad na odpovídající změny v síti dopravních cest a v modernizaci dopravních systémů. Faktor ekologie ovlivňuje rozvoj dopravy především v oblasti stavebních nákladů a prodloužení dopravních tras v důsledku nákladnějších projektových řešení. S tímto aspektem nepřímo souvisí potřeba snížení ztrát na životech a zdraví lidí při dopravních nehodách.

Vlastní analýzy

Autoři Novák et al. (2005) definují bezpečnost dopravy jako stav optimálního fungování dopravního systému bez konfliktních situací a narušení plynulosti a organizace provozu. Nejdůležitějším negativním dopadem nárůstu logistických požadavků na bezpečnost dopravy jsou dopravní nehody a kongesce.

Cílem práce je posoudit vliv počtu přeprav, výše přepravního výkonu a délky dálnic na počet nehod v rámci sledovaného období v České a Slovenské republice.

Graf č. 1 Dopravní nehody v ČR a SR v letech 2001 až 2011

Graf zachycuje vývoj počtu nahlášených dopravních nehod v ČR a SR. Pokles křivky mezi roky 2008 a 2009 může mylně vzbuzovat dojem, že tehdy došlo k výraznému úbytku nahlášených dopravních nehod. Skutečnost je však taková, že v té době došlo ke změně metodiky v hlášení dopravních nehod.

Znamená to, že celkové údaje o nehodovosti v jednotlivých letech nebudeme v dalším výzkumu využívat, ale zaměříme se výhradně na nehody se zraněním a úmrtím, jejichž počet je každoročně samostatně evidován a v jejichž hlášení PČR nedošlo v uvažovaném období k žádné změně.

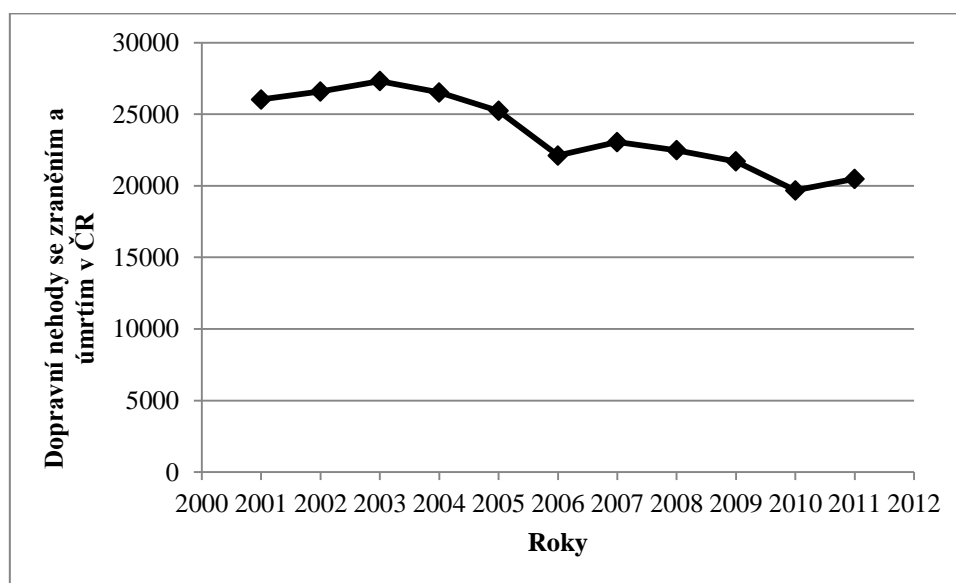
Vývoj počtu hlášených dopravních nehod na Slovensku je analogický jako v České Republice. I zde je patrný pokles počtu evidovaných dopravních nehod v závislosti na změně metodiky. Na rozdíl od vývoje v České Republice je v letech 2009 až 2011 na Slovensku patrný pokles počtu dopravních nehod. Naopak v České Republice je v té době počet dopravních nehod téměř konstantní.

Z výše uvedeného důvodu se budeme i na Slovensku zabývat pouze dopravními nehodami se zraněním a úmrtím a prověříme zde významnost stejných faktorů, s jakými se pracovalo v rámci nehodovosti v ČR.

Situace v ČR

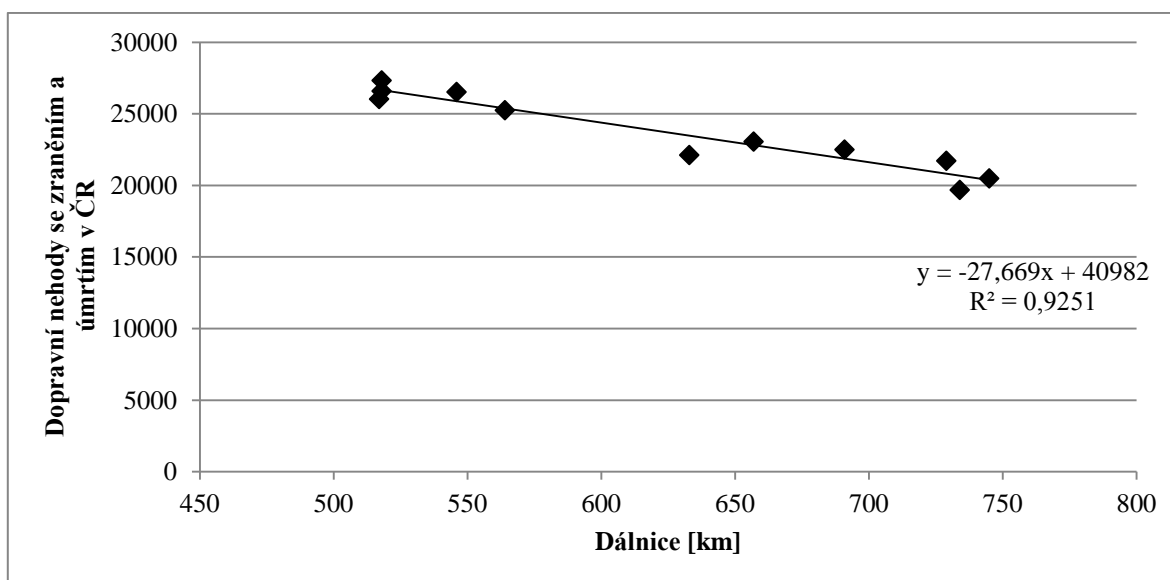
Počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím má klesající trend. Vzniká otázka, co toto způsobuje, tj. jaké faktory mají na vývoj těchto dopravních nehod vliv. Nabízí se přepravovaný objem zboží v silniční dopravě, přepravní výkon v silniční dopravě nebo délka dálnic.

Graf č. 2 Počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím v ČR v letech 2001 až 2011

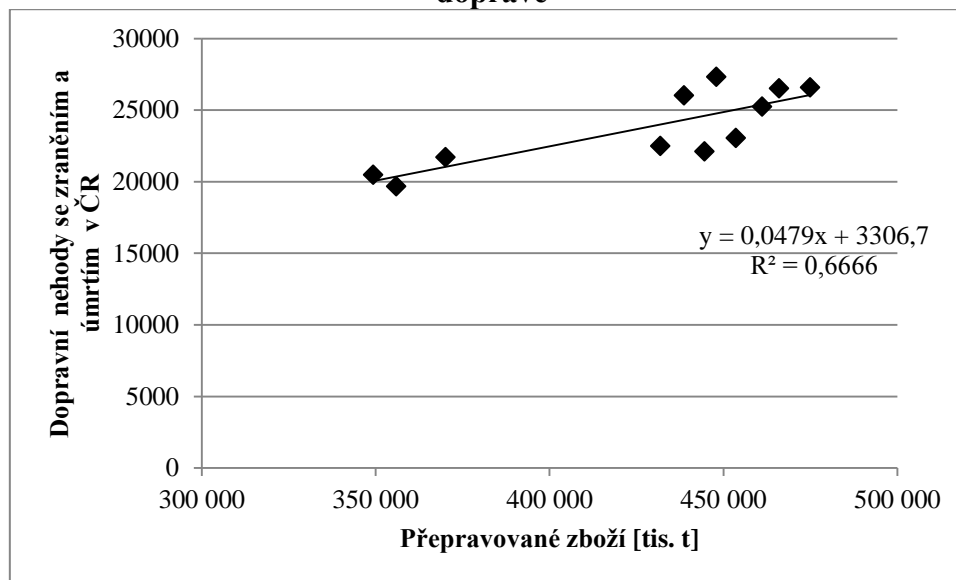
Jako nejvýznamnější faktor se ukazuje délka dálnic. Vztah mezi délkou dálnic a počtem dopravních nehod se zraněním a úmrtím byl popsán pomocí lineární regrese. Nalezená lineární regresní funkce $Y = -27,669x + 40982$ popisuje uvažovanou závislost z 92,5 %. Statistická významnost tohoto modelu je značná, neboť P -hodnota = $2,3 \cdot 10^{-6}$.

Graf č. 3 Dopravní nehody se zraněním a úmrtím v ČR v závislosti na délce dálnic

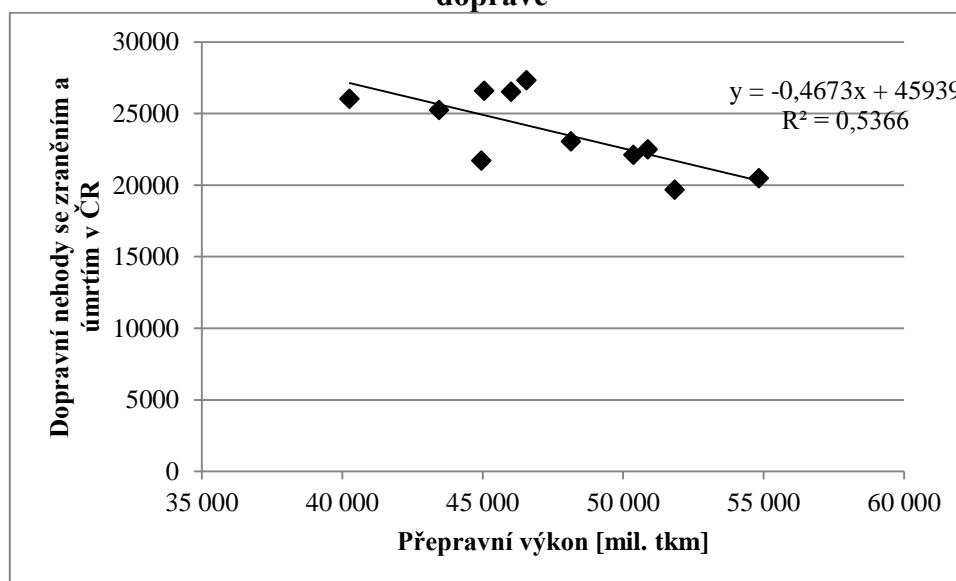
Posuzujeme-li samostatně vliv objemu přepravovaného zboží na počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím, pak lineární regresní funkce $Y = 0,0479x + 3306,7$, popisující tuto závislost, vystihuje tuto závislost z 66,67%. Při posuzování statistické významnosti zvoleného typu regresní funkce dostáváme v daném F -testu P -hodnotu 0,0022.

Graf č. 4 Dopravní nehody se zraněním a úmrtím v ČR vs přeprava zboží v silniční dopravě

V případě popisu závislosti počtu dopravních nehod se zraněním a úmrtím na přepravním výkonu získáváme regresní funkci $Y = -0,4673x + 45939$ s koeficientem determinace 0,5366 a P -hodnotou 0,0104.

Graf č. 5 Dopravní nehody se zraněním a úmrtím v ČR vs přepravní výkon v silniční dopravě

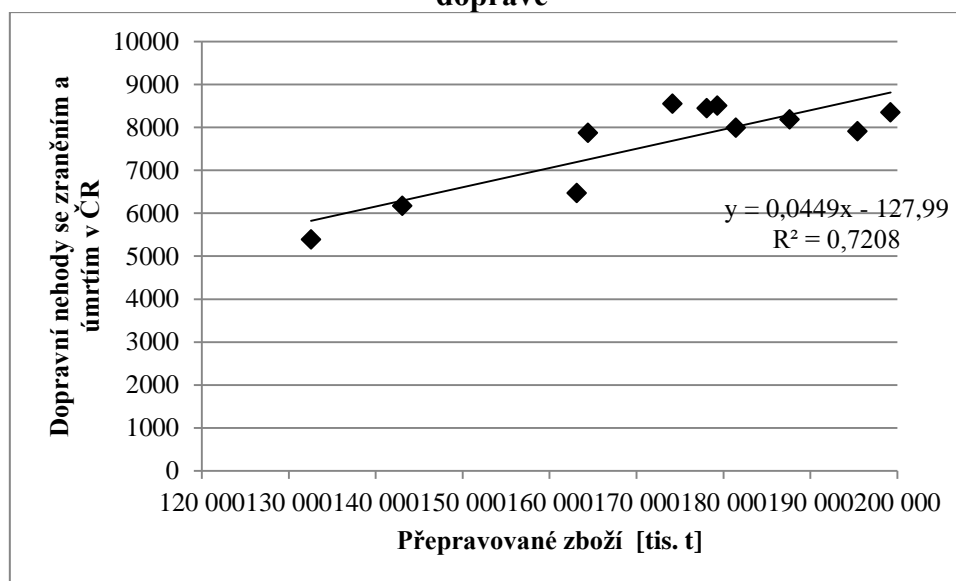
Vzniká otázka, zda rozšířením prvního regresního modelu (závislost nehod na dálnicích) o výše uvedené regresory (přepravní výkon, objem přepravovaného zboží) získáme

kvalitnější model, či nikoli. Ukazuje se však, že přidáním ani jednoho z nich nedojde ke zkvalitnění modelu, neboť v obou případech vykazuje R_{adj}^2 hodnotu nižší než původní koeficient determinace. Závěrem lze tedy konstatovat, že nejvhodnější je vysvětlovat v České Republice počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím pomocí délky dálnic.

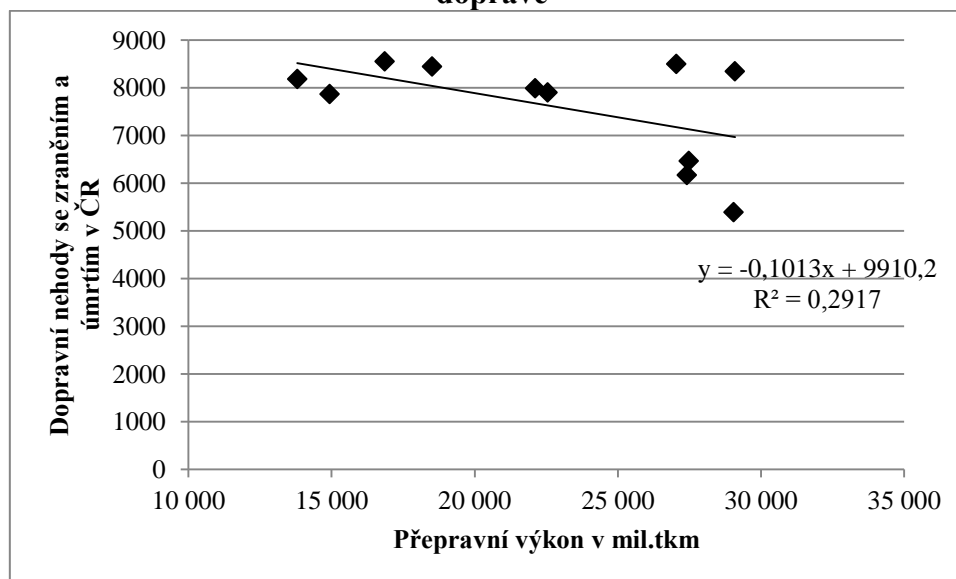
Situace na Slovensku

Na Slovensku se jako nejvýznamnější faktor jeví objem přepravovaného zboží ($R^2 = 0,7208$), naopak nalézt statisticky významnou regresní přímku popisující vliv přepravního výkonu na počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím nelze.

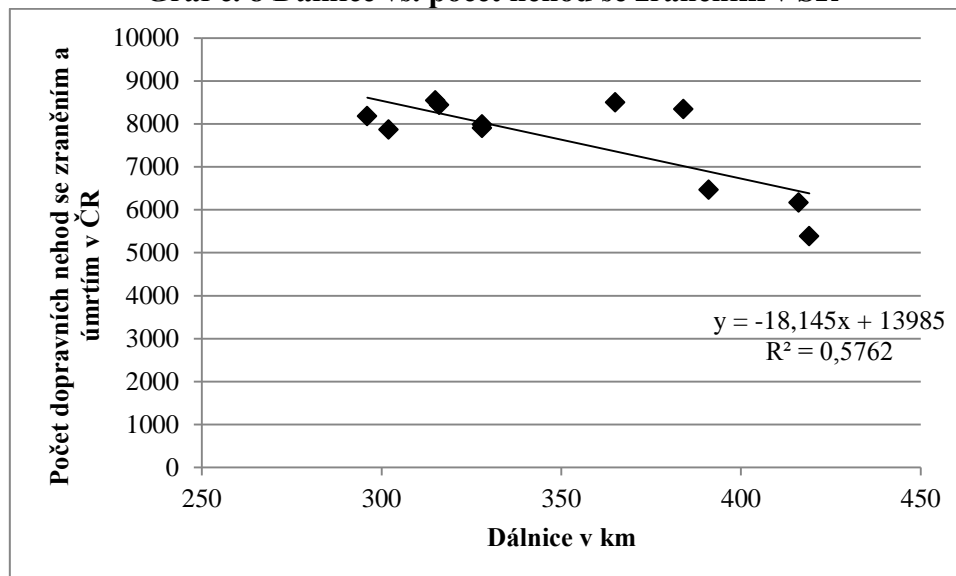
Graf č. 6 Dopravní nehody se zraněním a úmrtím v SR vs přeprava zboží v silniční dopravě

Graf č. 7 Dopravní nehody se zraněním a úmrtím v SR vs přepravní výkon v silniční dopravě

Graf č. 8 Dálnice vs. počet nehod se zraněním v SR

Má tedy smysl se dále zabývat vícenásobným lineárním regresním modelem s regresory přepravované zboží a délka dálnic. Nalezený regresní model sice vykazuje nepatrně vyšší vysvětlitelnost ($R_{adj}^2 = 0,7843$) oproti původnímu modelu, avšak významnost regresoru délka dálnic je diskutabilní, protože P -hodnota odpovídajícího individuálního t -testu vychází 0,0569.

Shrnutí a závěry analýz

1. Pracovat s údaji o celkovém počtu dopravních nehod v ČR a SR je možno až od roku 2009 z důvodu změny metodiky.
2. V metodice hlášení dopravních nehod se zraněním a úmrtím nedošlo v roce 2008 ke změně, tudíž je možno pracovat s daty již od roku 2001.
3. V ČR se prokázala silnější lineární závislost počtu dopravních nehod se zraněním a úmrtím na délce dálnic než na Slovensku.
4. V ČR je při modelování vývoje počtu dopravních nehod se zraněním a úmrtím nejvýznamnějším regresorem délka dálnic.
5. Na Slovensku je počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím nejvíce ovlivněn objemem přepravovaného zboží s tímto výsledkem: Lze konstatovat, že poroste-li objem přepravovaného zboží, dojde také k nárůstu počtu dopravních nehod se zraněním a úmrtím.
6. Na Slovensku je počet dopravních nehod se zraněním a úmrtím možno vysvětlit lineárním regresním modelem ze 72%, v ČR jen ze 66%.
7. Souvislost mezi počtem dopravních nehod se zraněním a úmrtím v SR a přepravním výkonem v silniční dopravě se nepodařilo nalézt.

Možnosti řešení negativních dopadů nárůstu logistických požadavků na sektor silniční dopravy

Bezpečnost silniční dopravy má bezprostřední vliv na celkové logistické náklady jak v rámci podniku, tak na úrovni celého dodavatelského řetězce. Z toho důvodu je proto nutné zvážit, jakým způsobem je možné snížit případně omezit vznik kongescí a dopravních nehod. Je zřejmé, že pouhá orientace na represivní prostředky není postačující, a proto je nutné zabývat se stále ve větší míře potřebou preventivních opatření na úrovni jednotlivých podniků, ale také na úrovni sektoru silniční dopravy.

Na úrovni sektoru silniční dopravy je velice obtížné nalézt možnosti pro snížení počtu přeprav a tím také snížení počtu kongescí a dopravních nehod. Řešením může být motivace přepravců k využívání substitučních dopravních oborů, především železniční a říční dopravy. Problematika se diskutuje mezi odborníky už desítky let (Svoboda, 2006), výsledkem je navýšení počtu kombinovaných přeprav, ale to ještě není dostatečné. V rámci systémových opatření je nutné zaměřit se na převod určitého objemu přeprav ze silniční dopravy k železniční, jedná se především o přepravy na delší vzdálenosti, a pro přepravy tranzitní by mělo být primární využívání železnic.

Další důležitou součástí opatření je zajištění vhodné dopravní infrastruktury. Z výše uvedených analýz vyplývá, že délka dálnic má významný vliv na snížení počtu dopravních nehod. Z toho důvodu je nutné prozkoumat časové a finanční možnosti rozvoje silniční dopravní infrastruktury především v příhraničních oblastech České a Slovenské republiky, které se potýkají s největšími problémy.

Významným aspektem v zajištění bezpečnosti silničního provozu je přiměřená informovanost jednotlivých účastníků dopravního provozu, to znamená využívání systémů dopravní telematiky pro lepší řízení a zajištění přeprav na silnici. Přičemž v dopravní telematice (Novák et al., 2005) se nejedná pouze o komunikaci mezi vozidly (například prostřednictvím mobilních telefonů) či o komunikaci mezi vozidlem (jeho posádkou) s ústředím, dispečinkem apod., k čemuž jsou nezdávka využívány různé satelitní komunikační systémy, ale především o přenos dopravních informací mezi dopravní sítí a dopravním prostředkem, resp. jeho posádkou (řidičem), event. dispečinkem nebo bezpečnostní službou.

Na podnikové úrovni to znamená zvýšení pozornosti a zaměření se na stav dopravních prostředků a na kvalifikaci pracovníků, kteří jsou za ně zodpovědní. Další možností je využívání elektronických systémů (např. Mobileye) umožňujících detekci objektů na silnici a včasné varování řidičů vozidel před blížící se překážkou.

Závěr

Logistický řetězec, součástí kterého jsou dodavatelé materiálů, producenti, distributoři a také finální zákazník, se skládá z velkého počtu prvků a právě doprava tvoří spojení mezi těmito články. Současná logistická praxe proto směřuje ke komplexnímu řešení problémů, k integraci logistických řetězců, aby bylo plně využito synergického efektu.

V pojetí integrované logistiky se tato realita odráží v nepřetržité snaze redukovat časové ztráty při neustálém zlepšování kvality poskytovaných služeb a snižování nákladů. Významnou úlohu hraje komplexnost poskytovaných přepravních služeb při vysoké úrovni jejich spolehlivosti. Proto je snaha o zajištění vyšší bezpečnosti přeprav součástí řízení logistiky dodavatelských řetězců a také všech dalších subjektů podílejících se na plánování, řízení a zajištění dopravního systému na úrovni jednotlivých států.

Článek byl vytvořen v rámci projektu OP VK č. CZ.1.07/2.2.00/28.0017 „Inovace studijních programů na Slezské univerzitě, Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné“.

Literatura

Dopravní politika České republiky na léta 2005–2013 [on-line]. [vid. 10. září 2013].
Dostupné z: http://www.mdcr.cz/cs/Strategie/Dopravni_politika/.

EISLER, J. *Ekonomika dopravních služeb a podnikání v dopravě*. Praha: Oeconomica – nakladatelství VŠE, 2008. ISBN 978-80-245-1416-1.

GRANT D., B., LAMBERT, D., M. a kol. *Fundamentals of Logistics Management. European edition*. London: The McGraw Hill, 2006. ISBN 100-07-710894-9.

Koncepce výzkumu a vývoje v resortu dopravy na léta 2006 –2010 [on-line]. [vid. 10. září 2013]. Dostupné z: http://www.mdcr.cz/NR/rdonlyres/3E7F5755-7513-4DA8-BC4D-6665FC10C52E/0/koncepce_VaV.pdf.

Nákladní doprava – časové řady [on-line]. [vid. 10. září 2013]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nakladni_doprava_casove_rady.

NOVÁK, R., PERNICA, P., SVOBODA, V., ZELENÝ, L. *Nákladní doprava a zasílatelství*. Praha: ASPI, a.s., 2005. 412 s. ISBN 80-7357-086-6.

SIXTA J., MAČÁT V. *Logistika – teorie a praxe*. Brno: CP Books, 2005. 315 s. ISBN 80-251-0573-3.

SVOBODA, V., 2006. *Doprava jako součást logistických systémů*. Praha: Radix, spol. s r. o., 152 str. ISBN 80-86031-68-3.

ŠULGAN, M., GNAP, J., MAJERČÁK, J. *Postavenie dopravy v logistike*. Žilina: EDIS – vydavateľstvo ŽU, 2008. 238 s. ISBN 978-80-8070-784-2.

Statistické ročenky ČR [online]. [vid. 10. září 2013]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky.

Štatistické ročenky SR [online]. [vid. 10. září 2013]. Dostupné z:
<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=15949>.

Kontakt**Ing. Petr Vlček**

Katedra managementu a podnikání
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní nám. 1934/3,73340 Karviná
Česká republika
Email:vlcek@opf.slu.cz

Ing. Šárka Čemerková PhD.

Katedra managementu a podnikání
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní nám. 1934/3,73340 Karviná
Česká republika
Email:cemerkova@opf.slu.cz

Ing. Marta Wilczková

Katedra managementu a podnikání
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní nám. 1934/3,73340 Karviná
Česká republika
Email:wilczkova@opf.slu.cz

SHARING TRANSITION EXPERIENCE OF THE VISEGRAD GROUP IN THE EASTERN PARTNERSHIP OF THE EUROPEAN UNION

Karla Wursterová

FACULTY OF INTERNATIONAL RELATIONS
UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA

Abstract

Following their accession to the European Union, the Visegrad Group (V4) countries decided to forward their specific transformation and integration experience to the countries of the Eastern Partnership of the European Union. The experience would lie predominantly in adopting and consolidating democratic values, building the institutions of multi-party democracy and market economy, and embarking upon the road leading to closer integration and ultimate accession to the EU. The International Visegrad Fund has been a primary instrument in implementing this policy of assistance and transfer of V4 experience. “A great loss of mutual interest among our nations occurs and it is a known fact that we cannot fully know our present without understanding our past”.¹ Through the International Visegrad Fund is trying, among other things, to support communication between V4 countries and our partners from the Eastern Partnership region as well as to enhance our common values.

Key words: Visegrad, V4, Eastern Partnership, NGOs, communication, coordination, cooperation, official development assistance, International Visegrad Fund

Introduction

The Visegrad Group is active in the region of Eastern Partnership of the EU since 2004 in two levels: political and practical. Concerning the political level, there is already a tradition to organize on yearly bases by the current presidency country in the Visegrad Group meeting of foreign ministers of the countries of the Visegrad Group and Eastern Partnership. To make these meetings even more effective, other important stakeholders on the international political scene are invited as well. Concerning the practical level, the International Visegrad Fund as the only solid institution of the Visegrad Group has been a primary instrument in implementing the policy of assistance and transfer of V4 experience to the Eastern Partnership region.

¹Agreement on research cooperation between the International Visegrad Fund and the Open Society Archives, Speech of Minister Jan Kohout
http://www.mzv.cz/jnp/en/issues_and_press/events_and_issues/press_releases/x2010_05_07_agreement_on_rese_arch_in_open_society_archives.html

Political Cooperation of V4 with Eastern Partnership Region

The Visegrad Group has a very active dialogue with the countries of the Eastern Partnership of the EU both on bilateral and multilateral level. Concerning the V4 cooperation, it has already become a tradition to organize on yearly bases a meeting of ministers of foreign affairs of V4 and the Eastern Partnership regions. To have a more coherent common policy towards this foreign policy priority, regular V4 coordination meetings are organized in the margin of the Foreign Affairs Council of the EU.

In the political sense, the Vilnius summit was a crucial moment concerning the further perspectives of Eastern Partnership, but it also some practical implications. EU and its Member States reviewed their policy towards this region.

The presence of the European Commission (DG DEVCO, DG Enlargement, EEAS) was crucial, as an effective communication with relevant stakeholders is needed. It is evident that the European Commission and its representations in the Eastern Partnership countries have to be more visible and effective. But it is also the responsibility of the EU's member states as well as of other donors, which are providing development and technical assistance and which are present on the ground, to be more active.

More importantly, the EU/European Commission is changing its development strategy and policy in accordance with the new financial perspective, and intends to support consortia of bigger number of member states in the implementation of projects. In this regard the Visegrad Group will be undoubtedly an added value mainly for those, which have experience with regional cooperation (Nordic Council of Ministers, Council of the Baltic Sea States). Activities of the Polish presidency in the Visegrad Group, namely that it organized the ministerial meeting of V4, Nordic and Baltic countries are positively evaluated. Concrete activities of the current Hungarian presidency to give more visibility and exposure to the activities of the Visegrad Group and the International Visegrad Fund in the Eastern Partnership area, are also appreciated.

Visegrad Group's Eastern Partnership Program

The International Visegrad Fund expanded its internal (inner-regional) activities to the countries of our Eastern and South Eastern neighborhood in 2004. Up until the beginning of 2013 the International Visegrad Fund had disbursed over 3.5 million Euros supporting projects in the countries of Eastern Partnership.

As opposed to bilateral official development assistance, the grant schemes of the International Visegrad Fund emphasize the importance of cooperation in a multilateral framework. This approach brings the added value of strengthening regional cooperation and promoting mutual understanding in an area often struggling to overcome a historical baggage of divisions. The declared principle of giving preference to projects involving organizations from many countries encourage the applicants to establish wide ranging cooperation cutting across multiple borders in the implementation of concrete project proposals. As a remarkable feature, some of the projects manage to bring together NGOs and think-tanks of countries with otherwise tense bilateral relationship (e.g. a project on the security sector reform with concrete involvement of Armenia, Azerbaijan and Georgia can serve as a good example).

Projects supported by the International Visegrad Fund in the various granting schemes aim at transferring useful experience accumulated in V4 countries in the field of sustainable development, public administration reform, the administration of "Euro-regions" and aspects of Euro-Atlantic integration. Cross-border cooperation and training of journalists are further topics being dealt with by the grantees. Another distinct set of projects is focusing on transfer of V4 experience on areas such as regional development, security sector reform, advocacy of EU integration policies and dealing with frozen conflicts.

Strengthening the civil society in the Eastern Partnership countries is particularly important in the current circumstances when pressure generated by societal actors inside the countries is required to revive the momentum for reforms and transition. Therefore, many projects focus on extending support to NGO capacity building, on facilitating the networking activities of civil organizations and on encouraging their local initiatives in order to strengthen their cooperation with local authorities and enhance their engagement with the public. Since foreign funding is an indispensable source of sustainability and survival of NGOs, some of the selected projects aim at assisting them to successfully apply for EU funding and to link up with international civil networks.

Ukrainian and Georgian organizations have been so far the most active participants in the V4EaP grant programs. There have been, however, fewer applications than expected from Belarus.

One of the most effective tools of the Visegrad Group is the Mobility Program including scholarship for students and grants for universities in the Eastern Partnership region. Most of the applicants come from Ukraine but strong interest is registered from Georgia and Armenia, as well. Similarly to the grant schemes, applicants from Belarus are relatively low in numbers.

Cooperation of the Visegrad Group with other Donors

The awareness of the Visegrad Group's Eastern Partnership Program is rapidly growing both in the Eastern Partnership countries and among international partners. The Dutch government has already committed 2.5 million Euros and the Swedish government 1 million SEK to support the program. Negotiations have been launched to secure a contribution from the Swiss government, as well. Currently, two projects in the region are being finalized and contracted which will have matching funding from the USAID.

The number of applications received for the various grant and mobility schemes of the International Visegrad from the Eastern Partnership region is fast increasing. With the launch of the V4 Eastern Partnership Program in 2011, the International Visegrad Fund joined the list of those foreign donors whose commitment is essential to sustain the vitally important but chronically underfunded non-governmental sector in the Eastern Partnership countries. It will be also important to benefit from the presence of influential donors in the ground. Important EU member states are changing their development strategies with an emphasis on regional dimension, just to mention the Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA). In this regard the International Visegrad Fund shall use its added value and years of experience with regional cooperation.

In general, in the implementation of the Visegrad Group's external policy, three pillars must be respected:

- **Communication:** with all relevant stakeholders in the Visegrad Group as well as in the regions of Eastern Partnership and Western Balkans; special attention must be dedicated to fact finding missions in these regions; it is important to avoid the "office-based policy" and be active and present in the countries of these two key regions;
- **Coordination** with all relevant stakeholders—donors, state administration, NGOs, CSOs, academic sphere, etc.;
- **Cooperation:** to achieve more effective results and to have a coherent development policy.

Summary and Recommendations

"We don't do defeatism. We don't do sliding back. We do growth. By standing together we represent a shared powerful brand—we represent millions of Europeans who have not given up on Europe, who are determined to make Europe a success," Radek Sikorski

states.² Miroslav Lajčák says “Visegrad is going strategic, we are more mature. Visegrad makes each of us individually and as a group stronger.”³

Although bilateral official development assistance offers great advantages, the International Visegrad Fund rather utilizes the successful potential of multilateral regional cooperation, as well as multilateral official development assistance. Experience has shown that this approach is advantageous for several reasons: It offers a unique “umbrella” for official development assistance where bilateral relations might be difficult, and it utilizes the unique multilateral experiences the V4 countries have shared in the fields of societal and economic transformation and regional cooperation. The two main pillars the International Visegrad Fund employs in their approach—the grant schemes and the individual academic mobility—together with the possibility to fund projects submitted by regional and local administrations offers a great potential for both regions. The Fund’s granting vehicles thus have a unique potential in targeting civil society, individual citizens, and municipalities and regional governments at the same time.

The International Visegrad Fund with its activities will continue its two-track approach by supporting civic initiatives expressed through the activities of civil society, NGOs, independent media, educational institutions, but also extending support to projects involving local and state administration.

Last but not least, the synergic effect of multilateral official development assistance offers significant added value in preventing overlaps of development assistances from other sides; in negotiating with other partners, the Fund has managed to align the support with other donors and managed to get significant match funding.

Contact

Ing. Karla Wursterová

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dlanozemská cesta 1, Bratislava

Slovak Republic

wursterova@visegradfound.org

² Poland's Dream <http://www.euinside.eu/en/analyses/polands-dream>

³ Minister Lajčák gave an address at an international conference in

Batumi [http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_C0B1D004B5A332B2C1257627003301E7_EN&OpenDocument=Y&LANG=EN&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/Aktualit.nsf/\(vw_ByID\)/ID_0CC2E0D7B1B2C776C1257BA9001D6008](http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_C0B1D004B5A332B2C1257627003301E7_EN&OpenDocument=Y&LANG=EN&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/Aktualit.nsf/(vw_ByID)/ID_0CC2E0D7B1B2C776C1257BA9001D6008)

OTÁZKA NEROVNOMERNOSTI AKUMULÁCIE KULTÚRNEHO KAPITÁLU¹

Marta B. Zágoršeková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstrakt

Cieľom príspevku je pokus o teoretické testovanie otázky akumulácie *kultúrneho kapitálu*. Vychádzame z predpokladu, že *kultúrny kapitál* určitého štátu sa historicky vyvíja v priebehu *etnogenézy* tých národov, ktoré v konkrétnom historickom čase vstúpia na scénu dejín s požiadavkou o uznanie svojej politickej zvrchovanosti a suverenity. Ako je všeobecne známe historická a geopolitická príležitosť tohto aktu pre jednotlivé národy sveta nevzniká rovnomerne. To však neznamená, že by v období politickej nesamostatnosti národy a etniká neboli schopné akumulovať svoj *kultúrny kapitál*, ktorý je *eo ipso* jedným z podstatných faktorov ich politickej suverenity. V tomto príspevku chceme poukázať na predpoklady formulovania teoretickej interpretácie problému *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu*.

Abstract

The aim of this paper is to make a theoretical test of the accumulation of cultural capital. Our assumption is that cultural capital of a state historically evolves during the ethnogenesis of those nations, which enter to history with the request of recognition of their sovereignty. As it is well known, the historical and geopolitical opportunity for this act of a nation does not occur evenly. Albeit, it does not mean that during the time of political dependence the nations and ethnicities were not able to accumulate their cultural capital, which is *eo ipso* one of the essential factors of political sovereignty. In this paper we point out the assumptions of the formulation of theoretical interpretation of asymmetry of cultural capital accumulation.

Pojem kultúrneho kapitálu

Týmto teoretickým pojmom, ktorý sa v západných spoločenských vedách začal používať ako interdisciplinárny termín až v druhej polovici 20. storočia, vysvetľujeme súhrn mentálnych a intelektuálnych schopností človeka, ktoré jednotlivci získavajú ako svoj sociokultúrny kód.

Pierre Bourdieu súhrn týchto sociokultúrnych kódov (identít) nazýva aj *symbolickým kapitálom*, alebo *symbolickým statkom*, resp. *sociálnym kapitálom* konkrétneho spoločenstva alebo štátu.² Podstata tohto duchovného bohatstva štátu spočíva v tom, že je produktom skupinových a interkultúrnych iniciatív, ale prejavuje sa prostredníctvom individuálnych

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/1009/11.

² BOURDIEU, P.: *Teórie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-518-3, s. 121.

habitusov. V zmysle koncepcie Pierre Bourdieau sa domnievame, že rozlíšenie skupinových a individuových *habitusov* je veľmi dôležité, lebo jednu formu prejavu nerovnomernosti akumulácie *kultúrneho kapitálu* určitej spoločnosti predstavujú mentálne a intelektuálne rozdiely medzi jednotlivcami. Pričom vplyv jednotlivcov na sociálnu skupinu závisí od ich skupinového a sociálneho statusu.

Ale kardinálnym problémom je, že získanie skupinového alebo sociálneho statusu kultúrny *habitus* osôb ovplyvňuje iba sporadicky a kontingentne. Totiž vodcom, alebo lídrom sociálnej skupiny v demokratickom i nedemokratickom politickom systéme sa môže stať – ako napokon, žiaľ, ukazuje história, aj osoba orientovaná na extrémne alebo antihumánne ciele, ktoré vodca pomocou tvrdej politickej moci dokáže presadzovať aj za cenu obchádzania a nerešpektovania „mäkkej moci“ kultúrnych noriem. Preto je názor na „slabosť“, ba až „semislabosť“ kauzálnej funkcie kultúrneho kódu konajúcich osôb plne oprávnený a otázka ochrany *kultúrneho kapitálu* štátu by mala patriť medzi jeho základné politické funkcie.

Will Kymlicka sa domnieva, že z hľadiska liberálnej demokracie úroveň rozvoja *kultúrneho kapitálu* štátu, závisí od skupinových identít občanov žijúcich na jeho území. Zastáva názor, že čím je väčšia kultúrna diverzita týchto skupinových identít, tým sú lepšie podmienky na interkultúrne stimuly rozvoja *kultúrneho kapitálu*. Preňho pochopiteľným príkladom je Kanadská konfederácia.³ Pre nás v tomto texte bude príkladom na zamyslenie Európska únia.

V záujme lepšej predstavy toho, čo rozumieme pod obsahom nami skúmaného pojmu, uvedieme aspoň jeho triviálnu taxonómiu v lineárnom chronologickom slede v zmysle západného chápania časovej linearity. Vo východných koncepciách času, napríklad v hinduistickej alebo buddhistickej kultúre, by časovo interpretovaná lineárna taxonómia nezodpovedala realite, vzhľadom na dôvody, vyplývajúce z cyklického chápania času a princípu *sansáry*.

Bez ohľadu však na historickú nerovnomernosť vo vývine kultúrnej identity etník a národov musíme brať do úvahy fakt, že v období prehistórie ľudstva, t. j. v období, keď charakter ľudskej civilizácie prevažne určovali antropogenetické, nie etnogenetické faktory, nachádzame omnoho viac univerzálnych elementov kultúr, ako po globálnej difúzií etnickej diverzity. Z teoreticko-historického hľadiska v každej prehistorickej civilizácii v podstate vznikli rovnaké, univerzálne *štruktúry* kultúr. Rovnaká materiálna a výtvarná tvorba, rovnaká dispozícia rečovej komunikácie, písma, hudby, narácie, rovnaká potreba morálnych pravidiel (totem, tabu), mágie, rituálových praktík, a rovnaká potreba relígie, respektíve o mnoho neskôr potreba abstraktného, pojmového myslenia. Rozdiel je iba v tom, že v priebehu etnogenézy univerzálna štruktúra ľudskej kultúry sa začala tematizovať a diferencovať podľa toho, aké funkcie sa od nej v danom čase vyžadovala potreba etnogenézy, čo napokon viedlo k dnešnej multikultúrnej diverzite ľudstva.

Z hľadiska otázky *nerovnomernosti* vývoja *kultúrneho kapitálu* musíme brať do úvahy, že každý element tejto štruktúry má svoju autonómnu funkciu a identitu, hoci vo vzájomnej štruktúrnej väzbe tvoria kompatibilný systém. Teda medzi faktory *nerovnomernosti* vývoja *kultúrneho kapitálu* jednotlivých štátov nemôžeme v rovnakom čase a priestore zaradiť rovnaké štruktúrne elementy kultúry. Reč, písmo alebo náboženstvo, či umenie alebo neskôr filozofia a veda sa utvárajú ako imanentné superštruktúry⁴, s vlastným evolučným procesom, ale ich funkciu ako *sociálneho kapitálu* podmieňujú rôznorodé historické podmienky etnogenézy národov. Napríklad na pôde antických gréckych mestských štátov už v 5. storočí pred Kr. vrcholí rozvoj takmer všetkých elementov kultúry vrátane filozofie, vedy, výtvarného a slovesného umenia, zatiaľ čo iné dnešné národy Európy sa ešte

³ KYMLICKA, W.: *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford New York: Oxford University Press, 2001, ISBN: 0-19-924098-1 (pbk). S.291 – 327.

⁴ HRUŠOVSKÝ, I.: *Problémy filozofie*. Bratislava: Obzor 1970, (bez ISBN) s. 34

v tom čase ani neobjavili na scéne dejín. Aj zo súčasného globálneho hľadiska pozorujeme veľké rozdiely vo vývoji *kultúrneho kapitálu* štátov sveta. Ak porovnáme iba stav gramotnosti národov a etník, zisťujeme, že sú národy a etnické menšiny, ktoré trpia na veľmi nízku mieru elementárnej i funkčnej gramotnosti (napríklad Rómovia), a naopak iné národy dnes už dosiahli deväťdesiat až sto percentnú gramotnosť.⁵

Pre názornosť uveďme ešte jeden príklad. Ak súhlasíme so všeobecne rozšíreným teoretickým tvrdením, že niet človeka, etnika, národa bez *kultúrneho kódu*⁶, že všetky národy a etniká si v priebehu etnogenézy vytvorili, alebo prijali od iných národov, určité mágie, mýty a náboženstvá,⁷ ale z toho faktu nemôžeme urobiť záver, že tieto duchovné faktory rovnakým spôsobom ovplyvnili ich všeobecný civilizačný alebo hospodársky rozvoj. Ako je známe, na pravdepodobný kauzálny vzťah medzi kresťanstvom a rozvojom kapitalizmu ako prvý upriamil pozornosť Max Weber.⁸ V období jeho skúmania vplyvu náboženstiev na sociálny a ekonomický rozvoj štátov, čiže koncom 19. storočia, mohol brať do úvahy hlavne jeden historicky skutočne globálny kultúrny faktor — medzinárodné, alebo nadnárodné šírenie kresťanstva. Na začiatku 21. storočia by sme však už nevystačili iba tým, čo ponúka poznanie vplyvu kresťanského náboženstva na rozvoj štátov sveta.

V súčasnosti z hľadiska západnej civilizácie vplyv kresťanského náboženstva na hospodársky rozvoj štátov môžeme pokladať za takmer marginálny, ale paradoxne sa ukázalo, že vo východných civilizáciách vplyv náboženstiev na rozvoj štátov naopak zosilnel, i keď v ich prípade nejde o kresťanské etické normy, ale o islámske⁹, alebo hinduistické, či napríklad — ako v dnešnej Číne — o sedimenty konfuciánskeho myslenia zmiešaného s maoistickým extrémnym ateizmom.

Ako svedčia aj tieto ilustratívne príklady teoretické vysvetľovanie *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu* štátov v súčasných vedeckých diskurzoch netrpí na nedostatok paradoxov. Tie vyrastajú ako huby po daždi v okamihu, keď našou ambíciou je ponímať štruktúru kultúry komplexne, lebo v jej komplexnosti sa skrývajú mnohé nepoznané nášľapné míny súvisiace s poznaním a možnými predikciami ľudského konania, presadzovania záujmov štátov a cieľmi verejnej činnosti sociálnych aktérov.

O pôsobení jedného kultúrneho faktora, však nemusíme mať principiálne pochybnosti. Totiž o vplyve univerzálneho vzdelania na akumuláciu *kultúrneho kapitálu* štátu. Z globálneho medzinárodného hľadiska však problémy spôsobuje to, že východné, hlavne islámské štáty, neodmietajú iba západné relígie, ale spolu s nimi aj západnú vzdelanosť a univerzálnu vedu, čiže západ ako celok spolu s jeho civilizačným a vedeckým pokrokom. Pričom technické vymoženosti dosiahnuté na základe univerzálnej západnej vedy, civilizačné výdobytky a moderné komunikačné technológie, samozrejme, funkčne rovnako používajú ako ľudia západnej civilizácie.

Z hľadiska východných kultúr teda otázka *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu* nesúvisí iba geopolitickými a hospodárskymi predpokladmi rozvoja týchto štátov, ale predovšetkým s hodnotovými preferenciami politických aktérov usilujúcich sa o globálne politické uznanie ich odlišného kultúrneho kódu a odlišných habitusov. Súčasné

⁵ Národy žijúce v subsaharskej oblasti podľa posledných údajov UNESCO dosahujú cca iba 28% gramotnosť, ale napríklad v Japonsku funkčná gramotnosť obyvateľov je 100 % a vo svete ešte dnes žije 775 miliónov negramotných ľudí. Pozri: <http://www.teraz.sk/zahranicie/vo-svete-nie-je-stale-gramotnych-775-m/21436-clanok.html>

⁶ KUPER, A.: *Culture: the anthropologists' account* Harvard University Press, 2000, ISBN: 0-674-00417-5, s. 227.

⁷ ELIADE, M.: *Dejiny náboženských predstáv a ideí/I*. Bratislava: AGORA, 1995, ISBN: 80-967210-1-1, s. 25 – 46.

⁸ WEBER, M.: *Sociologie náboženství*. Praha: VYŠEHRAD, 1998. ISBN: 8070212403.

⁹ HUNTINGTON, S., P.: *Střet civilizací*. Praha: RYBKA PUBLISHERS, 2001, ISBN: 8086182495.

medzinárodné procesy zviditeľnili hlavne konfrontáciu západných hodnôt s islamom, ale ku „stretnutiu civilizácií“ dochádza aj vo všetkých sférach kultúrnej diverzity sveta.

V procese európskej integrácie otázka konfrontácie kultúrnych kódov štátov dokonca viedla k tomu, že z harmonizácie a negociácie bola oblasť kultúry vylúčená, čoho následkom je, že dnes kultúra, systém vzdelávania a vedecký výskum na území členských štátov sa riadi vlastnými individuálnymi politikami dvadsiatych ôsmich štátov. Hoci členské štáty môžu využívať rôzne podporné programy, finančné granty a mobility EÚ, tie však nemajú podstatný vplyv na proces *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu* ani na území členských štátov, ani z hľadiska integrácie EÚ.

Aj pri tomto bežnom pohľade vidíme, že otázka skúmania *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu* z hľadiska teoretických potrieb medzinárodných komparatívnych poznatkov, teda ďaleko presahuje ciele, ktoré možno očakávať od imanentnej štruktúrnej analýzy kultúr. F. Fukuyama upriamil pozornosť na množstvo sociálnych faktorov, ktoré môžu deštruktívne pôsobiť na akumuláciu *sociálneho* a *kultúrneho kapitálu*. Pojem *sociálny kapitál* Fukuyama interpretuje v širšom kontexte, než je možné teoreticky používať pojem *kultúrneho kapitálu*. Pod pojem *sociálny kapitál* Fukuyama zaraďuje pestrú škálu demografických, ekonomických, sociologických pohľadov počnúc analýzou kladných a záporných následkov rozpadu prirodzených inštitúcií (rodina, manželstvo) až po univerzálne hodnotové preferencie ako je sociálna potreba dôvery, morálnych pravidiel, spravodlivosti, reciprocitu a politického uznania odlišnosti kultúrnej identity sociálnych skupín.¹⁰

V kontexte nášho príspevku z analýzy F. Fukuyamu však vyplýva dôležitý teoretický i metodologický podnet, upozorňujúcu na potrebu rešpektovania špecifickej interpretácie faktorov akumulácie *sociálneho kapitálu* ako aj na potrebu odlišného ponímania tohto pojmu od pojmu *kultúrneho kapitálu*. Podľa nášho názoru demarkačnú líniu medzi nimi môžeme prezentovať pomocou rozdielu medzi funkciami *sociálneho* a *kultúrneho kapitálu* v procese globálnej mobility pracovnej sily.

Pracovná sila svoj kultúrny kód, respektíve individuálny *kultúrny kapitál* (identitu, habitus) v rámci voľného pohybu na trhu práce nevyhnutne so sebou prenáša do cieľovej krajiny, čiže principiálne na akékoľvek územie svojho pobytu, lebo kultúrny kód je neoddeliteľným atribútom každej ľudskej bytosti. To v súvislosti s otázkou *akumulácie* v konečnom dôsledku znamená, že *kultúrny kapitál* osoby alebo skupiny môžu neobmedzene akumulovať či na území pôvodného štátu, alebo na území hostiteľskej krajiny. V tejto súvislosti teoretici kultúr hovoria o potrebe odlišenia kultúry a sociálnej štruktúry¹¹ alebo potrebe viacvrstvej, respektíve multikultúrnej identity.¹²

Na rozdiel od *kultúrneho kapitálu* *sociálny kapitál* nemôžeme interpretovať ako nejaký globálne tranzitujúci faktor, lebo svoje sociálne funkcie môže spĺňať iba v rámci tej spoločnosti (štátu), v ktorej sa rozvíjal a akumuloval. Dôvodom tohto etatistického ohraničenia *sociálneho kapitálu* sú tie faktory, ktoré súvisia podľa F. Fukuyamu s plochými alebo sieťovými prepojeniami organizačných systémov.¹³ Tieto systémové siete v medzištátnych procesoch nie sú prenositeľné, ale naopak patria do výlučného vlastníctva sólo štátov. Sú neprenositelné nie iba preto, že štáty ich pokladajú za svoje výlučné duchovné alebo vecné vlastníctvo, ale jednoducho z objektívnych dôvodov diferencovanej kultúrnej identity štátotvorných národov. Práve na tieto dôvody upozorňuje F. Fukuyama pokiaľ ide o špecifické procesy „veľkého rozvratu“ *sociálneho kapitálu* USA.

¹⁰ FUKUYAMA, F.: *Velký rozvrat*. Bratislava: AGORA, 2005, ISBN: 80-969394-1-6, s. 96 – 113.

¹¹ KUBÁTOV, H.: *Některá teoretická východiská analýzy průběhu a dopadu sociální transformace společnost: odlišení kultúry a sociální struktúry*. In: Acta Culturologika, Bratislava: Filozofická fakulta UK, 2005, ISBN: 80-7121-258 – X, s. 115 – 125.

¹² GOLDBERG D. T. (ed.): *Multiculturalism*. Oxford Uk and Cambridge USA: Blackwell, 1998

¹³ FUKUYAMA, F.: *Velký rozvrat*. Bratislava: AGORA, 2005, ISBN: 80-969394-1-6, s. 96 – 113. s. 233.

Nestotožňujeme sa však s tvrdením F. Fukuyamu, že na globálnom trhu prevládajú neosobné vzťahy, pokiaľ pod pojmom „neosobné vzťahy“ by sme mali rozumieť to, že pragmatické ciele, sledovanie úžitku, zbavujú aktérov osobnej identity, respektíve kultúrneho kódu. V tomto zmysle by potom bolo celkom zbytočné uvažovať o *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu*, veď globálne procesy koniec koncov nezlikvidujú len samo duchovné bohatstvo národov, ale napokon aj potrebu teoretického skúmania tohto fenoménu.¹⁴

Dôvodom nášho odlišného stanoviska však nie naša snaha silou mocou si udržať tento problém v okruhu pozornosti teoretikov, ale už spomenutý filozofický argument o kultúrnej identite človeka ako bytosti rozvíjajúcej sa v rámci konkrétnych sociokultúrnych vzťahoch. Ak nie je možné predpokladať človeka bez kultúrnej identity, tak rovnako by bolo absurdné očakávať, že na globálnych trhoch aktéri sa zmenia na čosi ako *homo economicus* so stratou tváre a identity.

Záver

Záverom by sme mohli zhrnúť naše argumenty podporujúce potrebu skúmania *nerovnomernosti* akumulácie *kultúrneho kapitálu*. Medzi faktory ovplyvňujúce túto *nerovnomernosť* podľa nášho názoru musíme zaradiť:

- a/ Odlišný imanentný vývoj elementov kultúrnej superštruktúry
- b/ Mentálne a intelektuálne rozdiely medzi jednotlivcami
- c/ Diverzitu kultúrnych kódov sociálnych skupín
- d/ Diverzitu kultúrnych identít inštitúcií a štátov
- e/ Faktory pôsobiace na diskontinuitu kultúrnej identity štátu
- f/ Faktory pôsobiace na diskontinuitu kultúrnej identity sociálnych aktérov
- g/ Globálne a lokálne geopolitické civilizačné hrozby.

Samozrejme vo výpočte neznámych činiteľov pôsobiacich na *nerovnomernosť* akumulácie *kultúrneho kapitálu* štátov by sme mohli ešte dlho pokračovať, ale sa nazdávame, že cieľ nášho príspevku sme priblížili tým, že sme uviedli argumenty podporujúce jednak potrebu skúmania tejto problematiky a jednak teoretickú presvedčivosť diferencovaného chápania dvoch pojmov *kultúrneho* a *sociálneho kapitálu*.

Zostáva nám už iba dúfať, že *kultúrny kapitál* ľudstva odvtedy, keď G. Bruno ako prvý prišiel s myšlienkou plurality sveta, sa bude naďalej akumulovať a nezhorí na hranici postavenej aktérmi globálnej trhovej inkvizície.

Iným argumentom by sme mohli namietat', že proces odosobňovanie medziľudských vzťahov na globálnom trhu je zrejme reálnym faktorom pragmatického úsilia aktérov o dosahovanie najväčšieho úžitku, a v tomto zmysle Fukuyamova koncepcia patrí z hľadiska skúmania funkcií sociálneho kapitálu medzi tie teoretické inšpirácie, ktoré nemožno brať na ľahkú váhu. „Veľkosť podniku môže byť odrazom sociálneho kapitálu len vtedy, ak podnik zahŕňa ochotu jednotlivcov dôverovať aj ľuďom, ktorí nepatria priamo do ich rodiny; môže byť tiež odrazom neexistencie sociálneho kapitálu...“ konštatuje F. Fukuyama. Okrem tejto súvislosti v súčasnosti musíme brať do úvahy, že každý ekonomický subjekt je ovplyvnený

¹⁴ Tamtiež

¹⁵ Tamtiež s. 233

aj mnohými faktormi medzinárodného postavenia štátov, jeho tradíciou, politicko-ekonomickým systémom, geopolitickou zakotvenosťou a pod.

Literatúra

BOURDIEA, P.: *Teórie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-518-3,

KYMLICKA, W.: *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford New York: Oxford Univerzity Press, 2001, ISBN: 0-19-924098-1(pbk)

HRUŠOVSKÝ, I.: *Problémy filozofie*. Bratislava: Obzor 1970, (bez ISBN)

<http://www.teraz.sk/zahranicie/vo-svete-nie-je-stale-gramotnych-775-m/21436-clanok.htm>

KUPER, A.: *Culture: the antropologists' account* Harvard Univerzity Press, 2000, ISBN: 0-674-00417-5

ELIADE, M.: *Dejiny náboženských predstáv a ideí/I*. Bratislava: AGORA, 1995, ISBN: 80-967210-1-1

WEBER, M.: *Sociologie náboženství*. Praha: VYŠEHRAD, 1998. ISBN: 8070212403.

HUNTINGTON, S., P.: *Střet civilizací*. Praha: RYBKA PUBLISHERS, 2001, ISBN: 8086182495.

FUKUYAMA, F.: *Velký rozvrat*. Bratislava: AGORA , 2005, ISBN: 80-969394-1-6

KUBÁTOV, H. : *Některá teoretická východiská analýzy průběhu a dopadu sociální transformace společnost: odlišení kultúry a sociální struktúry*. In: Acta Culturologika, Bratislava: Filozofická fakulta UK, 2005, ISBN: 80-7121-258 – X,

GOLDBERG D. T. (ed.): *Multiculturalism*. Oxford Uk and Cambridge USA: Blackwell, 1998

Kontakt

Doc. PhDr. Marta B. Zágoršeková, CSc.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomickej univerzity v Bratislave

marta.zagorsekova@euba.sk

VLIV KULTURNÍHO TURISMU NA KONURENCESCHOPNOST A ATRAKTIVITU DESTINACE CESTOVNÍHO RUCHU

Alena Zedková¹

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ
SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

Abstrakt

Cestování lidí založené na kulturních důvodech je velmi rozšířenou formou trávení volného času. Kulturní cestovní ruch přispívá turistické destinaci řadou konkrétních pozitiv. K těm obecnějším, ale velmi důležitým patří atraktivita a konkurenceschopnost. A právě tento příspěvek má za cíl představit, jak působí spojení kultury a cestovního ruchu na pozitivní rozvoj turistické destinace a posilování její konkurenceschopnosti a s tím související atraktivity.

Klíčová slova: Atraktivita, konkurenceschopnost, kulturní cestovní ruch, kulturní destinace, mezinárodní cestovní ruch.

Abstract

Travelling based on cultural motives is very widespread form of spending leisure time. Cultural tourism brings number of specific benefits for cultural destinations. The general, but very important benefits are attractiveness and competitiveness. And just this contribution aims to present how the relation between culture and tourism positively develops tourism destination and strengthens its competitiveness and with it related attractiveness.

Key Words: Attractiveness, Competitiveness, Cultural Destination, Cultural Tourism, International Tourism.

Úvod

Při trávení volného času a cestování lidé stále častěji vyhledávají kromě odpočinku od všedního života a relaxace také zážitky; k cestování je vede touha po prožití něčeho výjimečného, možnost poznávat nové kraje a jejich obyvatelstvo, způsob jejich života, stejně tak poznat i umění, historii a kulturu navštívené destinace. Turisté při svých cestách tedy projevují jakousi potřebu seberealizace.

V souvislosti s propojením kultury a cestování lze zmínit kulturní cestovní ruch. Kultura a kulturní motivy k cestování tvoří jeden z nejvýznamnějších hnacích motorů cestovního ruchu a výrazným způsobem ovlivňují konkurenceschopnost i atraktivitu turistické destinace.

¹ Tento příspěvek vznikl za podpory grantu IGS/31/2013.

Kulturní cestovní ruch

O kulturním cestovním ruchu hovoříme nejčastěji ve spojení s poznáváním kulturně historických památek, umění, kultury, zvyků a tradic lidí žijících v navštívené destinaci. Kulturní (nebo také kulturně poznávací) cestovní ruch je jednou ze základních forem cestovního ruchu, která může mít podobu návštěv muzeí, galerií, výstav, kulturně historických památek, archeologických lokalit, hudebních či filmových festivalů, společenských, folklorních a náboženských akcí. Kulturní cestovní ruch vyžaduje ochotu návštěvníků dozvědět se něco nového, kombinuje tedy prvky vzdělávání, zábavy a trávení volného času. Podílí se na zvyšování společenské, kulturní a odborné úrovně lidí. Často dochází k jeho prolínání se s jinými formami cestovního ruchu, zejm. lázeňským, rekreačním, zdravotním a kongresovým cestovním ruchem [3]. Může být náplní jiných forem cestovního ruchu, i když není hlavním motivem cesty. Není tedy možné kulturní cestovní ruch jednoznačně oddělit od ostatních forem cestovního ruchu, jejichž součástí se mnohdy stává.

UNWTO² definuje kulturní cestovní ruch jako pohyb osob především z kulturních důvodů, kterými jsou studijní cesta, umělecké představení, kulturní zájezd, cestování na festival a další akce, návštěva památek a sídel, cesta za poznáváním přírody, folklórem, uměním či poutěmi (In Kesner a kol., 2008, [5]). V rámci této formy cestovního ruchu můžeme rozlišit dvě základní skupiny, a to tzv. heritage tourism, zaměřený na poznávání kulturního dědictví, a art tourism, spojený s poznáváním současných i minulých uměleckých směrů a projevů.

Kulturní cestovní ruch je často spojen s návštěvnou kulturní destinace, což je taková destinace, v jejíž nabídce se výrazně či dominantně uplatňuje kultura. Kulturními destinacemi mohou být jak jednotlivá zařízení (muzea, galerie, historické památky, skanzeny či konkrétní výstavy), tak celé regiony, města a obce, na jejichž území se nacházejí navštěvované historické památky, muzea, kulturní krajina a jiné kulturní atraktivity a akce. Významnými kulturními zdroji a zároveň obecnými typy kulturních destinací jsou:

- kulturní krajina;
- města a sídla;
- kulturní památky;
- muzea, galerie, sbírky;
- programově zaměřená centra (naučně zábavná centra);
- kulturní události [4].

Mezi typické památky a atraktivity, které jsou dle Richardse [10] považovány za přitažlivé pro kulturní turisty, patří:

- archeologické památky a muzea;
- architektura (zříceniny, slavné stavby, historická města);
- umění, sochařství, řemesla, galerie, festivaly, kulturní události;
- hudba a tanec (klasický, lidový, moderní);
- drama (divadlo, filmy, dramatikové);
- studium literatury a jazyka, s tím spojené cestování a akce;
- náboženské slavnosti, poutě;
- (lidové i primitivní) kultury a subkultury.

² World Tourism Organisation – Organizace (specializovaná agentura) OSN pro podporu cestovního ruchu.

Postavení kulturního turismu v mezinárodním cestovním ruchu

Podle dokumentu UNWTO „Tourism 2020 Vision“ [12] patří kulturní cestovní ruch mezi velmi oblíbené formy cestovního ruchu a zájem o něj oproti jiným formám cestovního ruchu roste stále rychleji. Jeho tempo růstu je dokonce rychlejší než růst celosvětového cestovního ruchu. Umění, kultura a kulturní aktivity lákají stále větší počty návštěvníků. Význam této formy cestovního ruchu se odvíjí od kvality turistických produktů a úrovně rozvoje produktu kulturního cestovního ruchu.

V roce 2001 UNWTO odhadovala, že celosvětově činil podíl cest založených na kulturních důvodech asi 10 % všech příjezdů. V roce 2007 se odhady ještě zvýšily, kulturní turismus podle nich představuje 40 % mezinárodního cestovního ruchu [8], což v současné době odpovídá cca 400 milionům cest (v roce 2012 totiž dosáhnul celkový počet turistických příjezdů ve světě 1,035 miliard [13]). Typickými kulturními turisty jsou lidé ve věku 45 - 60. Většinou jsou to lidé s vyššími příjmy a vzděláním a jsou ochotni na svých cestách utratit více peněz. Jsou to lidé sofistikovaní, kteří hledají nové zážitky a tedy i stále nové destinace. Předpokládá se, že zájemců o kulturní turismus bude přibývat s tím, jak dospívá a zraje „baby-boomová“ generace. Projeví se to nejen v zájmu o klasické kulturní destinace, ale i o rozvojové země, jejichž kulturní produkty se budou na trhu zkvalitňovat a na růstu segmentu profitovat. Kulturní produkt by měl být pro návštěvníky příběhem a zážitkem, o který se s nimi kulturní destinace mohou podělit.

Trend naznačený v dokumentu UNWTO lze pozorovat i v České republice, neboť kulturní cestovní ruch a aktivity s ním spojené jsou nejčastějším motivem cest domácích i zahraničních návštěvníků. Potvrzují to výsledky výzkumů agentury CzechTourism, které monitorují jak domácí cestovní ruch [1], tak i cestovní ruch příjezdový [2].

Kulturní cestovní ruch představuje důležitý prostředek vytvářející příjmy, které mohou podpořit kulturní dědictví i kulturní tvorbu. Pokud se mezi cestovním ruchem a kulturou vytvoří silný vztah, umožní to destinaci být mnohem atraktivnější a zároveň konkurenceschopnější a být tedy dobrým místem pro život, návštěvu, práci i investice.

Kulturní cestovní ruch vykazuje i určité znaky udržitelnosti a můžeme jej považovat za jednu z forem udržitelného cestovního ruchu. Stejně tak jako udržitelnosti životního prostředí je nutné věnovat pozornost i udržitelnosti ekonomického prostředí (tedy zajištění ekonomické efektivnosti) a prostředí sociokulturního, tzn., že díky kulturnímu cestovnímu ruchu je možné vytvořit soulad mezi turisty a místním obyvatelstvem prostřednictvím poznávání kultury, a dále udržovat a posilovat identitu místní komunity [9].

Konkurenceschopnost a atraktivnost destinace cestovního ruchu

Konkurenceschopnost a atraktivita turistické destinace spolu velice úzce souvisí, ačkoliv se může zdát, že konkurenceschopnost je kategorií spíše ekonomickou, a naproti tomu pojem atraktivita je spojen právě spíše s cestovním ruchem. Je důležité položit si otázku, proč vlastně lidé chtějí v určitém regionu žít, navštěvovat jej, pracovat v něm nebo tam rozšířit či začít své podnikání. Je zřejmé, že taková destinace se vyznačuje určitou konkurenční výhodou.

Při hledání spojitosti mezi atraktivitou a konkurenceschopností destinace či určitého regionu můžeme vyjít z myšlenek M. E. Portera, významného teoretika v oblasti konkurenceschopnosti. Podle jeho „diamantu konkurenceschopnosti“ jsou pro získání konkurenceschopnosti země (v našem případě destinace cestovního ruchu) důležité čtyři oblasti:

1. přírodní podmínky (vnější prostředí a výrobní faktory),
2. poptávka,
3. navazující, příbuzná a podpůrná odvětví a
4. firemní strategie.

Právě přírodní podmínky a „vnější prostředí“, jako jeden z faktorů konkurenceschopnosti destinace, patří zároveň k nejdůležitějším faktorům atraktivity destinace z pohledu cestovního ruchu [8]. Můžeme sem zařadit v podstatě veškerou primární i sekundární nabídku cestovního ruchu. K primární nabídce patří samotné přírodní podmínky a prostředí destinace (klíma, vodstvo, hory a pohoří, celkový ráz krajiny, fauna a flóra, přírodní léčivé zdroje apod.) a antropologický potenciál, tedy nabídka cestovního ruchu vytvořená člověkem (kulturně historické, lidové, technické aj. památky, organizované události a akce, folklór a tradice, gastronomie, historie a kultura).

Sekundární nabídka cestovního ruchu pak představuje takové služby a zařízení cestovního ruchu, které slouží k uspokojení potřeb účastníků cestovního ruchu (turistická infrastruktúra, ubytovací, stravovací a doplňková zařízení atd.).

Pokud bychom dále uvažovali o konkurenceschopnosti destinace, pak další hranou Porterova diamantu je poptávka, která je v případě turistické destinace ovlivněna charakterem domácího a zahraničních zdrojových trhů (např. ekonomickými, technologickými, právními, sociokulturními a dalšími trendy [9]).

V cestovním ruchu je kladen velký důraz na spolupráci a partnerství mezi zdánlivě konkurujícími si podniky. Produkty cestovního ruchu jsou totiž komplexem služeb a produktů, poskytnutých různými podniky, kterým se spíše než vzájemné soupeření vyplatí spolupráce, přičemž na kvalitě jednotlivých složek (kulturního) produktu pak závisí kvalita celku. Tedy i pro destinaci cestovního ruchu platí nutnost kvalitních vztahů a vazeb jak v rámci odvětví cestovního ruchu, tak odvětví příbuzných.

Kulturní destinace musí být vhodným způsobem řízena a její činnost organizována a koncepčně plánována, což by mělo být shrnuto ve strategii destinace. Ačkoliv to právě u kulturních institucí a destinací České republiky není zatím vždy běžné, dobré příklady ze zahraničí i tuzemska však ukazují, že i kultura se dá plánovat.

Porterův diamant byl později rozšířen o další dva faktory působící na konkurenceschopnost státu/destinace. Jsou jimi příležitosti a vláda. Příležitosti jsou pozitivní, firmami neovlivnitelné, změny vnějšího prostředí, které mohou zvýšit jejich konkurenční výhodu. Pro jiné firmy však mohou tyto změny znamenat snížení konkurenceschopnosti (např. vývoj devizového kurzu, změny na finančních trzích, ropné šoky apod.). Také vláda svou činností a zásahy může buď podporovat konkurenceschopnost podniků, nebo nechat působit „neviditelnou ruku trhu“.

Vliv kulturního turismu na destinaci cestovního ruchu

Kulturní turismus tvoří jednu z nejvýznamnějších součástí cestovního ruchu, a proto se zásadně podílí na pozitivních i negativních, která jsou s cestovním ruchem spojena.

Přínosy kulturního cestovního ruchu pro destinaci a potažmo stát jsou následující:

- přímé výnosy a multiplikační efekty na služby a podnikatelský sektor;
- podpora zaměstnanosti;
- významný podíl na urbanistické regeneraci kulturního a historického dědictví;
- zdroj financí pro ochranu, rekonstrukce a rozvoj kulturního dědictví;
- posilování pocitu hrdosti, sounáležitosti a identity obyvatelstva nebo regionu;
- podpora porozumění a dialogu mezi kulturami;
- udržování a obnova řemesel a tradic;
- podpora menšin a uchovávání jejich kulturních tradic;
- rozšiřování kulturních horizontů cílové komunity a vzdělávání mladé generace;

- vědomí těchto pozitivních přínosů může vyústit v místní podporu pro uchování kulturního dědictví.

Mezi negativa způsobovaná kulturním turismem patří:

- poškozování a opotřebení památek a kulturních zdrojů;
- komercializace a vyprazdňování lokální kultury a tradic;
- ztráta autenticity a historické pravdivosti;
- odcizování a ztráta kulturní identity dané komunity;
- podvracení místních tradic a způsobu života;
- narušování životního stylu místních občanů;
- vzrůstající polarizace mezi těmi, jimž turistický ruch přináší zisky a těmi, kteří z něj nemají žádný prospěch;
- nerovnováha v přístupu ke kulturnímu dědictví, pozornost turisticky nejvytěžovanějším zdrojům na úkor jiných součástí kulturního dědictví. [4]

Ačkoliv je kultura základním motivátorem k cestování, je velmi obtížné získat nějaká statistická data, která by jednoznačně vystihla ekonomické přínosy kultury a kulturního cestovního ruchu na národní hospodářství. Národní statistiky jednotlivých států sice zohledňují kulturu, avšak neúplně nebo zúženě. Organizace OECD proto podporuje zavedení satelitního účtu kultury, který by podobně jako např. satelitní účet cestovního ruchu, umožnil mezinárodní srovnání statistických dat pro měření hospodářského dopadu kultury [11].

Je však jasné, že kultura má pro atraktivitu a konkurenceschopnost destinace velký význam. Můžeme mluvit dokonce o synergickém efektu, který díky nim vzniká, ale který není „zadarmo“, musí být tvořen, rozvíjen a řízen. Klíčovou roli zde jednoznačně hraje spolupráce a partnerství mezi kulturním sektorem a sektorem cestovního ruchu. Kulturní aktivity by měly být rozvíjeny dlouhodobě a systematicky, tzn., neměly by být pouze jednorázovou a nahodilou záležitostí.

Pro vytvoření pozitivního vztahu kultury a cestovního ruchu je dále nutná spoluúčast místního obyvatelstva na aktivitách spojených s kulturním cestovním ruchem. Pro udržení autenticity je vhodné, aby služby i zboží v destinaci nabízené (a turisty poptávané) bylo také v tomto regionu vyprodukováno. Kulturní turista přece většinou chce poznat typické místní produkty nebo tradiční gastronomii. Stejně tak je ale důležité, aby veškeré aktivity spojené s kulturním cestovním ruchem byly efektivně řízeny. Menší či méně významné destinace se však potýkají s tím, že nejsou schopny vyčlenit potřebné finanční prostředky pro budování spolupráce ve vztahu kultury a cestovního ruchu nebo s tím nemají zkušenost, často netvoří ani odpovídající strategie nebo nemají ani vhodnou organizační strukturu aktérů v cestovním ruchu.

Management kulturního turismu je většinou v rukou mnoha různých aktérů, jejichž zájmy se mohou křížit [8]. Často vzniká také problém vytvořit efektivní spolupráci právě mezi odvětvím kultury a cestovního ruchu. Zatímco cestovní ruch má spíše komerční podtext, kultura je založená na uspokojování veřejných zájmů a má často neziskový charakter. Podobný je konflikt zájmů památkové péče a cestovního ruchu. Avšak vytvořením strategie kulturní destinace, jejím efektivním řízením, vhodnou komunikací mezi všemi zainteresovanými stranami je možné tyto konflikty eliminovat a dosáhnout shody a ujasnění priorit.

Stále významnější roli v cestovním ruchu hrají i prvky tzv. nehmotné kultury, tedy např. atmosféra místa, pouliční kultura, zvyky a tradice, nejrůznější etnika a jejich způsob života atd. I to kulturní destinace berou v potaz, snaží se je rozvíjet a zahrnovat do svých

kulturních produktů. V této souvislosti se často zmiňuje pojem „kreativní průmysl“. Příkladem toho, jak lze nehmotnou kulturu využít v cestovním ruchu, je slovenské město Košice, které bylo pro rok 2013 vyhlášeno Evropským hlavním městem kultury. Prostřednictvím tohoto projektu Evropské unie mohou evropská města získat prostředky na rozvoj kulturního života.

Košice díky projektu už nejsou považovány jen za průmyslové město, ale stávají se známou destinací, která je přitažlivá i pro zahraniční turisty. Ve městě vznikly nové kulturní instituce, jsou organizovány nejrůznější kulturní události a pozornost je věnována i rozvoji tzv. kulturního průmyslu, tedy např. oblasti filmové tvorby, designu, počítačových her, architektury, informačních technologií, médií apod., a to formou inkubátorů pro malé a střední podniky, konferencí, vytvoření strategie podpory kulturního a kreativní průmyslu, nebo tzv. rezidenčních pobytů, které umožní získávat zkušenosti z oblasti kreativního průmyslu v zahraničí apod. [7]

Závěr

Potenciál kultury je v cestovním ruchu v současnosti velmi silně využíván a samostatná forma cestovního ruchu, která představuje spojení kultury a cestovního ruchu – kulturní turismus, se bude v budoucnosti dle výše zmíněných výzkumů a odhadů mezinárodních institucí uplatňovat stále více a intenzivněji. Pro úspěch kulturních produktů a budování atraktivní kulturních destinací je nutná spolupráce jak veřejného i soukromého sektoru národního hospodářství a neméně důležitá je součinnost s místním obyvatelstvem. Majitelé, provozovatelé či správci památek, tvůrci kulturních produktů i organizátoři kulturních událostí by měli při přípravě své nabídky vycházet především z předpokladu, že tím téměř jediným a tedy nejdůležitějším, co si návštěvník ze svých cest odnáší, je zážitek. Proto kulturní dědictví jim svěřené a jimi spravované musí být pro cestovní ruch využito vkusně a citlivě, aby nedošlo ke ztrátě autenticity místa nebo zážitku.

Literatura

Odkazy

- [1] CZECHTOURISM. *Výzkum zaměřený na domácí cestovní ruch: Vyhodnocení etapy Léto 2012* [online] © Czechtourism, 2010, © Ipsos, 2010 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: http://monitoring.czechtourism.cz/CzechTourism/res/leto2012/Ceska_republika_Leto-2012.pdf
- [2] IPSOS PRO CZECHTOURISM. *Kvalitativní výzkum s návštěvníky ČR* [online]. Praha: Ipsos Tambor, 2010 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: http://monitoringevropa.czechtourism.cz/ke_stazeni/FGD/Ipsos%20pro%20Czech%20Tourism%20FGDs_navstevnici%20CR_CZ_verze.pdf
- [3] HESKOVÁ, M. *Cestovní ruch: pro vyšší odborné školy a vysoké školy*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2011. 216 s. ISBN 978-80-7373-107-6.
- [4] KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 2005. 304 s. ISBN 80-247-1104-4.
- [5] KESNER, L. a kol. *Management*

- [6] *kulturního cestovního ruchu*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2008. 183 s.
- [7] *Košice 2013 Európske hlavné mesto kultúry* [online]. © Košice – Európske hlavné mesto kultúry 2013 [cit. 2013-08-13]. Dostupné z: <http://www.kosice2013.sk/>
- [8] OECD. *The Impact of Culture on Tourism* [online]. Paris: OECD, 2009 [cit. 2012-03-23]. ISBN 978-92-64-05648-0. Dostupné z: http://www.tava.gov.lv/sites/tava.gov.lv/files/dokumenti/petijumi/OECD_Tourism_Culture.pdf
- [9] PALATKOVÁ, M. *Mezinárodní cestovní ruch*. Praha: Grada, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-3850-8.
- [10] RICHARDS, G. *Cultural Tourism in Europe* [online]. © Atlas 2005. 254 s. Dostupné z: http://www.academia.edu/1271801/Cultural_Tourism_in_Europe
- [11] TITTELBACHOVÁ, Š. *Turismus a veřejná správa*. Praha: Grada, 2011. 200 s. ISBN 978-80-247-3842-0.
- [12] UNWTO. *Tourism 2020 Vision: Volume 7: Global Forecast and Profiles of Market Segments* [online]. Madrid: UNWTO, 2001 [cit. 2013-02-28]. 139 p. ISBN 92-844-0466-5. Dostupné z: http://www.sete.gr/files/Media/Ebook/110303_Global%20Forecasts%20and%20Profiles%20of%20Market%20Segments.pdf
- [13] UNWTO. *World Tourism Barometer: Volume 11 – January 2013* [online]. Madrid: UNWTO, 2013 [cit. 2013-03-05]. 49 p. ISSN 1728-9246. Dostupné z: <http://www.e-unwto.org/content/k5512g0k76280m47/fulltext?p=dfafe8160621405ab37005422a3160d6&pi=0#section=1171728&page=49&locus=38>

Kontakt

Ing. Alena Zedková

Katedra cestovního ruchu

Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Slezská univerzita v Opavě

Na Vyhlídce 1079/1

735 06 Karviná – Nové Město

Česká republika

zedkova@opf.slu.cz

EURÓPSKA INTEGRÁCIA UKRAJINY: VONKAJŠIE VPLYVY A VNÚTORNÉ FAKTORY

Tetyana Zubro

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstrakt

Ukrajina z hľadiska bezpečnostnej politiky, energetiky, obchodu a iných záležitosti je dôležitým partnerom Európskej únie. EÚ ma záujem na fungovaní Európskej susedskej politiky a Východného partnerstva. Kľúčovou podmienkou pokroku a spolupráce s EÚ je úcta k spoločným hodnotám. Bez ohľadu na pokrok v mnohých oblastiach stav demokracie, právneho poriadku a ľudských práv sa na Ukrajine vyvíja nepredvídateľným a často spiatočným smerom. Zdá sa, že ukrajinská elita už stratila politickú dôveru EÚ, a preto budúcnosť európskej integrácie Ukrajiny je neistá.

Kľúčové slová: Ukrajina, Európska susedská politika (ESP), Východné partnerstvo (VP), Európska únia (EÚ).

Abstract

From the point of view of the security, energy, trade policies and some other issues Ukraine is an important partner of the European Union. The EU is interested in the successful implementation of the European Neighbourhood Policy and the Eastern Partnership. The main condition for the development and cooperation with the EU is sharing common values. Besides some success in a number of spheres, the level of democracy, law order and human rights turn out to take an unexpected, often the opposite direction in Ukraine. It seems like the political elite of Ukraine has lost the trust of the EU, that is why the future of the European integration of Ukraine is vague.

Zavedením politiky rozšírenia začala Európska únia v snahe o posilnenie stability a bezpečnosti svojich nových vonkajších hraníc obracať pozornosť na východ a juh a preukázala snahu o nadviazanie nového rámca vzájomných vzťahov. Ten sa prejavil v podobe Európskej susedskej politiky (ESP), ktorá sa začala v roku 2003 a je "založená na záväzku rešpektovania spoločných hodnôt vrátane demokracie, dodržiavania právnych noriem, dobrej správy, rešpektovania ľudských práv, zásad trhového hospodárstva, voľného obchodu, udržateľného rozvoja, ako aj zmierňovania chudoby"¹.

¹ Sourander, D. ER. 2013. *Európska susedská politika (ESP) a východné partnerstvo (VP)*. [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_6.3.3.pdf

Hlavným cieľom iniciatívy je posilnenie spolupráce EÚ s partnerskými krajinami, pričom im ponúka zvýhodnené partnerstvo. V rámci susedskej politiky EÚ upevňuje svoje vzťahy so 16 krajinami - Alžírskom, Arménskom, Azerbajdžanom, Bieloruskom, Egyptom, Gruzínskom, Izraelom, Jordánskom, Libanom, Líbyou, Moldavskom, Marokom, Palestínskou samosprávou, Sýriou, Tuniskom a Ukrajinou. Cieľmi ESP je taktiež hlbšia politická a ekonomická integrácia, vytvorenie rozsiahlej a komplexnej zóny voľného obchodu, pohyb osôb a spolupráca v oblasti migrácie, atď.

Snaha Európskej únie budovať na rovnakom základe vzťahy s viacerými krajinami, ktoré sa líšia nielen politickými, hospodárskymi a kultúrnymi podmienkami, ale aj cieľmi vo vzťahu k EÚ, bola od začiatku kritizovaná, avšak dodnes je považovaná za jedinú adekvátnu stratégiu v tomto smere. Táto politická iniciatíva ponúka štátom intenzívnejšie obchodné vzťahy, účasť na vnútornom trhu EÚ, lepšiu spoluprácu s Európskou úniou v sektore dopravy, energetiky a telekomunikácií, možnosť účasti na určitých programoch EÚ a zvýšenú finančnú a technickú pomoc. Vopred je však vylúčená možnosť plnohodnotného členstva týchto „susedov“ v EÚ.

Dôležitou súčasťou Európskej susedskej politiky je tzv. Východné partnerstvo (VP), ktoré prináša pre Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajinu perspektívu dohôd o voľnom obchode, finančnej pomoci, bezvízovom cestovaní do EÚ a záväzky v oblasti energetickej bezpečnosti. Tento zámer bol prvýkrát predstavený v Bruseli 26. mája 2008 ako spoločná iniciatíva Poľska a Švédska na rokovaní Rady EÚ pre všeobecné záležitosti a vonkajšie vzťahy. Projekt bol spustený v roku 2009 Pražskou deklaráciou a bol zameraný na podporu reforiem, prehĺbenie bilaterálnej spolupráce medzi EÚ a partnerskými krajinami, a cieľom VP bolo taktiež posilnenie sektorových reforiem v krajinách VP v súlade s európskymi pravidlami. Zároveň sa od týchto krajín očakáva, že pristúpia k dôležitým politickým a ekonomickým reformám, ktoré by vytvorili potrebné podmienky na podporu a urýchlenie politickej asociácie (pridruženia) a posilnenie ekonomickej integrácie s EÚ.

Už od začiatku bola realizácia Východného partnerstva závislá od viacerých faktorov: po prvé, od politickej vôle účastníkov budovať vzťahy s Európskou úniou v navrhovanom formáte, po druhé, od miery koherencie trendov, prístupov a problémov v tomto formáte, po tretie, od množstva zdrojov, ktoré sa môžu využiť na jeho propagáciu, a po štvrté, od geopolitických dôsledkov Východného partnerstva, ktoré môže mať vplyv na situáciu na európskom kontinente.

Ukrajina vďaka svojej rozlohe, počtu obyvateľov a geopolitickému významu je jednou z hlavných krajín v rámci Európskej susedskej politiky a Východného partnerstva. Vedúci programu európskych štúdií vo Výskumnom centre Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku Vladimír Bilčík zdôrazňuje "že Ukrajina je vo Východnom partnerstve kľúčovou krajinou, je veľkou krajinou a je blízko k EÚ. Preto aj Slovensko podporuje partnerstvo v prvom rade kvôli Ukrajine"².

Cieľom reforiem na Ukrajine (ako uvádzajú všetky oficiálne dokumenty po vyhlásení nezávislosti a ako je to zakotvené v Ústave Ukrajiny) je demokracia v politickom, sociálnom a duchovnom živote spoločnosti. Treba však poznamenať, že sociálno-politické procesy v ukrajinskej spoločnosti poukazujú na obrovský rozdiel medzi cieľmi a možnosťami ich uskutočnenia. Politika samostatného štátu sa zmieta v množstve problémov rozmanitého charakteru. Rôzne podoby dedičstva autoritárskych praktík sú sústavne prítomné v politických procesoch a napriek existencii formálnych demokratických inštitúcií nachádzajú živnú pôdu tak medzi predstaviteľmi politickej elity, ako aj medzi radovými občanmi. Transformácia politického systému Ukrajiny, ale aj niektorých ďalších krajín bývalého Sovietskeho zväzu sa

² *Expertí V4: Východné partnerstvo by nemalo byť iba záležitosťou krajín V4.* [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: <http://www.hlavnespravy.sk/experti-v4-vychodne-partnerstvo-by-nemalo-byt-iba-zalezitostou-krajin-v4/99953/>

realizuje v podmienkach nedostatku jasných vedeckých poznatkov o samotnom procese a jeho mieste vo svetovom systéme.

Preto sa Európska únia rozhodla odpovedať na tento stav a poskytnúť Ukrajine pomoc v procese transformácie, pri zabezpečení a presadení úloh aproximácie v rámci implementácie európskych noriem do národného práva. Neponúka možnosť úplného členstva v Európskej únii, ponúka predovšetkým politickú asociáciu a ekonomickú integráciu s EÚ. V praxi sa však nie vždy a odrazu podarí plány uskutočniť.

Hoci Ukrajina ako prvá zo šiestich krajín ukončila rokovania o Asociačnej dohode v roku 2009, k podpisu dohody nedošlo a ďalej nastala pauza vo vzťahoch. Jednou z prekážok sa stal proces s bývalou premiérkou J. Tymošenkovou, odsúdenie politických oponentov a zneužívanie súdnictva na odstránenie politickej opozície ukrajinskou vládou. Vyriešenie týchto problematických otázok aj ďalej uvedených odporúčaní brzdia celý proces približovania sa Ukrajiny k Európskej únii. Neochota dodržiavať demokratické princípy politického správania, použitie konfliktných foriem ochrany vlastných politických a ekonomických záujmov, neschopnosť dosiahnuť politický kompromis charakterizuje postoje ukrajinskej politickej elity. V mnohých prípadoch sa dokonca dá hovoriť o chýbajúcej politickej vôli zaoberať sa otázkami implementácie európskych noriem. Toto všetko spolu so spôsobmi riadenia spoločenských procesov komplikuje konsolidáciu demokracie.

Európska komisia v roku 2012 vypracovala odporúčania, ktoré by Ukrajina mala splniť kvôli tomu, aby asociačná dohoda s Ukrajinou bola podpísaná. Medzi základné patria³:

1. požiadavka vypracovania s účasťou opozície nového volebného zákona a volebného systému, ktorý bude dôveryhodný;
2. bez odkladu nájsť riešenie prípadov politicky motivovaných väzení a politicky motivovaných procesov, ktoré nespĺňajú medzinárodné štandardy spravodlivého a nezávislého súdneho procesu. Uskutočniť ďalšie kroky k reforme súdnictva, aby sa zabránilo jeho využitiu na politické účely. Rada Európy preto žiada urýchlenú implementáciu všetkých rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva rovnako ako odporúčaní týkajúcich sa väzobných podmienok a poskytovania zdravotnej starostlivosti osôb vo väzbe; je nutné realizovať reformu trestného zákona, prokuratúry, postavenia sudcov, súdnictva ako takého a napokon reformu polície;
3. posilniť boj proti konfliktu záujmov a korupcii, najmä v súdnictve, zlepšiť podnikateľské a investičné prostredie;
4. urobiť reformu systému verejných financií a rozšíriť kompetencie audítorskej komory;
5. odstúpiť od recyklačných poplatkov za automobily, ktoré sú proti princípom Svetovej obchodnej organizácie.

Vysokí predstavitelia EÚ sú presvedčení, že Ukrajina nespĺnila väčšinu kľúčových odporúčaní obsiahnutých v správe o realizácii Európskej susedskej politiky (ESP). Napriek snahám Európskej únie o uplatňovanie normatívneho pôsobenia v rámci východnej dimenzie programu Európskej susedskej politiky dochádza k nesúladu medzi očakávaniami Únie a dosiahnutými výsledkami. Jednou z možných príčin komplikácií partnerského programu je to, že konečný cieľ Východného partnerstva nebol zo začiatku jasne definovaný. Existujú

³ EK.: *Vpovadzenia Evropejskoi polityky susidstva v Ukrajinu. Dosiahnenia 2012 roku i rekomendacii podalšych dij.* [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/press_releases/ukraine_ukr_enp_implemenetation.pdf

nedorozumenia a nezhody medzi tým, čo Európska únia ponúka a očakávaniami druhej strany. Okrem toho vzťah EÚ k VP je protirečivý. Neurčitost' cieľov Východného partnerstva sa odráža v tom, že táto myšlienka nikdy nedostala plnú podporu všetkých členov EÚ. Niektoré členské štáty Európskej únie hodnotia potenciál rozšírenia ako takmer vyčerpaný. A negatívny vývoj ekonomickej situácie vnútri EÚ svojím spôsobom vplýva na tempo spolupráce s východoeurópskymi partnermi.

Napriek tomu Summit EÚ a krajín Východného partnerstva v litovskom hlavnom meste Vilniuse (28.-29.11.2013) bol spojený s vysokými ambíciami na oboch stranách. Ale nečakane 21.11.2013 vláda Ukrajiny rozhodla⁴ o pozastavení príprav na podpísanie asociačnej dohody s EÚ a motivovala toto rozhodnutie ekonomickými dôvodmi a potrebou rozvoja hospodárskych stykov s Ruskom a SNŠ. K podpísaniu asociačnej dohody s Ukrajinou vo Vilniuse nakoniec neprišlo, čo vyvolalo na východe a na západe krajiny protikladné reakcie. Verejné protesty prívržencov integrácie Ukrajiny do EÚ sa začali v Kyjeve a v západných regiónoch Ukrajiny. Na východe krajiny bola situácia pokojná. Po zásahu polície voči demonštrantom 30.11.2013 v Kyjeve sa menšie proeurópske demomštrácie rýchlo zmenili na protesty proti činnnej ukrajinskej vláde.

Jedným z najdôležitejších faktorov, ktorý má vo všeobecnosti veľký vplyv na rozhodnutia ukrajinskej vlády a situáciu na Ukrajine je to, že krajina sa ocitla v roku 2013 na kraji štátneho bankrotu. Zhoršenie ekonomickej situácie ovplyvnili viaceré skutočnosti ako slabý dopyt po ukrajinských produktoch, klesajúce investície, neefektívny energetický sektor, vysoké ceny ruského plynu a taktiež obchodné sankcie Ruska voči Kyjevu (zákaz dovozu niektorých tovarov či vyššie clá). Rusko je jedným z hlavných a najväčších exportných a importných partnerov Ukrajiny⁵. Preto je dôležitým problémom zníženie obratu zahraničného obchodu medzi Ukrajinou a Ruskom o 25% za osem mesiacov len v roku 2013, čo znamená výrazný prepád výroby v kľúčových odvetviach ukrajinského priemyslu, v prvom rade na východe Ukrajiny.

V prípade podpísania asociačnej dohody s Európskou úniou v budúcnosti Ukrajina bude čeliť novým výzvam v ekonomických oblastiach. Na prijatie technických noriem a na modernizáciu podnikov podľa štandardov EÚ Ukrajina nemá peniaze a požiadala Európsku úniu o úhradu sumy 160 miliárd eur za adaptáciu krajiny na európske normy. Ale EÚ nie je pripravená ponúknuť Ukrajine program finančnej pomoci⁶ a vylučuje možnosť zmeny požiadaviek voči Ukrajine. Situáciu komplikuje aj to, že Kyjev mal problém získať na trhoch financie potrebné na splácanie záväzkov. Na vyplnenie diery v štátnom rozpočte a na verejné výdavky vláda potrebovala od desať do pätnásť miliárd dolárov na rok 2014. Medzinárodný menový fond (MMF) poskytnutie úveru Ukrajine spája so splnením niektorých finančných a hospodárskych podmienok, ktoré vláda odmieta prijať. Namiesto toho ukrajinský prezident Viktor Janukovič v Moskve podpísal s ruským prezidentom Vladimírom Putinom niekoľko kľúčových dohôd o vzájomnom zblížení. Rusko znížilo o tretinu ceny plynu pre Ukrajinu a vloží 15 miliárd USD do ukrajinských cenných papierov. Bilaterálne dohody napomáhajú zachovaniu režimu priaznivého obchodu s RF a celkovo s Colnou úniou. *Tieto prostriedky pomôžu Ukrajine vyhnúť sa defaultu a pomerne pokojne prejsť cez obdobie do nových prezidentských volieb*, ktoré sú naplánované na rok 2015. V najbližšom období sa ukrajinská politika bude točiť najmä okolo týchto volieb. Konfrontácia a politické roztržky budú na

⁴ *Rozporiadzenia KMU* od 21.11.2013 č.905-p [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/npd/list?npdList_stind=121

⁵ Ukrajina i ES: plusy i minusy integrácii [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: <http://ria.ru/infografika/20131203/981632027.html>

⁶ Kwasniewski, A. 2013 Brussels Was Naïve': Ex Polish Leader on Failed Ukraine Talks [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: <http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-with-aleksander-kwasniewski-on-ukraine-talks-a-937964.html>

dennom poriadku, keďže všetci účastníci politického diania sa pokúsia zmobilizovať svojich voličov.

Treba zdôrazniť, že v ukrajinskej spoločnosti existujú línie štiepenia v základných socio-kultúrnych komponentoch (jazyk, náboženstvo, etnická identita) s ich zreteľnou regionálnou lokalizáciou. To sa prejavuje v súčasnej etape vývoja vo fragmentácii ukrajinského obyvateľstva. Línie štiepenia uvádzajú do pohybu veľký počet iných kritérií a faktorov, ktoré zosilňujú politickú polarizáciu a konfrontáciu, čo vytvára do budúcnosti predpoklady prípadnej dezintegrácie ukrajinskej spoločnosti.

Je potrebné venovať pozornosť ešte jednej otázke: či je v záujme ukrajinskej politickej a biznis elity niečo meniť v dnešnej spoločnosti. Odpoveď je skôr nie, ako áno. Ukrajinská elita je sústredená na otázky prerozdelenia majetku a vlastné obohatenie. Zmena pravidiel fungovania ekonomiky a politiky, ktoré by určite nastali v prípade prístupu Ukrajiny alebo k colnej únii alebo k EÚ nevyhovuje ukrajinským politikom ani biznis elite.

Súhlasím s názorom, že "účasť Ukrajiny na projekte colnej únie by pre ukrajinskú oligarchiu znamenalo existenčné ohrozenie, pretože ukrajinská ekonomika funguje na princípoch korporátneho kapitalizmu a na druhej strane ruská ekonomika na princípoch riadeného kapitalizmu, čo robí z ruských hospodárskych agentov zdatnejších súperov pre ukrajinskú oligarchiu. Ukrajinská politická scéna sa premenila na arénu, kde sa hája záujmy ukrajinskej oligarchie...".⁷ Preto rozhovory o integrácii do EÚ vyzerajú ako pršiplášť pre ochranu záujmov ukrajinskej oligarchie. A politická elita Ukrajiny nie je konsolidovaná a v súčasnosti neefektívne rieši zložitú úlohu hľadania spoločných cieľov a hodnôt pre zjednotenie polarizovanej ukrajinskej spoločnosti. Zloženie, spôsoby riadenia a záujmy politickej elity sú jednou z príčin nestability a nedôslednosti reforiem na Ukrajine. Vplyv novej demokraticky naladenej elity je minimálny.

Veľkú výzvu pre demokratickú konsolidáciu predstavuje skutočnosť, že štrukturálne zmeny v ukrajinskej spoločnosti sú významne späté so zahraničnopolitickým vplyvom hlavných svetových hráčov, ktorí usilujú o vytvorenie regiónov vplyvu pre realizáciu vlastných záujmov. V tomto prípade ide o z dejín známu a nie celkom preskúmanú situáciu, keď nezávislý štát ako subjekt medzinárodných vzťahov výrazne pociťuje politický, ekonomický a informačný vplyv (niekedy aj tlak) zo strany vonkajších síl, ktoré využívajú slabosť ukrajinských štátnych inštitúcií.

Ruská federácia považuje územie bývalého ZSSR za oblasť svojho vplyvu, preto jej prístup k politike Východného partnerstva je viac ako kritický. Moskva sa usiluje využívať všetky možné prostriedky na to, aby sa Ukrajina zapojila do eurázijských štruktúr, do Colnej únie Eurázijského hospodárskeho spoločenstva. Obchodná a energetická závislosť od ruského trhu núti Kyjev hľadať taký formát spolupráce s Colnou úniou, ktorý by umožnil rozvíjať vzťahy, ale do nej nevstupovať. Preto ponúka Rusku formát 3 + 1, čo znamená že Ukrajina sa bude zúčastňovať projektu Colnej únie výhradne ako pozorovateľ. Na druhej strane, podľa ukrajinskej vlády, základnou prioritou ukrajinskej zahraničnej politiky je stratégia plnej integrácie do EÚ, hoci Ukrajina zatiaľ nemá jasnú perspektívu členstva. Situácia pripomína sedenie na dvoch stoličkách naraz, využívanie výhod spolupráce a zároveň čakanie na lepšiu perspektívu.

Po udalostiach v decembri roku 2013 sa zdá, že väčšiu šancu v snahe presadiť svoje záujmy má Rusko. Je všeobecne známe, že "obe krajiny spája mnohé – dominantným náboženstvom v oboch je pravoslávie, ruský jazyk má na Ukrajine významné postavenie, rovnako ako ruská kultúra. Obyvatelia oboch krajín spoločne žili v jednom štáte, a

⁷ Ondrejčík, M.: *Pozadie Strany regiónov a vonkajší vektor Ukrajiny*. [cit. 30.06.2010]. Dostupné na internete [online]: http://www.despiteborders.com/clanok.php?subaction=showfull&id=1351432251&archive=&start_from=&ucat=4,50&

to relatívne dlho. Spoločné dedičstvo je zjavné každému, kto mal príležitosť nejakú dobu v Rusku a na Ukrajine pobudnúť.

Rusko má omnoho lepšiu východiskovú pozíciu než Európska únia, ktorá si musela postavenie budovať sama⁸. Okrem toho Kremel' zatiaľ nevyžaduje od Ukrajiny ani politické, ani ekonomické reformy, vie ponúknuť materiálne výhody bez potreby reformného procesu. Dá sa povedať, že Rusko ponúka niečo, čo ťažko odmietnuť, zatiaľ čo EÚ ponúka niečo, čo Ukrajina nemôže dokonca ani pochopiť, nieto splniť.

Po štyroch rokoch činnosti Východné partnerstvo neprinieslo politické alebo spoločenské výsledky a obyčajní ľudia na Ukrajine nevnímajú program dostatočne vážne.⁹ Podľa väčšiny odborníkov "Východné partnerstvo nefunguje, pretože nepomáha EÚ dosahovať ciele vo vzťahoch s Ukrajinou. Nepomáha presadiť demokratické a sektorové reformy na Ukrajine, ktoré by ju priblížili k EÚ a umožnili prístupenie krajiny k jednotnému trhu EÚ.

Východné partnerstvo bolo vymyslené preto, aby pomohlo v prvom rade Ukrajine. Ak jej nepomáha, nepomáha ani EÚ, a sotva pomôže ďalším piatim krajinám, ktorých sa týka".¹⁰ Okrem toho, prostriedky pridelené EÚ sa využívajú neefektívne a netransparentne. K dnešnému dňu iniciatíva Východné partnerstvo čelí vážnym výzvam. V prípade, ak iniciatíva VP dosiahne nepreklenuteľnú priepasť medzi očakávaniami a realitou, bude musieť byť revidovaná.

Pokiaľ ide o budúcnosť Ukrajiny, je potrebné konštatovať, že krajina doteraz stojí na geopolitickej križovatke, lebo cesta dopredu hocijakým smerom znamená zmenu, ktorá je nevýhodná pre súčasnú ukrajinskú elitu. Pravdepodobne preto bude politická elita Ukrajiny naďalej pokračovať len v európskej rétorike bez toho, aby plnila väčšinu kľúčových odporúčaní EÚ a v blízkej budúcnosti nepodpíše ani Asociačnú dohodu s EÚ, ani dohodu o vstupe do Eurázijskej colnej únie. Takýto stav môže, ako história ukazuje, trvať dlho alebo sa môže zmeniť za dnes nepredvídateľných okolností. Takým spôsobom vízia ukrajinskej budúcnosti je nejasná a neistá.

Nedá sa vylúčiť postupné presadzovanie demokratických princípov v politickej praxi a jednotlivých sektoroch, ale existuje alternatíva, že stav neistoty môže trvať dosť dlho a blokovat' cestu k upevneniu inštitucionálnych foriem demokracie, alebo sa môže obrátiť k autoritárskemu štýlu vládnutia. Situácia sa môže meniť pod vplyvom rôznych politických a ekonomických faktorov, vnútorných a vonkajších aktérov tranzície.

Literatúra

DULEBA, Alexander. 2012. *Východné partnerstvo a Ukrajina: nefunguje to. Čo ďalej?* [cit.20.12.2012]. Dostupné na internete [online]: <http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=1545&id=1526>

EK.: *Vpovadzenia Evropejskoi polityky susidstva v Ukrajinu. Dosiahnenia 2012 roku i rekomendacii podalšych dij.* [cit. 19.05.2013]. Dostupné na internete [online]:

⁸ Kresač, M.: *Ukrajina medzi Európskou úniou a Ruskom, alebo čo môže Brusel a Moskva ponúknuť Kyjevu?* [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]: <http://www.globalpolitics.cz/zamereno-na-eu/ukrajina-medzi-europskou-uniou-a-ruskom-alebo-co-moze-brusel-a-moskva-ponuknut-kyjevu>

⁹ *Programma "Vostočnoe partnerstvo" ne interesna šyrokoj publike, - issledovanie.* [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]:

http://lb.ua/news/2012/03/06/140025_programma_vostochnoe_partnerstvo.html

¹⁰ Duleba, A.: 2013. *Východné partnerstvo a Ukrajina: nefunguje to. Čo ďalej?* [online] [cit. 19.05.2013]. Dostupné na internete: <http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=1545&id=1526>

http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/press_releases/ukraine_ukr_enp_implementation.pdf

Expertí V4: Východné partnerstvo by nemalo byť iba záležitosťou krajín V4. [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]:

<http://www.hlavnespravy.sk/experti-v4-vychodne-partnerstvo-by-nemalo-byt-iba-zalezitostou-krajin-v4/99953/>

KRESAČ, Matej. 2010 *Ukrajina medzi Európskou úniou a Ruskom, alebo čo môže Brusel a Moskva ponúknuť Kyjevu?* [cit. 30.06.2012]. Dostupné na internete [online]:

<http://www.globalpolitics.cz/zamereno-na-eu/ukrajina-medzi-europskou-uniou-a-ruskom-alebo-co-moze-brusel-a-moskva-ponuknut-kyjevu>

Kwasniewski, A. 2013 *Brussels Was Naïve': Ex Polish Leader on Failed Ukraine Talks* [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]:

<http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-with-aleksander-kwasniewski-on-ukraine-talks-a-937964.html>

Ondrejčík, Michal. 2012 *Pozadie Strany regiónov a vonkajší vektor Ukrajiny.* [cit. 30.06.2012]. Dostupné na internete [online]:

http://www.despiteborders.com/clanok.php?subaction=showfull&id=1351432251&archive=&start_from=&ucat=4,50&

Programma "Vostočnoe partnerstvo" neinteresna širokoj publike, - issledovanie. [cit. 06.03.2012]. Dostupné na internete [online]:

http://lb.ua/news/2012/03/06/140025_programma_vostochnoe_partnerstvo.html

Rozporiadzenia KMU od 21.11.2013 č.905-p [cit. 31.12.2013].]. Dostupné na internete [online]: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd>

SOURANDER, Dag. 2013. *Európska susedská politika (ESP) a východné partnerstvo (VP)* Informačné listy o Európskej únii [cit. 31.12.2013]. Dostupné na internete [online]:

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_6.3.3.pdf

Ukrajina i ES: plusy i minusy integracii [cit. 31.12.2013].]. Dostupné na internete [online]: <http://ria.ru/infografika/20131203/981632027.html>

Kontakt

Mgr. Tetyana Zubro, PhD.

Katedra medzinárodného práva

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5

Email: tetyana.zubro@euba.sk

Slovenská republika

PREČO POLITIKA A POLITICI POTREBUJÚ POLITICKÝ MARKETING

Janka Zvončeková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Štúdium politického marketingu môže stranám výrazne pomôcť k dosiahnutiu politického úspechu. Umožňujú to nástroje, vďaka ktorým si politické strany osvojujú marketingové postupy a dokážu tak lepšie odpovedať na výzvy súčasného politického trhu. Príkladom ich využívania sú americké prezidentské voľby, ktoré sú najväčším a najnákladnejším marketingovým podujatím. Hĺbková analýza možností politického marketingu je dôležitá aj preto, aby sme spoznali jeho slabiny. Všetkým uvedeným skutočnostiam sa venuje nasledujúci článok.

Kľúčové slová: politický marketing, prezidentské voľby USA, Hillary Clintonová, Silvio Berlusconi, gentese, sexizmus

Abstract

Deep study of political marketing can be useful, political party can achieve desired political success. It is just about using marketing tools, which are able to flexible react to the needs of the market. One of the example are presidential elections in US. There are many evidences that also well marketed-oriented party can fail and that is why the deep study of political marketing is needed- in aim to know strenghts and weaknesses of political marketing.

Key word: political marketing, presidential election in US, Hillary Clinton, Silvio Berlusconi, gentese, sexizm

Úvod

Politický marketing sa čoraz viac stáva silnou zbraňou tých politikov a politických strán, ktoré sa v ňom dokážu vyznať a poznajú jeho možnosti. Stáva sa nástrojom, vďaka ktorému môžu dosiahnuť politický úspech. Poznanie jeho možností je dôležité, keďže o priazeň voliča sa uchádza viacero konkurenčných politických strán. Od roku 1990 dochádza medzi krajinami k výraznejšiemu šíreniu myšlienok, techník a konzultácii. Prostredie politického marketingu, v ktorom chcú kandidáti, alebo politické strany, uspieť, výrazne ovplyvňuje rozvoj informačnej spoločnosti. Vďaka vyspelým komunikačným technológiám je už normálne, že voliči majú každú minútu nech sa nachádzajú kdekoľvek k dispozícii veľké množstvo informácií a častokrát je pre nich komplikované vyznať sa v nich, snád' aj preto, že v záplave informácií je mnoho aj tých negatívnych. Politikom častokrát nevyhovuje ani trend spravodajského vysielania, ktorý je mnohokrát postavený na kritike. Politici sa tak musia zamýšľať nad tým ako oslovit' voličov, ktorých správanie sa mení. Voliči (aj vplyvom prešľapov politikov a ich kauzám) strácajú dôveru, rešpekt ale aj povedomie o autoritách,

inštitúciách či politikoch. Novými výzvami pre nich sú aj mladí ľudia, dôchodcovia, či etnické skupiny. Líšia sa totiž životným štýlom, postojmi k životu či vôľou podieľať sa na politickom živote. Čoraz viac volajú po lepšom školstve, zdravotníctve a ďalších verejných službách. Preto je dôležité, aby politika využívala poznania marketingu, teda aby voliča vnímala ako spotrebiteľa.

Politický marketing

Pojem politický marketing ako prvý použil Kelley v roku 1956, no bol to dôležitý článok Kotlera a Levyho z roku 1969, ktorý dal základ tohto pojmu pre súčasné akademické štúdie. Kotler a Levy tvrdili, že marketing sa môže rozšíriť do ďalších oblastí a to do takých, ktorých cieľom nie je vytváranie zisku.¹ Politik je v skutočnosti poskytovateľ služby, ktorý musí vnímať voliča/občana ako spotrebiteľa na politickom trhu. Politici totiž pôsobia na konkurenčnom trhu.²

Častokrát vznikajú otázky ako marketing môže byť aplikovaný do politiky, keď dve oblasti praxe (podnikanie a politika) a dve disciplíny (marketing a politické vedy) sa zdajú byť odlišné. Vskutku majú množstvo potencionálnych odlišností³:

1. predpokladá sa, že politika by mala byť morálnou autoritou
2. v politike sú viaceré konfliktné požiadavky, trh je oveľa komplexnejší
3. politický produkt je nedotknuteľný, náročnejší na porozumenie a jeho vytvorenie
4. produkty majú symbolickú hodnotu a k dispozícii je obmedzené množstvo
5. spotrebiteľ preferuje jeden produkt, aby sa vyhol inému
6. politický trh nie vždy vie, čo potrebuje
7. politika zahŕňa ideológiu
8. produkt je náročné dodať
9. politické vodcovstvo a profesionálny úsudok sú žiadané
10. politika je viac-menej dlhodobá aktivita

Dve disciplíny majú spoločné princípy: snahu rozumieť ako organizácie alebo elity konajú vo vzťahu k trhu a vice versa. Marketing, okrem iného, poskytuje nástroje a znalosti na to ako organizácie môžu porozumieť a odpovedať na trh efektívne, aby splnili svoj zámer. Politici využívajú tieto poznatky, aby splnili očakávania a potreby ľudí. “ Marketing starostlivej služby a uspokojovania ľudských potrieb...poskytuje užitočný concept pre všetky organizácie. Všetky organizácie vznikli, aby slúžili záujmu istej vybranej skupiny: nemocnice slúžia chorým, školy študentom, vlády občanom, odbory ich členom...Marketing znamená, že organizácie môžu zostať v stálom kontakte so svojimi spotrebiteľmi, vedia odpovedať na ich potreby, zdokonaľovať svoje produkty a komunikáciu, aby splnili svoj cieľ.”⁴

Používanie politického marketingu sa z „len komunikačného nástroja“ stal ucelený spôsob manažovania politiky. Politický marketing vo väčšine demokratických politických systémoch za posledných 20 rokov zaznamenal: 1. väčšiu sofistikovanosť v komunikácii; 2. zdokonalili sa stratégie pre management produktu a imidžu; 3.news-management,

¹SAVIGNY H.: Political Marketing. 10.1.2014. Dostupné na internete: <http://www.grep.com.ulaval.ca/wp-content/uploads/2013/03/43-Flinders-c43.pdf>

²NEWMAN B.L.: A Review in Political Marketing: Lessons from Recent Presidential Elections. 10.1.2014. Dostupné na internete:

http://yaffecenter.org/FacultyResearch/ResearchCenters/centers/Yaffe/downloads/Complete_List_of_Working_Papers/NEWMAN.pdf

³MARSHMENT J.L. 2009: Political Marketing: Principles and applications. London and New York:Routledge, 2009. 22 s. ISBN 978-0-415-43129-3

⁴MARSHMENT J.L. 2009: Political Marketing: Principles and applications. London and New York:Routledge, 2009. s. 23. ISBN 978-0-415-43129-3

t.j.využívanie “slobodných” médií; 4. plánovanejší politický marketing stratégie rozvoja; 5. intenzívnejšie využívanie politického prieskumu trhu; 6. dôraz na profesionalizáciu.⁵

Politický marketing v prezidentských voľbách USA a ukážka stratégie politického marketingu Hillary Clintonovej počas primáriek v Iowa a New Hampshire v roku 2008

Americké prezidentské voľby sú jedným z najdrahších a najväčších marketingových úsilí.⁶ Uvedme si preto model stratégie politického marketingu používaného americkými prezidentskými kandidátmi:⁷ Prípadová štúdia, ktorú si uvedieme, analyzuje Clintonovej trhovo orientovanú stratégiu politického marketingu v prvých dvoch primárkach Demokratickej strany v Iowe a New Hampshire⁸. Je známe, že Hillary Clintonová bola prvou vážnou kandidátkou na prezidenta USA. Zároveň bola známou osobou, keďže bola niekdajšou prvou dámou USA, čo tiež malo vplyv na jej kampaň.

Prvé kolo: primárky

Analýza trhu: Výskum o preferenciách voličov sa zameriava najmä na vnútorný trh, keďže kandidát sa uchádza o podporu členov svojej strany. Primárky sa konajú postupne a tak tímy kandidátov môžu robiť exit polls- anketu s voličmi, ktorí sú dotazovaní po vychádzaní z volebných miestností- a tiež analyzovať oficiálne výsledky z predchádzajúcich primáriek.

Tím Hillary Clintonovej analyzoval exit polly z Iowy pred primárkami v New Hampshire. Výskum bol zameraný na voličov Demokratickej strany. Hillary Clintonová vo svojej kampani využila priestor pre diskusie s názvom „Nech sa konverzácia začne“. Voliči mali možnosť prezentovať svoje názory a klásť Hillary otázky, na ktoré odpovedala. Takýto výskum síce postráda vedecké merania, no na druhej strane vytvára o kandidátovi obraz o jeho vnímavosti a citlivosti voči voličom⁹.

Marketplace: Kandidáti musia zväziť “priestor, v ktorom sa pohybujú”-aspekt politického kontextu pre svoju marketingovú stratégiu a produkt, ako napríklad vysoký vplyv používania internetu v rámci svojej komunikačnej stratégie.

Product design

Kandidát by v prvom kole nemal dávať veľa sľubov, keďže nečakané okolnosti ich môžu zmeniť a tak sa vyhnúť riziku, že bude za ne neskôr kritizovaný.

Hillary Clintonová stavila na už spomínanú tému citlivosti, vnímavosti voči voličovi. V kampani zdôrazňovala témy, ktoré voličov trápili najviac- ukončenie vojny v Iraku, univerzálna zdravotná starostlivosť a oživenie ekonomiky. Kandidátka Clintonová ponúkala nasledujúce charakteristiky:

- skúsenosti, ktoré už boli overené aj počas jej pôsobenia ako senátorky
- pohlavie (zdôrazňovala historický význam, prečo by USA mali mať za prezidenta ženu)
- dvojstrannosť
- súcít

⁵HENNEBERG S.C.: Political Marketing Theory: Hendiadyoin or Oxymoron. 10.1. 2014. Dostupné na internete: <http://www.bath.ac.uk/management/research/pdf/2004-01.pdf>

⁶GORGON R. B. a kol.: Marketing and politics: Models, behavior, and policy implicatons. 10.1.2014. Dostupné na internete: <http://www.columbia.edu/~brg2114/files/mktletters.pdf>

⁷MARSHMENT J.L. 2009: Political Marketing: Principles and applications. London and New York:Routledge, 2009. 55 s. ISBN 978-0-415-43129-3

⁸MARSHMENT J.L. 2009: Political Marketing: Principles and applications. London and New York:Routledge, 2009. s. 126. ISBN 978-0-415-43129-3

⁹MARSHMENT J.L. 2009: Political Marketing: Principles and applications. London and New York:Routledge, 2009. s. 126. ISBN 978-0-415-43129-3

– inteligencia a pracovitost'

V kampani hral úlohu aj jej manžel Bill, čo malo pozitívny, ale aj negatívny vplyv. Po primárkach v Iowe sa „produkt- Hillary“ vyvinul tak, aby kandidátku vykreslil ako priateľskejšiu, prístupnejšiu a menej politicky kalkulujúcu.

Uved'me si príklad kampane jej manžela- Billa Clintona. Ten sa v kampani snažil odlišiť od republikánskeho prezidenta Busha tým, že útočil na jeho výsledky v ekonomike a voličov vyzval, aby prezidentské voľby poňali ako referendum o Bushovej ekonomickej politik. Svoj program zamerl na oblasti, ktoré trápili strednú vrstvu a tradičných voličov Demokratickej strany-ekonomika a zdravotníctvo¹⁰. Prezident George Bush ml. sa neskôr snažil seba vykresliť ako odlišného republikána, ako politika, ktorý nerozdeľuje, ale spája. Zamerl sa na oblasti, ktoré prieskumy ukázali ako pálčivé aj pre demokratického voliča- vzdelanie, zdravotníctvo, sociálna sféra. Zahrnul však aj tradičné republikánske témy ako znižovanie daní, či silnejšia armáda. Podarilo sa mu získať si nových voličov- černochoy, Hispáncoy, ale aj ženy či nezávislých. Pokračujme však v modeli stratégie politického marketingu používaného americkými prezidenstkými kandidátmi.

Product adjustment

Produkty kandidátov v primárkach sú podobné, keďže všetci pochádzajú z tej istej strany, a preto je potrebné ich niečím odlišiť. Kritika svojho súpera býva problematická: môže to odradiť voličov a povzbudiť pre voľbu rivala z opačnej strany; nepriateľstvo vo vnútri strany sa neskôr môže kandidátovi vypomstiť pri boji s kandidátom z druhej politickej strany a oslabiť ho; zároveň kandidáti z primáriek myslia aj na to, že v prípade víťazstva rivala zo svojho tábora sa môžu stať jeho viceprezidentom.

Hillary bola v línii s tradičnými hodnotami Demokratickej strany, akými je napríklad kolektívna zodpovednosť. (Napriek tomu počas Výnimkou bol len jej postoj v zahraničnej politike, bezpečnosti a obrane. Hillary si za cieľovú skupinu vybrala ženy, nižšie príjmové skupiny a strednú vrstvu a neskôr aj mladých voličov.

Komunikácia a Kampaň

Kandidáti musia odkomunikovať svoj „produkt“, ktorý v tejto fáze je skôr o nich ako o strane. Kampaň býva krátka, predlžuje sa do letného celonárodného stranického zjazdu (konventu). Hillary používala pozitívnu aj negatívnu kampaň. V snahe osloviť mladých ľudí využívala online média, sociálne siete, televíznej reklamy, door-to-door kampani, no veľké peniaze investovala aj do tvorby videí, ktorých cieľom bolo emotívne spoznanie tejto kandidátky na stránke TheHillaryIKnow.com.

Konvent

Završí sa ním prvé kolo voľby, keď strana si zvolí svojho kandidáta do prezidentských volieb.

Druhé kolo: prezidentské voľby

Analýza trhu: Tím kandidáta strany sa v tejto fáze viac zameria na plánovanie kampane. V tejto fáze sa pristupuje k segmentácii trhu (rozdelenie voličov do skupín so spoločnými charakteristikami) a zafinovanie cieľovej skupiny (targeting groups). V tejto fáze je tiež dôležité sledovať vývoj verejnej mienky, aby kandidát vedel zareagovať

¹⁰MARSHMENT J.L. 2009: Political Marketing: Principles and applications. London and New York:Routledge, 2009. s. 109. ISBN 978-0-415-43129-3

prispôsobením produktu na potreby voličov a zároveň mal informáciu o „úspechu“ produktu svojho rivala.

Product design

Finálna tvorba produktu, pri ktorej už pomáha celá strana.

Product adjustment

Kandidát musí porovnať preferencie vnútorného (straníckeho) trhu so širším elektorátom, keďže sa otvára celému trhu.

Komunikácia a kampaň

Kandidáti sa musia zamerať na širší elektorát a na rôzne cieľové skupiny.

Voľby

Keď kandidát vyhrá, dostáva sa do Bieleho domu.

Tretie kolo: prvé funkčné obdobie

Víťaz v tejto fáze vykonáva svoj mandát, no zároveň musí zostať „trhovo orientovaný“, to znamená, aby uspokojil očakávania voličov, musí dodržať svoje sľuby.

Product re-design a adjustment

V prípade záujmu uchádzania sa o ďalšie funkčné obdobie. Prezident môže benefitovať so svojho pôsobenia, no zároveň sa stáva väčším terčom pozornosti ako jeho rival.

Štvrté kolo: druhé funkčné obdobie

V tejto fáze je prezident pod menším tlakom, keďže už sa nebude môcť uchádzať o ďalšie funkčné obdobie. Napriek tomu z viacerých dôvodov zostáva trhovo orientovaný. Za zmienku snáď stojí poznanie z prezidentskej kandidatúry Hillary Clintonovej, že napriek prepracovanej trhovo-orientovanej kampani sú tu mnohé ďalšie faktory, ktoré ovplyvňujú úspech- sú to osobnostné kvality kandidáta, schopnosť presvedčiť voliča o svojich skúsenostiach a schopnostiach a opodstatnenosti uchádzať sa o najvyšší úrad. Rovnako sa ukázalo, že je potrebné neustále sledovať vývoj trhu, nálad voličov, je potrebné, aby produkt stratégia sa konkurenčnému prostrediu dokázali kedykoľvek prispôbiť a odpovedať na aktuálne potreby trhu. Podľa niektorých interpretácií¹¹ sa však pod neúspech Hillary Clintonovej vo veľkej miere podpísal aj vplyv médií alebo sexizmus. Kapmaň Hillary Clintonovej bola sťažovaná troma faktormi: úlohou pohlavia v prezidentských voľbách, rutina súčasných médií ako aj samotný kandidát a jeho politický obsah. V týchto troch dimenziách by sa podľa tejto interpretácie pohybovala každá kandidátka na prezidentský úrad. Jej kampaň bola ovplyvňovaná kultúrnym postojom, pri ktorom sa prezidentský úrad spája s masculinitou. Štúdia mediálnych výstupov o ženách-kandidátkach na prezidenta, ktorá vyšla krátko pred primárkami v roku 2008 pripomenula „predpoklad, že ženy sú emotívne a muži racionálni je súčasťou stereotypu“, podľa ktorého „prirodzené rozdiely v pohlaví“ zahŕňajú „iracionalitu žien a racionalitu mužov.“ Takýto stereotyp sa potom stáva silnou prekážkou pri voľbe ženy za prezidentku.

¹¹LAWRENCE R. G., ROSE M.: 2010: Hillary Clinton's Race for the White House: Gender Politics and the Media on the Campaign Trail. USA: Lynne Rienner, 2010. 277 s. ISBN 978-1-58826-670-5

Imidž značky

Americký prezident Lyndon Johnson po odchode z úradu dostal od televízneho novinára otázku, čo zmenilo americkú politiku od 30tych rokov 20teho storočia, teda odvtedy, čo prišiel do Washingtonu ako mladý texaský kongresman. Johnson odpovedal: „Vy, priatelia. Vy všetci z médií. Celá politika sa zmenila kvôli vám.“¹² Médiá majú kľúčový význam v komunikácii s masami.¹³ Politici sa preto snažia o dobré vzťahy s médiami, aby ich vykreslili pozitívne. Médiá a politici sú vlastne kolegami, ale aj oponentmi zároveň. Obaja sa snažia zo svojho vzájomného pôsobenia získať čo najviac. Faktom však zostáva, že politici sa prostredníctvom médií snažia pracovať na zlepšení imidžu svojej strany či osobnosti, aby čo najviac ovplyvnili voličov v pozitívnom zmysle. Väčšina voličov je totiž pri voľbe ovplyvňovaná celkovým „politickým balíčkom“- teda obsahom ale aj imidžom. Keďže líder strany má značný vplyv na smerovanie strany, považuje sa za nositeľa imidžu značky politickej strany. Zakladanie si politickej komunikácie strany na jej lídrovi sa prevzalo z USA, teda v kolíske moderného politického marketingu.¹⁴ Pozíciu lídra však môžeme ilustrovať aj na príklade strany bývalého talianskeho premiéra Silvia Berlusconiho Forza Italia, ktorá bola označovaná za „personálnu“ či „marketingovú“ stranu¹⁵. Výraznou črtou Silvia Berlusconiho bol prielom v oblasti lingvistickej, stal sa nositeľom nového politického jazyka, ktorý bol zrozumiteľnejší pre obyčajných ľudí- označoval sa „gentese“¹⁶. Vďaka nemu dokázal Silvio Berlusconi priamo osloviť voličov a tak sa gentese stal základom jeho komunikácie a politického marketingu. Berlusconiho gentese fungovalo ako opozícia k minulosti (keď jazyk politikov nebol zrozumiteľný širokým masám) a bolo vyjadrením novosti a jasnosti.¹⁷

Ďalšou veľmi výraznou osobnosťou vo svetovej politike je ruský prezident Vladimir Putin. V snahe udržať sa pri moci čo najdlhšie dbá na to, ako je v spoločnosti vnímaný jeho imidž. Starostlivo dbá na poctivú prácu politických marketérov, ktorých úlohou je vykresľovať ho s takými vlastnosťami, akými bude prijateľní pre čo najviac voličov. Imidž nielen politika, ale aj športovca, muzikanta, či napríklad nebojácneho dobrodruha budujú mnohé fotografie či videá, ktoré sú zverejňované nielen pred voľbami¹⁸.

¹²ZALLER J.: A theory of Media Politics, How the Interests of Politicians, Journalists, and Citizens Shape the News. 10.1.2014. Dostupné na internete:

<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/zaller/media%20politics%20book%20.pdf>

¹³SAVIGNY H.: Political Marketing. 10.1.2014. Dostupné na internete: <http://www.grep.com.ulaval.ca/wp-content/uploads/2013/03/43-Flinders-c43.pdf>

¹⁴HARRIS P., LOCK A.: *Political marketing- vive la différence!* 15.12.2013. Dostupné na internete: www.phil-harris.com/up-content/uploads/Vive-le-Difference-1996.pdf

¹⁵ŠUSTKOVÁ M.: Silvio Berlusconi a Forza Italia: Fyziognomie marketingu lídra. 15.12.2013. Dostupné na internete:

http://www.academia.edu/2664808/Komplexni_politicky_marketing_soucasne_zamysleni_nad_minulymi_zaver_y_a_budoucimi_smery

¹⁶ŠUSTKOVÁ M.: Silvio Berlusconi a Forza Italia: Fyziognomie marketingu lídra. 15.12.2013. Dostupné na internete:

http://www.academia.edu/2664808/Komplexni_politicky_marketing_soucasne_zamysleni_nad_minulymi_zaver_y_a_budoucimi_smery

¹⁷ŠUSTKOVÁ M.: Silvio Berlusconi a Forza Italia: Fyziognomie marketingu lídra. 15.12.2013. Dostupné na internete:

http://www.academia.edu/2664808/Komplexni_politicky_marketing_soucasne_zamysleni_nad_minulymi_zaver_y_a_budoucimi_smery

¹⁸BORIBOONCHATUPORN.: Political marketing strategy of Vladimir Putin. 10.1.2014. Dostupné na internete: http://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/28772/1/suphattra_bo.pdf

Záver

Aj na príklade amerických prezidentských volieb sme ilustrovali ako politici využívajú politický marketing. Nie vždy sa marketingovo- orientovanej strane podarí dosiahnuť želaný úspech. Ten závisí od mnohých uvedených (častočrát neočakávaných) faktorov. Je na zváženie, či dôvodom nemôže byť aj fakt, že strany sa príliš pridŕžajú napríklad prieskumov verejnej mienky a tak sa bránia novým nápadom, programom, ktoré by inak mohli voličov osloviť. Táto skutočnosť sa totiž považuje za akúsi prekážku v kreativite politických strán. Nijako to však nevyvracia potrebu poznania politického marketingu pre politické strany. Len to ukazuje aj druhú stranu mince, ktorú je potrebné poznať pri snahe o dosiahnutie čo najtrvalejšieho politického úspechu. Slabinou politického marketingu, na ktorej je dôležité popracovať, je, že PM sa sústreďuje na riešenia z krátkodobého hľadiska, teda na to, čo trh požaduje na nasledujúce funkčné obdobie. Jeho prioritou nie je hľadať riešenia toho, čo je pre krajinu výhodné z dlhodobého hľadiska. A preto trhovo orientovaný koncept politického marketingu môže byť v konflikte s potrebami hľadať dlhodobé riešenia ako je napríklad oblasť životného prostredia. Môže dochádzať k akémusi konfliktu medzi okamžitými potrebami spotrebiteľa a medzi dlhodobou životnou úrovňou občanov. Zodpovedný marketing by sa mal viac zameriavať na kvalitu života z dlhodobého hľadiska ako na krátkodobé riešenia.

Literatúra

SAVIGNY H.: *Political Marketing*. 10.1.2014. Dostupné na internete:

<http://www.grcp.com.ulaval.ca/wp-content/uploads/2013/03/43-Flinders-c43.pdf>

NEWMAN B.L.: *A Review in Political Marketing: Lessons from Recent Presidential Elections*. 10.1.2014. Dostupné na internete:

http://yaffecenter.org/FacultyResearch/ResearchCenters/centers/Yaffe/downloads/Complete_List_of_Working_Papers/NEWMAN.pdf

MARSHMENT J.L. 2009: *Political Marketing: Principles and applications*. London and New York:Routledge, 2009. 291 s. ISBN 978-0-415-43129-3

HENNEBERG S.C.: *Political Marketing Theory: Hendiadyoin or Oxymoron*. 10.1. 2014. Dostupné na internete: <http://www.bath.ac.uk/management/research/pdf/2004-01.pdf>

GORGON R. B. a kol.: *Marketing and politics: Models, behavior, and policy implicatons*. 10.1.2014. Dostupné na internete: <http://www.columbia.edu/~brg2114/files/mktletters.pdf>

LAWRENCE R. G., ROSE M.: 2010: *Hillary Clinton's Race for the White House: Gender Politics and the Media on the Campaign Trail*. USA: Lynne Rienner, 2010. 277 s. ISBN 978-1-58826-670-5

ZALLER J.: *A theory of Media Politics, How the Interests of Politicians, Journalists, and Citizens Shape the News*. 10.1.2014. Dostupné na internete:

<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/zaller/media%20politics%20book%20.pdf>

HARRIS P., LOCK A.: *Political marketing- vive la différence!* 15.12.2013. Dostupné na internete: www.phil-harris.com/wp-content/uploads/Vive-le-Difference-1996.pdf

ŠUSTKOVÁ M.: *Silvio Berlusconi a Forza Italia: Fyziognomie marketingu lídra.*

15.12.2013. Dostupné na internete:

http://www.academia.edu/2664808/Komplexni_politicky_marketing_soucasne_zamysleni_na_d_minulymi_zavery_a_budoucimi_smery

BORIBOONCHATUPORN.: *Political marketing strategy of Vladimir Putin.* 10.1.2014.

Dostupné na internete:

http://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/28772/1/suphattra_bo.pdf

MARSHMENT J.L.: 2010: *Global Political Marketing.* 2010. London, New York:Routledge.

300 s. ISBN 978-0-415-50046-3

Kontakt

Ing. Jana Zvončeková

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie

Fakulta Medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/A

Slovensko

janazvoncekova@yahoo.com

**Zborník príspevkov
zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie
Medzinárodné vzťahy 2013
*Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky***

Počet strán: 851

ISBN 978-80-225-3802-2

© Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemská 1/b
852 35 Bratislava